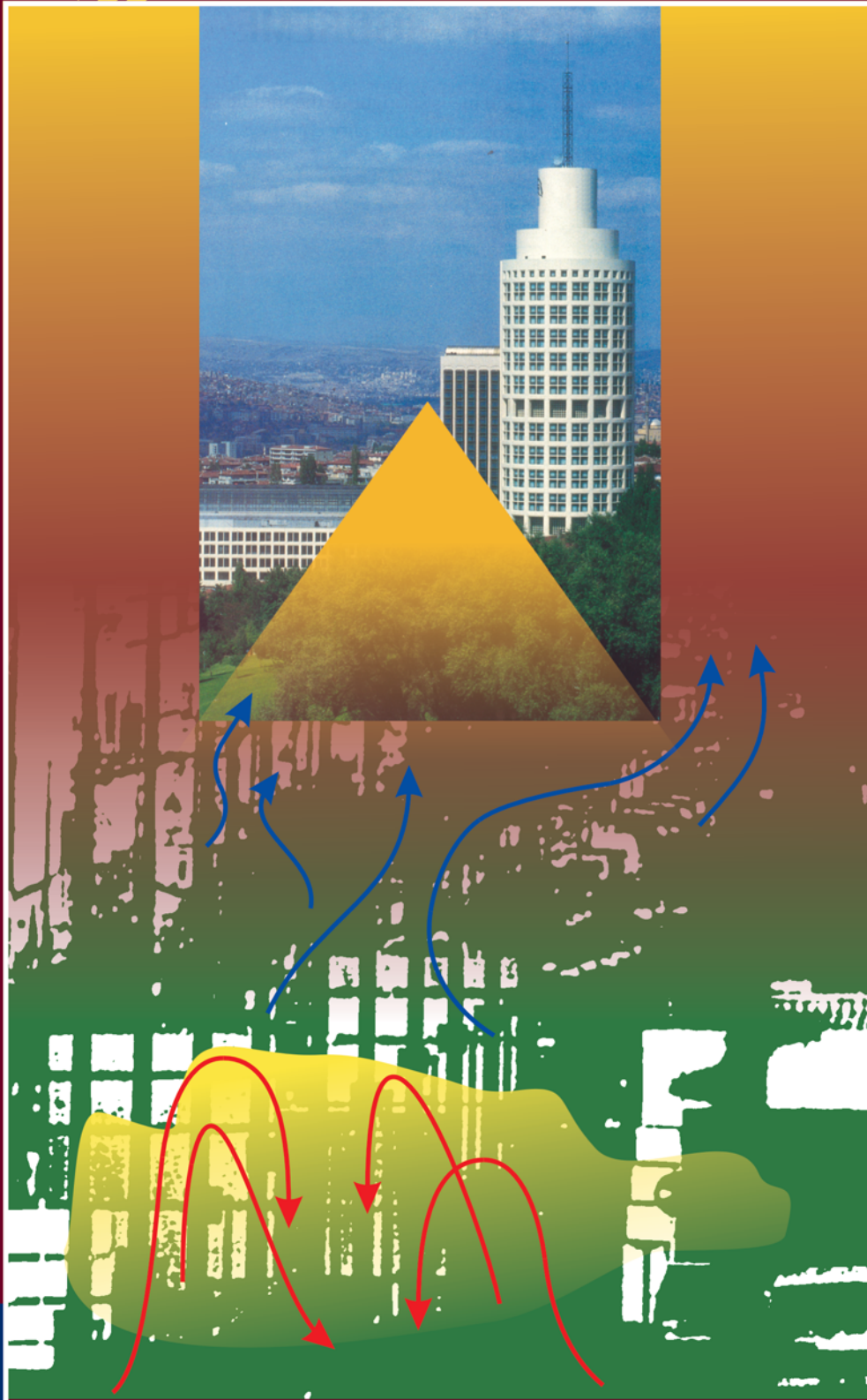


# شماره ۵۴

ماهنامه پژوهشی، آموزشی، اطلاع رسانی  
برنامه ریزی و مدیریت شهری  
دوره جدید - سال پنجم - شماره ۵۴ - آبان ۱۳۸۲  
۱۲۴ صفحه - ۵۰۰۰ ریال



- شهر نیشینی - فرصت‌ها و تهدیدها
- برنامه‌ریزی راهبردی شهرها یافته‌ها و تجربه‌ها
- شکل‌گیری سازمان شهرداری‌ها، روندی ۴۰ ساله
- مناطق تاریخی شهرهای کلان برای کالبدی
- یاسوج؛ هزینه‌های کلان برای هدفی بزرگ
- شوراهای و مناسبات درونی
- توسعه محلی در عصر ارتباطات
- برنامه‌ریزی و طراحی فضای سبز شهری
- ساماندهی سینماها، متولی کیست؟



# شهریارها

ماهنامه پژوهشی، آموزشی و اطلاع رسانی  
برنامه ریزی و مدیریت شهری  
دوره جدید سال پنجم، شماره ۵۴، آبان ۱۳۸۲

# ۵۴

همراه با ویژه نامه  
«میراث فرهنگی و مدیریت شهری»

موضوع مورد تأکید: شهرنشینی، هزینه ها و  
دستاورد ها

طرح روی جلد: جمشید یاری شیرمرد - مربوط به گزارش اصلی  
عکس پشت جلد: فرانسه، پاریس. نمایی از محله ل نفاانس

۱. مطالب مندرج لزوماً بیانگر نظرات «شهرداریها» نیست.
۲. «شهرداریها» در ویرایش و تلخیص مطالب آزاد است.
۳. مطالب ار سالی به هیچ وجه باز گردانده نخواهند شد.
۴. استفاده از مطالب و طرحهای ماهنامه تنها با ذکر مأخذ مجاز است.

صاحب امتیاز: وزارت کشور - سازمان شهرداری های کشور

مدیر مسئول: محمد حسین مقیمی  
زیر نظر: علی افتخاری  
دبیر تحریریه: کیومرث ایراندوست  
هیأت تحریریه: عباس جلالی - مرجان نکایی - شهرزاد فرزین پاک - نازیلا مرادی  
امور اجرایی: فرشته عمرانی  
ویراستار: حمید خادمی  
مشاور هنری: جمشید یاری شیرمرد  
طراح صفحه آرا و اجرای ماهنامه الکترونی: حمید اسفندیاری  
تصویرساز: مهدی یارمحمدی  
امور عکس: خاتون میرراشد  
حروفچینی: فاطمه دودله  
نمونه خوان: فرحناز نوبخت  
شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه

۴	یادداشت
	گزارش اصلی
۵	شهرنشینی - فرصت ها و تهدیدها / جلال معصوم
	اندیشه و پژوهش
۱۱	برنامه ریزی راهبردی شهرها یافته ها و تجربه ها / واران مرادی مسیحی
۱۸	شکل گیری سازمان شهرداری ها، روندی ۴۰ ساله / سیروس موسوی
	گفت و گو
۲۲	مناطق تاریخی شهرها و دگرگونی کالبدی / گفت و گو با سید هادی میرمیران
۲۵	مشاور حقوقی / شاپور نظریور
۳۰	مشاور اداری - مالی / جمشید رضایی
۳۴	شهرداری ها به روایت اسناد
	قانون شهر
۳۶	شهرداری ها و سازمان شهرداری / جمشید رضایی
	از نگاه شهردار
۴۰	یاسوج: هزینه ای کلان برای هدفی بزرگ / گفت و گو با شهردار یاسوج
	شورا و مشارکت
۴۳	شوراها و مناسبات درونی / محمد رضا طالبی نژاد
۴۶	القبای شهر / پروانه ساختمانی - واژه ها و تعاریف / محمود برآبادی
	تجربیات جهانی
۴۸	بانکوک، هزینه هایی بدون دستاورد / ترجمه: شهرزاد فرزین پاک
۵۱	جاودانگی در شهرسازی با نگاهی به شهر رم / محمد رضا پورجعفر
۵۵	توسعه محلی در عصر ارتباطات / ترجمه: مینو موسوی
	شهرها و شهرداری های جهان
۵۸	شهرنشینی جدید، اصول و راهکارها / شهرداری بولونیا... / شهرداری ژاپن و... / کانون توسعه اجتماع شهری در هند... / ۵۸
	با مشارکت مردم سیل در درسدن... / ابتکارات محلی در اوکراین... / و...
	طرح و شهر
۶۳	پایانه برون شهری همدان / محمد حسین بوجانی
	آموزش
۷۰	برنامه ریزی و طراحی فضای سبز شهری / مسعود تقوایی - مرضیه شاهوردیان
	دیدگاه
۷۷	فناوری اطلاعات در مدیریت شهری / حسن شکوهیان
	گزارشهای خیری
۷۹	ساماندهی سینماها، متولی کیست؟ / سازمان شهرداری ها... / بیستمین نشست معاونان خدمات شهری... / ارزیابی اقتصادی پروژه ها... / و...
	اخبار کوتاه
۱۰۴	کودکان تبریزی با الفبای شهرنشینی آشنا می شوند / همدان، خروج واحدهای دامداری به خارج از شهر / بهره برداری از اولین مجتمع آکواریومی کشور در رشت / یازدهمین نشست مدیران سازمان های بازیافت / و...
	یک شهر / یک نگاه
۱۱۳	بناب، تبریز، تهران، سراب دوره، خوی، خوسف و... / ...
۱۱۴	آمار شهر / دامن جلالی
۱۱۸	واژگان شهری / ناصر برک پور
۱۱۹	با مخاطب
۱۲۰	معرفی پایگاه های شبکه / شهروز فرزین پاک
۱۲۱	تازه های نشر / عباس جلالی
۱۲۲	فهرست انگلیسی

شهرنشینی شامل فرایندی است که طی آن جمعیت در شهرها و شهرکها تمرکز نسبی می‌یابد. این تمرکز از چند طریق ممکن است صورت گیرد. رشد جمعیت روستاها و تبدیل شدن آنها به شهر و در نتیجه افزایش تعداد نقاط شهری، جابه‌جایی جمعیتی و گسیل شدن جمعیت مناطق روستایی به مناطق شهری و به ویژه تمرکز جمعیت در چند شهر بزرگ، علل اصلی رشد شهرنشینی در جهان و ایران - به‌شمار می‌روند.

در مجموع زیربنای نظری شکل‌گیری شهر، به صرفه‌های ناشی از مقیاس و تجمع باز می‌گردد که گردآمدن فعالیت‌های اقتصادی در جوار هم را به علت استفاده جمعی از زیرساخت‌ها و خدمات و آسان شدن تبادل و گردش سرمایه و کالا و نیروی کار باعث می‌شود.

در آغاز قرن بیستم حدود ۱۵۰ میلیون نفر از جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کردند که حدوداً ۱۰ درصد از جمعیت جهان را شامل می‌شد. این رقم در پایان قرن بیستم به حدود ۳ میلیارد نفر (بیشتر برابر) افزایش یافت که در واقع به بیش از ۵۰ درصد از جمعیت جهان رسید؛ و پیش‌بینی می‌شود که در سال ۲۰۳۰ به حدود ۵ میلیارد نفر برسد.

جمعیت شهرنشین ایران نیز که در آغاز قرن حاضر کمتر از ۲ میلیون نفر برآورد شده بود، در اولین سرشماری رسمی نفوس و مسکن در سال ۱۳۳۵ حدود ۶ میلیون نفر بود، که به بیش از ۲۶ میلیون نفر در سال ۱۳۷۵ افزایش یافت. در این فاصله نسبت جمعیت شهری از ۲۱ درصد به بیش از ۶۱ درصد رسید و پیش‌بینی می‌شود که این روند همچنان ادامه یابد.

این فرایند جمعیت‌شناختی، همگام با تحولات ساختاری ناشی از توسعه سرمایه‌داری و شهرنشینی، الگوی رفتاری شهرنشینی معاصر را شکل داد، که در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه از روند متفاوتی پیروی کرد. با وجود این گویی تمام کشورهای جهان، با هر نظام سیاسی و اقتصادی و هر سطحی از توسعه یافتگی، به سرنوشت واحدی دچارند و آن شهرنشینی است.

در چنین شرایطی تلقی از مسئله شهر و شهرنشینی بسیار متفاوت است. گاه در متون رسمی از شهر چنان با مذمت یاد می‌شود که گویی چون اختاپوسی در حال بلعیدن و تباہ ساختن محیط و ساکنان و سرمایه‌هاست. گاه نیز شواهد استدلال‌ها در تبیین شرایط نامناسب شهرها چنان محکم و قوی است که نگرانی از تحقق "تباہ شهر" انسان را در رؤیاهای بازگشت به گذشته غوطه‌ور می‌سازد.

بنابراین آخرین برآوردها حدود یک میلیارد نفر از جمعیت جهان که غالباً در شهرها ساکن‌اند، در زاغه‌ها زندگی می‌کنند. اینان در نوعی کنار گذاشته‌شدگی اقتصادی و با کمترین بهره از منافع و زیرساخت‌ها در محله‌های فقیرنشین شهری در شرایط تهدیدآمیز فقر و انحطاط به سر می‌برند. چنین پدیده‌ای در غالب شهرها و به ویژه شهرهای جهان سوم، در مقایسه با محله‌های مرفه‌نشین، صحنه‌ای از دوگانگی و تضاد ناامیدکننده را به نمایش گذاشته است.

شهرها اگر چه تنها ۲ درصد از وسعت جهان را شامل می‌شوند، لیکن بیش از

۷۵ درصد از مصرف جهانی منابع ملی را به خود اختصاص داده‌اند و به همان میزان مواد جامد زائد و آلاینده به محیط‌پس می‌دهند که غالب شهرها ظرفیت‌های کافی در زمینه جمع‌آوری و دفع کارآمد و بهداشتی این ضایعات را ندارند؛ و این به‌گونه‌ای است که شهر به جلوه‌ای از ناپایداری بدل شده است.

بدمسکنی، فقدان منابع مالی و سازمانی برای رفع نارسایی امکانات زیرساختی، تمرکز بیکاری، جرم و بزه، محرومیت‌ها و ظهور و گسترش بیماری‌هایی چون ایدز و بیماری‌های تنفسی، بیم‌آسیب‌پذیری بیشتر از بلایای طبیعی، انواع آلودگی، معضل‌های ناشی از حمل و نقل، تضادهای ایدئولوژیک، آسیب‌پذیری شهرها در جنگ و تروریسم و نظایر اینها همه و همه نگرانی از این پدیده‌نوظهور را دامن می‌زنند.

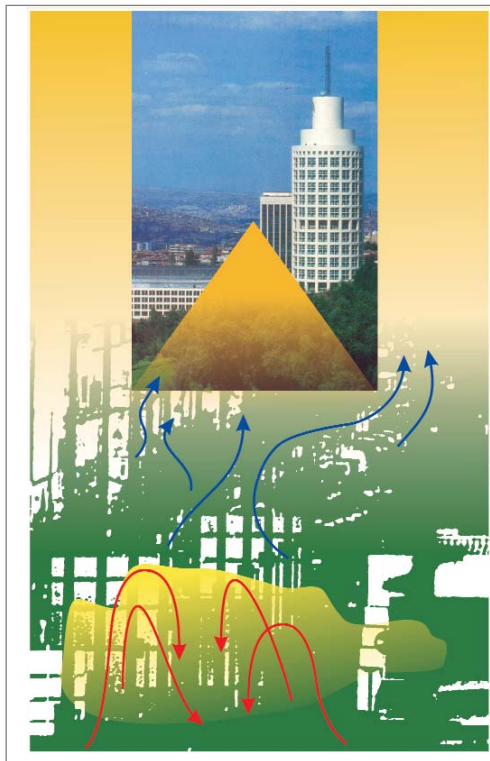
اما این تنها یک روی سکه است. شهرها با وجود این ویژگی‌های مثبتی نیز دارند که آدمی به عنوان موجودی حسابگر، منطق‌زیستن در آنها را به خوبی تشخیص داده است. شهرها امروزه با ظرفیت‌های تولیدی بالا نوید دهنده افق بهبود زندگی مادی و معنوی شده‌اند و طبقه‌های اجتماعی شهری با مرزهای قابل نفوذ، امکان ارتقای ساکنان را ایجاد کرده‌اند.

در شهرها به لحاظ تجمع جمعیت امکان خدمات‌رسانی، آموزش، بهداشت و نظایر اینها بسیار بصره‌تر می‌نماید. افزایش فرصت‌ها و ایجاد فرصت‌های برابر برای زن و مرد، به ویژه در زمینه آموزش و اشتغال، تحکیم بنیادهای آزادی و دموکراسی و شکل دادن حاکمیت محلی از فرصت‌هایی است که شهرها برای ساکنان ایجاد کرده‌اند.

شهرها به مراکز تولید، نوآوری و ابداع بدل شده‌اند و در اقتصاد در حال جهانی شدن نقش رهبری را در توسعه اقتصادی ملی، منطقه‌ای و محلی دارند و در بیشتر کشورها بیش از دو سوم تولید ملی در شهرها متمرکز است. به علاوه، شهرها رهبری جلب سرمایه و به‌کارگیری منابع انسانی و فنی و دستیابی بی‌سابقه به بهره‌وری و رقابت در این زمینه را به عهده دارند. افزون بر آن، می‌توان به نقش مثبت شهرها در همکاری‌های بین‌المللی نیز اشاره کرد.

در مجموع باید اذعان داشت که آنچه امروزه به عنوان جنبه‌های منفی شهر و شهرنشینی در جامعه مورد انتقاد است، عمدتاً نه از ماهیت شهر بلکه از روند ناموزون و برون‌زای شهری شدن در کشور ناشی شده است و غالباً نتیجه‌پیشی گرفتن رشد شهرها بر توسعه زیرساخت‌ها و خدمات مورد نیاز است. تجربه نشان داده است که سیاست‌های بکارگرفته شده برای توزیع مجدد جمعیت تأثیر چندانی نداشته و رشد شهرها همچنان ادامه خواهد یافت. بنابراین واکنش کارآمد در برابر مشکلات و مسائل فراروی شهرنشینی جدید چالشی است که برنامه‌ریزی و مدیریت شهری با آن مواجه است.

به هر حال شهرنشینی سرنوشت‌گریزناپذیری است که باید با آن کنار آمد و در تقویت جنبه‌های مثبت آن برنامه‌ریزی کرد و با مشارکت شهروندان در تحقق مدنیت به معنای واقعی کوشید.



# شهرنشینی فرصت‌ها و تهدیدها

جلال معصوم

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای

که برای اولین بار نسبت جمعیت شهری بر جمعیت روستایی فزونی یافت و جامعه روستایی را به اقلیت تبدیل کرد. پیش‌بینی‌های جمعیتی حکایت از آن دارد که تا سال ۱۴۰۰ شمسی نزدیک به ۱۰۰ میلیون نفر در شهرهای کشور ما زندگی خواهند کرد. این رقم ۱۰ برابر جمعیت کل کشور در ابتدای این سده است. این تحولات، شهر ستیزترین افراد را نیز واداشته است تا بپذیرند که جریان شهرنشینی در ایران نه «اتفاقی» و «متوقف شدنی»، بلکه «قاعده‌ای» اجتناب‌ناپذیر و همسو با تحولات جهانی است که لاجرم می‌بایست آن را درک کرد، به استقبالش رفت و برای پایداری‌اش برنامه‌ریزی کرد. اما عناصر تعریف‌کننده شهرنشینی تنها ارقام جمعیتی نیستند و شهرنشینی در واقع مقوله‌ای چند بعدی است. شهرنشینی به لحاظ شکلی در واقع مفهومی ذهنی است که بیان‌کننده رابطه جمعیت و اشتغال در شهرها نسبت به سایر سکونتگاه‌هاست؛ لیکن در محتوا شهرنشینی مجموعه‌ای از کنش‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی است که جمعیت ساکن در شهرها درگیر آن هستند. سوال اساسی آن است که برآیند این کنش‌ها در تحولات شهرنشینی معاصر کشور ما رو به کدام سو داشته است و دارد. آیا همان گونه که برخی بدان اشاره می‌کنند، ما تنها گونه‌ای از «شهرنشینی مشکل‌زا» و پر مسئله را تجربه کرده‌ایم و می‌کنیم که حاصلی جز هزینه‌های هنگفت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نداشته است؛ یا آن گونه که برخی دیگر اعتقاد دارند، شهرنشینی دستاوردهایی بی‌بدیل در ارتقای زندگی ما به همراه داشته است؟ آیا زمان آن رسیده است که ما با ارزیابی روند گذشته، خود را برای چاره‌جویی و تصمیم‌گیری تحولات آینده آماده کنیم؟ به راستی هزینه‌ها، دستاوردها، تهدیدها و فرصت‌های شهرنشینی در ایران کدام‌ها هستند؟

## شهرنشینی و هزینه‌ها

آیا شهرنشینی پدیده‌ای است در ذات خود مشکل‌آفرین؛ یا چون آینه‌ای است که کجی‌های دیگران در آن منعکس می‌شود؟ باید این واقعیت را پذیرفت که آهنگ شهرنشینی و جمعیت‌پذیری شهرها در ایران بسیار سریع‌تر از آهنگ توسعه اقتصادی و رشد فرهنگ اجتماعی بوده است و این خود زمینه‌ساز برخی مشکلات شهری

آیا می‌توان گفت اکنون در لحظه‌ای از زمان و مکان ایستاده‌ایم که می‌توانیم نگاهی به پشت سر بیندازیم و از دل غبار راه رفته در جاده شهرنشینی کشور، خاطره فراز و فرودهای طی شده را به تأملی از سر تفکر بنشینیم؟ آیا در این راه امیدی برای پیش رفتن هست، یا بیم‌ها ما را از بيمودن راه باز می‌دارد؟

به چالش گرفتن مقوله‌ای به گستردگی شهرنشینی - که همچون اقیانوس کرانه‌هایش ناپیداست - می‌تواند مخاطراتی به همراه داشته باشد و از جمله آنکه نتوان در فرصتی اندک به همه زوایا و دقایقش نظری ژرف انداخت. با این همه، اهمیت و جذابیت موضوع بیشتر از آن است که بتوان از آن چشم‌پوشید. خاصه آنکه در این راه امکان سود جستن از آرا و اندیشه‌های صاحب نظران نیز فراهم است.

در گزارش پیش‌رو، تلاش شده است تا با نگاهی بر روند شهرنشینی در ایران، هزینه‌ها و دستاوردهای گذشته و فرصت‌ها و تهدیدهای فرارو از منظر اقتصاد شهری، جامعه‌شناسی شهری، حقوق شهری، برنامه‌ریزی شهری و جغرافیای شهری با کمک محققانی از هر یک از این حوزه‌ها، مروری به اجمال شود.

«سرنوشت بشر نه در میان ستارگان و نه در روستا، بلکه در شهرها رقم خواهد خورد»؛ این گفته هانری لوفور، شاید در زمان خود اغراق‌آمیز به نظر می‌رسید اما سیر تحول شهرنشینی در جهان طی ۱۰۰ سال گذشته صحت آن را تأیید می‌کند. سده بیستم میلادی در حالی آغاز شد که تنها ۱۵۰ میلیون نفر - یعنی حدود ۱۰ درصد جمعیت زمین - در شهرها زندگی می‌کردند؛ لیکن در شروع قرن بیست و یکم، بیش از ۵۰ درصد جمعیت جهان (حدود ۳ میلیارد نفر) شهرنشین شده‌اند.

چنین تحول پرشتایی در کشور ما نیز صورت گرفته و در زمانی کمتر از ۱۰۰ سال، جمعیت شهرنشین از حدود ۳ میلیون نفر در سال ۱۳۰۰ شمسی به رقمی نزدیک به ۴۰ میلیون نفر در زمان حاضر رسیده است. در این مدت نسبت جمعیت شهرنشین به کل جمعیت کشور از ۲۸ درصد به حدود ۶۴ درصد افزایش یافته است. سال ۱۳۶۰ از این نظر نقطه عطفی در تاریخ ایران به شمار می‌رود



اردشیر امیر جمند - حقوقدان و استاد  
دانشگاه شهید بهشتی

است. اما برخی از پژوهشگران شهری منشأ بسیاری از معضلات کنونی شهرها را در ویژگی‌های ساختاری-تاریخی روند شهرنشینی و گذار به دوران سرمایه داری می‌دانند. بر اساس نظر این گروه، مشکلاتی همچون مهاجرت لجام گسیخته، حاشیه‌نشینی و مشاغل غیر رسمی در کلان شهرها بیش از آنکه محصول سازوکار

### سرعت تحولات و سرعت رشد و پیدایش شهرها در کشور ما چنان بوده که توان مقابله با مسائل آن را از ما گرفته است و در نتیجه ما همیشه از روند شهرنشینی کشور عقب مانده ایم. به همین دلیل امروز فضاهای شهری ما، فضاهایی پاسخگو به نیازهای شهروندان از نظر سکونت، اقتصاد، فرهنگ، روابط اجتماعی و حتی روانی نیستند

شهرنشینی باشد، ریشه در شکست الگوهای توسعه روستایی دارد و شهرها در این میان تنها تجلی گاه و متمرکز کننده عواقب آن سیاست‌های شکست خورده هستند.

بهرام فریور صدی، مشاور شهرساز و یکی از برنامه ریزان با سابقه شهری، دیدگاهی نزدیک به این گروه دارد و در این باره می‌گوید: «سرعت تحولات و سرعت رشد و پیدایش شهرها در کشور ما چنان بوده که توان مقابله با مسائل آن را از ما گرفته است و در نتیجه ما همیشه از روند شهرنشینی کشور عقب مانده ایم. به همین دلیل امروز فضاهای شهری ما، فضاهایی پاسخگو به نیازهای شهروندان از نظر سکونت، اقتصاد، فرهنگ، روابط اجتماعی و حتی روانی نیستند». وی ورود تجدد گرایی (مدرنیته) به شکل ظاهری و بدون هسته اصلی آن، یعنی خرد گرایی و عقل گرایی را زمینه بسیاری از مشکلات امروز می‌داند که طی آن هر چه «کهن» بود، «کهنه» تلقی شد و هر چه «سنت» نام داشت به «عقب ماندگی» تعبیر گردید. هزینه‌ای که جامعه شهری از این راه پرداخت، بسیار سنگین بود. به اعتقاد فریور صدی: «فرهنگ غنی شهری ما لطمه خورد و بخشی از آن از دست رفت. به علاوه، شیوه ساختن و ساماندهی فضاهای شهری و آن معماری هماهنگ از یاد رفت. گزینه زیبایی هم جایگزین آن نشد و اکنون رابطه ما با آن تجربه‌های ارزشمند قطع شده و این خود هزینه هنگفتی برای شهرنشینی ما بوده است».

تخریب محیط زیست شهری از دیگر آثار زیان بار شهرنشینی شتابان بوده است. انسان شهرنشین در همه جا طبیعت را درو کرده است. به نظر فریور صدی این مسئله در ایران به دلیل شرایط توسعه نیافتگی، هزینه‌های بیشتری را به همراه داشته است. وی آلودگی هوا، آلودگی آب‌ها، سروصدا، آشفته‌گی در طبیعت و مصرف بی‌رویه منابع طبیعی را از جمله هزینه‌های شهرنشینی شتاب آلود کشور برمی‌شمارد.

اما شهرها در گذشته نیز همواره در کنار منابع طبیعی ایجاد شده، رشد یافته و به شکوفایی رسیداند. اکنون چگونه است که این رابطه

ناپایدار و مسئله آفرین شده است؟ حسین حاتمی نژاد، دکتر در جغرافیا و استاد دانشگاه، در این باره می‌گوید: «توان محیطی بیشتر شهرهای ما فقط یک سوم جمعیت فعلی آنهاست و دو سوم جمعیت به نوعی سربار آن یک سوم دیگر هستند. در واقع بسیاری از شهرهای ما به دلیل تراکم بالای جمعیت اضافه بار جمعیتی دارند. مطالعات نشان می‌دهد که ۳۰ درصد جمعیت کشور به صورت اسکان غیر رسمی در شهرها زندگی می‌کنند. معنای چنین وضعیتی آن است که آنها در نظام مالکیت و روابط اجتماعی و قانونی شهرهای ما، میهمان ناخوانده هستند و عموماً از طریق زندگی نیمه انگلی گذران عمر می‌کنند». از نگاه حاتمی نژاد، اکنون کلان شهرهای ما به مثابه سفره گسترده‌ای عمل می‌کنند که دورریز آنها زندگی عده زیادی از جمعیت فاقد اشتغال و همچنین افرادی را که دارای اشتغال کاذب و نیز بیکاری پنهان هستند، تأمین می‌کند. وی این شکل از شهرنشینی را ناکارآمد و مایه تأسف می‌داند.

آنچه حاتمی نژاد از آن به ناکارآمدی شهرنشینی در ایران تعبیر می‌کند، خود اشاره‌ای است به وجه دیگری از ابعاد شهرنشینی-یعنی اقتصاد شهری. اقتصاد شهری شاید پرمناقشه‌ترین مباحث را در زمینه تحلیل شهرنشینی ایران دامن زده است. دو دیدگاه مارکسیستی و لیبرالیستی در دو سوی طیف نظریه‌های اقتصاد شهری جای گرفته‌اند. اقتصاددانان لیبرال شهر را بستر تولید ثروت می‌دانند و در مقابل از نگاه اقتصاد دانان مارکسیست، شهر کانون مصرف بی‌رویه و سرمایه‌داری چپالوگر است.

در این میان هیچ کدام از نظریه‌های اقتصاد شهری نمی‌توانند اهمیت نقش اقتصادی شهرها را در اشتغال و تولید کالا و خدمات انکار کنند. در کشور ما آن گونه که فردین یزدانی، اقتصاددان و پژوهشگر مسائل شهری می‌گوید: «شهرها به لحاظ اقتصادی به رغم سهم ۷۰ درصدی در تولید ناخالص ملی و سهم بالای اشتغال، اقتصاد ناسالمی دارند و نتوانسته‌اند نقش مثبتی را در صحنه اقتصاد ملی آن گونه که از آنها انتظار می‌رفت، بر عهده گیرند». وی عملکرد مدیریت شهری را یکی از عوامل ناسالم کردن اقتصاد شهری می‌داند و می‌گوید: «مدیریت شهری ما به ویژه در کلان شهرها به ناکارآمدی اقتصاد شهری و ملی دامن زده است. فروش تراکم و رواج آن ابتدا در تهران و سپس در سایر شهرها، خود یکی از مصادیق اشتباه مدیریت شهری است. این مسئله در کنار جذب مهاجران روستایی، موجب مکش سرمایه‌ها به سمت فعالیت‌های سوداگرانه در بخش مسکن و انحراف منابع و سرمایه‌گذاری و شکاف میان بخش‌های اقتصاد شهری شد؛ و از طرفی در شهرها با توزیع نابرابر ثروت‌هایی که از آن طریق کسب شده بود حتی بر عقب ماندگی اقتصاد ملی تأثیر گذاشت».

مسائل مرتبط با مالیه شهرداری‌ها همواره یکی از عوامل مشکل‌زا در اقتصاد شهری ما بوده است. بجز دوران کوتاهی در زمان تصویب و اجرای قانون عمران و نوسازی-که بسترهای کسب منابع درآمدی پایداری به وجود آمد- شهرداری‌ها یا از طریق وابستگی کامل به بودجه و اعتبارات دولتی و یا رهاشدگی کامل به اسم خوداتکایی، متکی به منابع درآمدی ناپایدار همچون فروش ضوابط و مقررات خود بوده‌اند. فردین یزدانی با اشاره به این مسئله، سیاست‌های تعدیل اقتصادی، کوچک‌سازی و خودکفایی کامل شهرداری‌ها را در سوق دادن مدیریت شهری به سمت منابع درآمدی ناپایدار و ناسالم و



عماد افروغ - جامعه شناس و استاد  
دانشگاه تربیت مدرس

انحراف عملکردی اقتصاد شهری و ملی مؤثر می‌داند و عواقب اقتصادی نامطلوب آن را از جمله هزینه‌های شهرنشینی ما برمی‌شمارد.

توزیع نابرابر ثروتی که اقتصاددانان از آن یاد می‌کنند، پیامدی جز نابرابری اجتماعی و بی‌عدالتی اجتماعی ندارد. نابرابری و بی‌عدالتی درست همان نکته‌ای است که جامعه‌شناسان شهری از جمله عماد افروغ - دکتر در جامعه‌شناسی و استاد دانشگاه - از آن به عنوان بزرگ‌ترین هزینه شهرنشینی معاصر ایران نام می‌برد. وی می‌گوید: «آنچه در شهرهای ایران اتفاق افتاده است و هنوز هم به چشم می‌خورد، بی‌عدالتی فضایی است. بخشی از این بی‌عدالتی فضایی در شبکه شهری تجلی پیدا کرده و شبکه شهری کپکشان‌گذاشته ما را به شبکه‌ای زنجیره‌ای تبدیل ساخته است که به وضوح می‌توان فاصله توسعه میان شهرهای بزرگ و کوچک را در آن مشاهده کرد. بخشی دیگر از این بی‌عدالتی در داخل شهرها رخ داده و نمود آن همان چیزی است که در قطب‌بندی اجتماعی - اقتصادی شهرها و با به اصطلاح شمال و جنوب به چشم می‌خورد».

افروغ در تحلیل این شرایط نا عادلانه از نظریه مرکز - پیرامون کمک می‌گیرد و با نگاهی ساختار گرایانه به تجزیه و تحلیل آن می‌پردازد. بر اساس نظریه مرکز - پیرامون، در سطوح مختلف - از مقیاس جهانی گرفته تا شهری - نوعی تقسیم کار گسترده به چشم می‌خورد که بر اساس آن، در رابطه‌ای یکسویه و از طریق سلسله مراتب مکان‌ها و بنگاه‌های تولیدی، منابع و ثروت‌ها پس از جمع‌آوری و تمرکز در کانون‌های پیرامونی - همچون کلان شهرهای جهان سومی - به سمت مراکز اصلی سرمایه و تصمیم‌گیری - مانند کلان شهرهای کشورهای توسعه یافته - هدایت می‌شوند. در این نظریه، کانون‌های پیرامونی به طور مستمر در حال تخلیه و از دست دادن منابع و ثروت‌های خود - مانند نفت و نیروی انسانی متخصص - هستند.

عماد افروغ در توصیف شرایط شهرنشینی ایران با کمک این نظریه می‌گوید: «از ابتدای سده اخیر شمسی و همزمان با حکومت پهلوی اول نوعی سرمایه داری پیرامونی، ساخت‌های مختلف سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی کشور را مورد تعرض قرار داد و شبکه شهری و توزیع جمعیت را ناموزون کرد. سرمایه داری پیرامونی همچنین از طریق سیاست‌های تمرکز گرایانه در عرصه‌های سیاسی، برنامه‌ریزی، اطلاعات، سرمایه‌گذاری، خدمات و نیروی انسانی، مشکلات شهری در کشور را دو چندان ساخت».

از جمله مشکلاتی که نظام متمرکز تصمیم‌گیری و مدیریت شهری ایجاد کرد، کنار نهادن مردم و مشارکت آنها در اداره شهرها بود. به تبع چنین اتفاقی، نهادهای محلی و مستقل و برآمده از اراده مردم نیز شکل نگرفتند و حتی نهادهای همچون شهرداری که بر اساس قوانین می‌بایست غیردولتی باشد، عملاً به زیر مجموعه‌ای از دستگاه متمرکز دولتی تبدیل شد. نادیده گرفتن حقوق و قوانین و به کنار نهادن آنها در کنار تدوین قوانین ناکارآمد، خود همواره بعد دیگری از مشکلات شهری در کشور ما بوده است. بسیاری از مسائلی که تاکنون به آنها پرداخته شده است در بطن خود اشاره‌ای به آشفتگی در نظام حقوقی و قواعد ناظر بر زندگی شهری کشور ما دارند. قواعد و نظامات حقوقی انجام دهنده عملکردها،

استخوان‌بندی اصلی تصمیمات و رفتارهای ضابطه‌مند هستند. اردشیر امیرارجمند، دکتر در حقوق، استاد دانشگاه و پژوهشگر مسائل حقوق شهروندی، هزینه‌های شهرنشینی را از این منظر چنین توضیح می‌دهد: «از آنجا که شهرنشینی در کشور ما پدیده‌ای سریع و خودبه‌خودی بوده است، در این روند کشور ما توانست از نظر ساختارهای حقوقی، با تحولات هماهنگ گردد. یعنی بدین ترتیب نه فرهنگ شهرنشینی ایجاد گردید و نه قواعد و حقوق و مقرراتی که لازمه زندگی شهرنشینی است، تهیه شد و به اجرا درآمد». آنچه امیرارجمند بدان اشاره می‌کند، در واقع بیان این مطلب است که پدیده شهرنشینی در کشور ما رخ داده لیکن قواعد حقوقی ناظر و هدایت‌کننده آن، هم در بعد حدود اختیارات و وظایف سازمان‌ها و دستگاه‌های رسمی و هم در بعد حقوق شهروندی، به وقوع نپیوسته است.

### شهرنشینی و دستاوردها

ما بیشتر عادت کرده‌ایم که نگاهی عیب‌جویانه بر اندام شهر بیندازیم. به قول مظفر صراف، از صاحب نظران شهری، «ما از شهر امروز و سازوکارهای ناسالم آن خشمگین هستیم و از همین رو به دستاوردهای شهرنشینی نیز از سر بدبینی و شک می‌نگریم. اگر خود را قادر سازیم تا زاویه نگاهمان را کمی تغییر دهیم و به روند شهرنشینی کشور دوباره نگاهی از سر مهر بیندازیم، آن‌گاه خواهیم دید که راه پیموده شده خالی از خاطره‌ها و لحظه‌های دل‌انگیز نبوده است. تغییر چنان زاویه‌ای در نگاه‌ارزیاپانه به شهر نیازمند خردمندی و حقیقت‌جویی است که بی‌تردید می‌بایست در پژوهشگران شهری سراغ آن را گرفت».

نمونه چنین ویژگی را فردین یزدانی به ما عرضه می‌دارد. وی از دل همان هزینه‌هایی که پیش از این برشمردیم، دستاوردهایی را بیرون می‌کشد و به نمایش می‌گذارد. به اعتقاد وی، حتی شبکه

از جمله مشکلاتی که نظام متمرکز تصمیم‌گیری و مدیریت شهری ایجاد کرد، کنار نهادن مردم و مشارکت آنها در اداره شهرها بود. به تبع چنین اتفاقی، نهادهای محلی و مستقل و برآمده از اراده مردم نیز شکل نگرفتند و حتی نهادهای همچون شهرداری که بر اساس قوانین می‌بایست غیردولتی باشد، عملاً به زیر مجموعه‌ای از دستگاه متمرکز دولتی تبدیل شد

شهری کشور که بر اساس نظریه مرکز - پیرامون ساختی نا عادلانه برای آن تصویر شد، با تحلیلی دیگر می‌تواند به منزله یکی از دستاوردهای مهم شهری کشور به حساب آید. او می‌گوید: «شبکه شهری ایران با همه اشکالاتش، یکی از بهترین نمونه‌های شبکه شهری در کشورهای در حال توسعه است. در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، تمرکز فضایی در شبکه شهری بسیار بیش از ماست



حسین حاتمی نژاد - جغرافیدان و استاد  
دانشگاه تهران

و بخش عمده ثروت، جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی آنها در یک نقطه کلان شهری تمرکز یافته است. برای مثال، در کره جنوبی ۳۵ تا ۴۵ درصد تولید ناخالص ملی متعلق به شهر سئول است. در کشور ما به مدد شیوه‌های برنامه‌ریزی که از دهه ۴۰ آغاز شد و به کمک درآمدهای نفتی، توانستیم قطب‌های رشدی را غیر از تهران (مانند اصفهان، تبریز، اراک، اهواز، شیراز و جز آنها) ایجاد کنیم و شهرهای میانی و کوچک را توسعه دهیم. این قطب‌ها و کانون‌های شهری، جریان نشت توسعه را تا حدی در پهنه ملی برقرار کرده‌اند. یزدانی حتی از معضلی همچون اشتغال غیر رسمی ویژگی‌های مثبتی را بیرون می‌کشد و برمی‌شمارد. به نظر وی، در دهه‌های گذشته تا ۸۰ درصد فرصت‌های شغلی در شهرها ایجاد شده‌اند و این دستاورد کمی نیست. اشتغال غیر رسمی اگر چه در شرایط ایده آل پدیده مطلوبی نیست، اما همین اشتغال غیر رسمی با تسهیم فرصت‌های اشتغال بین افراد جویای کار توانست نرخ بیکاری را به شدت در کشور کاهش دهد و حداقل معاشی را برای فقرای شهری ایجاد کند.

یکی از دستاوردهای شهرنشینی در دوران اخیر توسعه علوم به طور عام و رشد دانش‌های برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت شهری به

از آنجا که شهرنشینی در کشور ما  
پدیده‌ای سریع و خودبه‌خودی بوده  
است، در این روند کشور ما نتوانست از  
نظر ساختارهای حقوقی، با تحولات  
هماهنگ گردد. یعنی بدین ترتیب نه  
فرهنگ شهرنشینی ایجاد گردید و نه  
قواعد و حقوق و مقرراتی که لازمه زندگی  
شهرنشینی است، تهیه شد و به اجرا  
درآمد

شکل خاصی بوده است. از هنگامی که «کارل فریش»، مهندس چرم ساز آلمانی تبار و رئیس کارخانه چرم‌سازی همدان، طرح احداث میدان معروف این شهر در وزارت جلیله داخله در سال ۱۳۱۰ به تصویب رساند و سنگ بنای طرح‌های موسوم به «خیابان کشی» را در سایر شهرها گذاشت، حدود ۷۰ سال می‌گذرد. در آن زمان دانش شهرسازی در کشور ما به آن اندازه بود که کالبد شهرهای چند هزارساله خود را به دست مهندسان دباغی دادیم. این وضع سال‌ها ادامه داشت. اکنون اما بسیاری از طرح‌ها و برنامه‌ها و تصمیم‌سازی‌ها در خصوص مسائل شهری کشور نه در شرکت‌های آلمانی، فرانسوی و امریکایی، بلکه در اتاق کار کارشناسان شرکت‌های مهندسی مشاور داخلی تولید می‌شود. بسیاری از الگوها و نظریه‌ها و روش‌های مواجهه با مسائل شهری نیز از محفل علمی این مؤسسات حرفه‌ای و یا پژوهشگاه‌های دانشگاهی به مدیران و دست‌اندرکاران شهری عرضه می‌شود.

بهرام فریور صدوری در خصوص این دستاورد می‌گوید: «اگر چه تجربیات ما در زمینه توسعه شهری در گذشته چندان موفق نبوده است، اما این تجربیات به تشکیل گروه‌های زیادی از متخصصان

شهرسازی منجر گردیده که خود در تحول طرح‌های توسعه شهری و بهنگام کردن قوانین و ایجاد سازمان‌ها و نهادهای مدیریت شهری نقش بسزایی داشته‌اند. از این دست‌اند تدوین قانون عمران و نوسازی، تشکیل شورای عالی معماری و شهرسازی، ایجاد وزارت مسکن و شهرسازی و تهیه طرح‌های جامع، هادی و تفصیلی شهری به دست همین متخصصان».

ویژگی‌های شهرنشینی را نمی‌توان تنها در حوزه اقتصاد و شهرسازی خلاصه کرد. برخی مزایای حاصل از شیوه زندگی شهری با شاخص‌های کمی، هندسی و مالی طرح شدنی نیست زیرا همان گونه که عماد افروغ می‌گوید: «آزادی، عقلانیت، حساسگری، نوآوری، خلاقیت، تخصصی شدن کارکردها، تشکیل دولت مدرن، انباشت اطلاعات و توسعه ارتباطات نیز از ویژگی‌های مثبت شهرنشینی ما بوده‌اند».

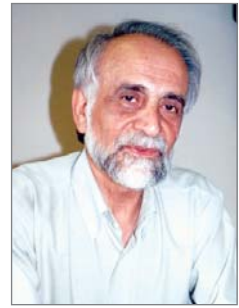
همان گونه که پیشتر اشاره شد، تمرکز قدرت سیاسی و تصمیم‌گیری در پدیده دولت خود از مشخصات شهرنشینی معاصر بوده است. لیکن شهرنشینی در ادامه سیر تکوینی خود، بسترهای تمرکز زدایی از ساختار سیاسی و مدیریت شهری را نیز فراهم آورد. افزایش مطالبات مدنی، تدوین قوانین ناظر بر قدرت سیاسی، ایجاد نهادهای انتخابی، پاسخگو کردن سازمان‌های اجرایی، مشارکت مردم در اداره امور محلی از طریق تشکیل شوراهای و سازمان‌های غیر دولتی، تا حد زیادی نتیجه پویای شهرنشینی در کشور بوده است.

اردشیر امیرارجمند با تأکید بر این دستاوردها می‌گوید: «ایجاد نهادهای مدنی مدرن و از جمله شهرداری‌ها خود حاصل شهرنشینی است. مشارکت مردم در اداره امور کشور از طریق شوراهای نیز مدیون زندگی شهری است، هر چند این یک به دلایلی هنوز به نحو مطلوبی محقق نشده است».

حتی پدیده مهاجرت به شهرها نیز در نفس خود همواره چونان مشکل و هزینه نمود نمی‌کند، اگر بتوانیم همانند حسین حاتمی نژاد آن را به عنوان آخرین راه نجات روستاییان فقیر و یا بیخانمان شده در اثر سیاست‌های شهری و یا بلایای طبیعی در نظر آوریم. ولی در جمع بندی خود، فهرستی از دستاوردهای شهرنشینی را چنین بر می‌شمارد: «شهرها توانستند کانون‌های علمی و فرهنگی نظیر مراکز دانشگاهی و مذهبی، موزه‌ها و کتابخانه‌های بزرگ را در خود جای دهند و موجب اعتلای دانش و فرهنگ شوند. آنها همچنین با استقرار صنایع و ایجاد بازارهای مبادله کالا و خدمات، کانون‌های مهم اقتصادی را برای معاش میلیون‌ها نفر فراهم ساخته‌اند. شهرها کانون میراث‌های فرهنگی و فرهنگ‌سازی هستند. در واقع شهرها را می‌توان موزه اندیشه‌ها، تفکرات، شیوه نظام‌های حکومتی، تجلیگاه نظام ارزشی، اعتقادات، امیدها، تمایلات و تمنیات بشری برشمرد». به نظر وی، اگر شهرها از حرکت باز ایستند، توسعه اجتماعی-اقتصادی جامعه نیز امکان‌پذیر نخواهد بود.

### شهرنشینی و تهدیدها

در بازنگری هزینه‌ها و دستاوردهای شهرنشینی ایران، نگاهی به گذشته داشتیم. اکنون با نگاهی اجمالی به آینده، بد نیست ببینیم تهدیدها و فرصت‌های فراروی ما چیست. تهدید، خطر بالقوه‌ای است که هنوز به فعلیت در نیامده است. اگر سازوکار تهدید پیش‌بینی شدنی و پیش‌گیری‌پذیر نباشد (مانند زلزله) می‌توان برای جلوگیری



بهرام فریور صدوری - مهندس شهرساز و پژوهشگر

از وقوع آن - یا دست کم کاهش تأثیرات زیان بارش - به چاره جویی برخاست.

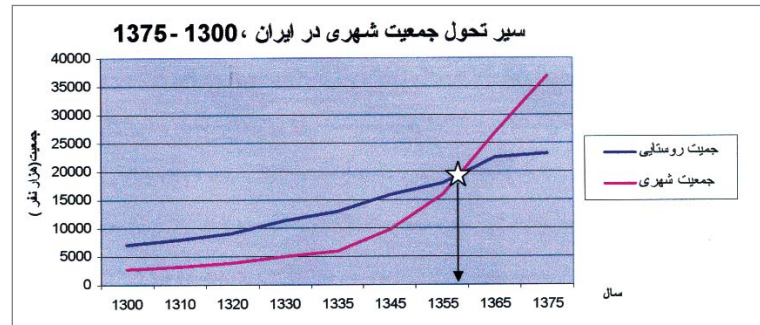
اگر تهدید از آن دسته باشد که قبلاً رخ داده و ماهیتش آشکار شده باشد، انفعال در برابر آن بسیار نامعقول است. این گونه تهدیدها می بایست با کمک تجربیات و ارزیابی از روندهای گذشته مورد شناسایی قرار گیرند و با آنها مقابله شود. به عنوان نمونه، حاتمی نژاد یکی از تهدیدهای آینده شهرنشینی را ادامه عدم درک «فرایندهای» شکل گیری شهر از سوی برنامه ریزان و سیاستگذاران شهری می داند و اظهار می دارد: «شهر محصول فرایندهای اجتماعی - اقتصادی - سیاسی است و متأسفانه شهرسازان کشور ما در گذشته به دلیل عدم درک این فرایند برای فائق شدن بر مشکلات شهری دست به تغییر «فرم» شهرها زدند و این امر یکی از دلایل شکست برنامه ها و طرح های شهری ما در گذشته بوده است». وی با اشاره به سیاست ایجاد شهرهای جدید، آن را نمونه ای از عدم درک صحیح از واقعیات شهرنشینی ایران می داند و می گوید: «شهرهای جدید در کشور ما براساس الگوهای برگرفته از سایر کشورها ایجاد گردیدند و نتیجه

می داند و اضافه می کند: «مادامی که مسائل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی بدون کمک مردم و بدون اتکا به آرای آنها به پیش رود و مردم در اداره امور مشارکت نوزند و روابط قدرت از حالت متمرکز و آمرانه خارج نشود، احتمال بروز بحران های شهری در آینده همچنان وجود خواهد داشت».

بسیاری از اشتباهات گذشته را در عرصه شهرسازی کشور، خردستیزی و عقل گریزی دامن زده است که در نتیجه آن نقش متخصصان در شکل دهی به شهرها کمرنگ شده است. فریور صدوری با این اعتقاد، شهرسازان واقعی دوره معاصر را دلالت و سوداگران زمین و مسکن می داند که در پی شرایط ناسالم سیاسی - اقتصادی در عرصه های شهری میدان داری کرده اند. وی ضمن ابراز ناخرسندی از جایگاه متخصصان در نظام تصمیم گیری مدیریت و برنامه ریزی کشور می گوید: «در کشور ما به تعارف با متخصصان رفتار می شود. آنها در دانشگاه ها تدریس می کنند، در مؤسسات به تحقیق می پردازند، در مجلات علمی مقاله می نویسند و در قالب طرح های توسعه توصیه و پیشنهاد ارائه می دهند؛ اما تصمیم گیران و سیاستمداران همه آنها را به کناری می گذارند و تصمیم دیگری اتخاذ می کنند و این در نظر آنانی که به عواقب چنین رفتاری آگاهی دارند، تهدید بزرگی برای آینده شهرنشینی است».

به نظر فردین یزدانی تهدیدات آینده در حوزه اقتصاد شهری نیز

آزادی، عقلانیت، حساسگری، نوآوری،  
خلاقیت، تخصصی شدن کارکردها،  
تشکیل دولت مدرن، انباشت اطلاعات و  
توسعه ارتباطات نیز از ویژگی های مثبت  
شهرنشینی ما بوده اند



سال	1375	1365	1355	1345	1335	1330	1320	1310	1300	کل جمعیت
جمعیت روستایی	23237	22600	17854	15994	13001	11301	9060	7975	6989	جمعیت شهری
جمعیت شهری	36818	26845	15855	9795	5953	4936	3773	3210	2718	درصد شهرنشین
درصد شهرنشین	61.3	54.3	47.1	37.9	31.4	30.4	29.4	28.7	28	

بسیار جدی است. یزدانی به شهرداری ها هشدار می دهد که می بایست هر چه سریع تر با واقعی کردن سازوکار درآمدی خود به کسب درآمد از منابع سالم درآمدی روی آورند. وی گرفتن عوارض نوسازی و دریافت پهای خدمات شهری را از جمله این نوع درآمدهای سالم می داند. از سویی وی هشدار می دهد که شهرداری می بایست به آثار توزیعی نظام کسب درآمدی خود توجه کند، زیرا در غیر این صورت شهرهای کشور در آینده با کاهش هر چه بیشتر فعالیت های تولیدی و افزایش فعالیت های سوداگرانه مواجه خواهند بود.

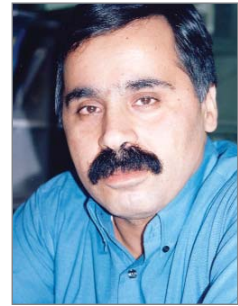
#### شهرنشینی و فرصت ها

برای پرهیز از هزینه های گذشته و افزودن بردستاوردهای آینده، می بایست از فرصت های امروز سود جست. فرصت ها، توان های بالقوه ای هستند که می بایست به دست ما شناسایی شوند و مورد استفاده قرار گیرند. برای مثال، آنچه در مدیریت شهری کشور مورد غفلت قرار گرفته است، هدف گذاری های بلندمدت و تدوین راهبرد اندیشیده شده ای برای دستیابی به شرایط مطلوب آینده است. اگر چنین چیزی فراهم نیاید، جریان خود به خودی روند شهرنشینی نمی تواند در آینده منجر به نتایج مطلوب شود.

این امر آن شد که - مثلاً - شهر جدیدی مانند بینالود که برای امکان ۴۰۰ هزار نفر برنامه ریزی شده بود، اکنون تنها ۳۲۰۰ نفر ساکن داشته باشد». تداوم نابرابری و بی عدالتی در شهرها می تواند در زمره تهدیدهای آینده شهرنشینی قلمداد گردد.

استقرار عدالت اجتماعی از آمال جامعه شناسان شهری است. احساس بی عدالتی ناشی از «محرومیت نسبی» می تواند منجر به جدایی گزینی فضایی طبقات اجتماعی در داخل شهرها شود. عماد افروغ که پیش از این بی عدالتی فضایی را عمده ترین هزینه شهرنشینی ایران برشمرده بود، در اینجا نیز عمده ترین تهدید آینده را به آن نسبت می دهد. به نظر وی، بی عدالتی فضایی به شکل گیری «خرده فرهنگ های کجرو» و کجروی های اجتماعی خواهد انجامید و این بدان معناست که در صورت تداوم روندهای کنونی در زمینه مدیریت شهری، در آینده ناآرامی ها و حتی شورش های شهری رخ خواهد داد. وی راه حل پیشگیری از این وقایع را تغییر اساسی در شیوه مدیریت کشور و تعدیل روابط نابرابر قدرت در جامعه





فردین یزدانی - کارشناس ارشد اقتصاد شهری و پژوهشگر

حاتمی نژاد نیز با چنین نگرشی، معتقد است: «ضرورت امروز شهرنشینی کشور داشتن راهبردی اساسی در چارچوب مطالعات آمایش سرزمین است تا از طریق آن توزیع زمانی و مکانی جمعیت و فعالیت در فضای ملی متناسب شود.»

ما به عصر جهانی شدن گام نهاده‌ایم. از ویژگی‌های این عصر روند ادغام در همه زمینه‌ها و برداشته شدن مرزها و فاصله‌های اقتصادی و سیاسی است. یکی دیگر از وجوه جهانی شدن، تمرکززدایی است؛ بدین مفهوم که در فرایند جهانی شدن، نقش دولت‌های ملی کمرنگ می‌گردد و در مقابل، بر اهمیت نقش نهادهای فراملی و محلی افزوده می‌شود. امیر ارجمند در این زمینه می‌افزاید: «در واقع حکومت‌های محلی یا دولت شهرها در آینده معنای وسیع‌تری خواهند یافت و به جای حکومت‌های مرکزی، این حکومت‌های محلی یا شوراها و شهرداری‌ها هستند که متولی عرضه و حمایت از حقوق بشر خواهند بود. لازم به توضیح است که امروزه مفهوم حقوق بشر گسترده شده است و تنها حقوق بنیادین مانند آزادی عقیده و بیان و حق حیات را در بر نمی‌گیرد، بلکه شامل مواردی همچون آموزش، محیط سالم شهری و تأمین اجتماعی و نظایر اینها نیز - که هم اکنون حکومت‌های محلی در شهرهای توسعه یافته به مردم عرضه می‌کنند - می‌شود. وی به شهرداری‌ها

**ایجاد نهادهای مدنی مدرن و از جمله شهرداری‌ها خود حاصل شهرنشینی است. مشارکت مردم در اداره امور کشور از طریق شوراها نیز مدیون زندگی شهری است، هر چند این یک به دلایلی هنوز به نحو مطلوبی محقق نشده است**

توصیه می‌کند که خود را برای ایفای چنین نقش‌هایی در آینده آماده کنند.»

امیر ارجمند از ضرورتی دیگر برای ساماندهی به شهرهای آینده یاد می‌کند و آن باز بینی و اصلاح قوانین و مقررات شهری است که به عقیده وی می‌بایست به طور یکپارچه و هماهنگ و حول محور "شهروند مداری" تدوین شوند. در واقع قوانین فعلی شهری کشور ما تنها مجموعه‌ای از قواعد و مقررات پراکنده و نامرتب هستند که نظام حقوقی واحدی را تشکیل نمی‌دهند و حتی محتوای برخی از آنها همچون قانون شهرداری نیز کهنه و ناکارآمد شده‌اند.

فریور صدری نیز از متخصصان شهری می‌خواهد که از عزلت و گوشه نشینی از جریانات تصمیم‌گیری شهری اجتناب ورزند و با مشارکت در مدیریت شهری، حضوری فعال تر در نهادهای تصمیم‌گیری داشته باشند. وی همچنین یکی از اساسی‌ترین نیازهای آتی شهرسازی را تدوین و تنظیم نظریه‌هایی می‌داند که از درون تجربه و عمل شهرسازی کشور کسب شده باشد؛ و این وظیفه را بر دوش حرفه‌مندان می‌گذارد.

فردین یزدانی شهرها را بستر پاسخگویی به نیازهای اقتصادی آینده می‌داند. وی معتقد است پاسخگویی به تقاضاهای روزافزون

اشتغال بدون یاری گرفتن از شبکه شهری به عنوان پایه رشد اقتصادی امکان‌پذیر نخواهد بود. ولی در خصوص شرایط اقتصادی آینده و فرصت‌های پیش رو می‌گوید: «مطالعات نشان می‌دهد که اگر طی ۲۰ سال آینده بخواهیم به اقتصاد بدون نفت دست یابیم، می‌بایست سالانه حدود ۸۰ میلیارد دلار صادرات غیرنفتی داشته باشیم و نرخ رشد خود را به ۸ تا ۹ درصد در سال برسانیم. این اهداف بدون کمک کلان شهرها - و سپس شهرهای مراتب پایین تر - امکان‌پذیر نیست. بنابراین می‌بایست کلان شهرهای ما به عنوان سرپل ارتباطی خود را برای ارتباط میان اقتصاد ملی و اقتصاد جهانی آماده کنند و شهرهای میانی هم تقویت شوند.»

سرمایه‌های اقتصادی در کنار سرمایه‌های اجتماعی می‌توانند تبلور یابند. اما از دیدگاه عماد افروغ، افزایش سرمایه‌های اجتماعی خود در گرو اعتمادسازی در شبکه ارتباطات اجتماعی است. وی امیدوار است در فرصت‌های پیش رو اجتماعات محلی و مستقل و خودجوش در شبکه ارتباطات اجتماعی پرورانده شوند؛ و معتقد است که نباید گروه‌های مدنی را دولتی تعریف و ایجاد کرد، بلکه می‌بایست اجازه داد که امور مردم به خود آنها واگذار شود.

### سخن آخر

کشور ما پس از تجربه دوره‌ای چند هزارساله از شهرنشینی آرام، طی ۸۰ سال گذشته - و به ویژه ۴۰ سال اخیر - با گونه‌ای از شهرنشینی پرشتاب مواجه بوده است. شتاب در افزایش تعداد شهرها و جمعیت شهرنشین، خود مشکلاتی را به همراه داشته است که متأثر از عواملی از این دست بوده است: ورود سرمایه‌داری وابسته، شکل‌گیری دولت متمرکز، رواج ناقص تجددگرایی، تحول در مناسبات اقتصاد روستایی، جایگزینی بهره مالکانه (رانت) نفت در اقتصاد ملی، حذف مردم از اداره امور محلی، ظهور صنعت و ماشین در شهرها و رواج اقتصاد وابسته به سوداگری زمین و مسکن، و نظایر اینها.

شهرنشینی در کشور ما، به رغم فراز و فرودها و مشکل آفرینی‌ها، با ارائه شیوه جدیدی از زندگی به تکامل اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی جامعه کمک کرده و دستاوردهایی این گونه را نیز به همراه داشته است: آزادی‌های فردی و اجتماعی، شکل‌گیری نهادهای مدنی جدید، نوآوری، خلاقیت، اشتغال، بهبود رفاه، خدمات برتر، توسعه دانش و فرهنگ، تشکیل سازمان‌ها و دستگاه‌های مدرن و قوانین مدنی و جز اینها.

به نظر می‌رسد اکنون در مقطعی از شهرنشینی کشور قرار گرفته‌ایم که با نگاهی به افق آینده و شناسایی تهدیدهای پیش رو - همچون احتمال انفعال مردم در برابر مشکلات، تشدید نابرابری‌های فضایی در شهرها و میان شهرها، افزایش کجروی‌های اجتماعی و تشدید مشکلات شهری - بتوانیم از فرصت‌های در اختیار - همچون ایجاد بسترهای مشارکت واقعی مردم در امور شهرها، تفویض اختیارات بیشتر به نهادهای محلی و مدنی، برقراری مناسبات عادلانه‌تر اقتصادی - اجتماعی و ظرفیت‌های علمی و تخصصی - بهره‌گیریم و به سوی شهرنشینی پایدار و شهروند مدار حرکت کنیم.

# برنامه‌ریزی راهبردی شهرها

## یافته‌ها و تجربه‌ها

واراز مرادی مسیحی  
دکتر در شهرسازی

فرایند، محتوا و موانع موجود بر سر راه برنامه‌ریزی راهبردی در ۲۱ کلان شهر مهم دنیا مطرح ساخته است. چهارم، تجربیاتی است که «مؤسسه شهری کانادا» در فعالیت‌های خود در ۹ کشور مختلف دنیا در خصوص عوامل مؤثر بر موفقیت برنامه‌ریزی راهبردی کسب کرده است. در ادامه، به هر یک از تجربیات مذکور اشاره خواهد شد.

### ۱- تجربیات انجام برنامه‌ریزی راهبردی از سوی واحدهای حکومتی

این مطالعات طی نظرسنجی‌ای در سال ۱۹۸۷ به وسیله جان براینس و ویلیام رورینگ در مورد اقدام به شروع برنامه‌ریزی راهبردی در هشت واحد حکومتی واقع در کلان شهر دوقلوی مینه سوتا در امریکا انجام گرفته است. هر دو محقق، به عنوان مشاور در فرایند برنامه‌ریزی راهبردی این شهرها حضور فعال داشته‌اند. از این هشت واحد حکومتی، پنج واحد حکومت‌های شهری بودند، در حالی که یکی از آنها حکومت کانتی و دو واحد دیگر در واقع دپارتمان‌هایی از همان حکومت کانتی بوده‌اند.

این پژوهشگران فرایند برنامه‌ریزی واحدهای حکومتی را مورد بررسی قرار می‌دهند، تا مشخص کنند که هر کدام از آنها چند مرحله از کل هشت مرحله عام فرایند برنامه‌ریزی را انجام داده‌اند. هشت مرحله مورد بحث به ترتیب عبارتند از:

۱- توافق اولیه و یا «برنامه‌ریزی»؛ ۲- شناسایی و روشن کردن؛ ۳- تدوین ویژگی‌های مأموریت؛ ۴- بررسی محیط خارجی؛ ۵- بررسی محیط داخلی؛ ۶- شناسایی موضوعات راهبردی؛ ۷- توسعه استراتژی؛ و ۸- تصویر موفقیت‌آمیز آینده سازمان.

در میان ۸ واحد حکومتی، ۶ واحد فرایند راهبردی را به طور کامل طی کرده و تمامی آنها اعتقاد داشته‌اند که فرایند راهبردی تا حدود زیادی به تیم برنامه‌ریزی راهبردی در تمرکز بر روی موضوعات مهم کمک کرده است.

اما به هر حال در مورد شناسایی اولویت‌های اقدام، کمتر موفق بوده است. به علاوه، در خصوص جلب توجه تصمیم‌گیران عمده خارج از تیم برنامه‌ریزی راهبردی نیز موفق نبوده است. در مجموع



### مقدمه

در این مقاله به چهار تجربه شهرها و کلان شهرها در انجام برنامه‌ریزی راهبردی اشاره می‌شود. اولی تجربه‌ای در زمینه شروع برنامه‌ریزی راهبردی، بدون توجه به تأثیرات آن است، و تجربه‌ای است که در پژوهش براینس و رورینگ (Bryson and Roering, 1988) در مورد هشت واحد حکومتی واقع در کلان شهر دوقلوی مینه‌سوتا در امریکا به دست آمده است. دوم، تجربیات انجام برنامه‌ریزی راهبردی در مورد اشکال متنوع سازماندهی است که در دهه ۱۹۸۰ در کشورهای شبه جزیره ایبری و امریکای لاتین از سوی خاویرفنت مورد بررسی قرار گرفته است. سوم تجربیاتی است که کنفرانس متروپولیس ۹۳، در زمینه



امریکا - بندر سان فرانسیسکو

از بین ۶ واحد حکومتی که برنامه‌ریزی راهبردی را تکمیل کرده بودند، نتیجه کار ۲ واحد کاملاً موفقیت‌آمیز بوده است و واحدهای دیگر نتایج موفقیت کمتری داشته‌اند. نکات عام موجود در این برنامه‌ریزی‌ها به اعتقاد پژوهشگران عبارت بوده‌اند از اینکه:

- فرایندها روسوی تأخیر و یا توقف داشته‌اند.
- در هر یک از موارد اقدام به شروع برنامه‌ریزی راهبردی، به نوعی تمایل به از هم گسیختگی وجود داشته است.
- واحدهای حکومتی از لحاظ زمان سپری شده برای انجام اقدامات راهبردی، بین ۵ تا ۳۰ ماه وقت صرف کرده‌اند.
- تکمیل موفقیت‌آمیز فرایند منوط به حضور حامی قدرتمندی بود که فرایند را مشروعیت بخشد - ولو کمک زیادی هم نکند.
- به علاوه، حضور حامیان متعدد بسیاری متداول بوده است.
- شروع موفقیت‌آمیز برنامه‌ریزی راهبردی در واحدهای حکومتی مستلزم وجود گروه یا فردی پیشگام و ایده‌پرداز نیرومند در طی فرایند بوده است.
- پیشگام فرایند، به ویژه در شناسایی موضوعات و شکل‌گیری گام‌های راهبردی (به خصوص گام‌هایی که می‌توانست موجب از هم گسیختگی تیم برنامه‌ریزی راهبردی شود) بسیار مؤثر بوده است.
- تمامی واحدهای حکومتی به تیم برنامه‌ریزی راهبردی برای انجام فرایند و تهیه برنامه راهبردی متکی بوده‌اند.
- آنچه که برنامه راهبردی نامیده می‌شد، در بین واحدهای حکومتی مختلف کالا فرق می‌کرد.
- مشارکت کنندگان بسیار راغب بودند که نشان دهنده مأموریت سازمانی پیشنهادی، موضوعات راهبردی و استراتژی‌ها، از لحاظ فنی شکلی عقلانی داشته‌اند، از لحاظ سیاسی مناسب بوده‌اند و از لحاظ اخلاقی و قانونی قابل دفاع.
- هر یک از واحدهای حکومتی، فرایند راهبردی را به تناسب شرایط ویژه خود در پیش گرفتند.

● انعطاف‌پذیری در مورد اینکه چه چیزی برنامه‌ریزی راهبردی است

● رخدادهای مهم به عنوان معیار زمانی

● تمایل به انجام مباحثه با در نظر داشتن معیارهای ارزشی گوناگون کنشگران (Bryson & Roering, 1988)

۲- تجربیات انجام برنامه‌ریزی راهبردی با توجه به اشکال متنوع سازماندهی

برای تدوین استراتژی مؤثر و اجرایی، فرایند برنامه‌ریزی راهبردی باید جامعه را به عنوان کنشگر اصلی درگیر سازد. مشارکت فعال جامعه در تهیه برنامه راهبردی، می‌تواند حمایت وسیعی را جلب کند و اجرای آن را آسان‌تر سازد. به علاوه، این حمایت می‌تواند موجب جلوگیری از فشارهای سیاسی بر روی برنامه راهبردی گردد. خاورپفت در بررسی‌های خود در مورد سازماندهی و برنامه‌ریزی راهبردی در کلان شهرها در کشورهای ایبری و امریکای لاتین از دهه ۱۹۸۰ به بعد اشکال متنوعی از مشارکت را مورد مشاهده و بررسی قرار داده است. بر اساس مشاهدات خاور پفت، برنامه راهبردی بارسلونا و

برای تدوین استراتژی مؤثر و اجرایی، فرایند برنامه‌ریزی راهبردی باید جامعه را به عنوان کنشگر اصلی درگیر سازد. مشارکت فعال جامعه در تهیه برنامه راهبردی، می‌تواند حمایت وسیعی را جلب کند و اجرای آن را آسان‌تر سازد.

پیشنهادهایی که پژوهشگران برای بهبود فرایند راهبردی به دست می‌دهند شامل موارد زیر است:

- وجود حامی قوی برای فرایند
- وجود پیشگامی مؤثر در طی فرایند
- وجود تیم برنامه‌ریزی راهبردی
- انتظار وجود تأخیر، و به نوعی توقف

لیسین را شهرداران مقتدر آن حمایت کرده‌اند. در واقع این شهرداری بود که برنامه‌ریزی و اجرای برنامه راهبردی را رهبری کرد، در حالی که نهادهای دیگر از جمله دانشگاه‌ها، اتاق بازرگانی، انجمن صاحبان صنایع و اتحادیه‌های کارگری نقش دوم را در این میان داشتند. در بارسلونا برنامه‌ریزی راهبردی در سال ۱۹۹۳، تحت عنوان «تجمع برنامه‌ریزی راهبردی برای بارسلونا تا سال ۲۰۰۰»، مطرح گردید.

در مقابل، برای برنامه‌ریزی راهبردی بیلباو، بخش خصوصی نقش تعیین کننده‌ای داشت. به دنبال مشارکت قوی بخش خصوصی، نوعی شراکت بین بخش خصوصی و دولتی برای انجام برنامه‌ریزی راهبردی در بیلباو به وجود آمد. این شراکت که به «بیلباو، کلان شهر - ۳۰» مصطلح گردید، در سال ۱۹۹۱ به دنبال جلب حکومت باسک، و متشکل از شورای کانتی بیزکائیا، شهربیلباو و ۱۶ سازمان دیگر عمومی و شرکت‌های تجاری، تأسیس گردید (هم‌اینک این مشارکت در حدود ۱۲۵ سازمان را

**با توجه به اشکال متنوع سازماندهی برنامه‌ریزی راهبردی، گفته می‌شود که هر قدر سازماندهی برنامه راهبردی مستقل باشد، موجب تشویق بیشتر مشارکت بخش خصوصی و مردم می‌شود. این جلب مشارکت به نوبه خود می‌تواند موجب افزایش اعتماد گروه‌های ذی نفع نسبت به برنامه راهبردی و در نتیجه بهبود عملکرد مدیریت کلان شهری شود**

در خود جای داده و بخش اعظم اعتبارات آن - یعنی ۶۵ درصد - را بخش خصوصی تأمین می‌کند، در حالی که سهم بخش دولتی فقط ۳۵ درصد است (Font, 1995).

بر اساس دیدگاه‌های خاویر فنت، رواج برنامه‌ریزی راهبردی در دیگر مناطق کلان شهری در اسپانیا و امریکای لاتین از مدل رهبری شهردار در امر برنامه‌ریزی راهبردی تبعیت کرده است. در این خصوص می‌توان به برنامه‌ریزی‌های راهبردی انجام شده در این شهرها اشاره کرد: از اواسط دهه ۱۹۹۰ در بوگوتا (کلمبیا)، کوربا و رزآریو (آرژانتین)، منتویدئو (اروگوئه)، ریودوژانیرو (برزیل)، سانتیاگو (شیلی)، تیوانا (مکزیک)، مالاگا، و البیا و زاراگوزا (اسپانیا). الگوی رهبری شهردار برخی مواقع با این مشکل مواجه می‌شود که با تعویض وی ممکن است برنامه راهبردی دستخوش سستی و عدم حمایت گردد.

فراپند برنامه‌ریزی راهبردی در بوینس آیرس به گونه‌ای بود که در شرایط عدم مشروعیت دموکراتیک شهرداری (به علت عدم انتخاب شهردار)، دانشگاه بوینس آیرس و سازمان مدیریت عمومی، اقدام به انجام برنامه‌ریزی راهبردی کردند. خاویر فنت در جمع‌بندی مشاهدات خود از اشکال سازماندهی در امر برنامه‌ریزی راهبردی کلان شهرها، چنین اظهار می‌دارد:

با توجه به اشکال متنوع سازماندهی برنامه‌ریزی راهبردی، گفته می‌شود که هر قدر سازماندهی برنامه راهبردی مستقل باشد، موجب تشویق بیشتر مشارکت بخش خصوصی و مردم می‌شود. این جلب مشارکت به نوبه خود می‌تواند موجب افزایش اعتماد گروه‌های ذی نفع نسبت به برنامه راهبردی و در نتیجه بهبود عملکرد مدیریت کلان شهری شود (Font, 1995).

فنت در مطالعات خود در خصوص کلان شهرها، به ویژه کلان شهرهای واقع در جنوب اروپا، به یک سری عوامل که مانع کارایی و بهبود عملکرد کلان شهرها می‌شوند اشاره می‌کند. وی در بین این عوامل به فقدان برنامه‌ریزی راهبردی اشاره صریح می‌کند. این عوامل عبارتند از:

● **فقدان چشم‌اندازی منسجم از موفقیت در منطقه کلان شهری، که نهادهای بخش عمومی و خصوصی صادقانه در آن سهیم باشند:**

برنامه‌ریزی راهبردی ابزاری تعیین کننده برای ایجاد وفاق و مصالح در خصوص دستیابی به چشم‌اندازی موفقیت‌آمیز است. اگر چه برخی کلان شهرهای واقع در اروپای جنوبی همچون بارسلونا، بیلباو، و لیسین<sup>(۱)</sup> اقدام به انجام برنامه‌ریزی راهبردی کرده و بر بهبود بهره‌وری بخش عمومی تأکید داشته‌اند، اما ارزیابی از نتایج کار آنها امری کاملاً ساده نبوده است و تمامی آنها لزوماً موفقیت به همراه نداشته‌اند.

به اعتقاد خاویرفنت، دلیل عدم موفقیت کامل آنها را تا حدودی می‌توان با عدم ارتباط کافی بین فرایند تصمیم‌گیری با اقدامات برنامه‌ریزی راهبردی مربوط دانست. در نتیجه، تعهد لازم از جانب گروه‌های ذی نفع نسبت به اجرای برنامه به وجود نیامده است. در برخی موارد نیز، تقاضاهای شاخص از جانب گروه‌های ذی نفع سبب ایجاد عدم یکنواختی شده، و این خود مانع اجرای صحیح برنامه‌ریزی راهبردی گردیده است. برای مثال، در حالی که برخی از پروژه‌های احیای شهری در بیلباو و تورنی، می‌توانند به ایجاد جایگاهی اروپایی برای این کلان شهرها بیانجامند، پروژه‌های دیگری هم هستند که مانع از این امر می‌شوند و در واقع جایگاه استانی این شهرها را تقویت می‌کنند.

● **وجود سطح حکومتی و نهادهای عمومی فراوان که در محدوده کلان شهری فعالیت می‌کنند:**

هر اندازه که تعداد این سطوح و نهادها بیشتر شود، هماهنگی بین آنها دشوارتر می‌گردد. در اروپا افزایش سطوح حکومتی به دلیل تمرکز زدایی در دهه ۱۹۸۰ و همچنین فرایند منطقه‌گرایی بود که به وسیله دولت‌های فرانسه و ایتالیا انجام گرفت.

حتی در مناطقی که اخیراً مدیریت کلان شهری به وجود آمده‌اند، مانند والنسیا، این سطح جدید حکومتی نتوانسته است سطح حکومتی پیشین را ملغی سازد. در این کلان شهر، ۶ سطح حکومتی متشکل از سطح اروپایی، ملی، منطقه‌ای، استانی، کلان شهر و شهرداری محلی وجود دارد. کلان شهر بارسلونا دارای ۷ سطح حکومتی است، که در واقع سطحی دیگر میان سطح کلان شهری و شهرداری محلی است.

با توجه به اینکه اعضای این نهادهای گوناگون ممکن است عضو احزاب مختلف باشند، تصور وضعیت آشفته دور از ذهن نیست.

اما وجود ۶ سطح حکومتی امری طبیعی نیست و بیشتر حالت استثنا دارد. برای مثال، محدوده‌های کلان شهری آمریکا - همچون شهر نیویورک و لس آنجلس - تنها دارای ۴ سطح ملی، ایالتی، کانتی و شهرند. با این حال، نمی‌توان بر این اعتقاد بود که کاهش سطوح حکومتی به طور خودکار موجب بهبود عملکرد بخش عمومی خواهد شد.

**حکومت کلان شهری کارآمد و مؤثر  
نیازمند سیستم مطمئن و نتیجه‌گرا در  
ارزیابی است. اما در بسیاری از کلان  
شهرها به جای وجود چنین سیستمی، یک  
سری کنترل‌های رسمی و داده-گرا  
گنجانده نشده است**

#### ● وجود قلمروهای مستقل در محدوده کلان شهری:

رشد بسیاری از محدوده‌های کلان شهری واقع در اروپای جنوبی همراه با حفظ قلمروهای سنتی قبلی بوده است. در نتیجه، مثلاً در محدوده‌های کلان شهری بارسلونا، بیلباو، بلینا و یالسیسن، شهر مرکزی به ندرت حتی نصف جمعیت کل قلمرو کلان شهری را جای می‌دهد.

تجزیه محدوده کلان شهری به صورت قلمروهای کوچک موجب کاهش کارایی می‌شود، زیرا بدین ترتیب از صرفه‌های اقتصادی و صرفه‌های مقیاس به اندازه کافی بهره‌گرفته نمی‌شود.



فرانسسه - پاریس

مثلاً برخی از قلمروهای کوچک ممکن است با پروژه‌هایی همچون گسترش امکانات فرودگاهی که موجب اذیت و آزار ساکنان آن محدوده می‌شود مخالفت ورزند، در حالی که این پروژه ممکن است به نفع محدوده کلان شهری باشد.

به منظور رفع تأثیرات چنین وضع ناخوشایندی، برخی از ایالت‌های امریکایی به شهرهای مرکزی خود (مانند اماها و آلبرک) اختیار ضمیمه کردن قلمروهای کوچک‌تر را داده‌اند. از سوی دیگر، عده‌ای نیز معتقدند چنانچه رشد و تحکیم قلمروها از اندازه‌های معین فراتر رود، صرفه‌های مثبت مقیاس بیشتر از صرفه‌های منفی مقیاس خواهد بود.

#### ● عدم تعهد ارزیابی سیاست‌ها و عملکردها:

حکومت کلان شهری کارآمد و مؤثر نیازمند سیستم مطمئن و نتیجه‌گرا<sup>(۳)</sup> در ارزیابی است. اما در بسیاری از کلان شهرها به جای وجود چنین سیستمی، یک سری کنترل‌های رسمی و داده-گرا<sup>(۴)</sup> گنجانده شده است. کنترل‌های داخلی بی‌طرف نیستند و در عین حال کنترل‌های بیرونی به اندازه کافی قوی نیستند تا تصمیمات خود را به اجرا درآورند. به علاوه، در شرایط متغیر و نامعلوم کنونی، دیگر تنها صرفه اقتصادی<sup>(۵)</sup>، کارایی<sup>(۶)</sup> و اثر بخشی<sup>(۷)</sup> (3E صرفه) کافی نیست نیاز به 3D است: توانایی تشخیص<sup>(۸)</sup>، طراحی راه‌حل‌های جدید<sup>(۸)</sup>، و شکل‌دهی و ایجاد این راه‌حل‌ها<sup>(۹)</sup>.

#### ● استفاده اندک ابزارهای مدیریتی بخش خصوصی

همچون «مدیریت کیفیت فراگیر»<sup>(۱۰)</sup>:

در آمریکا، فقط ۲۵ درصد از شهرهای بزرگ اقدام به استفاده از الگوی مدیریت کیفیت فراگیر در حداقل یک محدوده کارکردی کرده‌اند؛ و در اروپا اگر چه شهرهایی همچون بارسلونا و بلونیا به همین کار مبادرت ورزیده‌اند اما این تجربیات حکم استثنا را دارند. به هر حال، استفاده از چنین ابزارهای مدیریتی این قابلیت را دارد که کارایی مدیریت این شهرها را افزایش دهد.

**استفاده از برنامه‌ریزی راهبردی برای  
شهرها و مناطق شامل تبیین راهبردهای  
بر اساس عملکرد، دستیابی به وفاق نظر  
و به کارگیری طیفی از سازوکارهای  
اجرایی به جای ابزار سنتی کنترل کاربری  
زمین می‌شود**

#### ۳- تجربیاتی در مورد فرایند برنامه‌ریزی راهبردی برای

کلان شهرها (کنفرانس متروپولیس ۹۳)

به اعتقاد نویسندگان گزارش «برنامه‌ریزی راهبردی برای کلان شهرها»، که دربردارنده نتایج بررسی‌های مقالات ارائه شده در زمینه ۲۱ کلان شهر مهم دنیاست (همچون آندلوجی، آتلانتا، بخارست، قاهره، جاکارتا، کاتماندو، لیسن، لندن، مشهد،



چین - هنگ کونگ

- ۶- طراحی گزینه برتر، پیشنهادهای عمده و برنامه کاری
- ۷- اجرا و ایجاد سازوکارها
- ۸- نظارت و بازنگری.

برخی از مهم‌ترین موانع در انجام موفقیت‌آمیز برنامه‌ریزی راهبردی در سازمان‌ها بر اساس تجربیات متروپولیس ۹۳، به قرار زیر است:

- **فرایند برنامه‌ریزی:** فرایندی که در بسیاری از سازمان‌ها به کار گرفته شده منجر به ایجاد گزینه‌های راهبردی واقعی نگردیده است. برنامه‌ریزان قبل از تصمیم‌گیری در جهت جست و جو و تحلیل گزینه‌های راهبردی به طور جدی تلاش نکرده‌اند.
- **سیستم‌های برنامه‌ریزی:** عدم موفقیت در امر مرتبط ساختن سیستم برنامه‌ریزی راهبردی با سیستم عملکردی، به طوری که استراتژی سازمانی نیروی محرک فعالیت‌ها نبوده است.
- **حجم عظیم نوشتار:** توجه برنامه راهبردی عمدتاً معطوف به موضوعات اصلی و عمده است. حتی یکصد صفحه تحلیل هم نمی‌تواند جایگزین ده صفحه اقدامات راهبردی باشد.

**فرایند حمایت سیاسی جدی و نیز منابع (انسانی، وسایل، امکانات) برای ایجاد تعهد نسبت به تلاش‌های توسعه راهبردی، از نتایج جنبی مشارکت است**

- **تمرکز بر روی کوتاه مدت:** بسیاری از سازمان‌ها به طور عمده از طریق انجام برنامه‌ریزی سالانه و فرایند بودجه‌ریزی توجه خود را منحصرأ به سال آینده متمرکز ساخته و مباحث مربوط به موضوعات راهبردی را حذف کرده‌اند.
- **مقتضیات سازمانی و فرهنگی:** برنامه‌ریزی‌ها مشخصاً مقتضیات سازمانی و فرهنگی استراتژی‌ها را نادیده گرفته‌اند. در بسیاری از موارد، توجه در فرایندها عمدتاً به محیط بیرونی به جای

ملبورن، منتویدو، مونترال، نیویورک، اتاوا- کارلتی، پاریس، ریاض، سنگاپور، سیدنی، تهران، تین جان، تورنتو، رویکرد نو به برنامه‌ریزی راهبردی اندکی متفاوت از شیوه برنامه‌ریزی راهبردی سال‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ است. این رویکرد اولاً کاملاً بر پایه اقتصاد و به کارگیری منابع کمیاب به صورت مؤثر بنا نهاده شده است؛ و دیگر اینکه گزینشی عمل کرده و تمرکز خود را بر تحقق اهداف محدود قرار داده است. در این رویکرد بر اجرا و دستیابی به نتایج تأکید می‌شود (Metropolis, 93).

ویژگی دیگر این رویکرد مشارکت جامعه محلی و گروه‌های ذی نفع در فرایند برنامه‌ریزی راهبردی است. در سال‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ برنامه‌ریزی کاملاً در انحصار حرفه برنامه‌ریزان بوده است. امروزه مشورت نه تنها امری صوری و تزئینی تلقی نمی‌شود، بلکه شیوه‌ای است که بر اساس آن می‌توان به نیازهای جامعه محلی، سازمان‌ها و بخش خصوصی - که نهایتاً در امر اجرای برنامه‌ها نیز دخیل‌اند - پی برد.

استفاده از برنامه‌ریزی راهبردی برای شهرها و مناطق شامل تبیین راهبردهایی بر اساس عملکرد، دستیابی به وفاق نظر و به کارگیری طیفی از سازوکارهای اجرایی به جای ابزار سنتی کنترل کاربری زمین می‌شود. امروزه برنامه‌ریزان نه تنها باید سیاست‌ها و سازوکارهایی را برای کنترل فراهم سازند بلکه باید سود و زیان طرح‌ها را هم تعیین کنند و فعالانه در اجرا مشارکت ورزند.

اقدامات اصلی که می‌بایست در طی برنامه‌ریزی راهبردی برای شهرها و مناطق انجام گیرد، به عنوان مبنایی برای بحث و بررسی در خصوص ابزارهای مورد نیاز به کار خواهد رفت. این اقدامات عبارتند از:

- ۱- شناخت و تعریف اولیه از وظایف برنامه‌ریزی و توافق در مورد مسیر فعالیت برنامه‌ریزی
- ۲- جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل، پیش‌بینی و تشخیص
- ۳- تدوین اهداف کلان و اهداف اجرایی و نیز انتخاب متغیرهای مهم
- ۴- طراحی مسیر فعالیت‌ها و یا گزینه‌ها
- ۵- ارزیابی و انتخاب گزینه برتر

## جمع‌بندی تجربیات کلان شهرها

<p>۲۱- همواره باید نظارت نموده، از عملکرد ارزیابی شود.</p> <p>۲۲- پذیرش نیازهای بلند مدت از جانب سطوح مختلف حکومتی جهت اجرا، هماهنگی و سرمایه‌گذاری</p> <p>۲۳- ایجاد تعادل عملی بین نتایج کوتاه مدت با نگرش بلند مدت از طریق تعیین اولویتها.</p> <p>۲۴- انجام برنامه‌ریزی یکپارچه در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی.</p> <p>۲۵- انجام برنامه‌ریزی یکپارچه در عرصه اقتصادی، اجتماعی، کالبدی.</p> <p>۲۶- تیم هدایت کننده باید بعنوان تسهیل کننده فرایند نگریسته شود.</p> <p>۲۷- فرایند برنامه‌ریزی باید به موضوعات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و فنی به صورت هماهنگی پردازد.</p> <p>۲۸- باید برنامه‌ریزی یکپارچه در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی صورت گیرد.</p>	<p>۱۰- شروع موفقیت آمیز برنامه‌ریزی راهبردی نیازمند حامی و قهرمان است.</p> <p>۱۱- برای انجام برنامه‌ریزی راهبردی اشکال متنوع سازماندهی وجود دارد.</p> <p>۱۲- هر قدر سازماندهی برنامه راهبردی مستقل باشد، آن می‌تواند موجب تشویق بیشتر مشارکت بخش خصوصی و مردم شود.</p> <p>۱۳- برنامه راهبردی باید بر پایه اقتصاد و به کارگیری منابع کمیاب باشد.</p> <p>۱۴- برنامه‌ریزی باید بر اجرا و دستیابی به نتایج تأکید نماید.</p> <p>۱۵- گزینشی باشد و بر تحقق اهداف محدود متمرکز شود.</p> <p>۱۶- از سازوکارهای گوناگون بهره‌گیرد.</p> <p>۱۷- فرایند مهم‌تر از برنامه است.</p> <p>۱۸- تیم هدایت کننده باید از افراد حرفه‌ای تشکیل شده، از اعتماد لازم برخوردار باشد.</p> <p>۱۹- مشارکت‌کنندگان باید نسبت به فرایند احساس کنترل و مالکیت نمایند.</p> <p>۲۰- باید در ارائه گزینه‌ها خلاقیت و نوآوری داشت.</p>	<p>۱- هنر برنامه‌ریزی آشتی دادن و ایجاد تعادل در بین اهداف و منافع گوناگون در درون سازمان و کل جامعه است.</p> <p>۲- تدوین استراتژی فقط بخش کوچکی از کل فرایند برنامه‌ریزی راهبردی است.</p> <p>۳- برنامه و اجرا یک فرایند مستمر است.</p> <p>۴- برنامه‌ریزی باید از بالا به پایین و پایین به بالا باشد.</p> <p>۵- در برنامه‌ریزی باید طیف وسیعی از گروه‌های ذی‌نفع مشارکت داده شوند.</p> <p>۶- استراتژی باید انعطاف‌پذیر، چند بعدی و چند منظوره باشد.</p> <p>۷- باید در فرایند برنامه‌ریزی گروه‌های ذی‌نفع آموزش دیده و توانمند شوند.</p> <p>۸- باید در فرایند برنامه‌ریزی بر همکاری، مذاکره، چانه زنی و بحث مستمر، تأکید شود.</p> <p>۹- باید در مورد نتایج برنامه‌ریزی، زمان انجام آن و اهداف آن واقع بین بود.</p>
---	---	---

محیط داخلی سازمان، که در مرحله اجرایی اهمیت حیاتی دارد، معطوف گردیده است. به همان طریق برنامه‌ریزی در عرصه اقتصادی، اجتماعی و کالبدی (Metropolis, 1993).

### ۴- عوامل موفقیت مؤسسه شهری کانادا

با تحلیل و جمع‌بندی تجربیات برنامه‌ریزی راهبردی در ۹ کشور مختلف؛ مؤسسه کلان شهری کانادا در گرایش خود تحت عنوان «راهنمایی برای توسعه استراتژی در شهرداری‌ها» عوامل زیر را برای انجام موفقیت آمیز برنامه‌ریزی، مورد تأکید قرار داده است:

● **فرایند:** فرایند مهم‌تر از برنامه است. برای برنامه‌ریزی سازوکار فرایند، باید زمان لازم اختصاص داده شود.

● **واقع گرایی:** در مورد اینکه برنامه‌ریزی راهبردی چه چیزی را می‌تواند به انجام برساند، واقع بین باشید (بیش از حد وعده

معطوف گردیده است. معطوف گردیده است.

● **استراتژی‌های عام:** از موانع متداول در انجام برنامه‌ریزی کارآمد، جایگزینی استراتژی‌های عام به جای برنامه‌های عملیاتی راهبردی یکپارچه بوده است (Metropolis, 1993).

تجربیات موجود از اقصی نقاط جهان نشان می‌دهد که موفقیت برنامه‌ریزی راهبردی در شهرها و مناطق مستلزم وجود سه پیش نیاز است:

۱- پذیرش نیازهای بلند مدت از جانب سطوح مختلف حکومتی برای اجرا، هماهنگی برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در کاربری اراضی و تأسیسات زیربنایی.

۲- ایجاد تعادل عملی میان نتایج کوتاه مدت با نگرش بلندمدت، از طریق تعیین اولویت‌های مورد نیاز برای تجهیز مؤثر منابع و مسئولیت‌ها.

۳- برنامه‌ریزی یکپارچه در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی، و

ندهید و در همان حد نیز حتماً کار کنید). نیز آگاه باشید که در چه مواقعی نباید از برنامه‌ریزی راهبردی استفاده شود (برای مثال، زمانی که نیاز به تغییر و تحول احساس نشود، در آن صورت وضعیت بحرانی است و آمادگی و یا قابلیت برنامه‌ریزی وجود ندارد).

● **تعهد:** فرایند حمایت سیاسی جدی و نیز منابع (انسانی، وسایل، امکانات) برای ایجاد تعهد نسبت به تلاش‌های توسعه راهبردی، از نتایج جنبی مشارکت است.

● **تمرکز:** هدف از فرایند باید به وضوح مشخص شود و در

### فرایند باید از گام‌های محلی کوچکی که بر پایه تجربیات گام‌های قبلی بنا نهاده شده‌اند، آغاز شود

خصوص آنچه که باید بدان دست یافت باید توافق نظر وجود داشته باشد. اهداف اجرایی باید واقع بینانه باشد، به وضوح تعریف شده و به نتایج مشخص ربط داده شده باشد.

● **اعتبار:** تیم هدایت کننده فرایند باید از افراد حرفه‌ای تشکیل شده باشد. به علاوه، حمایت رهبران سیاسی می‌بایست جلب گردد و فعالیت‌های توسعه استراتژی مشروعیت پیدا کند.

● **جلب حمایت:** شناسایی آنهایی که ممکن است در مقابل فرایند از خود مقاومت نشان دهند، مهم است. باید از نقاط قوت فرایند برای جذب آنهایی که تصمیم نگرفته‌اند و یا مقاومت نشان می‌دهند، استفاده کرد. با وجود این، نمی‌بایست انرژی زیادی برای خنثی کردن مخالفان صرف کرد.

● **مالکان محلی:** هر گام در فرایند توسعه باید از بستر محلی نشئت گرفته باشد. به علاوه، مشارکت کنندگان باید احساس کنند که به تلاش‌های آنان بها داده شده است؛ و نهایتاً هم احساس کنترل و مالکیت نسبت به فرایند داشته باشند.

● **انعطاف‌پذیری:** از آنجا که فرایند مذکور زمان سپری شده در خانواده، در تجارت و دیگر فعالیت‌های اجتماعی مردم به رقابت برمی‌خیزد، باید انعطاف‌پذیری و حساسیت نشان داد. بنابراین بهتر است از دستور کارهای محدود کننده، ضرب العجل‌ها و نتایج پیش‌بینی ناشدنی پرهیز کرد.

● **نوآوری:** فرایند باید در ارائه راه حل خلاقیت و نوآوری را تشویق کند.

● **تسهیل:** تیم هدایت کننده باید به عنوان تسهیل کنندگان آسان‌سازی ارتباطات در فرایند در نظر گرفته شوند (برقراری و حفظ ارتباطات به طور عینی). تیم باید از اینکه یک بعدی و احساسی به نظر رسد بپرهیزد، زیرا چنین چیزی باعث می‌شود که

مردم از آنان دوری کنند.

● **پیوسته:** فرایند باید به موضوعات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و فنی به صورت هماهنگ و متعادل بپردازد (Canadian Urban Institute, 1998).

● **اطلاع دهنده:** فرایند باید شامل گردآوری اطلاعات، تحلیل و نیز جمع‌آوری دیدگاه‌ها و تحلیل شود.

علاوه بر موارد پیش گفته، مؤسسه شهری کانادا نکات دیگری را هم بر این فهرست اضافه کرده است شامل:

● **اجرای گام به گام:** فرایند باید از گام‌های محلی کوچکی که بر پایه تجربیات گام‌های قبلی بنا نهاده شده‌اند، آغاز شود.

● **دربرگیرنده:** فرایند باید فرصت برای مشارکت قشر وسیعی از گروه‌های ذی نفع اجتماع محلی را فراهم سازد.

● **آموزش:** فرایند باید درکی جامع از موضوعات ارائه دهد. به علاوه، مشارکت کنندگان باید مهارت‌های لازم را برای بهینه ساختن تلاش‌های خود به دست آورند.

● **ارتباطات:** فرایند باید سازوکارهایی را فراهم سازد که موجب تعامل و ارتباط روشن و کامل بین گروه‌های ذی نفع شود.

● **قابلیت رؤیت:** فعالیت‌های فرایند می‌بایست در مقابل چشم‌انداز جامع محلی قرار گیرد؛ و باید به خوبی تبلیغ و ارائه شود.

● **اجرا:** همان قدر که به برنامه‌ریزی توجه می‌شود، باید به اجرا نیز پرداخته شود. این امر دربرگیرنده پرسش‌هایی از این دست است: چگونه؟ به وسیله چه کسی؟ با چه منابعی؟

● **اقدامات هدفمند:** باید تلاش‌ها بر کسب موفقیت از طریق انجام پروژه‌های کوچک محلی، متمرکز شود.

● **تأمین بودجه:** می‌بایست راه‌های جدیدی برای تأمین مالی فعالیت‌ها به کار بسته شود (همچون استفاده از دانش‌آموزان مدارس برای کاشت درختانی که شرکت جنگلیانی فراهم کرده است). به علاوه، ضروری است که فرایند توسعه استراتژی، به طور تنگاتنگی با شهرداری مربوط باشد.

● **ارزیابی و تغییرات:** برنامه‌ریزی راهبردی باید هرگز بی‌ربط نشود. بنابراین باید همواره بر نظارت مستمر زیست محیطی، ارزیابی عملکرد و انجام اصلاحات تأکید شود (Canadian Urban Institute, 1998).

پانویس‌ها:

- 1-Lisbon
- 2- Outcome-oriented
- 3-Input-oriented
- 4- Economy
- 5- Efficiency
- 6- Effectiveness
- 7- Ability to diagnose
- 8- Design of new solutions
- 9- Development of those solutions
- 10- Total Quality Management

منابع:

- Bryson, John and Roering, William (1988) 'Initiation of strategic Planning by Governments', *Public Administration Review*, Volume 48, Number 6
- Canadian Urban Institute (1988) 'Guide to Municipal Strategy Development' *Canadian Urban Institute*, Toronto
- Font, Javier (2002) 'Efficiency and Effectiveness of Partnerships in Southern European Metropolitan Administration', *Bilbao Metropolis* - 30
- Metropolis (1993) 'Strategic Planning for Metropolis' *Metropolis* 93, Montreal



# شکل‌گیری سازمان شهرداری‌ها

سیروس موسوی

روندی ۴۰ ساله

## مقدمه

سال‌های متمادی پس از آن با نام‌های مختلف و دامنه وظایف متفاوت فعالیت می‌کرد.

تشکیلات مورد نظر ماده ۶۲ قانون شهرداری در زمان‌های مختلف با نام‌های اداره کل امور شهرداری‌ها (۱۳۳۴)، اداره کل نظارت و بهبود امور شهرداری‌ها (۱۳۴۲)، اداره کل امور مالی و نظارت بر شهرداری‌ها (۱۳۵۰)، اداره کل امور انجمن‌ها و شهرداری‌ها (۱۳۵۳)، اداره کل شوراهای اسلامی شهر و شهرداری‌ها (۱۳۵۷)، اداره کل امور شهرداری‌ها (۱۳۷۷) تاکنون) به فعالیت در زمینه راهنمایی و هماهنگی امور شهرداری‌ها پرداخته است. سازمان شهرداری‌های کشور که موضوع مقاله حاضر است، از سال ۱۳۴۵ که قانون شهرداری مصوب سال ۱۳۳۴ مضمون تغییرات و اصلاحاتی شد، تا سال ۱۳۷۹ به عنوان تشکیلات پیشنهادی ماده ۶۲ قانون شهرداری محسوب می‌شد ولی فرصت تشکیل نیافت.

بررسی تشکیلات دولتی و غیر دولتی (وابسته به دولت) در زمینه‌های هماهنگی امور شهرداری‌ها نشانگر وجود تشکیلاتی موازی در دو حیطه حاکمیت و تصدی‌گری است. وزارت کشور همواره از طریق اداره کل امور شهرداری‌ها (با نام‌های مختلف) وظیفه حاکمیتی خود را در قبال شهرداری‌ها انجام می‌داد. در کنار آن، از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۵۹، اتحادیه شهرداری‌های کشور نیز در امر راهنمایی و هماهنگی امور شهرداری‌ها فعالیت داشته که با وجود غیردولتی بودن آن، از مهارت مختلفی به خصوص تأمین اعتبار به وزارت کشور وابسته است.

سابقه شکل‌گیری مدیریت شهری به سبک کنونی در ایران، گذشته از سوابق تاریخی آن، تصویب قانون بلدیة در سال ۱۲۸۶ و تأسیس سازمانی به نام بلدیة در این سال می‌رسد. قانون بلدیة از دستاوردهای انقلاب مشروطه بود که همانند قانون اساسی تدوین شده آن روز کشور از قوانین کشورهای اروپایی تأثیراتی عمده پذیرفت.

نخستین قانون شهرداری در ۷ ماده تنظیم شد که در آن برخی از وظایف متناسب با شرایط شهرنشینی آن روز برای شهرداری ذکر شده بود. در سال‌های پس از آن با وقوع تحولات مختلف سیاسی و اجتماعی در کشور و پیوستگی و وابستگی بیشتر اوضاع کشور به وضعیت جهانی و تغییرات شگرفی که زندگی روستائینان و شهرنشینان از این تحولات پذیرفت، تغییر و اصلاح قانون شهرداری‌ها و ساختار سازمانی و تشکیلاتی ادارات بلدیة (شهرداری) اجتناب‌ناپذیر شد. قانون شهرداری به ترتیب در سال‌های ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۲۸ و ۱۳۳۴ از طرف نمایندگان مجلس شورای ملی و مقامات عالی‌تر وزارت داخله (کشور) مورد ۷ اصلاح اساسی قرار گرفت و در سال‌های بعد تغییراتی جزئی در آن داده شد. زمینه تشکیل سازمان یا تشکیلاتی برای هماهنگی امور شهرداری‌های کشور در اصلاحیه قانون شهرداری در سال ۱۳۲۴ فراهم شد. قانون اصلاحی سال ۱۳۳۴ که هم‌اکنون نیز مبنای قانونی شهرداری‌هاست، برای راهنمایی و ایجاد هماهنگی در امور شهرداری‌های کشور، تشکیلاتی را پیش‌بینی کرد که



تهران - ساختمان شهرداری



دولتی و املاک دربار مطرح و عملی کنند.<sup>(۱)</sup>

اقدامات کارشناسان و گروه‌های کاری امریکایی عمدتاً در مسیر تسهیل اجرای اصلاحات ارضی و از هم پاشیدن زمینه‌های احتمالی انقلاب دهقانی مورد نظر کمونیست‌ها بود. تحولات روابط ارباب‌رعیتی در روستاها و تغییر شیوه کشت‌سنتی و مکانیزه کردن کشاورزی به تدریج ریشه‌ها و پیوستگی‌های بین روستائیان و کشاورزی و عقلانیت زندگی روستا را از بین می‌برد. نقطه اوج فرایند از هم پاشیدگی ساختار سنتی دهقانی در ایران و بی‌ریشه شدن مردم در روستاها، سال‌های آغازین اصلاحات ارضی پس از سال ۱۳۴۲ بود. اصلاحات ارضی در ایران در قالب انقلاب سفید شاه و مردم اجرا شد.

### اتحادیه شهرداری‌های کشور بر مبنای توافقنامه طرح ۱۱۳، قبل از پیدایش زمینه‌های قانونی لازم، شکل گرفت و در سال ۱۳۴۵ با اصلاح قانون شهرداری جایگاه خود را در ماده ۱۰۸ تثبیت کرد

تأثیر مستقیم اصلاحات ارضی بر روند شهرنشینی و وضعیت شهرها همانا افزایش گسترده مهاجرت به شهرها و نامناسب بودن زیر ساخت‌ها و امکانات شهرها برای جذب و حمایت از این روستائیان بود. این موضوع محملی شد برای پذیرش پیشنهاد جدید کارشناسان امریکایی به منظور فراهم کردن زیرساخت‌های مناسب در شهرها.

پیشنهاد یاد شده، طرح ۱۱۳ نام داشت که به منظور اجرای اصل ۴ ترومن و برای آماده ساختن شهرها در مقابل سیل مهاجران روستایی، بین اسداله علم-نخست‌وزیر وقت و گریگوری - سفیر وقت امریکا در ایران منعقد شد.<sup>(۲)</sup> هدف این طرح تهیه کمک‌های فنی در زمینه امور شهرداری‌ها به طور کلی، و تنظیم

فعالیت اتحادیه شهرداری‌های کشور از جمله دلایل اصلی عدم شکل‌گیری سازمان شهرداری‌های موضوع ماده ۶۲ قانون مصوب سال ۱۳۴۵ شهرداری بود. بر این اساس، بررسی سابقه شکل‌گیری مبنای قانونی و تشکیلات سازمان شهرداری‌های کشور نیازمند مطالعه و بررسی تاریخچه شکل‌گیری و فعالیت اتحادیه شهرداری‌های کشور است.

#### اتحادیه شهرداری‌های کشور

اتحادیه شهرداری‌های کشور برآمده از پیشنهاد کارشناسان امریکایی برای آماده‌سازی شهرهای کشور برای جذب مهاجران احتمالی آینده روستاها از طریق فراهم‌سازی زیر ساخت‌های مناسب است. این پیشنهاد بر اساس پیش‌بینی‌های کارشناسان امریکایی از تغییر و تحولات جامعه ایرانی، به خصوص جامعه شهری در سال‌های آینده ارائه شد. بررسی این موضوع نیازمند بازگشت به زمانی نزدیک در گذشته آن روز، یعنی آغاز کمک‌های دولت امریکا به کشورهای جنگ زده اروپایی و دولت‌های فقیر کشورهای عقب مانده است.

دولت امریکا در سال ۱۹۴۹ (۱۳۲۷) در زمان ریاست جمهوری «ترومن» چهارمین رکن سیاست خارجی خود را ارائه کمک‌های فنی و اقتصادی به کشورهای عقب مانده تعریف کرد. از آن پس این موضوع به «اصل چهار ترومن» مشهور شد.

یکی از اهداف دولت امریکا از معرفی این اصل، پیشگیری از نفوذ کمونیسم در کشورهای عقب مانده بود. آغاز کمک‌های دولت امریکا به ایران در قالب اصل ۴ ترومن بر اساس پیمانی رسمی به میزان ۵۰۰ هزار دلار در سال ۱۳۲۹ بود. این مبلغ برای بهبود وضع مناطق روستایی اختصاص داده شد.

در اواخر دهه ۱۳۳۰ شمسی، اصل چهار ترومن به یکی از عناصر محرکه حکومت پهلوی در راه اصلاحات ارضی تبدیل شد. سازمان‌های مختلف موضوع اصل ۴، برای تحول در نحوه مالکیت ارضی در ایران، روز به روز بر فشار خود می‌افزودند و سرانجام توانستند این مسئله را به شکلی آزمایشی در مورد املاک خالصه

سلسله اصول نظری و آرای فنی در زمینه اطفای حریق به طور خاص بود. وزارت کشور، شهرداری تهران و سایر شهرداری‌های کشور از کمک‌های فنی موضوع طرح ۱۱۳، بهره‌مند می‌شدند.<sup>(۳)</sup>

اتحادیه شهرداری‌های کشور بر مبنای توافقنامه طرح ۱۱۳، قبل از پیدایش زمینه‌های قانونی لازم، شکل گرفت و در سال ۱۳۴۵ با اصلاح قانون شهرداری جایگاه خود را در ماده ۱۰۸ تثبیت کرد. در این ماده تشکیل اتحادیه شهرداری‌های کشور برای رفع احتیاجات فنی و اداری شهرداری‌های کشور، پیش‌بینی شد. بر اساس ماده ۱۰۸ قانون شهرداری اساسنامه اتحادیه شهرداری‌های کشور می‌بایست از هدف وزارت کشور تهیه شود و به تصویب هیئت دولت برسد. در واقع اتحادیه شهرداری‌ها از زمان تشکیل در سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۴۵، جایگاهی در قانون شهرداری نداشت.

### اتحادیه شهرداری‌های کشور، در سال ۱۳۵۶ در ۷ منطقه کشور اقدام به تشکیل اتحادیه‌های منطقه‌ای کرد. این اتحادیه‌های منطقه‌ای عمر چندانی نداشتند و پس از انقلاب اسلامی، به دلیل ناکارآمدی و هزینه بالا برای شهرداری‌ها و خود اتحادیه شهرداری‌های کشور، منحل شدند

#### اهداف اتحادیه:

اساسنامه اصلاحی اتحادیه شهرداری‌های کشور در سال ۱۳۴۶، مشتمل بر ۴ فصل، ۲۰ ماده و ۳ تبصره به تصویب هیئت وزیران رسید. اهداف اتحادیه بر اساس این اساسنامه عبارتند از:

- (۱) تحقیق و مطالعه در امور و مسائل شهری، شهرداری و سازمان‌های محلی.
- (۲) بررسی قوانین و مقررات مورد عمل شهرداری‌های کشور و پیشنهاد قوانین مورد نیاز.
- (۳) بررسی مداوم در زمینه مسائل سازمان و روش‌های اداری و مالی و سایر امور شهرداری‌ها و راهنمایی آنها برای اصلاح سازمان.
- (۴) ایجاد همکاری و برقراری ارتباط بین شهرداری‌های کشور به منظور تبادل اطلاعات و تجارب به یکدیگر.
- (۵) ایجاد ارتباط بین شهرداری‌های کشور با اتحادیه‌های شهرداری‌های سایر کشورهای جهان.
- (۶) همکاری با وزارت کشور و سایر سازمان‌ها در امور شهری.

اتحادیه شهرداری‌های کشور، در سال ۱۳۵۶ به منظور پیگیری سیاست عدم تمرکز و حل مشکلات شهرداری‌های کشور و کم کردن فاصله شهرها با مرکز، در ۷ منطقه کشور اقدام به تشکیل اتحادیه‌های منطقه‌ای کرد. این اتحادیه‌های منطقه‌ای

عمر چندانی نداشتند و پس از انقلاب اسلامی، به دلیل ناکارآمدی و هزینه بالا برای شهرداری‌ها و خود اتحادیه شهرداری‌های کشور، منحل شدند.

منابع مالی اتحادیه شهرداری‌ها شامل کمک‌های اصل ۴ ترومن بود که با گذشت زمان از نصف کمتر می‌شد، و همچنین کمک‌های وزارت کشور، حق عضویت شهرداری‌ها، کمک‌ها و هدایای دریافتی و نظایر اینها.

اتحادیه شهرداری‌های کشور پس از ۲۴ سال فعالیت، در تاریخ ۱۳۵۹/۴/۲۴ بر اساس تصویب شورای انقلاب منحل اعلام شد. بر اساس این حکم به منظور تجدید سازمان و جلوگیری از تکرار و تداخل وظایف و حذف هزینه‌های زائد و ارشاد و راهنمایی و رفع مشکلات و نارسایی‌های شهرداری‌ها و برقراری ارتباط با اتحادیه‌ها و سازمان‌های بین‌المللی شهرداری‌ها، مواد ۸۲ و ۱۰۸ اصلاحی قانون شهرداری، لغو و اتحادیه شهرداری‌های کشور که بر اساس مواد مذکور تأسیس گردید، منحل می‌گردد و تمامی پرسنل و اموال و دارایی‌های آن در اختیار وزارت کشور گذاشته می‌شود.

با انحلال اتحادیه شهرداری‌های کشور یکی از موانع بزرگ و قوی پیش روی شکل‌گیری سازمان شهرداری‌های کشور مرتفع گردید.

#### سازمان شهرداری‌های کشور

همان‌گونه که پیش از این نیز ذکر شد، قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴، در ماده ۶۲ تشکیلاتی به نام «اداره کل امور شهرداری‌ها» را در سازمان وزارت کشور پیش‌بینی کرده بود و به موجب این ماده «به منظور راهنمایی و ایجاد هماهنگی در امور شهرداری‌ها در سازمان وزارت کشور، اداره‌ای به نام اداره کل امور شهرداری‌ها پیش‌بینی و تأسیس گردید. اداره کل امور شهرداری‌ها موظف است سازمان فنی خود را تکمیل کند و همواره مهندسان تحصیلکرده‌ای را که دارای مدرک علمی در رشته‌های مختلف فنی و تخصصی باشند، در اختیار داشته باشد، تا به منظور بازرسی شهرداری‌ها و تهیه برنامه اصلاحات شهری و ساختمانی شهرها مورد استفاده قرار گیرند.»

در سال ۱۳۴۵ به موجب اصلاح قانون شهرداری، تشکیلات پیشنهادی برای هماهنگی امور شهرداری‌ها ماهیت سازمانی داشت و به موجب این اصلاحیه، اداره کل امور شهرداری‌ها منحل شد. جهت‌گیری اصلاحیه قانون شهرداری در این سال به سمت تشکیل سازمان شهرداری‌های کشور بود که به دلایل متعددی از جمله حضور قوی سازمانی موازی و سابقه دار به نام اتحادیه شهرداری‌های کشور نتوانست تا سال ۱۳۸۰ به منصفه ظهور رسد. اتحادیه شهرداری‌ها علاوه بر ماهیت سیاسی شکل‌گیری خود در اصلاحیه قانون شهرداری سال ۱۳۴۵، نتوانست در چارچوب ماده ۱۰۸ این قانون موقعیت خود را تثبیت کند.

گسترده شدن دامنه وظایف این اتحادیه و پشتوانه‌های سیاسی قوی و مسائل پنهان دیگر، عرصه را بر شکل‌گیری سازمان شهرداری‌ها تنگ می‌کرد. تا سال ۱۳۶۵ که حضور این اتحادیه بر اساس تصویب شورای انقلاب در سال ۱۳۵۹ در کشور حذف شد، اتحادیه مذکور مانعی بزرگ و قوی برای شکل‌گیری و تأسیس

سازمان شهرداری‌ها محسوب می‌شد.

پس از انحلال اداره کل شهرداری‌های کشور در سال ۱۳۴۵، اتحادیه شهرداری‌های کشور در کنار ادارات کل مربوط به امور شهرداری‌ها - با نام‌های مختلف پیش گفته - در وزارت کشور در زمینه مدیریت شهری فعالیت می‌کرده است.

انحلال اتحادیه شهرداری‌های کشور در سال ۱۳۵۹ فرصت را برای تأسیس سازمان شهرداری‌های کشور فراهم ساخت. با وجود این تا سال ۱۳۶۵ موضوع تشکیل این سازمان بدون پیگیری مسکوت ماند. در سال ۱۳۶۵ هیئت دولت بنابه پیشنهاد وزارت کشور موافقت کرد در اجرای ماده ۶۲ قانون شهرداری، سازمان شهرداری‌های کشور برای انجام وظایفی که قانوناً بر

### در سال ۱۳۶۵ پس از تهیه و تدوین اساسنامه سازمان و پیشنهاد آن از طرف وزارت کشور به هیئت دولت و تصویب آن، سازمان امور اداری و استخدامی وقت نیز اساسنامه را در ۴ فصل، ۱۷ ماده و ۳ تبصره پذیرفت

عهده وزارت کشور است، به صورت سازمانی مستقل و وابسته به وزارت کشور تأسیس گردد. کلیه اعتبارات متعلق به شهرداری‌ها که قانوناً وصول و بین شهرداری‌ها تقسیم و ایصال می‌شود، در اختیار سازمان مذکور خواهد بود تا طبق مقررات جاری اقدام کند. سازمان شهرداری‌های کشور از محل اعتبارات مذکور اداره خواهد شد؛ به طوری که هیچ گونه بار مالی برای دولت نداشته باشد. اساسنامه سازمان ظرف مدت یک ماه به وسیله وزارت کشور تهیه و پس از تأیید سازمان امور اداری و استخدامی کشور به مرحله اجرا گذاشته خواهد شد.<sup>(۳)</sup>

در سال ۱۳۶۵ پس از تهیه و تدوین اساسنامه سازمان و پیشنهاد آن از طرف وزارت کشور به هیئت دولت و تصویب آن، سازمان امور اداری و استخدامی وقت نیز اساسنامه را در ۴ فصل، ۱۷ ماده و ۳ تبصره پذیرفت. بدین ترتیب مقدمات قانونی تشکیل سازمان شهرداری‌های کشور فراهم شد ولی باز سازمان فرصت تأسیس نیافت و یک دوره ۱۵ ساله دیگر را نیز در «لحاف کاغذی» به سر برد.

در این مدت منابع و اعتبارات مالی آن در اختیار معاونت هماهنگی امور عمرانی وزارت کشور قرار گرفت و وظایف قانونی این سازمان نیز بر عهده این معاونت گذاشته شد. در این مدت دفتر برنامه ریزی عمرانی با تشکیل مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری وظیفه مطالعاتی و پژوهشی سازمان را در کنار وظایف متعدد دیگر بر دوش گرفت.

در سال‌های اخیر مسئولان وزارت کشور با توجه به احساس خلأ حاصل از انحلال اتحادیه شهرداری‌ها و تشکیل شدن سازمان شهرداری‌ها پس از تصویب نامه هیئت دولت در سال ۱۳۶۵ پیگیری مجدد موضوع را آغاز کردند. وزارت کشور نیز در این میان اساسنامه قبلی را برای تصویب سازمان مدیریت و برنامه ریزی

کشور اصلاح کرد و در پاسخ این سازمان اساسنامه اصلاحی را مشتمل بر ۴ فصل، ۲۰ ماده و ۲ تبصره و ۴۳ بند به تصویب رساند و به وزارت کشور ابلاغ کرد. پیرو این تأیید در سال ۱۳۸۱ سازمان شهرداری‌ها پس از سال‌ها سکوت و تعلل، رسماً تشکیل شد.

اساسنامه سازمان شهرداری‌های کشور شامل ۴ فصل کلیات، هدف و وظایف و حدود اختیارات سازمان، ارکان سازمان و مقررات مختلف است.

هدف‌های اصلی سازمان شهرداری‌های کشور بر اساس ماده ۵ اساسنامه آن، عبارتند از: «هدایت و نظارت بر فعالیت‌های شهرداری‌ها در حدود وظایف محول شده به وزارت کشور و پشتیبانی‌های مالی، فنی، اجرایی و مدیریتی از شهرداری‌ها و سازمان‌های وابسته به آنها در زمینه‌های مختلف با حداکثر استفاده از امکانات موجود در چارچوب سیاست‌های دولت».<sup>(۵)</sup>

#### نتیجه‌گیری:

فعالیت بیش از ۹۰۰ شهرداری کوچک و بزرگ در کشور با ویژگی‌های عملکردی، درآمدی و ساختار سازمانی متفاوت، لزوم شکل‌گیری سازمانی منسجم، یکپارچه و قوی را برای هماهنگ کردن سیاست‌ها و خواسته‌های مدیریت شهری، عرضه دغدغه‌های مدیران شهری در زمینه‌های مختلف حقوقی، قانونی، پشتیبانی‌های فنی و مالی لازم و کافی، و نمایندگی از جامعه مدیریت شهری در عرصه‌های تصمیم‌گیری کلان کشوری (مجلس و دولت) را بیش از پیش آشکار می‌سازد. قانون شهرداری تشکیل چنین سازمانی را پیش بینی کرد؛ لیکن یقیناً مشکلات شهری در آن زمان به اندازه کنونی نبود. در این مدت حدود نیم قرن وزارت کشور از طریق ادارات کل شهرداری‌ها بخشی از وظیفه و پشتیبانی و راهنمایی و هماهنگی امور شهرداری‌های کشور را بر

### قانون بلدیة از دستاوردهای انقلاب مشروطه بود که همانند قانون اساسی تدوین شده آن روز کشور از قوانین کشورهای اروپایی تأثیراتی عمده پذیرفت

عهده گرفته بود. در کنار وزارت کشور اتحادیه شهرداری‌های کشور که بر مبنای پیشنهادی از سوی مشاوران امور شهری امریکایی شکل گرفته بود، فعالیت‌هایی را موازی با وزارت کشور انجام می‌داد. به ادعای کارشناسان بسیاری، عملکرد این اتحادیه برای شهرداری‌ها راهگشا و حمایتی بود. انحلال این اتحادیه و یک دوره ۱۵ ساله غیبت چنین سازمانی، مشکلات و نارسایی‌های متعددی را در زمینه مدیریت شهری کشور به وجود آورد که تشکیل سازمان شهرداری‌ها در سال ۱۳۸۱، نوید حل این مشکلات و بهبود مدیریت شهری کشور را داد. امید است که این سازمان بتواند وظایف خود را به خوبی به انجام رساند و اعتماد همه مدیران شهری را به خود جلب کند و نیازهای آنها را نیز برآورده سازد.

منابع:

- ۱- اکبری، غضنفر؛ اتحادیه شهرداری‌های کشور، از تشکیل تا انحلال ماهنامه شهرداری‌ها، ش ۱۵، ۱۳۷۹.
- ۲- نودبیر، علی؛ یادداشت سردبیر، ماهنامه شهرداری‌ها، ش ۱۳۸۰، ۲۴.
- ۳- قربانی، فرج‌الله؛ مجموعه کامل قوانین و مقررات شهرداری و خدمات شهری انتشارات فردوسی تهران، ۱۳۷۱.
- ۴- سازمان امور استخدامی کشور، تشکیلات تفصیلی سازمان شهرداری‌های کشور، مهر ۱۳۸۰.

پانویس:

- ۱- غضنفر اکبری، ۱۳۷۹، ص ۱۷.
  - ۲- علی نودبیر، ۱۳۸۰، ص ۴.
  - ۳- غضنفر اکبری، همان، ص ۱۸.
  - ۴- فرج‌الله قربانی، ۱۳۷۱، صص ۵۵، ۵۶.
- سازمان امور اداری و استخدامی کشور، ۱۳۸۰.

## مناطق تاریخی شهرها و دگرگونی کالبدی در فرایند نوسازی شهری

ایرج اسدی

کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای



درباره سید هادی میرمیران

سید هادی میرمیران متولد سال ۱۳۲۳، فارغ التحصیل رشته معماری با رتبه اول (۱۳۴۷) از دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران است. وی از سال ۱۳۶۰ تا ۶۶ سرپرستی واحد طراحی اداره کل مسکن و شهرسازی استان اصفهان را به عهده داشته است. میرمیران از سال ۱۳۶۷ تاکنون مدیر عامل و مدیر طراحی شرکت مهندسی مشاور نقش جهان - پارس است. وی در دانشکده معماری دانشکده علم و صنعت (۷۶-۱۳۷۰) و دانشکده‌های معماری دانشگاه آزاد اسلامی تهران، شیراز و همدان (از ۱۳۷۵ تاکنون) به تدریس پرداخته است.

از جمله طرح‌های متعدد معماری که با مدیریت وی به انجام رسیده است، می‌توان به طراحی «معماری سفارت جمهوری اسلامی ایران در بانکوک»، «ساختمان مرکزی بانک توسعه صادرات ایران - تهران» و «سالن مراجعین کنونی وزارت امور خارجه - تهران» اشاره کرد.

طرح‌هایی چون طرح جامع منطقه اصفهان، طرح جامع و تفصیلی شهر اصفهان و شیراز و طرح مجموعه شهری اصفهان و بسیاری دیگر نیز از جمله طرح‌های شهرسازی است که با مدیریت میرمیران تهیه شده است.

زمانی تصور می‌شد که نوسازی شهری، حرفه‌ای است ساده و قابل فهم. در این دیدگاه مسائل شهری می‌توانست با دخالت توسعه فیزیکی و اندکی برنامه‌ریزی فضایی حل و رفع گردد. پاک‌سازی محله‌های کثیف و تجدید اسکان مردم در املاک ساخت دولت، بازسازی کامل مراکز شهری و تفکیک صنایع از نواحی مسکونی از طریق تدوین مقررات و قوانین شهرسازی (از طریق تهیه طرح‌های جامع) از جمله بخش‌های همین حرفه ساده و قابل فهم به شمار می‌آمد.

این چنین رویکرد صرفاً فیزیکی به فرایند نوسازی شهری امروزه دیگر جوابگوی ناهنجاری‌های اجتماعی و انحطاط اقتصادی و کالبدی و نیز بیکاری توده‌ای و جدایی‌گزینی اجتماعی شدید در این نواحی نیست. پیش‌تر رویکرد جامع پدرسالارانه بود و بیشتر قواعد حرفه‌ای را تحمیل می‌کرد. از همین رو بود که رویکردی مخرب به شمار می‌آمد و راه‌حل‌هایی را تجویز می‌کرد که اجتماعات درون شهری و ساکنان این مناطق نه از آنها آگاه بودند و نه در تدوین آن اراده‌ای داشتند.

اکنون بعد از چند دهه که از شروع شهرسازی امروزی و دخالت در بافت‌های کهن می‌گذرد، بایسته است که درس‌های آموختنی حاصل از این تجربیات مرور شوند، تا در برخورد‌های جدید با یافته‌های حاصل از آنها دیگر اشتباهات گذشته تکرار نگردند. بحث حاضر بعد از ارائه‌شمایی از بافت‌های تاریخی کنونی شهرهای کشور، به ضرورت‌ها و ایده‌های جدید و لزوم پذیرش آن در رویکرد امروزی در برخورد با بافت‌های تاریخی پرداخته است. در این گفت‌وگو «اجرایی شدن طرح» در فرایند نوسازی محوری‌ترین اصل و یافته حاصل از تجربه چند دهه نوسازی شهری برشمرده شده است.

□ از وضعیت کنونی بافت‌های تاریخی کشور، چه از ابعاد کالبدی و چه اقتصادی - اجتماعی آنها، سخن بگویید.

○ بیشتر شهرها و مناطق تاریخی در ایران شالوده و استخوان‌بندی فضایی ثابتی دارند؛ به طوری که همه آنها دارای محوری اصلی هستند که این محور منطبق با مسیری است که این شهرها را به شهرهای بزرگ مجاور پیوند می‌دهد. برای مثال، محور منطقه تاریخی شیراز منطبق بر خطی است که شیراز را به اصفهان، یا

به عبارت بهتر «استخر و اصفهان» پیوند می‌داده است. در اغلب موارد و در طول تاریخ، بازار در طول این محور اصلی شکل گرفته است. بازار ستون فقرات منطقه تاریخی بوده است و در سیرگذار تاریخی و در دوره‌های زمانی متفاوتی تکوین یافته‌ولی به دلیل انطباق با مسیر و محور اصلی همواره جهت معینی داشته است. در روی این محور نقاط عطفی یا هسته‌هایی شکل گرفته است که مراکز دوره‌های مختلف این محور را به وجود آورده‌اند؛ از جمله اینها می‌توان به میدان نقش جهان در منطقه تاریخی اصفهان اشاره کرد. این هسته‌ها به صورت خطی به هم متصل شده و تاروپود شهر را به وجود آورده‌اند. بنابراین می‌توان گفت که استخوان‌بندی فضایی مناطق تاریخی، به طور کلی، محورهایی هستند که روی آنها هسته‌ها یا نقطه‌های عطفی به وجود آمده است. این مناطق دارای متن هم هستند که همان محله‌های مسکونی پیرامون محورهاست که معمولاً با دیوار یا خندقی محصور می‌شده‌اند و دروازه‌های شهر روی آنها قرار می‌گرفته است.

مناطق تاریخی کشور به این صورت از گذشته به قرن حاضر رسیده‌اند. همه این مناطق سیستم‌های بسته و رو به درونی بوده‌اند که دیوار یا خندقی آنها را محصور می‌کرده است. در دوره حاضر، زمانی که شهرها توسعه پیدا می‌کردند این توسعه در بیرون دیوار اتفاق افتاده است؛ در نتیجه همه آنها دچار معضلاتی شده‌اند که ناشی از ضرورت گذار و انتقال از سیستم درون‌گرا به سیستمی برونی است. این انتقال مشکلات زیادی را برای این مناطق پدید آورده است که البته راه حل‌هایی نیز برای آنها وجود دارد.

به موازات توسعه بیرونی شهرها دو تحول از نظر اجتماعی و جمعیتی در آنها اتفاق افتاد که ملموس‌ترین‌شان کاهش جمعیتی این مناطق بوده است. تحول دیگر، دگرگونی هویتی جمعیت این مناطق است. قبل از تحولات امروزی شهری، همه اقشار اصیل شهری و اقشار با درآمد بالا در داخل منطقه تاریخی سکونت داشتند. این افراد به تدریج از منطقه تاریخی به منظور سکونت در بیرون آن مهاجرت کردند؛ زیرا این مناطق دیگر به امکانات و تجهیزات رفاهی نو مجهز نبودند. نتیجه این شد که مناطق مذکور به تدریج جمعیت قدیمی و اصیل خود را از دست دادند. به جای جمعیت اصیل پیشین که محل سکونت خود را رها کرده بودند جمعیت مهاجر و اقشار کم درآمد شهری جایگزین شد. البته در گذشته نیز اقشار کم درآمد در کنار افراد

متمول در این مناطق ساکن بودند، لکن به موازات ترک اقشار پردرآمد، این مناطق رونق اقتصادی و اجتماعی خود را از دست دادند. نتیجه این تحول جمعیتی از دست رفتن حیثیت یکپارچه و نیرومند قبلی این مناطق و تبدیل آن به سیستم اجتماعی-اقتصادی ضعیف و شکننده بود.

طبیعتاً با اسکان اقشار مهاجر و غیر اصیل شهری در این مناطق، علاوه بر آنکه رونق اقتصادی آنها به تدریج رو به افول گذاشت، هیچ توجه جدی نیز از سوی ساکنان (فعلی) به منطقه تاریخی و حفظ و بهبود فضاهای آن صورت نگرفت. در صورتی که چنین توجهی برای تضمین سرزندگی و سلامت این مناطق لازم بود.

همراه این کاستی‌ها، ناهنجاری‌های اجتماعی نیز همچون بزهکاری و جرم و جنایت در این مناطق پدیدار گشت.

مجموعه این بحران‌ها موجب فرسودگی و بحران کالبدی این مناطق هم شد؛ چرا که کالبد پیشین در تعامل با سیستم اجتماعی-اقتصادی کاملی پدید آمده بود. بنابراین وقتی آن سیستم اجتماعی-اقتصادی نیرومند قبلی از بین رفت، عمران و نوسازی خودرو نیز انجام نگرفت و در نتیجه کالبد دچار فرسودگی شد. در اوایل این قرن و شروع تحولات جدید شهرسازی ضربه دیگری بر پیکر بافت‌های تاریخی وارد شد و آن نتیجه دخالت‌هایی بود که برای معاصر سازی و استقرار کارکردهای امروزی در این مناطق صورت گرفت. این ضربه تنها به محورهای اصلی شهر قدیم محدود نگردید بلکه در متن و درون محله‌های مسکونی هم وارد شد. خیابان‌کشی‌های دوران پهلوی اول و بعد از آن محورها و محله‌های مسکونی، مناطق تاریخی را به صورت ناهنجاری قطع کردند و پاره پاره ساختند. بدین ترتیب می‌توان ادعا کرد که سرنوشت همه مناطق تاریخی در طول این مدت به سمت هر چه بدتر شدن حرکت کرده است و این وضعیتی است که در همه آنها کم و بیش یکسان و مشابه بوده است.

□ این نواحی با وجود کیفیت زیستی پایین نشان‌دارای ارزش‌های متعددی هستند که می‌تواند موجب پیدایش نگرش‌های نو در تهیه طرح‌های نوسازی و بهسازی و ارتقای کیفی این مناطق باشد. نظر شما چیست؟

○ با وجود کاستی‌هایی که برای این مناطق فهرست گردیدند، این نواحی هنوز مراکز منحصر به فرد شهری محسوب می‌شوند. اگر چه اکنون مقداری از این مرکزیت را در اثر عوامل پیش گفته از دست داده‌اند. اکنون می‌توان ادعا کرد که بازار شیراز از نقاط منحصر به فرد شهری است. مجموعه تاریخی و بازار تبریز هنوز هم چنین ویژگی و کیفیتی را در خود دارد و اکنون به عنوان مرکز اصلی شهر تبریز عمل می‌کند. مراکز شهرهای دیگر نیز همین گونه‌اند. بناها و یادمان‌های تاریخی موجود در این نواحی و ارزش‌های فضایی و عملکردی و همچنین کیفیت‌های توریستی و گذران اوقات فراغت و نظایر اینها همگی از عوامل قوت این مناطق به شمار می‌آیند. اگر چه فضاهای بی‌نظیر شهری موجود در این نواحی عملکردهای قبلی خود را تا حدی از دست داده‌اند ولی می‌توانند عملکردهای امروزی به خود بپذیرند. از جمله اینها میدان نقش جهان است که به مکان گردهمایی و تجمع و محل گردش و تفریح و خرید امروزی مردم بدل گشته است.

□ رویکردها و پارادایم برنامه‌ریزی و مدیریت بافت‌های

تاریخی را چگونه بررسی می‌کنید؟ دسته‌بندی و ارزیابی تان از شیوه‌های برخورد با این مناطق، از بدو پیدایش برنامه‌ریزی و مدیریت در کشور تا کنون، چیست؟

○ در دوره اخیر چند مرحله و روش عمده برخورد با مناطق تاریخی وجود داشته است و نمی‌توان ادعا کرد که به صورتی واحد با این مسئله برخورد شده است. زمانی در اوایل قرن حاضر آنها به کلی به فراموشی سپرده شدند و توجهات به بخش‌های دیگر شهر معطوف گشت. این اولین روش و رویکرد برخورد بود که نادرست بودن آن کاملاً معلوم است. در مرحله بعد به دلیل وجود بناهای با ارزش در این مناطق توجهات به آن جلب گردید و سعی شد برخی بناهای با اهمیت واقع در آنها حفظ گردد. اگر چه همزمان با این شیوه برخورد، ضربه محکمی هم به این مناطق تاریخی وارد شد. منظور همان خیابان‌کشی‌ها و میدان‌سازی‌های جدیدی است که برای روزآمد کردن این مناطق در آنها پدید آمد و شالوده بافت تاریخی را از هم گسست. نمونه‌اش خیابان عبدالرزاق است که بازار اصفهان را گسست یا خیابان زند و کریم خان زند که بازار شیراز را قطع کردند. برخورد دوره سوم، که آن را می‌توان با شیوه و رویکرد تا حدی اواخر دوره پهلوی دوم و بیشتر دوره بعد از انقلاب برابر دانست، برخورد اصولی‌تری است. اگر چه آن هم نقایصی در خود دارد. عنوان برخورد اصولی‌تر از آن روی بر این شیوه یا رویکرد اطلاق می‌شود که شارحان آن به این اندیشه رسیدند که مشکل اصلی این مناطق صرفاً کاستی‌های موجود در کالبد آنها نیست بلکه مشکلات اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی بسیار تأثیرگذارترند.

مطابق با این شیوه برخورد، جراحی کالبدی که قبلاً اعمال می‌گردید باید کنار گذاشته می‌شد و به جای آن نوع دیگری از دخالت‌های کالبدی در دستور کار قرار می‌گرفت که کالبد این مناطق را از بین نبرد بلکه در پی ارتقا و بهبود آن باشد. به اعتقاد حامیان این رویکرد، مرکز قدیمی باید برای شهر امروزی کار کند و کماکان هسته اصلی شهر باشد. یا اگر شهر چند هسته‌ای است، هسته مرکزی و منحصر به فرد آن باشد. به این ترتیب، در ایجاد هسته‌های جدید شهری باید به این نکته توجه داشت که هسته‌های قدیمی به دلیل نقصان توان رقابتی از بین نروند و تنزل کیفی و کمی نیابند.

در ادامه این شیوه برخورد راه‌حل‌های بسیار خوبی ارائه شد. در این شیوه برخورد تاروپود و استخوان بندی مناطق قدیمی دوباره احیا و زنده می‌شوند. به عبارت دیگر، به جای تغییر و دگرگونی استخوان بندی و شالوده قدیمی همان استخوان بندی قدیم احیا می‌گردد و برای کارکرد معاصر آماده می‌شود. بعدها این گونه احیا و نوسازی به ستون فقرات این مناطق محدود نشد و تا بطن محله‌های مسکونی ادامه یافت. مشکل اصلی همانا ساختار رو به درون این مناطق بود که باید به بیرون باز می‌شد، به طریقی که صدمه‌ای به استخوان بندی منطقه وارد نیاورد. برای این منظور، مثلاً در شیراز این اندیشه شکل گرفت که از حلقه پیرامونی منطقه تاریخی و محل دروازه‌های قدیمی برای باز کردن منطقه تاریخی شیراز به سمت کل شهر استفاده شود. این دروازه‌ها که ۷ یا ۸ نقطه هستند با تغییر عملکردی که در عناصر آنها داده می‌شود و یا عملکردهای جدیدی که اضافه می‌گردد، مکان‌هایی می‌شوند برای اینکه بتوانند پیوندی بین مرکز قدیمی و مراکز جدید شهری باشند.

لذا در برخورد با این مناطق مهم این است که وقتی قرار است این

سیستم احیا گردد، باید نوعی دگرگونی در آن به وجود آید که هم فعالیت‌های جدید در آن استقرار یابد و هم سیستم بسته درونی آن به بیرون باز شود. در این پشت و رو کردن نباید به ساختار کالبدی این نواحی آسیب وارد آید.

#### □ از نقاط قوت رویکرد سوم صحبت کردید؛ اما تاکنون نتایج

در خور توجهی در این شیوه برخورد حاصل نشده است، دلایل آن را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

○ اینها نقاط قوت رویکردهای جدید بودند، اما مسائل و نقاط ضعفی نیز بر آنها حاکم بوده است. همواره این دیدگاه ابتدایی در تهیه طرح‌های شهری کشور حاکم بوده که یک نهاد قدرتمند با منابع مالی و قدرت زیاد عهده‌دار عملیات نوسازی و احیای مناطق تاریخی بوده است. اگر چه در دوره‌های تاریخی گذشته نهادهای حکومتی قدرتمندی وجود داشتند که طرح و اجرا را توأمان متعهد می‌شدند - مانند آنچه در طراحی و ساخت میدان نقش جهان یا دیگر یادمان‌های تاریخی وجود داشت - اما اکنون چنین چیزی وجود ندارد. اکنون مدیریت شهر و شهرداری‌ها صاحب چنین قدرت طرح‌ریزی و اجرا نیستند. بر نحوه برخورد و رویکردهایی که در برنامه‌ریزی و مدیریت این بافت‌ها و تهیه طرح‌های توسعه یا احیای این مناطق صورت گرفته است، این انتقاد عمده همواره وارد است که در آنها معلوم نیست چه نهاد یا قدرتی با چه منابع مالی و سرمایه‌ای باید طرح‌ها و پیشنهادها را از قوه به فعل درآورد. با دیدن این طرح‌ها می‌توان دریافت که اینها بیشتر با این دیدگاه تهیه شده‌اند که «صحیح است این گونه شود». شهرداری‌ها به تنهایی اصولاً فاقد نیرو و توان لازم برای اجرای این طرح‌ها هستند.

البته انتقاد دیگری که در مدیریت و برنامه‌ریزی بافت‌های تاریخی مصداق دارد، در اینجاست که شهرداری‌ها اصولاً رغبتی به اجرای طرح در این گونه مناطق ندارند. برای شهرداری‌ها، این نواحی، مکان‌هایی بغرنج، پرخرج و پرزحمت هستند؛ و به همین دلیل شهرداری‌ها به عوض هزینه در آنجا منابع مالی و نیروی خود را بیشتر در قسمت‌های تازه ساخته شده شهر صرف می‌کنند. پس شهرداری‌ها نه تنها یک تنه قادر به اجرای طرح‌های احیای مناطق تاریخی نیستند بلکه همان مقدار هم که سهم شهرداری است کاملاً جامه عمل نمی‌پوشد. دیگر ارگان‌های دولتی و عمومی هم وضعیت مشابهی دارند.

البته مقداری از آن هم به ساکنان این نواحی مربوط می‌شود. همان گونه که اشاره شد، اقشار پردرآمد و انگیزه‌دار این بافت‌ها از آنها خارج شده‌اند و اقشاری که باقی مانده‌اند کم درآمدند و انگیزه‌ای برای این کار ندارند.

بنابراین آنها اگر امکانات محدودی هم داشته باشند آنجا هزینه نخواهند کرد. به این ترتیب ایراد بزرگی که به نحوه برخورد و شیوه عمل برنامه‌ریزی و مدیریت مناطق تاریخی وارد است، همانا عدم توجه به مرحله اجرا و تحقق‌پذیری طرح‌ها و پیشنهادهاست. البته نمی‌توان گفت که اصلاً هیچ بحثی درباره چگونگی اجرای طرح‌های مناطق تاریخی صورت نگرفته است. چون صحبت‌هایی از مشارکت مردم و نهادهای مدنی و اجتماعی و جز آن به میان آمده است؛ ولی آنها بیشتر به کلی گویی شبیه‌اند و در عمل هم تأثیر چندانی در بهبود و ارتقای این نواحی نداشته‌اند.

#### □ در تدوین و ساخت رویکردهای جدید برای برخورد با این مناطق چه ایده‌ها و دیدگاه‌های جدیدی باید مد نظر قرار گیرد تا پاسخگوی شرایط و نیازهای جدید باشد؟

○ اگر قرار باشد که دیدگاه جدید مد نظر قرار گیرد، می‌بایست در دو جهت و اولویت به پیش رفت:

اول اینکه در طراحی و برنامه‌ریزی‌ها وسواس و دقت بیشتری اعمال گردد؛ یعنی کارهای نادرست گذشته - که کم‌تر شده - باز هم کمتر شود. به نظر می‌رسد این بعد از مسئله با روندی که در بهبود دانش طراحان و برنامه‌ریزان شهری، مدیران و حتی خود مردم وجود دارد، عملی است.

دومین عامل - و مهم‌ترین آن - چگونگی تحقق‌پذیر کردن این طرح‌ها و پیشنهادهاست. اولین عامل در تحقق‌پذیر کردن این طرح‌ها، دگرگونی بافت جمعیتی و اقتصادی این مناطق است. نمی‌توان اجباری به جمعیت وارد کرد که در نقطه‌ای خاص سکونت کنند، یا مانع از مهاجرت ساکنان گردید. پس می‌بایست با بهبود بخشیدن به کیفیت زیستی خود این مناطق آغاز کرد و تحقق اهداف را از این طریق ممکن ساخت. برای اینکه این هدف تحقق یابد باید زندگی‌پذیری این مناطق ارتقا یابد. به عبارت دیگر، باید شرایطی فراهم آید که دلیلی برای ترک این مناطق وجود نداشته باشد و حتی موجب بازگشت اقشار اصیل‌تر شهری به این مناطق گردد. در مطالعه‌ای که در شهر شیراز و درباره دلایل ترک این مناطق صورت گرفت، اگر چه فرضیه ما در بدو امر این بود که این نواحی قدیمی‌اند و مردم از همین روی در پی نقل مکان و سکونت در نواحی دیگر هستند، ولی زمانی که پرسشنامه‌ها تحلیل شدند، مشاهده گردید که فرضیه ما صحیح نبوده است و مردم بیشتر به این علت آنجا را ترک می‌کنند که خدمات مورد نیاز آنها در آنجا وجود ندارد. مردم این نواحی دسترسی‌های مناسب در اختیار ندارند، همسایه‌های آنها خوب نیستند، ناهنجاری‌های اجتماعی همچون مواد مخدر و اعتیاد و جز آن در این مناطق رواج دارد و اینکه مدیران شهری توجه لازم را به این مناطق ندارند و نظایر اینها. پس اگر بتوان با اقداماتی مانع از جابه‌جایی و خارج شدن ساکنان این مناطق شد، و حتی برخی گروه‌ها و اقشار اصیل اجتماعی را به این مکان‌ها برگرداند، نه فقط برای اسکان بلکه برای فعالیت‌های عمومی، با کارهایی مانند تبدیل برخی قسمت‌ها به خوابگاه‌های دانشجویی، هتل، دفاتر کار، مدرسه، دانشگاه و نظایر آن - که به نوعی حکم برگرداندن زندگی به این مناطق را دارد - می‌توان کارهای عمده‌ای در تحقق این هدف انجام داد.

چنین کاری پیش از اینکه فعالیت ساده کالبدی باشد، کار اجتماعی - اقتصادی مثبت و دقیقی است. اقدام عمده دیگر برای ارتقای کیفیت زیستی این نواحی انجام عمران و توسعه، ایجاد دسترسی و تأمین خدمات، مرمت و بهسازی و گاهی نوسازی ساختمان‌هاست که نیازمند منابع مالی، تکنیکی و انسانی فراوان است. اکنون بعد از چند دهه تجربه به این یافته رسیده‌ایم که به دست آوردن این منابع مالی تنها از خود منطقه تا حد زیادی ناممکن است. زمانی هم خوشبین بودند که «پول» زیادی در این نواحی خوابیده است که فقط باید از قوه به فعل درآید.

ایجاد واحدهای تجاری، بناها و فضاهای عمومی جدید برای زندگی در این مناطق تقریباً انگیزه اقتصادی و پول‌سازی خود را از

دست داده است. در منطقه تاریخی تبریز اکنون حدود ۳ هزار واحد تجاری خالی مانده است. بنابراین «دیگر پولی داخل این مناطق نخواهید است»!

اگر چه می توان برای بازسازی و بهسازی ستون فقرات و بازار و محورهای عمومی منطقه تاریخی پولی از خود منطقه بیرون کشید ولی برای نوسازی مناطق مسکونی منابع لازم وجود ندارد پس باید منابع مالی جدیدی به این مناطق تزریق شود. در شیوه برخورد جدید باید منابع مالی یا بودجه جدیدی نیز برای این کار در نظر گرفته شود. اما این حقیقت را نیز نباید فراموش کرد که این مسئله فقط با تزریق پول حل نمی شود بلکه به مشارکت کامل مردمی نیاز است؛ هم برای ارزش محض مشارکت جمعیت در این اتفاق و هم برای اینکه بتوان از امکانات محدود خود جمعیت نیز استفاده کرد. به این ترتیب حل مسائل اقتصادی و اجتماعی جمعیت ساکن اهمیت و اولویت بسیاری در این شیوه برخورد دارد؛ بر خلاف آنکه در قبل تمام آنچه بر جسته بودند راه حل های کالبدی بود. پس اگر بخواهیم خلاصه کنیم، سه نکته می بایست بیش از پیش در برنامه ریزی و مدیریت این نواحی مورد نظر قرار گیرد: اول انجام برنامه ریزی های اقتصادی - اجتماعی منسجم برای بهبود شرایط این مناطق است. دومین محور هدایت منابع مالی به این مناطق است که می تواند چنین تخصیصی در قالب اعتبارات دولتی کلان صورت گیرد. با تزریق این منابع امکانات دیگری نیز می توان برای این مناطق ارائه داد که مستقیماً با تخصیص پول ارتباط ندارند؛ همانند کاستن از عوارض و مالیات ها از افرادی که خانه خود را بهسازی و یا بازسازی می کنند - و حتی ارائه کمک های مستقیم مالی و تسویقی به آنها.

نکته سوم انجام برنامه ریزی صحیح و دقیق برای بهره مندی از امکانات و مشارکت مردم محلی است. این مشارکت و مداخله در صورت تحقق در ایجاد انگیزه و حس تعلق در مردم برای بهسازی این بافت ها و ارتقای کیفیت آنها بسیار مؤثر است. پس اهمیت مشارکت مردمی فقط به دلیل امکانات مالی موجود در آن نیست بلکه مشارکت آنها نیرو و حس تعلق و علاقه بیشتری را نیز در فرایند نوسازی به وجود می آورد.

البته مشارکت را باید به صورت شوراها یا نهادهای محله ای سازمان داد. به این ترتیب، تشکیلاتی از قبیل سازمان بهسازی میدان کنونی اصفهان، سازمان بهسازی مجموعه کریم خان، سازمان بهسازی محله .... و جز اینها می توان ایجاد کرد و مردم را - چه ساکن آنجا باشند، چه کسانی که در آنجا کار می کنند - در فرایند نوسازی مشارکت داد. اگر سه عامل پیش گفته به نتایج و راه حل های خوبی که با توجه به کارهای بسیار زیادی که از لحاظ شناخت، طراحی کالبدی - فضایی این مناطق حاصل شده است، اضافه گردد، توفیق های بزرگی حاصل خواهد شد. در این صورت است که منطقه تاریخی بدل به هسته یا بخش منحصر به فردی از کل شهر می گردد؛ بخش نیرومندی که هم از نظر عملکردی به عنوان مرکز شهر و هم از نظر اسکان جمعیت شایان توجه است.

به موازات این اقدامات به دلیل شکنندگی کالبدی و ضعف توان این بافت ها در مقایسه با سایر نقاط شهری، باید از ایجاد موارد رقیب برای این مناطق جداً پرهیز کرد. در نتیجه باید مراکز فرهنگی و حکومتی اصلی شهر و بخش خاصی از فعالیت تجاری شهر در این مناطق استقرار یابند. علاوه بر این، ناحیه تاریخی به دلیل وجود پتانسیل های

مرتبط از نظر گردشگری نیز باید نقطه منحصر به فرد (از این نظر) و بدون رقیب شهر باشد. پس این مناطق باید به صورت مراکز بدون رقیب در شهر درآید که رابطه عمیق و وسیع داده و ستانده ای با قسمت های دیگر شهر دارد.

#### □ در پایان اگر نکاتی برای تکمیل بحث به نظر تان می آید بفرمایید.

○ کار کردن در این مناطق نسبت به دیگر نواحی شهر - که هزاران هکتار زمین به راحتی قابل آماده سازی است - بسیار مشکل تر است. در این ۲۰۰ - ۳۰۰ هکتار زمین باید کار مینیاتوری انجام گیرد. بنابراین مدیریت شهری نباید به دلیل ساده بودن عملیات در نواحی جدید شهر به آن سو برود و منابع خود را در آن نواحی هزینه کند، بلکه باید حوصله، فکر و دقت و منابع مالی را با شدت بیشتری به این سو هدایت کند.

کار در مناطق تاریخی نمایشی نیست بلکه نتیجه زحمات در بلند مدت ظهور خواهد یافت. اگر شهرداری یک میدان بزرگ ایجاد کند یا یک خیابان وسیع در نواحی جدید شهر به وجود آورد، چنین چیزی بلافاصله خود را نشان می دهد. اما نوسازی بافت های تاریخی کاری دراز مدت است که به هیچ وجه تأثیرات کوتاه مدت ندارد، ما در هر کاری از این دست باید با تدبیر سیاست ها و انجام اقداماتی تأثیرات کوتاه مدت نیز به وجود آوریم تا هم مردم و هم نهاد مدیریت شهری انگیزه بیشتری به دست آورند.

این نکته را با اطمینان خاطر می توان مدعی شد که مدیریت شهری، طراحان و برنامه ریزان و مردم در اثر برخورد و تجربه چند دهه اخیر که خیلی از آن بعد از پیروزی انقلاب بوده است دانش خوبی برای مواجهه با این مناطق به دست آورده اند. ما اکنون از اشتباهات درس های مفیدی آموخته ایم، البته هنوز نمی توان ادعا کرد که برای مثال در منطقه تاریخی شیراز، اصفهان و تبریز و جز آنها برنامه یا طرح کامل و درستی در دست است.

دیدگاه ها و دانش موجود را باید تبدیل به طرح و برنامه عمل و اقدام در این بافت ها کرد که این بار تنها ابعاد کالبدی را در برداشته باشد و ابعاد اقتصادی، اجتماعی و مدیریتی را نیز به صورت جدی در برگیرد. این عملیات که ماهیتاً بین بخشی است، می بایست در ارتقای کیفیت این نواحی مؤثر باشد و مناطق تاریخی را ضمن حفظ و احیای کالبدی آن به نواحی سرزنده، امروزی و کاملاً عجین با شیوه زندگی امروز شهری بدل سازد؛ آن هم نه تنها در مقیاس شهر بلکه در مقیاس ملی و حتی جهانی.

نکته مهم دیگر که در پایان باید یادآور شد، ایجاد واحدهای مدیریتی منسجم و یکپارچه برای مناطق تاریخی به عنوان شهرداری منطقه تاریخی است. البته اگر چه ایجاد شهرداری واحد برای نواحی تاریخی در برخی شهرها مانند اصفهان به دلیل گستردگی آن عملی نیست ولی در شهرهای دیگر می تواند در بهبود عملکرد برنامه ریزی و مدیریت واحد این مناطق، به دلیل هویت یکپارچه و منسجم آنها، مؤثر واقع شود که خوشبختانه شکل گیری شهرداری های مناطق تاریخی در یکی دو شهر قدیمی ایران اتفاق افتاده است، که جای امیدواری است.

#### □ با سپاس از شما.



## دفتر حقوقی سازمان شهرداری‌ها

مشاوره حقوقی این شماره به پرسش‌هایی از این دست پاسخ می‌دهد: افزایش تعداد اعضای شوراها به نسبت جمعیت شهرها، انحلال شورای شهر در صورت عدم موفقیت در انتخاب شهردار، چگونگی شرایط انتخاب دهیار و تأسیس دهیاری برای روستاهای واقع در حریم شهرها، معافیت خانواده شهدا و ایثارگران از پرداخت عوارض ساخت واحدهای مسکونی، لغو معافیت‌های مطرح شده در قانون تجمیع عوارض، دایر کردن آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای در محل‌های با کاربری غیر تجاری، بازنشستگان و حق بیمه و منابع تأمین اعتبار تهیه تجهیزات و پرداخت هزینه‌های مربوط به شوراهای اسلامی شهرستان. ناگفته نماند که پاسخ‌ها صرفاً دیدگاه‌های مشاور دفتر حقوقی سازمان شهرداری‌ها را در بر می‌گیرند.

□ با توجه به اینکه مجلس شورای اسلامی در مرداد ماه سال جاری ماده ۷ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراها را اصلاح کرده و تعداد اعضای شوراها را به نسبت جمعیت شهرها افزایش داده است، آیا این افزایش نسبت به اعضای دومین دوره شوراها - که فعالیت خود را از اردیبهشت ماه امسال آغاز کرده‌اند - اعمال شدنی است؟

○ چنانچه اصلاحیه مذکور قبل از برگزاری انتخابات شوراها تصویب و ابلاغ می‌شد، در خصوص افزایش تعداد اعضای دومین دوره شوراها قابلیت اعمال و اجرایی داشت. اما چون افزایش اعضا در فرایند شکل‌گیری و ترکیب شوراها تأثیر مستقیم دارد و موجب ابطال و بی اعتباری بسیاری از اقدامات قانونی انجام شده در آغاز فعالیت این نهاد می‌شود، اعمال آن نسبت به گذشته مقدور نیست. از طرف دیگر، بر اساس ماده ۴ قانون مدنی «اثر قانون نسبت به آتی است و قانون نسبت به ماقبل خود اثر ندارد، مگر اینکه در خود قانون، مقررات خاصی نسبت به این موضوع اتخاذ شده باشد». بنابراین چنانچه در اصلاحیه مذکور اشاره می‌شد که افزایش تعداد اعضا نسبت به انتخابات دومین دوره شوراها نیز قابلیت اجرا دارد و اعضای دومین دوره باید بر اساس اصلاحیه مذکور افزایش یابند، به ترتیب آرا از اعضای علی‌البدل شوراها برای عضویت اصلی دعوت به عمل می‌آمد.

بنابراین مراتب پیش گفته، اصلاحیه مربوط به افزایش تعداد اعضای شوراها از سومین دوره انتخابات شوراها اعمال خواهد شد. البته سایر موارد مربوط به اصلاحیه که در حیطه افزایش اختیارات شوراها و معرفی شوراهای فرادست است، از تاریخ ابلاغ مصوبه برای اجرا، قابلیت اجرایی دارند. البته در اصلاحیه مورد بحث ماده ۲ قانون شوراها مصوب ۱۳۷۵ نیز اصلاح شده و عناوین شوراهای شهرستان، استان و عالی استان‌ها به آن اضافه گردیده است. این عناوین در قانون شوراهای کشوری سال ۱۳۶۱ و اصلاحیه سال ۱۳۶۵ وجود داشت اما در قانون سال ۱۳۷۵ تکرار نشده بود. شورای نگهبان به دلیل عدم تکرار این عناوین در قانون سال ۱۳۷۵ عقیده داشت که تشکیل شوراهای مذکور مبنای قانونی ندارد؛ اما در مقابل، وزارت کشور عقیده داشت که تصریح به وجود این شوراها و لزوم تشکیل آنها در قانون اساسی و قانون سال ۱۳۶۱ برای تشکیل آنها کافی است و بر همین اساس نیز نسبت به تشکیل آنها اقدام کرد. اما شورای نگهبان برای تأیید دیدگاه خود از اصلاحات پیشنهاد شده به وسیله وزارت کشور، تنها اصلاحیه مواد ۲ و ۷ را - که مربوط به شوراهای فرادست و افزایش تعداد شوراها بود - پذیرفت.

□ آیا تبصره ۳ ماده ۵۰ قانون شهرداری در زمینه انحلال

شورای شهر در صورت عدم موفقیت در انتخاب شهردار ظرف مدت یک ماه پس از رسمیت یافتن به قوت خود باقی است؟

○ تبصره ۳ ماده ۵۰ قانون شهرداری این گونه اشعار می‌دارد: «در صورتی که انجمن شهر یک ماه پس از رسمیت یافتن موفق به انتخاب شهردار نشود، انجمن منحل می‌گردد و طبق مفاد این قانون تجدید انتخاب خواهد شد».

تبصره ۱ بند ۲۹ ماده ۷۱ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراها را اصلاح کرده و مقرر می‌دارد: «در کلیه قوانین و مقرراتی که انجمن شهر عهده دار وظایفی بوده است، شورای اسلامی شهر با رعایت مقررات این قانون بعد از یک سال از تاریخ تصویب جانشین انجمن شهر خواهد بود».

ماده ۹۲ قانون مذکور نیز مقرر می‌دارد: «کلیه قوانین و مقررات مغایر با این قانون لغو می‌گردد».

بدین ترتیب حکم تبصره ۳ ماده ۵۰ قانون شهرداری به قوت خود باقی است. البته در اجرای مفاد تبصره مذکور توجه به نکاتی چند ضروری می‌نماید: اولاً در تبصره ۱ بند ۲۹ ماده ۷۱ قانون شوراها مصوب ۱۳۷۵ به رعایت مقررات قانون سال ۱۳۷۵ در انجام وظایف و اختیارات انجمن‌های شهر اشاره شده است. بنابراین مهلت یکماه ذکر شده در تبصره ۳ ماده ۵۰ بر اساس تبصره ماده ۷۳ قانون وظایف شوراها مصوب ۱۳۷۵ به سه ماه تغییر می‌یابد. بر اساس حکم تبصره مذکور: «در فاصله بین صدور رأی عدم اعتماد و برکناری شهردار و یا خاتمه خدمت شهردار تا انتخاب فرد جدید - که نباید بیش از سه ماه به طول انجامد - یکی از کارکنان شهرداری یا انتخاب شورای شهر عهده دار و مسئول اداره امور شهرداری خواهد بود». بنابراین چنانچه شورای اسلامی شهر ظرف سه ماه پس از رسمیت یافتن به هر دلیلی موفق به انتخاب شهردار نشود، مشمول تبصره ۳ ماده ۵۰ قانون شهرداری می‌گردد. در ثانی، روند انحلال خود به خودی (IPSO FACTO) و مطلقی که در تبصره ۳ ماده ۵۰ به آن اشاره شده است، با توجه به مقررات قانون شوراهای سال ۱۳۷۵ مقید به درخواست ذی نفع و یا مقامات مسئول می‌شود. بر اساس ماده ۷۹ قانون شوراها مصوب ۱۳۷۵ «به منظور رسیدگی به شکایات مبنی بر تخلفات و اعتراضات شوراها هیئت‌هایی به نام هیئت حل اختلاف و رسیدگی به شکایات تشکیل می‌شود». با توجه به حکم عام ماده مذکور، هر ذی نفع می‌تواند در صورتی که شورا اقداماتی را بر خلاف وظایف قانونی خود انجام بدهد و یا مرتکب تخلفاتی شود، شکایت خود را به هیئت حل اختلاف - موضوع مواد ۷۹ و ۸۰ - ارائه کند.

ماده ۸۱ قانون مذکور نیز اختیار درخواست انحلال شوراها را، در صورت انجام اقدامات بر خلاف وظایف مقرر یا مصالح عمومی کشور، به نحو خاص به فرماندار داده است. بدیهی است در صورتی که شورا در انجام اصلی‌ترین و اساسی‌ترین وظیفه خود - که همانا انتخاب شهردار واجد شرایط است - تعلل نماید، این اقدام چیزی جز خلاف مصالح عمومی کشور و شهروندان نیست؛ چرا که منافع

عمومی کشور و شهروندان با یکدیگر پیوندی ناگسستنی دارند. بنابراین فرماندار در این زمینه وظیفه دارد حسب حکم ماده ۸۱ مذکور از هیئت حل اختلاف تقاضای انحلال شورای موصوف را بکند.

□ دفتر امور دهیاری‌ها پرسیده است: آیا انتخاب دهیار و تأسیس دهیاری برای روستاهایی که در حریم شهرها واقع شده‌اند منع قانونی دارد؟

○ ماده واحده مربوط به تأسیس دهیاری‌های خودکفا در روستاهای کشور مصوب ۱۳۷۷/۴/۱۴ مجلس شورای اسلامی هیچ گونه محدودیتی را در خصوص داخل یا خارج حریم بودن روستاهای متقاضی تشکیل دهیاری قایل نشده است. این مصوبه تنها به موقعیت محل و درخواست اهالی اشاره کرده است. بنابراین هیچ گونه منع قانونی در خصوص تأسیس دهیاری برای روستاهای واقع در حریم شهرها وجود ندارد و این روستاها نیز مانند سایر روستاها دارای محدوده تقسیماتی خاص خود هستند و چنین استحقاقی دارند. بدیهی است هر گونه محدودیتی در این زمینه خلاف حکم قانون گذار و حق اهالی روستاهای مذکور است.

□ شهرداری «هندودر» پرسیده است: آیا حکم بند «ز» ماده ۴۵ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور مبنی بر معافیت خانواده شهدا و ایثارگران بالای ۲۵ درصد از پرداخت عوارض ساخت واحدهای مسکونی، در زمین‌های قولنامه‌ای هم قابلیت اجرا دارد؟ اجرای این حکم در شهرداری‌های مختلف کشور چگونه است؟

○ با توجه به اینکه هیئت عمومی دیوان عدالت اداری در رأی وحدت رویه خود صدور پروانه ساختمانی را برای زمین‌های قولنامه‌ای و فاقد سند رسمی ممنوع کرده است، و این ممنوعیت عام و مطلق است و استثنای خاصی برای آن در نظر گرفته نشده، بنابراین خانواده‌های معظم شهدا و ایثارگران ۲۵ درصد و بالاتر فقط از امتیاز مذکور در مورد زمین‌های با سند رسمی استفاده می‌کنند و چنین چیزی در مورد زمین‌های قولنامه‌ای قابلیت اعمال و اجرا ندارد. ناگفته نماند که اجرای مصوبه مذکور در مورد هر شخص، فقط برای یک بار و در یک شهرداری امکان‌پذیر است. به عبارت دیگر، از تخفیف و معافیت مذکور نمی‌توان به کرات و در شهرداری‌های مختلف استفاده کرد. با دقت، می‌توان دریافت که در متن حکم قانونی مذکور نیز چنین اشاره شده است: «برای احداث یک واحد مسکونی تا ۱۲۵ متر مربع و برای یک بار» منظور از این «یک بار»، در هر شهرداری نیست بلکه یک بار برای تمام شهرداری‌های کشور است.

البته اینکه سازوکار اطلاع‌رسانی به شهرداری‌های کشور چگونه باید باشد، نیاز به طراحی برنامه‌ای دقیق از طریق استعلام از مبادی صادر کننده گواهی ایثارگری - و یا طریق دیگری - دارد، که در این میان بررسی کارشناسی و یا اطلاع از سازوکار سایر سازمان‌ها در خصوص این گونه موارد، ضروری است. از راه‌حل‌های مناسب دیگر، طراحی نرم‌افزاری کشوری برای تمام شهرداری‌های کشور است تا بتوانند در کوتاه‌ترین زمان ممکن به اطلاعات لازم دست یابند.

□ شهرداری اصفهان پرسیده است: دایره شمول تبصره ۳ ماده ۵ قانون اصلاح مواد از قانون برنامه سوم (قانون تجمیع عوارض) در خصوص لغو معافیت‌های مربوط به پرداخت عوارض و وجوه به شهرداری‌ها تا کجاست، و شهرداری‌ها در این مورد باید چگونه عمل کنند؟

○ در مورد تبصره ۳ ماده ۵ قانون تجمیع عوارض و لغو کلیه معافیت‌ها دو دیدگاه وجود دارد که ضمن ذکر هر دو، نظر مشاور در خصوص صائب بودن هر یک بیان می‌شود:

الف - بر اساس دیدگاه اول، دایره شمول تبصره ۳ ماده ۵ قانون تجمیع محدود و منحصر به حکم مواد همین قانون است و صرفاً تولید کنندگان کالا و ارائه دهندگان خدمات و کالاهای وارداتی مشمول آن‌اند. بر اساس این نظر، تبصره مورد بحث باید در چارچوب مواد قانون تجمیع تفسیر و تأویل شود و مواردی که در ماده ۱ قانون به آنها اشاره نشده است، کامکان به قوت خود باقی‌اند و از معافیت‌های مربوط نیز به آنها تعلق می‌گیرد. این دیدگاه، عام و مطلق بودن حکم تبصره ۳ ماده ۵ را قبول ندارد.

ب - اما گروه دوم عقیده دارند در تبصره ۳ ماده ۵ و ماده ۱۰ قانون مذکور کلیه قوانین و مقررات عام و خاص مربوط به اعطای تخفیف یا معافیت از پرداخت عوارض یا وجوه به شهرداری‌ها لغو نشده و هیچ استثنایی نیز ذکر نگردیده است. بنابراین از تاریخ ۱۳۸۲/۱/۱ (تاریخ اجرای قانون) اثر قوانین و مقرراتی که برای برخی از اشخاص - اعم از حقیقی و حقوقی - در پرداخت عوارض یا وجوه به شهرداری‌ها تخفیف یا معافیت قائل شده‌اند، ملغی است. این نظریه مبتنی بر اصل عام و مطلق بودن حکم تبصره ۳ ماده ۵ و حکم ماده ۱۰ قانون تجمیع است که کلیه قوانین عام و خاص مغایر را بی اعتبار و باطل اعلام کرده است.

البته به نظر می‌رسد با توجه به عام بودن احکام قانونی مذکور و عدم تقید آن به مورد خاص و عدم ذکر مختص بودن حکم تبصره به محدوده شمول قانون تجمیع، نظریه دوم با معیارهای حقوقی سازگاری بیشتری دارد. بدیهی است سیاست‌های دولت در سال‌های اخیر که حول محور خود اتکایی و خودکفایی شهرداری‌ها متمرکز است نیز در توجیه و تقویت این دیدگاه کمک شایانی می‌کند.

□ آیا دایر کردن آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای در محل‌های با کاربری غیر تجاری و مسکونی منع قانونی ندارد؟

○ اساساً در طرح جامع و تفصیلی هر شهر فضاها و کاربری محل مشخص شده است. با توجه به اینکه اشتغال به مشاغل فنی و حرفه‌ای و دایر کردن مراکز مذکور در مقوله امور آموزشی است، لازم است آموزشگاه‌های مذکور در محل‌های با کاربری آموزشی و غیر مسکونی فعالیت کنند. بدیهی است که اصول و ضوابط مربوط به مدیریت شهری قاعده‌مند نیز چنین ضرورتی را توجیه می‌کند. اگر قرار باشد تقسیم بندی‌های مربوط به نوع کاربری و استفاده از املاک - که با توجه به جمیع جهات و شرایط اقلیمی و اقتصادی و سیاسی و اجتماعی هر شهر تعیین می‌گردد - رعایت نشود، طرح‌های هادی و تفصیلی ماهیت خود را از دست می‌دهند و مدیریت شهری متروقی نیز هیچ گاه تحقق پیدا نخواهد کرد. از طرف دیگر، این مسئله در میزان و نوع پرداخت عوارض مصوب شهرداری‌ها نیز تغییرات عمده‌ای ایجاد خواهد کرد و اساساً

بسیاری از قواعد و هنجارها را بر هم خواهد زد. داشتن شهری خوب و مطابق با الگوهای شهرسازی و معماری، همانند آنچه که در بسیاری از نقاط دنیا وجود دارد، قطعاً قبل از اینکه منافع و حقوق شهرداری را تأمین کند، تضمین کننده حقوق شهروندان و فراهم آورنده زیست آنها در محیطی مناسب و پویاست. این امر چهره‌ارزنده و در خور تحسین و سیمایی ستودنی از شهر را، به عنوان خانه بزرگ همه شهروندان، به نمایش خواهد گذاشت. به نظر مشاور، شهرداری‌های کشور می‌بایست با رعایت چنین الگوهایی، با جدیت هر چه بیشتر در حفظ حقوق شهروندان بکوشند. این تلاش باید متضمن ترجیح منافع عام بر منافع خاص و رعایت الگوها، بدون هر گونه اغماض، باشد. سایر آموزشگاه‌ها و مراکزی نیز که حوزه فعالیت آنها در زمینه امور آموزشی است، باید در تأسیس مراکز خود به معیارهای مربوط به نوع کاربری‌ها توجه جدی مبذول دارند. متأسفانه در بسیاری از کشورهای جهان سوم، به ویژه شهرهای کشور ما، عدم توجه به این مقوله چهره‌ای نامناسب از شهر را به نمایش گذاشته است.

□ **شهرداری بلداجی (استان چهارمحال و بختیاری) سؤال کرده است که برخی از شهرداری‌ها ماهیانه همراه با کسور قانونی حقوق پرداختی به پرسنل ثابت و تابعان قانون کار شهرداری، مبلغی را به عنوان بیمه عمر کسر و به حساب بیمه ایران واریز می‌کنند.**

اما به هنگام وقوع حادثه برای هر یک از تابعان قانون کار، کارفرما موظف است مراتب را به تأمین اجتماعی گزارش کند، و فرد حادثه دیده را از لیست حقوق و مزایا کنار بگذارد تا فرد مورد نظر از مزایای تأمین اجتماعی استفاده کند. این موضوع خود باعث قطع رابطه کارگر و کارفرما و در نتیجه پرداخت مبلغ کسر شده تحت عنوان بیمه عمر به حساب بیمه ایران می‌شود؛ چرا که سازمان تأمین اجتماعی بجز هزینه‌های درمان و مبلغ مستمری هیچ گونه تعهدی در خصوص پرداخت بیمه عمر کارگر برای خود نمی‌شناسد. در خصوص بازنشستگان قانون کار نیز وضع به همین منوال است. حال چگونه می‌توان این مزایا را برای کارگر به شرح پیش گفته حفظ کرد؟

○ در پاسخ باید گفت که اساساً بیمه عمر و بیمه‌های شبیه به آن خدمات اضافه‌ای هستند که نه بر اساس اجبار قانونی بلکه بر اساس جنبه‌های حمایتی کارفرما از کارگر و برای اعتماد سازی و ارائه تضمین‌های بیشتر به منظور تشویق مشمولان قانون کار و بر اساس توافقات خاص میان کارفرما با بیمه‌هایی چون ایران و دانا و جز آن ایجاد می‌شود. وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها نیز برای حفظ این جنبه‌های حمایتی معمولاً چنین بیمه‌هایی را با توافق سازمان‌های بیمه یا بیمه‌های خصوصی ایجاد می‌کنند. بدیهی است سازمان تأمین اجتماعی بر اساس مقررات موجود هیچ گونه تعهدی برای پرداخت حق بیمه عمر به بیمه طرف قرارداد ندارد و اساساً چنین مقوله‌ای با ماهیت وظایف این سازمان نیز همخوانی ندارد. اما اینکه چه باید کرد تا در چنین وضعیتی این بیمه حمایتی حفظ گردد، راه‌های متفاوتی وجود دارد که همگی آنها مبتنی بر توافق است. از یک طرف شهرداری می‌تواند با بیمه ایران وارد مذاکره شود و با توجه به انعطاف‌پذیر و تعدیل‌شدنی بودن مقررات حاکم بر صدور این گونه

بیمه نامه‌ها که شرکت‌های بیمه مطابق باخواست مشتریان و متقاضیان آنها را تعدیل می‌کنند، از طریق تنظیم توافقنامه‌ای، پرداخت حق بیمه عمر را در چنین شرایطی تضمین کند. حتی امروزه خدمات شرکت‌های بیمه به نحوی گسترش یافته است که اشخاص حقیقی نیز می‌توانند با پرداخت تعرفه‌های مربوط، خود را بیمه کنند. راه حل دیگر، مذاکره با سازمان تأمین اجتماعی و توافق برای پرداخت چنین بیمه‌ای است. البته چنانچه هدف این باشد که سازمان تأمین اجتماعی در این مقوله از نظر قانونی متعهد گردد، لازم است در قالب تنظیم لایحه قانونی یا پیشنهاد موضوع به نمایندگان برای پیگیری آن در قالب طرح قانونی آن را مطرح کرد. بعید است که از طریق این روند در شورا بتوان به نتیجه رسید. البته ذکر این نکته ضروری است که عنصر اساسی این گونه بیمه‌ها تداوم و استمرار پرداخت آنها تا زمان تحقق موضوع است. به طور مثال، حق سهم بیمه عمر باید تا زمان وقوع فوت به طور مستمر پرداخت شود و هر گونه توقیفی در این زمینه انجام تعهدات را دشوار می‌سازد. راه حل دیگر این است که خود کارگر از طریق توافق با شرکت بیمه مربوط نسبت به پرداخت حق السهم و تداوم بیمه خود اقدام کند.

این راه حل مبتنی بر مذاکره و توافق با شرکت بیمه است. بدیهی است که سازمان تأمین اجتماعی برای پرداخت حقوق قانونی و مبالغ حق بیمه به مشمولان قانون تأمین اجتماعی که به هر دلیلی فوت می‌کنند دارای تعرفه‌های خاص خود، مطابق با سیاست‌های حمایتی این سازمان، است. در مورد ورثه بازنشستگان و مستمری بگیران نیز راه حل موضوع انجام مذاکره و توافق با سازمان بازنشستگی یا سازمان متولی دیگر برای کسر حق بیمه از حقوق مستمری پرداختی، و واریز آن به حساب شرکت بیمه تعهد کننده بیمه عمر یا پرداخت این حق سهم از طریق خود بازنشسته یا مستمری بگیر، برابر ضوابط و تعرفه‌های شرکت بیمه، به حساب مورد نظر است.

به هر حال، در شرایط حاضر مقرر قانونی خاصی که سازمان تأمین اجتماعی یا سازمان بازنشستگی را در مورد پرداخت حق بیمه عمر مشمولان قانون کار به حساب شرکت بیمه تعهد کننده ملزم سازد وجود ندارد. چنانچه هدف ایجاد وضعیتی ثابت و پایدار و قانونی باشد، لازم است موضوع از طریق مراجع قانونگذاری پیگیری شود.

□ **با توجه به تشکیل دومین دوره شوراهای اسلامی شهرستان، استان و عالی استان‌ها منابع تأمین اعتبار و تهیه تجهیزات و پرداخت هزینه‌های مربوط به آنها از چه محلی و چگونه است؟**

○ این مسئله از نکات مبهم و از جمله چالش‌های مهمی است که شوراها مذکور در آغاز فعالیت خود پس از دوره طولانی سکوت با آن مواجه‌اند. موضوع اخیر در دیدگاه صاحب نظران تا حدودی با مبانی جامعه شناختی آنها و شکل‌گیری آنها مرتبط است. اما دو نظریه خاص، به نحوی ویژه، در مورد منابع اعتبار این نهادها وجود دارد. بر اساس نظر گروه اول، شورا نهادی مردمی است و اساساً این نهاد که زاینده بطن جامعه است هیچ گونه وابستگی به دولت و حاکمیت ندارد. استقلال این نهاد ایجاب می‌کند که وابستگی مالی به نهاد حاکمیت نداشته باشد. از طرفی هم تحمیل هزینه‌های گزاف فعالیت

## مصوب ۱۳۷۵

ماده ۱- ماده ۱ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ به شرح ذیل اصلاح می‌شود:

ماده ۱- برای پیشبرد سریع برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، بهداشتی، فرهنگی، آموزشی و سایر امور رفاهی از طریق همکاری مردم با توجه به مقتضیات محلی اداره امور هر روستا، بخش، شهر، شهرستان یا استان با نظارت شورایی به نام شورای ده (روستا)، بخش، شهر، شهرستان یا استان صورت می‌گیرد و به منظور جلوگیری از تبعیض و جلب همکاری در تهیه برنامه‌های عمرانی و رفاهی استان‌ها و نظارت بر اجرای هماهنگ آن، شورای عالی استان‌ها مرکب از نمایندگان شوراهای استان تشکیل می‌شود.

ماده ۲- ماده ۲ قانون به شرح ذیل اصلاح می‌شود:

ماده ۲- مقصود از شورا در این قانون و سایر قوانین معتبر در خصوص شوراهای اسلامی کشوری شوراهای روستا، بخش، شهر، شهرستان، استان و عالی استان‌ها می‌باشد.

ماده ۳- ماده ۷ قانون به شرح ذیل اصلاح می‌شود:

ماده ۷- تعداد اعضای اصلی و علی‌البدل شورای شهر به شرح زیر می‌باشد:

الف- شهرهای تا بیست هزار نفر جمعیت، پنج نفر عضو اصلی و دو نفر عضو علی‌البدل.

ب- شهرهای از بیست هزار نفر تا پنجاه هزار نفر جمعیت، هفت نفر عضو اصلی و سه نفر عضو علی‌البدل.

ج- شهرهای از پنجاه هزار نفر تا یکصد هزار نفر جمعیت، نه نفر عضو اصلی و چهار نفر عضو علی‌البدل.

د- شهرهای از یکصد هزار نفر تا دویست هزار نفر جمعیت، یازده نفر عضو اصلی و پنج نفر عضو علی‌البدل.

ه- شهرهای از دویست هزار نفر تا پانصد هزار نفر جمعیت، سیزده نفر عضو اصلی و شش نفر عضو علی‌البدل.

و- شهرهای از پانصد هزار نفر تا یک میلیون نفر جمعیت، پانزده نفر عضو اصلی و هفت نفر عضو علی‌البدل.

ز- شهرهای بیش از یک میلیون نفر تا دو میلیون نفر جمعیت، بیست و یک نفر عضو اصلی و هشت نفر عضو علی‌البدل.

ح- شهرهای بیش از دو میلیون نفر جمعیت، بیست و پنج نفر عضو اصلی و ده نفر عضو علی‌البدل.

ط- شهر تهران سی و یک نفر عضو اصلی و دوازده نفر عضو علی‌البدل.

تبصره - ملاک تشخیص جمعیت هر شهر و روستا، آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن با اعلام رسمی مرکز آمار ایران خواهد بود.

قانون فوق مشتمل بر سه ماده در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ پنجم مرداد ماه یکهزار و سیصد و هشتاد و دو مجلس شورای اسلامی تصویب [گردیده] و در تاریخ ۱۳۸۲/۵/۱۵ به تأیید شورای نگهبان رسیده است.

رئیس مجلس شورای اسلامی - مهدی کروبی

چنین نهادهایی به اقتصاد ملی نه تنها با معیارها و ماهیت و فلسفه تشکیل شوراهای میبایست دارد، بلکه در طول زمان اقتصاد ملی را نیز با مشکل مواجه خواهد ساخت. در واقع هدف از تشکیل شوراهای ایجاد نهادهایی به عنوان بخشی از حاکمیت و با اعتبارات معین نبوده است. چه بسا این مسئله با سیاست‌های مربوط به کاهش حجم دولت برای بالا بردن توان اقتصاد ملی و کاهش هزینه‌های غیر ضروری نیز تطابق نداشته باشد. بنابراین نظام حاکمیت تعهدی برای پیش بینی بودجه و تأمین اعتبار برای فعالیت شوراهای ندارد. این مشکل بیشتر در مورد شوراهای فرادست مصداق پیدا می‌کند؛ چرا که شوراهای دیگر به دلیل متولی‌گری اداره امور شهرداری‌ها و مدیریت شهری از بودجه مصوب شهرداری و درآمدهای آن نیازهای خود را رفع می‌کنند - که البته همین نیز تا حدودی جای تأمل دارد. بر طبق نظریه دوم، شوراهای مذکور به سیستم عدم تمرکز و کاهش تصدی‌گری‌های دولت کمک می‌کنند. این شوراهای در واقع بخشی از وظایفی را که نهاد حاکمیت با دشواری انجام می‌داد، بر عهده گرفته‌اند و لازم است حاکمیت برای تحقق مشارکت مدنی و برای رسیدن به هدف مهم و غایی سپردن امور به مردم، هزینه‌های آن را نیز بپردازد. از طرفی شوراهای فرادست هیچ‌گونه منبع اعتباری خاص ندارند و در واقع عدم حمایت دولت و حاکمیت در ابتدای شکل‌گیری به معنای حذف آنهاست. البته دولت در ماده ۱۲ آیین‌نامه اجرایی انتخابات شوراهای اسلامی شهرستان، استان و شورای عالی استان‌ها به لزوم تعیین تعداد نیروهای مورد نیاز دبیرخانه هر کدام از شوراهای فرادست و تعیین حقوق و مزایای آنها به وسیله شورای عالی اسلامی استان‌ها اشاره کرده اما مرجع مورد خطاب مصوبه و منبع تأمین اعتبار را برای پرداخت حقوق و مزایا و سایر هزینه‌ها معین نساخته است. مجلس شورای اسلامی نیز در قانون اصلاح مواد ۱ و ۲ و ۷ قانون تشکیلات و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵ که در تاریخ ۸۲/۵/۱۵ از تصویب گذرانده است، ضمن اصلاح ماده ۲ قانون سال ۱۳۷۵ عناوین شوراهای را با معرفی شوراهای فرادست افزایش داده اما اشاره‌ای به اعتبارات و نحوه تأمین آن برای فعالیت این شوراهای نکرده است. عجیب است که در اصلاحیه مذکور حتی به لزوم تدوین آیین‌نامه اجرایی برای تبیین جنبه‌های مختلف فعالیت این شوراهای نیز اشاره‌ای نشده است.

بدیهی است که هر کدام از نظریه‌هایی که در اینجا به آنها اشاره شد، دارای مبانی استدلال و توجیهات در خور توجهی است و هیچ‌کدام از آنها را نمی‌توان مطلقاً رد کرد. اما اگر با دیدی واقع‌نگر به نحوه و عرصه فعالیت شوراهای فرادست بنگریم و اهداف غایی تشکیل آنها را از نظر بگذرانیم، لزوم حمایت دولت و به ویژه حمایت مالی آن‌ها در قالب پیش‌بینی بودجه در حد مقدرات و توانایی اقتصاد ملی برای حرکت این نهادها، تصدیق خواهیم کرد. البته این روند نباید دائم و همیشگی باشد بلکه باید سازوکاری را طراحی کرد که شوراهای مذکور بتوانند در فرایند حیات و حرکت خود از وابستگی خود به دولت بکاهند و در عرصه مالی و تأمین اعتبار با رعایت مقررات به خودکفایی و خوداتکالی برسند.

قانون اصلاح مواد ۱، ۲ و ۷ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران

# مشاور اداری - مالی

جمشید رضایی  
مشاور ماهنامه

مشاوره اداری-مالی این شماره به پرسش‌هایی در خصوص تسهیلات استخدامی و اجتماعی جانبازان انقلاب اسلامی، تعرفه‌های عوارض نقل و انتقال خودرو، انتصاب یکی از اعضای شورا به سمت شهردار، و چگونگی معافیت شرکت‌های آب و فاضلاب از پرداخت عوارض شهرداری‌ها پاسخ می‌دهد. ناگفته نماند که پاسخ‌ها صرفاً دربرگیرنده نظریات مشاور ماهنامه‌اند.

□ در ماده ۱۸ قانون تسهیلات استخدامی و اجتماعی جانبازان انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱ مقرر شده است: «کلیه دستگاه‌های مشمول این قانون مکلف‌اند نسبت به احتساب یک مقطع تحصیلی بالاتر از نظر امتیازات شغلی و سایر امتیازات مقرر در قوانین و مقررات مربوط برای جانبازان اقدام کنند، و حقوق و مزایای آنان را مطابق دهند». همان طور که می‌دانید، یکی از شرایط لازم برای احراز تصدی سمت شهردار در شهرداری‌های درجه ۷ تا ۱۰ مطابق ماده یک آیین‌نامه اجرایی شرایط احراز تصدی سمت شهردار، داشتن حداقل تحصیلات کارشناسی (لیسانس) است. آیا جانبازی که دارای مدرک تحصیلی فوق دیپلم است می‌تواند با استفاده از امتیاز مقرر در ماده ۱۸ سمت شهردار را در شهرداری درجه ۷ احراز کند؟

○ اعطای یک مقطع تحصیلی بالاتر به جانبازان انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی صرفاً از نظر امتیازات شغلی و حقوق و مزایا اعمال شدنی است، نه پست و سمت. به عبارت دیگر، جانبازی که دارای مدرک تحصیلی فوق دیپلم است نمی‌تواند سمتی را احراز کند که نیازمند مدرک تحصیلی لیسانس است؛ زیرا وی مدرک تحصیلی لیسانس ندارد و فقط می‌تواند از امتیازات آن بهره‌مند شود. بدین ترتیب، این جانباز محترم با مدرک تحصیلی فوق دیپلم نمی‌تواند سمت شهردار را احراز کند.

□ پیش‌تر، بر حسب تعرفه‌های ابلاغی از وزارت کشور، عوارض نقل و انتقال به طور یکنواخت در زمان انجام معامله از انواع خودروها دریافت می‌شد؛ ولی در قانون اصلاح موادی از قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و چگونگی برقراری و وصول عوارض و سایر وجوه از تولیدکنندگان کالا، ارائه دهندگان خدمات و کالاهای وارداتی مصوب ۱۳۸۱/۱۰/۲۲ مجلس شورای اسلامی، هیچ‌گونه عوارضی در این زمینه به تصویب نرسیده و نحوه وصول آن نیز مشخص نشده است. بدین ترتیب آیا تعرفه‌های قبلی در این خصوص قابلیت اجرا دارد یا خیر؟

○ در ماده ۵ قانون مذکور، چنین مقرر شده است: «برقراری هرگونه عوارض و سایر وجوه برای انواع کالاهای وارداتی و کالاهای تولیدی و همچنین آن دسته از خدمات که در ماده ۴ این قانون تکلیف مالیات و عوارض آنها معین شده است، به وسیله

شوراهای اسلامی و سایر مراجع ممنوع است». بنابراین وفق مفهوم مخالف این ماده، برای آن دسته از خدماتی که تکلیف عوارض آنها معین نشده است، می‌توان عوارض وضع کرد؛ یا اگر قبلاً برای آنها به موجب تعرفه‌های تصویبی عوارض تعیین شده است، مطابق آن وصول کرد.

□ آیا شورای اسلامی شهر می‌تواند یکی از اعضای شورا را برای تصدی سمت شهردار انتخاب و برای صدور حکم انتصاب به استاندار معرفی کند؟ در صورت مثبت بودن جواب، آیا عضو مورد نظر می‌تواند در جلسه رأی‌گیری برای انتخاب شهردار شرکت کند؟ در چه زمانی عضو مذکور باید از عضویت در شورای اسلامی شهر استعفا کند تا مشمول حکم تبصره ۲ ذیل بند یک ماده ۷۱ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران نگردد؟

○ ۱- کلیه اشخاصی که دارای شرایط مندرج در ماده یک آیین‌نامه اجرایی شرایط احراز تصدی سمت شهردار مصوب سال ۱۳۷۷ هستند، از جمله هر یک از اعضای شورای شهر، می‌توانند به وسیله شورا برای تصدی سمت شهردار انتخاب شوند و برای صدور حکم حسب مورد به استاندار یا وزیر کشور معرفی گردند.

۲- اولاً شرکت در جلسات تصمیم‌گیری شورا و استفاده از حق رأی، حق هر یک از اعضای شورا است و هیچ‌کس را نمی‌توان از حق خود محروم کرد، مگر به موجب حکم قانون؛ و در ما نحن فیه چنین حکمی وجود ندارد. ثانیاً حکم موضوع تبصره ۲ ذیل بند یک ماده ۷۱ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ زمانی محقق می‌گردد که حکم انتصاب شهردار حسب مورد به وسیله وزیر کشور یا استاندار صادر شده باشد؛ که در موضوع مورد سؤال چنین چیزی به وقوع نپیوسته است و شخص مذکور هنوز به عنوان عضو شورا شناخته و محسوب می‌گردد، نه شهردار. بنابراین عضو مورد نظر می‌تواند در جلسه رأی‌گیری شورا شرکت جوید و از حق رأی خود استفاده کند.

۳- پس از تشکیل جلسه شورا و انتخاب عضو مذکور به عنوان شهردار و قبل از صدور حکم انتصاب، وی می‌بایست از عضویت در شورای اسلامی شهر استعفا کند، زیرا وزیر کشور یا استاندار قبل از صدور حکم انتصاب شخص معرفی شده برای تصدی سمت

شهردار، وی را با شرایط مقرر شده برای تصدی سمت شهردار مطابقت می‌دهد، که یکی از این شرایط عبارت است از: «نداشتن عضویت در شورای اسلامی شهر».

شرکت‌های آب و فاضلاب قانونی خاص است و قانون اصلاح مواد از قانون برنامه سوم توسعه، قانونی است عام، و قانون عام مؤخر ناسخ قانون خاص مقدم نیست، بنابراین معافیت موضوع ماده ۱۰ قانون تشکیل شرکت‌های آب و فاضلاب کماکان به قوت خود باقی است.

□ همان طور که می‌دانید، به موجب ماده ۱۰ قانون تشکیل شرکت‌های آب و فاضلاب مصوب سال ۱۳۶۹، شرکت‌های مذکور تا ۱۵ سال پس از تشکیل، از پرداخت عوارض شهرداری‌ها معاف شده‌اند. حکم تبصره ۳ ذیل ماده ۵ قانون اصلاح مواد از قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و چگونگی برقراری و وصول عوارض و سایر وجوه از تولیدکنندگان کالا، ارائه‌دهندگان خدمات و کالاهای وارداتی مصوب ۱۳۸۱/۱۰/۲۲ مجلس شورای اسلامی نیز مقرر می‌دارد:

خواهشمند است در این خصوص اعلام نظر فرمایید.  
○ قانونگذار بدون اینکه استثنایی قائل شود، در تبصره مذکور کلیه قوانین و مقرراتی که در آنها به نوعی تخفیف یا معافیتی از پرداخت عوارض یا وجوه به شهرداری‌ها برقرار شده، ملغی اعلام کرده است. این حکم شامل معافیت موضوع ماده ۱۰ قانون تشکیل شرکت‌های آب و فاضلاب نیز می‌گردد. بر فرض که قانون تشکیل شرکت‌های آب و فاضلاب مصوب سال ۱۳۶۹ قانون خاص باشد، حکم صریح ماده ۱۰ قانون اصلاح مواد از قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و چگونگی... اشعار می‌دارد: «کلیه قوانین و مقررات خاص و عام مغایر با این قانون لغو می‌گردد»؛ و بدین ترتیب باز هم محلی برای اجرای ماده ۱۰ قانون مذکور باقی نخواهد ماند.

«قوانین و مقررات مربوط به اعطای تخفیف یا معافیت از پرداخت عوارض یا وجوه به شهرداری‌ها ملغی می‌گردد». آیا این حکم شامل شرکت‌های آب و فاضلاب هم هست یا خیر؟ در این خصوص عنوان می‌گردد که چون قانون تشکیل

رأی وحدت رویه هیئت عمومی دیوان عدالت اداری، مبنی بر اینکه اعتراض نسبت به آرای هیئت‌های پاکسازی و بازسازی نیروی انسانی پس از تاریخ ۶۵/۷/۲ قابل استماع نیست.

تاریخ: ۱۳۸۲/۲/۷ شماره دادنامه: ۵۳ کلاسه پرونده: ۲۱۵/۸۰

مرجع رسیدگی: هیئت عمومی دیوان عدالت اداری.

شاکلی: دادرس شعبه اول دیوان عدالت اداری.

موضوع شکایت و خواسته: اعلام تعارض آرای صادره از شعب اول، ۲، ۵، ۷، ۱۴ دیوان عدالت اداری.

مقدمه: الف - شعبه اول در رسیدگی به پرونده کلاسه ۴۷۴/۷۰ موضوع شکایت آقای... به طرفیت مجتمع دانشگاهی هنر به خواسته، فسخ رأی شماره ۲۹ مورخ ۱۳۶۲/۷/۳ مجتمع دانشگاهی هنر به شرح دادنامه شماره ۲۴۷ مورخ ۱۳۷۱/۵/۳۱ چنین رأی صادر نموده است: با توجه به اینکه شکایت از اعضای هیئت علمی بر اساس ماده ۲۴ قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب سال ۱۳۶۵ از شمول قانون مزبور خارج می‌باشد، لذا مشمول تبصره ۲ ماده ۲۸ نبوده و رسیدگی به آن بلا مانع بوده و با صرف نظر از اشکالات دیگری که رأی مورد اعتراض دارد، با توجه به فقد دلیل رأی به فسخ آن صادر می‌گردد.

ب - شعبه پنجم در رسیدگی به پرونده کلاسه ۱۷۸۶/۶۸ موضوع شکایت آقای... به طرفیت دانشگاه تهران به خواسته اعتراض به احکام هیئت‌های بدوی و تجدیدنظر بازسازی به شرح دادنامه شماره ۲۹۲ مورخ ۱۳۶۹/۳/۲۶ چنین رأی صادر نموده است: نظر به اینکه تبصره ۲ ذیل ماده ۲۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصرح است، «آن دسته از کارمندان که بر اساس آرای هیئت‌های پاکسازی یا بازسازی نیروی انسانی به محکومیت قطعی رسیده‌اند و تا تاریخ ۱۳۶۵/۷/۲ شکایت به دیوان تسلیم نکرده‌اند، دیگر حق شکایت نخواهند داشت.» و چون شاکلی در تاریخ ۱۳۶۸/۵/۱۵، یعنی خارج از مهلت مقرر مذکور در تبصره فوق‌الذکر (۱۳۶۵/۷/۲) اقدام به شکایت نموده که دیگر حق شکایت نداشته، فلذا نظر به مراتب فوق شکایت شاکلی قابل طرح و رسیدگی در دیوان نبوده و رأی به رد آن صادر می‌گردد.

ج - شعبه دوم در رسیدگی به پرونده کلاسه ۴۷۰/۶۹ موضوع شکایت آقای... به طرفیت دانشگاه علم و صنعت ایران به خواسته بازگشت به تدریس به شرح دادنامه شماره ۹۸۳ مورخ ۱۳۶۹/۱۱/۲۱ با توجه به تبصره ۲ ماده ۲۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری، شکایت را مسموع ندانسته و رأی به رد آن صادر نموده است.

د - شعب ۷ و ۱۴ دیوان نیز در رسیدگی به پرونده‌های کلاسه ۵۸۳/۶۷ و ۹۷۵/۷۰ موضوع شکایت آقای... و آقای... به طرفیت دانشگاه شهید چمران اهواز و دانشگاه تبریز به خواسته نقض حکم صادره و اشتغال مجدد به شرح دادنامه شماره ۴۰۴ مورخ ۱۳۶۹/۶/۲۷ و ۱۰۱۸ مورخ ۱۳۷۰/۱۲/۱۱ مستنداً به تبصره ۲ ماده ۲۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۶۵ به لحاظ تقدیم دادخواست در خارج از مهلت قانونی قرار رد شکایت صادر نموده‌اند.

هیئت عمومی دیوان عدالت اداری در تاریخ فوق به ریاست حجت الاسلام و المسلمین دری نجف آبادی و با حضور رؤسای شعب بدوی

و رؤسا و مستشاران شعب تجدیدنظر تشکیل و پس از بحث و بررسی و انجام مشاوره با اکثریت آراء به شرح آتی مبادرت به صدور رأی می نماید.

### رأی هیئت عمومی

نظر به تبصره ۲ ماده ۲۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری که اعتراض نسبت به آرای هیئت های پاکسازی و بازسازی نیروی انسانی را که علی الاطلاق پس از ۱۳۶۵/۷/۲ قابل رسیدگی و استماع ندانسته است، دادنامه های صادره از شعب ۲، ۵، ۷ و ۱۴ دیوان در این خصوص صحیح و موافق قانون تشخیص داده می شود. این رأی به استناد قسمت اخیر ماده ۲۰ اصلاحی قانون دیوان عدالت اداری برای شعب دیوان و سایر مراجع ذی ربط در موارد مشابه لازم الاتباع است.

رئیس هیئت عمومی دیوان عدالت اداری - دری نجف آبادی

رأی هیئت عمومی دیوان عدالت اداری مبنی بر ابطال ماده ۵ آیین نامه اجرایی قانون زمین شهری

تاریخ: ۱۳۸۱/۱۰/۲۲ شماره دادنامه: ۳۷۲ کلاسه پرونده: ۴۷۱/۸۰

مرجع رسیدگی: هیئت عمومی دیوان عدالت اداری.

شاکي: آقای ...

موضوع شکایت و خواسته: ابطال ماده ۵ آیین نامه اجرایی قانون زمین شهری مصوب ۱۳۷۱/۳/۲۴ هیئت وزیران.

**مقدمه:** شاکي طی دادخواست تقدیمی اعلام داشته است: در ماده ۷ قانون زمین شهری مصوب ۱۳۶۶ آمده است «کسانی که طبق مدارک مالکیت، از زمین های موات شهری در اختیار داشته اند، مشروط بر آنکه از مزایای ماده ۶ یا ۸ قانون اراضی شهری مصوب ۱۳۶۰ استفاده نکرده و مسکن مناسبی نداشته باشند، طبق ضوابط مسکن و شهرسازی در سراسر کشور قطعه و یا قطعاتی - جمعاً معادل ۱۰۰۰ متر مربع - در اختیارشان گذاشته می شود تا در مهلت مناسبی که در آیین نامه تعیین خواهد شد، عمران و احیا کنند؛ و در صورت عدم عمران و احیا بدون عذر موجه اجازه مذکور ساقط و زمین به دولت باز می گردد». بنابراین قانوناً ابتدای مهلت مناسب جهت عمران و احیا از تاریخ واگذاری می باشد. ولی در ماده ۵ آیین نامه اجرایی قانون مذکور مهلت عمران زمین های موات را از تاریخ تشخیص نوع زمین - اعلان رأی کمیسیون تشخیص مدت ۳ سال تعیین نموده. این مهلت ارتباط منطقی با واگذاری منظور قانونگذار نداشته و گاه ممکن است به افراد مشمول ماده ۷ قانون زمین شهری تا ۳ سال پس از اعلان رأی کمیسیون زمین واگذار نشده باشد و یا در زمانی واگذار گردد که استفاده از مهلت ۳ سال مذکور محروم گردند. بنابه مراتب مذکور، ماده ۵ آیین نامه مذکور مغایر با مدلول ماده ۷ قانون زمین شهری تدوین گردیده و ابطال آن مورد تقاضاست. مدیر کل املاک و حقوقی سازمان ملی زمین و مسکن در پاسخ به شکایت مذکور طی نامه شماره ۱/۴۲۷۰/۶۸۶ مورخ ۱۳۸۱/۸/۱۴ اعلام داشته اند، مغایرتی بین ماده ۷ قانون زمین شهری و ماده ۵ آیین نامه اجرایی آن وجود ندارد، چرا که قانونگذار در صدر ماده ۷ با فرض اینکه زمین در اختیار دارنده مدارک مالکیت اولیه است و صرفاً جهت عمران و احیای آن در مهلت مناسب و همچنین میزان نصاب مالکانه نیاز به تعیین تکلیف داشته که در خصوص میزان نصاب مالکانه رأی ماده فوق تعیین تکلیف نموده، لیکن مهلت عمران و احیا را موقوف به آیین نامه اجرایی نموده است، لذا بالطبع وقتی قرار است مهلتی تعیین گردد، می بایست مبدأ آن مشخص باشد. لذا هیئت وزیران نیز با پیش فرض قانونگذار که زمین در اختیار مالک اولیه است و صرفاً جهت عمران و احیا نیاز به نظریه کمیسیون می باشد، مهلت عمران و احیا را ۳ سال از تاریخ اعلان رأی کمیسیون در نظر گرفته و لذا عبارت «در اختیارشان گذاشته می شود»، مذکور در متن ماده ۷، به معنای تحویل مجدد زمین به مالک اولیه نیست بلکه زمین در تصرف و اختیار مالک بوده و سازمان صرفاً نسبت به صدور مجوز عمران در صورت واجد شرایط بودن مالک اقدام می نماید. البته در صورت واگذاری طی قرارداد واگذاری تاریخ مهلت عمران از تاریخ تنظیم قرارداد محاسبه می گردد.

هیئت عمومی دیوان عدالت اداری در تاریخ فوق به ریاست حجت الاسلام والمسلمین دری نجف آبادی و با حضور رؤسای شعب بدوی و رؤسا و مستشاران شعب تجدیدنظر تشکیل و پس از بحث و بررسی و انجام مشاوره با اکثریت آراء به شرح آتی مبادرت به صدور رأی می نماید.

### رای هیئت عمومی

سیاق عبارات حکم مقرر در ماده ۷ قانون زمین شهری مصوب ۱۳۶۶/۶/۲۲ علی الاصول مفید لزوم تعیین مدت متناسب در آیین نامه مربوط به منظور عمران و احیای اراضی موات شهری موضوع این ماده از تاریخ واگذاری زمین به شخص واجد شرایط است. بنابراین ماده ۵ آیین نامه اجرایی قانون زمین شهری که ابتدای مهلت عمران اراضی موات توسط افراد واجد شرایط را تاریخ تشخیص نوع زمین اعلان رأی کمیسیون تشخیص تعیین کرده، مغایر هدف و حکم مقنن به شرح مقرر در ماده ۷ قانون زمین شهری است و به استناد قسمت دوم ماده ۲۵ قانون دیوان عدالت اداری ابطال می شود.

رئیس هیئت عمومی دیوان عدالت اداری - دری نجف آبادی

رای وحدت رویه هیئت عمومی دیوان عدالت اداری، مبنی بر اینکه برقراری و پرداخت مقرری بیمه بیکاری تا رسیدن به سن بازنشستگی موضوع تبصره ماده ۷ قانون بیمه بیکاری در مورد مشمولان قانون موصوف، منوط به داشتن ۵۵ سال یا بیشتر در تاریخ برقراری مقرری فوق است.

**تاریخ:** ۱۳۸۲/۲/۱۴ شماره دادنامه: ۶۵ کلاسه پرونده: ۴۷۴/۸۰

**مرجع رسیدگی:** هیئت عمومی دیوان عدالت اداری.

**شاکی:** سازمان تأمین اجتماعی.

**موضوع شکایت و خواسته:** اعلام تعارض آرای صادره از شعب ۱۴ بدوی و شعبه ۲ تجدیدنظر دیوان عدالت اداری.

**مقدمه:** الف - شعبه چهاردهم در رسیدگی به پرونده کلاسه ۱۲۰۶/۷۸ موضوع شکایت آقای ... به طرفیت سازمان بیمه تأمین اجتماعی شعبه یک کرج، به خواسته قطع بیمه و مقرری بیمه بیکاری به شرح دادنامه شماره ۱۱۲۶ مورخ ۱۳۸۰/۹/۴ چنین رأی صادر نموده است: نظر به اینکه به موجب قانون بیمه بیکاری مصوب سال ۱۳۶۹ شاکی با داشتن ۱۷۰ ماه سابقه پرداخت بیمه حسب ماده ۷ قانون بیمه بیکاری حداکثر مدت استفاده از مقرری جمعاً ۲۶ ماه محق به دریافت بیمه بیکاری بوده، و از طرفی وفق تبصره ۷ که تصریح نموده افراد مسن مشمول این قانون که دارای ۵۵ سال سن و بیشتر می باشند مادامی که مشغول به کار نشده اند می توانند تا رسیدن به سن بازنشستگی تحت پوشش بیمه بیکاری باقی بمانند، و شاکی در زمان اخراج دارای ۵۴ سال سن بوده که از این حیث از شمول تبصره موصوف خارج و در نتیجه اقدامات سازمان تأمین اجتماعی مطابق ضوابط و مقررات صورت گرفته، الیهایه شاکی می تواند وفق ماده ۷۶ قانون تأمین اجتماعی در صورت حائز بودن شرایط (سن ۶۰ سال تمام و حداقل ده سال سابقه بیمه مقرر را قبل از تاریخ تقاضای بازنشستگی پرداخته باشند)، حق استفاده از مستمری بازنشستگی را مطالبه نمایند و تا سن مورد نظر می توانند با اشتغال به طرق قانونی اقدام نمایند؛ و در نتیجه شکایت موجه نبوده، و حکم به رد آن صادر و اعلام می گردد.

ب - ۱ - شعبه نوزدهم در رسیدگی به پرونده کلاسه ۱۴۵۷/۷۸ موضوع شکایت آقای ... به طرفیت سازمان تأمین اجتماعی هشتمگرد به خواسته برقراری حقوق بیمه بیکاری به شرح دادنامه شماره ۷۸۴ مورخ ۱۳۷۹/۶/۲ چنین رأی صادر نموده است: با ملاحظه مدارک ابرازی از جمله فتوکپی شناسنامه شاکی که تاریخ تولد در آن ۱۳۱۹ می باشد و عنایت به تصویر نامه مورخ ۱۳۷۸/۵/۴ سازمان تأمین اجتماعی هشتمگرد، که با توجه به شرایط سنی بیش از ۵۵ سال مشارالیه حائز استفاده از مقرری بدون اشتغال تا زمان بازنشستگی یعنی ۱۳۷۹/۲/۲۴ می باشد، و التفتاً به تاریخ تقدیم دادخواست - یعنی ۱۳۷۸/۱۱/۱۳ - شکایت شاکی وارد تشخیص، حکم به ورود در رسیدگی و الزام اداره خوانده به پرداخت مستمری از تاریخ قطع تا تاریخ استحقاق یعنی ۱۳۷۹/۲/۲۴ (تاریخ بازنشستگی) صادر و اعلام می گردد.

۲ - شعبه دوم تجدیدنظر در رسیدگی به پرونده کلاسه ۱۵۷۸/۷۹/۲ موضوع تقاضای تجدیدنظر سازمان تأمین اجتماعی به خواسته تجدیدنظر در دادنامه شماره ۷۸۴ مورخ ۱۳۷۹/۶/۲ صادره از شعبه نوزدهم در پرونده کلاسه ۱۴۵۷/۷۸ به شرح دادنامه شماره ۴۵۹ مورخ ۱۳۸۰/۵/۱۵ چنین رأی صادر نموده است: عمده مطالب سازمان تجدیدنظر خواه به شرح مفاد لایحه جوابیه مرحله بدوی و توضیحات نماینده مرجع مذکور در جلسه اخذ توضیح این شعبه، این است که مطابق تبصره بند الف ماده ۷ قانون بیمه بیکاری مصوب ۱۳۶۹ تجدیدنظر خوانده در تاریخ برقراری بیمه بیکاری ۵۵ سال کمتر سن داشته است. بنابراین مشمول مقررات تبصره مذکور نگردیده است؛ در حالی که تبصره مذکور، صراحت دارد «افراد مسن مشمول این قانون که دارای ۵۵ سال سن و بیشتر می باشند، مادامی که مشغول به کار نشده اند می توانند تا رسیدن به سن بازنشستگی تحت پوشش بیمه بیکاری باقی بمانند» و در تبصره مذکور به هیچ وجه قیدی از تاریخ برقراری مقرری بیمه بیکاری به عمل نیامده است بلکه استنباط صحیح از ماده این است که پایان مدت پرداخت مقرری ملاک عمل می باشد، نه زمان و تاریخ برقراری آن. با توجه به اینکه دادنامه تجدیدنظر خواه است بر این اساس و به علل و جهات مقیده در آن صادر گردیده است و از طرف تجدیدنظر خواه اعتراض مؤثری نشده و دلیلی که فسخ رأی صادره را ایجاب نماید ارائه نگردیده است، بنابراین دادنامه تجدیدنظر خواه خالی از اشکال تشخیص و تأیید می شود.

هیئت عمومی دیوان عدالت اداری در تاریخ فوق به ریاست حجت الاسلام والمسلمین دری نجف آبادی و با حضور رؤسای شعب بدوی و رؤسا و مستشاران شعب تجدیدنظر تشکیل و پس از بحث و بررسی و انجام مشاوره با اکثریت آراء به شرح آتی مبادرت به صدور رأی می نماید.

#### رای هیئت عمومی

حکم مقرر در ماده ۷ قانون بیمه بیکاری مصوب ۱۳۶۹، با عنایت به سیاق عبارات آن مفید هدف مقنن در تعیین مدت استفاده از حق بیمه بیکاری یا رعایت مقررات مربوط است. بنابراین مدلول تبصره ماده مزبور نیز متضمن جواز برقراری و پرداخت مقرری بیمه بیکاری تا رسیدن به سن بازنشستگی در مورد مشمولان قانون مزبور به شرط داشتن ۵۵ سال سن یا بیشتر در تاریخ برقراری مقرری فوق الاشعار است و دادنامه شماره ۱۱۲۶ مورخ ۱۳۸۰/۹/۴ شعبه چهاردهم بدوی دیوان مشعر بر رد شکایت موافق اصول دیوان عدالت اداری برای شعب دیوان و سایر مراجع ذی ربط در موارد مشابه لازم الاتباع است.

رئیس هیئت عمومی دیوان عدالت اداری - دری نجف آبادی



# قصه‌ای دیرین در نامه‌هایی سرگشاده



عباس جلالی

اسناد این بار «عرایض» یا همان نامه‌های سرگشاده‌ای است که طبقات گوناگون مردم برای ریاست مجلس شورای ملی نگاشته‌اند. این نامه‌ها در روزنامه رسمی آن روزگار - اطلاعات - چاپ شده‌اند و اکنون از دیدگاهی چند، سندهایی معتبر به شمار می‌روند؛

۱) نامه‌ها آن اندازه قدیمی هستند که اکنون اسنادی تاریخی محسوب می‌شوند، چون کهنگی آنها به ۷۷ سال می‌رسد.

۲) محور همه نامه‌ها قوانین بلدیی (شهرداری) است که سرنویشت شهرداری‌ها را در آن روزگار رقم می‌زدند و چندان که از متن نامه‌ها برمی‌آید، حکومتگران بر سر آن بوده‌اند تا اصلاحاتی در آن انجام دهند.

۳) نامه‌ها نگاشته گروه‌هایی از میانحالات و فرودستان جامعه است که بازتابی از دریافت و برداشت مردم آن روزگار از شهرداری (بلدیه)، شهردار و وزارت داخله (کشور) را نشان می‌دهد.

## گاهشناسی سند

این نامه‌ها در روزگاری نگاشته شدند که هنوز زمان درازی از دست به دست شدن حکومت از قاجاریان به پهلویان نگذشته بود (۱۳۰۵ خورشیدی). رضاخان سردار سپه بر تخت پادشاهی تکیه زده و پیر سیاست قاجاری، حسن مستوفی الممالک (۱۲۹۲ ق - ۱۲۱۱ ش)، برای ششمین بار به رئیس‌الوزاری (نخست‌وزیری) رسیده بود. کابینه ناتوان وی در همین سال استیضاح شد و او به ناگزیر وزیر داخله (کشور)، محمود علامیر را کنار گذاشت و یکی از نمایندگان مجلس، مهدی فاطمی (عماد السلطنه) را بر جایش گماشت و این کابینه ترمیم شده در ۱۸ بهمن ۱۳۰۵ خورشیدی به شاه معرفی گردید.

ریاست مجلس شورای ملی را در این زمان (دوره ششم قانونگذاری، ۱۹ تیرماه ۱۳۰۵ - ۱۴ مهرماه ۱۳۰۷ ش) مشیرالدوله، حسن پیرنیا (۱۲۹۰ ق - ۱۳۱۴ ش) بر عهده داشت. رضاخان برای به کنترل درآوردن اوضاع، همقطاران نظامی خود همچون سرلشکر امان‌الله جهانبانی، سرتیپ جان محمدخان پولادین، سرتیپ یزدان پناه و آیرم را بر سر کارها و برای دست گرفتن شهر تهران، سرهنگ درگاهی را به ریاست

نظمیه گمارد. بلدیه (شهرداری) و سرپرستی آن را نیز به کریم آقا بوذرجمهری (۱۲۶۵ ق - زنده ۱۳۲۰ ش) از درجه‌داران هم‌رزم خود در فتح تهران، که درجه سرهنگی یافت، سپرد. بعدها شاه به پاس خدمات او خیابانی را به نام وی کرد، بوذرجمهری (پانزده خرداد کنونی). کریم آقا از سال ۱۳۰۸ ضمن کفالت شهرداری تهران، در کابینه مخبر السلطنه، مهدی قلی خان هدایت (۱۳۰۸ - ۱۳۱۲ ش) وزیر فواید عامه (وزیر راه و ترابری) نیز بود و درجه سرتیپی داشت.

اسناد (نامه‌های) یاد شده در یازده شماره روزنامه اطلاعات - از شماره ۱۰۴ تا ۱۱۹ - چاپ شده‌اند که بیشتر آنها دو نامه در یک جا هستند! این نامه‌ها با امضای ملاکان، کسبه، بازاریان، معاریف و اصنافی چون رزاق (برنج فروش)، بقال، صابون پز، درشکه چی و قهوه‌خانه‌دار از محله‌های مختلف تهران‌اند؛ مانند کسبه درب اندرون و خیابان ناصریه، اطراف مسجد سلطانی و جلوخان، محله شاه آباد، محله بیرون دروازه حضرت عبدالعظیم، دروازه قزوین، قنات آباد، محل شرق تهران و محله‌های چالمیدان.

در اینجا دو سند از شماره ۱۰۴ و ۱۰۶ روزنامه بررسی می‌گردد. نخستین سند با این متن خبری همراه شده است که «لوايح چندی راجع به لایحه قانون بلدیی که برای شور ثانی به کمیسیون ارجاع گردیده است به اداره ما واصل و از این شماره برای استحضار آقایان نمایندگان محترم مرتباً درج می‌کنیم».

باید یادآور شد که لحن برخی از این نامه‌ها بسیار تند و بی پرواست؛ مانند نامه سرگشاده محصلان و کسبه بازار عودلاجان و معاریف محل (در شماره ۱۰۶) که پس از بررسی نامه نخستین از سند اول خواهد آمد.

در نامه نخست نویسندگان پس از ذکر تفاوت میان مجلس (قوه

## عریض سرگشاده را جمع بقانون بلدی

لواج جدیدی را جمع به لایحه قانون بلدی که برای شور ثانی به کمیسیون ارجاع گردیده است یاداره ما واصل و از این شماره برای استحضار آقایان نمایندگان محترم مرثیا دوج می‌کنیم:

مقام مقدس مجلس شورای ملی ایران شهادت ارکانه یکی از آثار ملی مشروطیت ایران انجمن های قانونی بلدی است در سراسر ایران خوب مستضرند عموم آقایان که همان فرق فاحش که بین مجلس مقدس شورای ملی یعنی قوه مقننه با دولت که قوه مجریه است میباشد عین همان مناسبت بین بلدیة یک شهر و حاکم آن شهر یا بلدیة مرکز و وزارت داخله میباشد اگر بنا شود حاکم امور بلدی وزارت داخله باشد یا رئیس بلدیة مرکز را وزارت داخله معین کند بلدیة فعلی خیلی بهتر و ابتدا نمی خواهیم مجلس ششم این یادگار غیر مدوح را که موجب نکوهش نسل آینده می باشد از خود در ایران بگذارد. بلدیة تهران وقتی ملی است که اقتدارات انجمن انتخابی آن از هیئت دولت هم بیشتر باشد بنابراین از مجلس مقدس شورای ملی استدعا داریم که این قانون را طوری وضع بفرمایند که اقتدارات ملت و انجمن کاملاً محفوظ باشد

بنا بر این از مجلس مقدس شورای ملی استدعا داریم که این قانون را طوری وضع بفرمایند که اقتدارات ملت و انجمن کاملاً محفوظ باشد به مهر و امضای عده زیادی از آقایان معتبرین اهالی و مجتربین کسبه بازار و جماعتی از معارف مهران و ملاکین و مهر های رسمی بعضی مقارن ها و تجارت خانها

\*\*\*

حضور بندکان مقدس عالی ریاست دارالشورای کبرای ایران باانتظارانی که بندکان مسلک از آن وجود شریف داشته ایم تصور میکردیم در زمان ریاست خودتان ملی را پیش از عوامل ارنجعی گذشته مفرمانید مع التماس دیده ریاست حضرت اجل عالی در مجلس مقدس قانونی بنام بلدیة می‌گذرد ر شعبة از وزارت داخله را داد مگر با استغناء کامل که شخص

مقننه) و دولت (قوه مجریه)، آنها را با بلدیة (شهرداری) یک شهر و وزارت داخله (کشور) سنجیده اند. در دنباله نامه آمده است که «اگر بنا شود حاکم امور بلدی وزارت داخله باشد، یا رئیس بلدیة مرکز را وزارت داخله معین کند، بلدیة فعلی خیلی بهتر است» و «ابتداً نمی خواهیم مجلس ششم این یادگار غیر مدوح را که موجب نکوهش نسل آینده می باشد از خود در ایران بگذارد. بلدیة تهران وقتی ملی است که اقتدارات انجمن انتخابی آن از هیئت دولت هم بیشتر باشد بنابراین از مجلس مقدس شورای ملی استدعا داریم که این قانون را طوری وضع بفرمایند که اقتدارات ملت و انجمن کاملاً محفوظ باشد»

سند دوم؛ عین نامه سرگشاده دوم که از سوی محصلان و کسبه بازار عودلاجان و معاریف محل نگاشته شده است.

## عریض سرگشاده را جمع بقانون بلدی

نوسط مقام محترم ریاست عظمای مجلس شورای ملی دامت شوکته ساحت مقدس دارالشورای کبرای ایران دامت عظمته

اگر چه وضع قوانین با رعایت مقتضیات وظیفه آقایان قانون گذاران است لیکن در موقع تدوین قوانین عام المنفعه ملی معمولاً از طرف ملت تذکراتی باقیان داده میشود - لذا ما امضاءکنندگان ذیل استدعا داریم که قانون بلدیة را مطابق آمال ملی وضع فرمایند که ملت از این مؤسسه عالی ملی استفاده نمایند نه اینکه بلدیة از شمبات و دوائر وزارت داخله باشد زیرا اولاً بلدیة خانه ما مردم است و باید دارای شؤون کامل ملی بوده باشد و در ثانی نباید اداره دولتی محسوب گردد بنا بر این اگر قانون بلدیة پیشنهادی اخیر وزارت جلبله داخله تصویب شود نقض غرض است و مدتها است که این اداره بهمین صورت موجود است بلکه منظم تر باشد است آقایان نمایندگان عظام دقت فرموده این مؤسسه ملی را بنام دوره ششم تقنینیه ایران باکمال قدرت ملی ایجاد فرمایند - در خانه موقفت قانون گذاران محترم را خواستاریم

بمهر و امضای عده زیادی از کسبه اطراف مسجدسلطانی و جلو خوان وسا کین آن محل

بمقام معظم دارالشورای کبرای ایران دام بقائه

می‌توانیم گذشتن قانون بلدیة فعلی را که در مجلس شورای ملی مطرح است در تحت عنوان (محو آثار ملی) محسوب داشته و مجلس شورای ملی را خدای نکرده در حکم مجلس شورای دولتی بنامیم - آخر انصاف بدهد جادارد این یک حق مشروع راهم بدولت داده و حق بدهیم که بلدیة بنام بلدیة قانونی بسازیم و از شعب وزارت داخله محسوب بداریم رئیس بلدیة مرکز را بساید از انجمن بلدی سلطان وقت پیشنهاد شده و با فرمان همیونی انتخاب شود رؤسای بلدیة های ولایات نیز باید با فرمان واحکام ریاست وزراء عظام تعیین کرد و انجمن بلدی از هر جهة باید مستقل بوده باشد و بالاخره بلدیة قانونی باید نحوی تشکیل شود و قانونی طوری بگذرد که در نزد مؤسسات بلدی دنیا برسمیت شناخته گردد اگر بنا شود که وزارت داخله در امور بلدی حکم قاطع باشد پس چه فرق خواهد کرد بلدیة قانونی با یکی از شعب کوچک وزارت داخله استدعا می کنیم بنام روح ملی ایران یا بلدیة قانونی انتخابی نکنند با اگر می گویند ملت را مجدداً دواستار جدیدی گرفتار نکنند

بمهر و امضای عده از محصلین و کسبه بازار عودلاجان و معاریف محل

### به مقام معظم دارالشورای کبرای ایران دام بقائه

«می توانیم گذشتن قانون بلدیة فعلی را که در مجلس شورای ملی مطرح است در تحت عنوان (محو آثار ملی) محسوب داشته و مجلس شورای ملی را خدای نکرده در حکم مجلس شورای دولتی بنامیم - آخر انصاف بدهد جا دارد این یک حق مشروع را به دولت داده و حق بدهیم که بلدیة ای به نام بلدیة قانونی بسازیم و از شعب وزارت داخله محسوب بداریم. رئیس بلدیة مرکز را باید از انجمن بلدی به سلطان وقت پیشنهاد شده و با فرمان همیونی انتخاب شود و رؤسای بلدیة های ولایات نیز باید با فرمان واحکام ریاست وزراء عظام تعیین گردد و انجمن بلدی از هر جهة باید مستقل بوده باشد و بالاخره بلدیة قانونی باید نحوی تشکیل شود و قانونی طوری بگذرد که در نزد مؤسسات بلدی دنیا به رسمیت شناخته گردد. اگر بنا شود که وزارت داخله در امور بلدی حکم قاطع باشد، پس چه فرق خواهد کرد بلدیة قانونی با یکی از شعب کوچک وزارت داخله استدعا می کنیم به نام روح ملی ایران یا بلدیة قانونی انتخابی نکنند یا اگر می گویند ملت را مجدداً در اسارت جدیدی گرفتار نکنند.»

به مهر و امضای عده ای از محصلین و کسبه بازار عودلاجان و معاریف محل

منابع

- ۱) روزنامه اطلاعات: مجلد ۱۳۰۵ و ۱۳۰۶ شمسی.
- ۲) دایرة المعارف فارسی: به سرپرستی غلامحسین مصاحب، ۱۳۴۵.
- ۳) عاقلی، باقر: نخست وزیران ایران سازمان انتشارات جویبار، ۱۳۷۴.
- ۴) موسوی عابدی، علی اصغر: شهریاران تهران، نشر خرم، ۱۳۷۸.

# شهرداری‌ها و سازمان شهرداری‌ها حقوق و تکالیف متقابل

جمشید رضایی

## مقدمه

شهرداری در زمره شخصیت‌های حقوقی حقوق عمومی است که به منظور رفع نیازهای جامعه شهری و اعمال مدیریت شهری به وسیله قانونگذار ایجاد شده است. از سال ۱۳۴۵ همواره موضوع تشکیل سازمانی تخصصی که متولی امور مرتبط با شهرداری در سطح کلان باشد، مورد توجه قرار گرفته است. منظور سازمانی است که بتواند با استفاده از علوم و فنون روز مدیریت شهری مسائل مرتبط با شهرداری‌ها را مورد مطالعه قرار دهد و با برنامه ریزی و ارائه طریق به آنها موجبات پویایی، پیشرفت و ترقی شان را متناسب با نیاز روز فراهم سازد و از حقوق قانونی آنها دفاع کند. این امر، همان طور که در قسمت پیشینه تاریخی سازمان شهرداری‌ها درج خواهد شد، در سال ۱۳۸۱ با تشکیل سازمان شهرداری‌های کشور تحقق یافت. اغراق نیست اگر گفته شود که فقدان چنین سازمانی که پیگیر امور شهرداری‌ها باشد و از حقوق شهرداری‌ها دفاع کند، خسارات زیادی را متوجه شهرداری کرده است. شاید اگر چنین سازمانی در همان زمانی که قانونگذار مجوز تأسیس آن را صادر کرد (سال ۱۳۴۵) تشکیل می‌گردید، در زمان حاضر شهرداری‌ها وضعیت به مراتب بهتری می‌داشتند و تا این حد از علوم و فنون روز مدیریت شهری فاصله نمی‌گرفتند و ابزارهای لازم برای ارائه خدمات بهینه نیز در دست آنها باقی می‌ماند. اگر قرار باشد علل عقب‌ماندگی و ضعیف شدن شهرداری‌ها در ارائه خدمات و مدیریت شهری ریشه یابی گردد، علل زیادی به چشم خواهد خورد که عمده‌ترین آنها عبارتند از: ۱- فقدان سازمانی که به طور اختصاصی مسائل شهرداری‌ها را مورد بررسی و پیگیری قرار دهد و از حقوق آنها دفاع کند؛ ۲- انفکاک اختیارات و وظایف درآمدزایی شهرداری و باقی ماندن وظایف هزینه‌زا (به عبارت دیگر، شهرداری زمانی می‌تواند به وظایف هزینه‌زای خود عمل کند که متناسب با آن دارای منابع مالی لازم باشد، یا منابع مالی آن را درست تأمین کند. متأسفانه حاکمان وقت در زمان انفکاک منابع درآمدزای شهرداری کسری درآمد ناشی از آن را بدون جبران باقی گذاشته‌اند)؛ ۳- خودکفا کردن شهرداری‌ها و قطع اعتبارات دولتی از آنها بدون تأمین کسری اعتبار به دست آمده، به گونه‌ای که در زمان حاضر دولت مبالغ بسیار ناچیزی را به عنوان کمک در قالب قوانین بودجه به شهرداری‌ها پرداخت می‌کند که این مبلغ در مقابل هزینه‌های زیاد شهرداری بسیار ناچیز و اندک است؛ ۴- فقدان منابع درآمدی لازم برای اداره

شهر و ارائه خدمات شهری؛ ۵- فقدان مدیریت منابع انسانی و فقر آموزش و نظایر اینها.

همه این عوامل باعث شده‌اند که این نهاد عمومی متولی امور عمومی نتواند آن طور که باید و شاید در اداره خدمات به شهر و شهروندان موفق عمل کند. انتظاری بیشتر از این نیز نمی‌توان از شهرداری داشت.

به هر حال امید است با تشکیل سازمان شهرداری‌های کشور و حمایت همه جانبه از این سازمان نوپا و نیز رویکرد جدیدی که در دولتمردان نسبت به شهرداری‌ها ایجاد شده است و جلوه آن در برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به ماده ۱۳۶ مشاهده شد، پیشرفت شهرداری‌ها در امر مدیریت شهری، خدمات رسانی به شهر و تنظیم و تنسيق مسائل فنی، عمرانی، شهرسازی، معماری و خدمات شهری روز افزون باشد. هر چند امور مربوط به شهرداری‌ها در غیاب سازمان شهرداری‌های کشور در معاونت امور محلی و عمرانی وزارت کشور (معاونت هماهنگی امور عمرانی فعلی) انجام می‌گرفته است و می‌گیرد و اقدامات زیادی نیز صورت پذیرفته است ولی باید پذیرفت که به علت تنوع زیاد وظایف محول شده به شهرداری‌ها (عمرانی، فنی، شهرسازی، خدمات شهری و جز آن) و تعداد زیاد شهرداری‌های کشور، آن گونه که باید و شاید امکان خدمات رسانی در مقولات مختلف و مورد نیاز به شهرداری‌ها، آن هم در قالب یک معاونت، امکان‌پذیر نیست.

## سابقه تاریخی تشکیل سازمان شهرداری

به‌رغم اینکه قانونگذار در سال ۱۳۴۵ با اصلاح ماده ۶۲ قانون شهرداری مجوز تشکیل سازمان شهرداری‌ها را صادر کرد، بنا به علل گوناگون از جمله اختلاف نظر مدیران وقت، نه تنها این سازمان تشکیل نگردید بلکه در سال ۱۳۵۴ مقنن بدون اینکه متعرض ماده ۶۲ شود به موجب قانون اصلاح پاره‌ای از مواد قانون شهرداری با اصلاح ماده ۱۰۸ قانون شهرداری مجوز تأسیس سازمانی تحت عنوان «اتحادیه شهرداری‌های کشور» را صادر کرد. (ماده ۱۰۸ - به منظور ایجاد همکاری بین شهرداری‌های کشور و برقراری ارتباط با اتحادیه‌های بین‌المللی شهرداری‌ها و تنظیم و اجرای برنامه‌های آموزشی و بررسی مسائل و مشکلات مشترک شهرداری‌ها و ارائه راه حل و پیشنهادها مناسب، سازمانی به نام اتحادیه

شهرداری‌های کشور تشکیل می‌شود و اساسنامه آن به وسیله وزارت کشور تهیه [می‌گردد] و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد. با اینکه اساسنامه اتحادیه مذکور تهیه شد و به تصویب هیئت وزیران رسید و اتحادیه نیز تشکیل گردید و شروع به کار کرد ولی به موجب لایحه قانونی راجع به لغو برخی از مواد اصلاحی قانون شهرداری و اصلاح بند ب ماده ۴۴ آیین نامه مالی شهرداری‌ها مصوب ۱۳۵۹/۴/۲۴ شورای انقلاب اسلامی جمهوری اسلامی ایران به منظور تجدید سازمان و جلوگیری از تکرار و تداخل وظایف و حذف هزینه‌های زائد و ارشاد و راهنمایی و رفع مشکلات و نارسایی‌های شهرداری‌ها و برقراری ارتباط با اتحادیه‌ها و

### اغراق نیست اگر گفته شود که فقدان چنین سازمانی که پیگیر امور شهرداری‌ها باشد و از حقوق شهرداری‌ها دفاع کند، خسارات زیادی را متوجه شهرداری کرده است

سازمان‌های بین‌المللی شهرداری‌ها مواد ۸۲ و ۱۰۸ اصلاحی قانون شهرداری لغو شد و اتحادیه شهرداری‌های کشور - که بر اساس مواد مذکور تأسیس گردید - منحل شد و کلیه پرسنل و اموال و دارایی‌های آن در اختیار وزارت کشور گذاشته شد. هر چند انحلال اتحادیه شهرداری‌ها تأکیدی بر تشکیل سازمان شهرداری‌ها بود، به علت موقعیت خاص حاکم بر کشور در اوائل انقلاب، باز کلیه وظایف محول شده سازمان در وزارت کشور مستقر و انجام گردید. سپس هیئت وزیران برای جامه عمل پوشاندن به حکم معطل و مسکوت مانده قانونگذار در ماده ۶۲، طی تصویب نامه مورخ ۱۳۶۵/۵/۸ خود با تأسیس سازمان شهرداری‌های کشور موافقت کرد و مقرر ساخت اساسنامه سازمان ظرف یک ماه به وسیله وزارت کشور تهیه شود و پس از تأیید سازمان امور اداری و استخدامی کشور به اجرا درآید. در نهایت پس از گذشت حدود ۱۴ سال اساسنامه سازمان مذکور در تاریخ بهمن ماه سال ۱۳۷۹ به تأیید سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور رسیده و سازمان شهرداری‌های کشور عملاً در سال ۱۳۸۱ تشکیل گردید و شروع به کار کرد.

#### مبانی قانونی تشکیل سازمان

#### ۱- ماده ۶۲ قانون شهرداری اصلاحی ۱۳۴۵/۱۱/۲۷ و تبصره ذیل آن:

ماده ۶۲- به منظور راهنمایی و ایجاد هماهنگی در امور شهرداری‌ها و آموزش کارکنان شهرداری‌ها و همچنین نظارت در حسن اجرای وظایفی که طبق این قانون به عهده وزارت کشور گذاشته شده است، سازمان متناسبی در وزارت کشور پیش بینی و تأسیس می‌شود. این سازمان موظف است تشکیلات خود را از هر نظر تکمیل کند و همواره مهندسان و کارشناسان تحصیل کرده در رشته‌های مختلف مورد نیاز شهرداری‌ها را، که دارای مدارک علمی و تخصصی باشند، در اختیار داشته باشد تا به منظور بازرسی شهرداری‌ها و تهیه برنامه‌های مهم اصلاحات شهری و ساختمانی

شهرها و بهبود و مدیریت سازمان شهرداری‌ها مورد استفاده قرار گیرد.

تبصره ۱- سازمان مذکور در این ماده مکلف است به منظور رفع احتیاجات فنی و اداری شهرداری‌های کشور در مرکز هر استان دفاتر فنی شهرداری متشکل از مهندسان و کارشناسان مورد احتیاج تشکیل دهد.

تبصره ۲- وزارت کشور می‌تواند با انعقاد قراردادهای خاصی از خدمات افراد متخصص و یا دستگاه‌های مهندس مشاور - اعم از داخلی یا خارجی - استفاده کند و حق الزحمه مناسبی، معادل آنچه که در برنامه‌های عمرانی دولت به این قبیل افراد یا مؤسسات برای کارهای مشابه پرداخت می‌شود، بپردازد.

#### ۲- تصویب نامه مورخ ۱۳۶۵/۵/۸ هیئت وزیران

در اجرای ماده ۶۲ قانون شهرداری‌ها سازمان شهرداری‌های کشور برای انجام وظایفی که قانوناً به عهده وزارت کشور است، به صورت سازمان مستقل و وابسته به وزارت کشور تأسیس گردد. کلیه اعتبارات متعلق به شهرداری‌ها که قانوناً وصول و بین شهرداری‌ها تقسیم و ایصال می‌گردد، در اختیار سازمان مذکور خواهد بود تا طبق مقررات جاری اقدام کند. سازمان شهرداری‌های کشور از محل اعتبارات پیش گفته اداره خواهد شد، به طوری که هیچ گونه بار مالی برای دولت نداشته باشد. اساسنامه این سازمان ظرف مدت یک ماه به وسیله وزارت کشور تهیه می‌شود و پس از تأیید سازمان امور اداری و استخدامی کشور به مرحله اجرا گذاشته خواهد شد.

۳- اساسنامه سازمان نیز در تاریخ ۱۳۷۹/۱۱/۱۲، مشتمل بر چهار فصل و بیست و دو ماده و دو تبصره و چهل و سه بند به تأیید سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور رسیده است.

#### شخصیت حقوقی شهرداری و سازمان شهرداری‌ها

در علم حقوق، شخصیت به اختصار به معنای صلاحیت دارا شدن حق و تکلیف است. مطابق ماده ۹۵۶ قانون مدنی که ناظر به اشخاص حقیقی است، موجودیت شخصیت حقیقی با زنده متولد شدن شروع می‌شود و با مرگ او به پایان می‌رسد. هر انسانی از نظر علم حقوق دارای شخصیت حقوقی است؛ به این معنا که می‌تواند دارای حقوقی باشد یا طرف تکلیف قرار گیرد؛ مگر صغیر و مجنون که دارای محدودیت‌هایی هستند.

در اجتماع بسیاری از فعالیت‌ها و اعمال نه به وسیله یک نفر بلکه به وسیله مجموعه واحدی از اشخاص انجام می‌شود. در واقع جامعه در این قبیل موارد با مجموعه‌ای واحد که موجودیتی مستقل از افراد دارد مواجه است. چنین مجموعه‌هایی تحت شرایطی دارای شخصیت حقوقی اند. به موجب ماده ۵۸۸ قانون تجارت اشخاص حقوقی می‌توانند دارای کلیه حقوق و تکالیفی شوند که قانون برای افراد قائل است؛ مگر حقوق و وظایفی که طبیعتاً فقط انسان می‌تواند دارای آن باشد - مانند حقوق و وظایف ابوت و امثال آن. موجودیت شخصیت حقوقی به دو صورت به وجود می‌آید:

۱- از طریق ثبت در اداره ثبت شرکت‌ها - مؤسساتی که مطابق قانون تجارت در اداره ثبت شرکت‌ها به ثبت می‌رسند، دارای شخصیت حقوقی می‌شوند و ممکن است تجارتی باشند یا غیر تجارتی. این قبیل شخصیت‌های حقوقی پیرو قواعد حقوق

خصوصی‌اند.

**۲- از طریق قانون -** به موجب ماده ۵۸۷ قانون تجارت مؤسسات و تشکیلات دولتی و بلدی به محض ایجاد و بدون احتیاج به ثبت دارای شخصیت حقوقی می‌شوند. مطابق مقررات موجود ایجاد سازمانی غیر از شرکت‌های موضوع قانون تجارت بدون ثبت در اداره ثبت شرکت‌ها مستلزم اجازه قانونگذار است. معمولاً شخصیت‌های حقوقی که به موجب قانون تأسیس می‌شوند، تابع حقوق عمومی هستند مگر استثنایی در کار باشد.

شخصیت حقوقی برحسب نوع ایجاد، اهداف و وظایف و ابعاد اختیارات به دو گروه «شخصیت حقوقی حقوق خصوصی» و «شخصیت حقوقی حقوق عمومی» تقسیم می‌شوند. شخصیت حقوقی حقوق خصوصی از طریق ثبت شرکت‌ها تشکیل می‌شود و کسب منفعت خصوصی از اهداف و مقاصد مهم این نوع شخصیت حقوقی است. این منفعت ممکن است جنبه مادی داشته باشد، مانند شرکت‌های بازرگانی؛ یا جنبه غیر مادی، مانند مؤسسات فرهنگی و انجمن‌های علمی و ادبی.

شخصیت حقوقی حقوق عمومی به موجب قانون تشکیل می‌شود. حکومت در هر زمان ممکن است به جهت رفع نیازهای عمومی و انجام امور جاری کشور یا بخش‌ها یا مناطقی از آن وجود سازمان‌ها و دستگاه‌های خاصی را ضروری تشخیص دهد و این سازمان‌ها ممکن است وظایف جدیدی را بر عهده گیرند و یا وظایفی را که قبلاً بر عهده دستگاه‌های دیگر بوده است به انجام رسانند.

شخصیت حقوقی حقوق عمومی دارای خصوصیات و اوصافی بدین شرح است: ۱- شخصیت حقوقی حقوق عمومی منوط به اراده عمومی است. دولت که خود موجود و مظهر اراده عمومی است برترین شخصیت حقوقی حقوق عمومی است که از طریق حکومت و نهادهای حکومتی متجلی می‌شود و شخصیت‌های حقوقی را خلق می‌کند. ۲- شخصیت حقوقی حقوق عمومی نه فقط از لحاظ مقررات عمومی مشمول قوانین و مقررات کشوری است بلکه از لحاظ وضع مقررات داخلی نیز استقلال ندارد و از مقررات وضع شده به وسیله قانونگذار تبعیت می‌کند - مانند مقررات راجع به معاملات و امور استخدامی اشخاص حقوقی حقوق عمومی. ۳- شخصیت حقوقی حقوق عمومی مکلف به انجام عملیاتی است که برای آن تأسیس شده است. عملیات و فعالیت را قانون مشخص می‌کند. در چنین صورتی شخصیت حقوقی در برابر دولت و عموم به لحاظ حقوقی مسئولیت دارد. ۴- رابطه اشخاص حقوقی حقوق عمومی با دیگران در زمینه موضوع اصلی عملیات و فعالیت مبتنی بر الزام و اجبار است، و ناشی از دستور قانونگذار. به عبارت دیگر، اراده و رضایت اشخاصی که در حوزه عملیات اصلی این نوع شخصیت حقوقی قرار می‌گیرند در اجرای تصمیمات آنها مؤثر نیست. به عنوان مثال، در محدوده شهرها هر نوع ساخت و ساز مستلزم گرفتن پروانه از شهرداری و رعایت مقرراتی است که از سوی این شخصیت حقوقی حقوق عمومی اعلام می‌شود و عدم رضایت متقاضی پروانه ساختمانی نسبت به این مقررات بی‌اثر است.

سازمان شهرداری‌ها به عنوان شخصیت حقوقی حقوق عمومی که به موجب حکم قانونگذار مندرج در ماده ۶۲ قانون شهرداری تأسیس شده است، به تصریح تصویب‌نامه مورخ ۱۳۶۵ هیئت

وزیران و ماده ۲ اساسنامه آن دارای شخصیت حقوقی مستقل است و به صورت وابسته به وزارت کشور اداره می‌شود. شهرداری نیز به موجب ماده ۳ قانون شهرداری دارای شخصیت حقوقی است. این دو سازمان و مؤسسه در زمره شخصیت‌های حقوقی حقوق عمومی هستند، با این تفاوت که سازمان شهرداری‌ها دولتی است ولی شهرداری به موجب قانون تعیین فهرست نهادها و مؤسسات عمومی غیر دولتی مصوب سال ۱۳۷۳ غیر دولتی است. بنابراین کلیه قوانین و مقررات عمومی راجع به دولت شامل سازمان شهرداری‌ها نیز هست ولی مشمول آنها نسبت به شهرداری مستلزم ذکر و تصریح نام شهرداری در متن آنهاست.

لازم به ذکر است که بر اساس نظریات رایج حقوقی، وزارتخانه‌ها و ادارات وابسته به آنها دارای شخصیت حقوقی مستقل نیستند بلکه جزئی از شخصیت حقوقی دولت اند؛ اما سازمان‌هایی که مقنن به تشخیص خود مستقل از دولت تشکیل می‌دهد - مانند شهرداری - دارای شخصیت حقوقی مستقل هستند. بنابراین شهرداری اگر چه سازمانی عمومی است و از اجزای حاکمیت است اما در زمره هیچ‌یک از قوای سه‌گانه (مجریه، قضائیه و مقننه) محسوب نمی‌شود.

هر چند امور مربوط به شهرداری‌ها در غیاب سازمان شهرداری‌های کشور در معاونت امور محلی و عمرانی وزارت کشور (معاونت هماهنگی امور عمرانی فعلی) انجام می‌گرفته است و می‌گیرد و اقدامات زیادی نیز صورت پذیرفته است ولی باید پذیرفت که به علت تنوع زیاد وظایف محول شده به شهرداری‌ها (عمرانی، فنی، شهرسازی، خدمات شهری و جز آن) و تعداد زیاد شهرداری‌های کشور، آن گونه که باید و شاید امکان خدمات رسانی در مقولات مختلف و مورد نیاز به شهرداری‌ها، آن هم در قالب یک معاونت، امکان‌پذیر نیست

#### سلسله مراتب سازمانی

بر خلاف سازمان‌های دولتی - از جمله سازمان شهرداری‌ها - که در سلسله مراتب سازمانی واحدی قرار دارند و در امور مختلف مربوط به خود از سازمانی واحد تبعیت می‌کنند، شهرداری دارای سلسله مراتب سازمانی مخصوص به خود است. به عنوان مثال، کلیه وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی در تشریفات راجع به بودجه خود موظف‌اند مطابق با مقررات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور عمل کنند؛ اما بودجه شهرداری به تصویب شورای اسلامی شهر می‌رسد. با این حال، شهرداری در سلسله مراتب اداری تابع سازمان شهرداری‌های کشور نیست و مکلف به تبعیت از آن به عنوان سازمان مافوق هم نیست بلکه تحت نظارت شورای اسلامی شهر

فعالیت می‌کند. البته حدود اختیارات و تکالیف شهرداری، شورای اسلامی شهر و وزارت کشور (سازمان شهرداری‌های کشور) محدود به همان مواردی است که در قانون شهرداری و مقررات دیگر به آن تصریح شده است و هر یک از آنها مکلف به اجرای مقررات مذکور هستند و در مقابل آن مسئول اند.

### اهداف و وظایف سازمان شهرداری‌ها

به موجب احکام مندرج در ماده ۶۲ قانون شهرداری و تصویب‌نامه هیئت وزیران و اساسنامه سازمان شهرداری‌های کشور، اهداف و وظایف سازمان بدین شرح است.

**هدف** - اهداف سازمان عبارتند از هدایت و نظارت بر فعالیت‌های شهرداری‌ها در حدود وظایف محول به وزارت کشور و پشتیبانی‌های مالی، فنی، اجرایی و مدیریتی از شهرداری‌ها و سازمان‌های وابسته به آنها در زمینه‌های مختلف در چارچوب سیاست‌های دولت.

### وظایف - وظایف سازمان عبارتند از:

۱- تشکیل بانک اطلاعات به منظور جمع‌آوری اطلاعات و آمارهای مربوط به شاخص‌های عمران شهری و تجزیه و تحلیل آنها برای تصمیم‌گیری و استفاده در طراحی و برنامه‌ریزی و بهبود امور و مسائل شهری و شهرداری‌ها.

۲- ایجاد مراکز پژوهشی به منظور انجام مطالعات و بررسی‌های مربوط به شهرداری‌ها و مطالعه و بررسی مداوم مسائل سازمانی و روش‌های اداری، مالی، فنی، خدماتی، تدارکاتی و سایر امور شهرداری‌ها و سازمان‌های تابع و وابسته و توصیه برای اصلاح سازمان و بهبود روش‌ها و ایجاد وحدت رویه.

۳- بررسی و تنقیح قوانین و مقررات مرتبط با امور شهرداری‌ها، اعم از جاری و پیشنهادی، به منظور تشخیص مقررات متناقض و مزاحم و دست‌وپاگیر و نیز رفع خلأهای قانونی و یا اصلاح و تکمیل مقررات موجود و پیشنهاد آن برای سیر مراحل قانونی و پیگیری‌های لازم تا مرحله تصویب و ابلاغ.

۴- تشکیل همایش‌ها، کنفرانس‌ها و جلسات و برنامه‌های آموزشی به منظور ارتقای کاری و عملکرد شهرداران و کارکنان شهرداری‌ها.

۵- ایجاد ارتباط بین شهرداری‌های کشور با یکدیگر و شهرداری‌های سایر کشورها با هم و همچنین حضور در مجامع بین‌المللی در امور شهری و شهرداری و قبول عضویت مراجع مذکور به منظور آگاهی و استفاده از تجارب و تحولات علمی و عملی در زمینه‌های مرتبط با امور و مسائل شهری و شهرداری‌ها با رعایت قوانین و مقررات مربوط.

۶- برقراری ارتباط بین شهرداری‌های کشور به منظور تبادل اطلاعات و تجارب مربوط به روش‌های اداری، مالی، فنی، خدماتی و سایر امور شهرداری و همچنین ایجاد شرایط لازم در جهت همکاری شهرداری‌های نزدیک به هم با هدف تقلیل هزینه‌های عمرانی و خدماتی و جلوگیری از اسراف و تبذیر در امکانات شهرداری‌ها، نظیر ایجاد بانک ماشین‌آلات شهرستان، استفاده مشترک از نیروی انسانی و تخصصی و نظایر اینها.

۷- برنامه‌ریزی و تسهیم کلیه اعتبارات و وجوه متمرکز شهرداری‌ها که طبق قوانین مربوط در اختیار وزارت کشور (سازمان

شهرداری‌ها) قرار می‌گیرد.

۸- نمایندگی وزارت کشور برای عضویت و شرکت در کلیه کمیسیون‌ها، کمیته‌ها، شوراهای، جلسات و هیئت‌هایی که موضوع آنها مرتبط با وظایف سازمان است و نیز شرکت در همایش‌ها و اجتماعات، حسب نیاز و درخواست.

۹- به منظور آموزش نیروی انسانی مورد نیاز سازمان و شهرداری‌ها در رشته‌های تخصصی، مالی، اداری، فنی، خدماتی و سایر رشته‌ها، سازمان موظف است علاوه بر اهتمام وافی در بهره‌گیری از امکانات آموزشی و تحقیقاتی موجود از طریق دوره‌های توجیهی و آموزش کوتاه مدت به وسیله مراکز آموزش رسمی اقدام کند.

۱۰- تعیین ضوابط و معیارهای مربوط به استفاده مدیران و کارکنان سازمان، شهرداران و کارکنان شهرداری‌ها از بورس‌های آموزشی مطابق مقررات مربوط.

۱۱- نظارت و مراقبت در اقامه کلیه دعاوی له و علیه مربوط به شهرداری‌ها، از طریق مشاوره و راهنمایی حقوقی آنها حسب مورد و با درخواست شهرداری‌ها و قبول وکالت و حق توکیل از طریق شهرداری به منظور حضور و دفاع حقوقی در محاکم قضایی و حقوقی.

۱۲- قبول نمایندگی شهرداری‌ها برای انجام معاملات آنها و

## شهرداری در سلسله مراتب اداری تابع سازمان شهرداری‌های کشور نیست و مکلف به تبعیت از آن به عنوان سازمان مافوق هم نیست بلکه تحت نظارت شورای اسلامی شهر فعالیت می‌کند

نیز تجهیزات و ماشین‌آلات به صورت متمرکز از محل وجوه متمرکز شهرداری‌ها که در اختیار سازمان است، با رعایت مقررات مربوط.

۱۳- انجام کلیه وظایف و تکالیفی که در قالب موضوعات اساسنامه طبق قوانین و مقررات در امور شهرداری‌ها به وزارت کشور محول شده است؛ یا خواهد شد.

۱۴- تألیف و ترجمه و انتشار کتب و مجلات درباره مسائل اداری، فنی، مالی و خدماتی و سایر امور شهرداری‌ها.

۱۵- ارائه خدمات حساسی حسب درخواست شهرداری‌ها، رأساً و یا از طریق انعقاد قرار داد حساسی با مؤسسات حساسی قانونی دارای مجوز رسمی از مراجع ذی‌ربط.

۱۶- بازرسی شهرداری‌های کشور.

۱۷- تهیه و تدوین نظام برنامه‌ریزی شهرداری‌ها.

۱۸- انعقاد قراردادهای خاص به منظور استفاده از خدمات افراد متخصص و یا مهندسان مشاور و پیمانکاران و سازندگان و دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقاتی - اعم از داخلی یا خارجی - با رعایت مقررات مربوط برای مدت محدود و معین.

۱۹- نظارت عالی بر نحوه اجرای پروژه‌ها و طرح‌های عمرانی از

نظر فنی و حسن اجرای کار.



## ياسوج هزينه‌اي کلان براي هدفي بزرگ

گفت و گو با محمد محمدی - شهردار ياسوج

محمد سالاری راد

محمد محمدی شهردار ياسوج دارای مدرک کارشناسی عمران از دانشگاه علم و صنعت و کارشناسی ارشد مدیریت دولتی؛ از سال ۱۳۶۶ فعالیت‌های مرتبط با وزارت کشور و شهرداری‌ها را عهده‌دار بوده که از سال ۱۳۷۷ شهردار ياسوج می‌باشد.

بهترین خانه‌های ياسوج را می‌توانستند خریداری کنند. به این ارقام اضافه کنید، هزینه راه‌های روستایی را که در منطقه کوهستانی کهگیلویه و بویراحمد با هزینه‌های سرسام آور پل‌سازی و کوه تراشی همراه است؛ همچنین سایر هزینه‌های برق‌رسانی، خدمات بهداشتی-درمانی، آموزشی، اداری و جز آنها. تمامی این هزینه‌ها برای آن است که ۱۲ خانوار در روستای خود بمانند و به نقاط شهری مهاجرت نکنند و به فعالیت‌های تولیدی در بخش کشاورزی ادامه دهند. آیا می‌توان سیاست دیگری برگزید و مثلاً چند روستا را تجمیع کرد، شهر کوچکی ساخت و شرایط کم‌هزینه‌تر و مناسب‌تری برای پایداری جمعیت و ادامه فعالیت‌های کشاورزی فراهم آورد.



یافت و اکنون این شهر به آستانه شهرهای ۱۰۰ هزار نفری رسیده است.

بی گمان، شهر ياسوج نمونه‌ای بسیار مناسب برای بررسی هزینه‌ها و دستاوردهای شهرنشینی است. تاکنون هزاران میلیارد ریال سرمایه ثابت و متغیر دولتی صرف ایجاد و پایداری این شهر شده است؛ شهری که هنوز به طور عمده بر بودجه و اعتبار دولتی متکی است و فاصله زیادی با شهری خوداتکا، با اقتصادی درون‌زا دارد. اما برای برشمردن دستاوردهای آن، هنوز زود است. برخی از نتایج آن، برشمردنی است و برخی دیگر را باید در چند دهه آینده به انتظار نشست.

اکنون فرصتی است که چند و چون دستیابی به اهداف ایجاد چنین شهری از زبان محمدی شهردار ياسوج شنیده شود.

□ آقای شهردار، از چه دیدگاهی می‌توان به هزینه‌ها و دستاوردهای شهرنشینی در این منطقه نگریست؟

○ نخست اینکه، آیا هزینه‌های شهرنشینی بیشتر است یا روستانشینی؟ در دوران کنونی، روستاها را نمی‌توان به حال خود رها کرد.

آنها منبع اصلی جمعیت و سرچشمه مهاجرت‌اند. از این رو دولت ناچار به سرمایه‌گذاری و تأمین خدمات آنهاست. در این شرایط به نمونه‌هایی برمی‌خوریم که دولت تنها برای بدنه‌سازی ساحل یک رودخانه، که روستایی ۱۲ خانواری را از خطر سیل‌گیری نجات دهد، ۲۰۰ تا ۳۰۰ میلیون تومان هزینه می‌کند. هزینه‌ای که اگر به طور مستقیم به آن خانوارها پرداخت می‌شد،

زاگرس مرکزی، تا همین چند دهه پیش، منطقه‌ای دسترسی ناپذیر بود که تنها، عشایر کوچ روی بختیاری، بویراحمد، قشقای، بهمئی، حسنی و مانند اینان، که به زیر و بالای کوهستان‌ها آشنایی داشتند، می‌توانستند از آن عبور کنند و بر آن تسلط داشته باشند. به هنگام ترسالی که مراتع سخاوتی از خود نشان می‌دادند، ایل‌ها بر سر چند و چون مرزهای قلمرو خود چانه‌ای نمی‌زدند؛ اما در خشکسالی، که گلوی آسمان می‌گرفت و ایل‌ها به تنگنای معیشتی گرفتار می‌آمدند، تعارف‌ها به کنار گذاشته می‌شد و نزاع بر سر قلمرو، چراگاه و حقاب‌ها در می‌گرفت. پس از آن نیز چرخه‌های معیوب، از اختلاف و درگیری و بالاخره ناامنی زندگی بود.

در آغاز دوران جدید، راهبرد اصلی توسعه در این مناطق، اسکان تدریجی جوامع عشیره‌ای، ایجاد روستا، روستا - شهرها و شهرهای مرکزی امکانی را برای تسلط دولتی، ایجاد نظم و شکل دهی شرایط سیاسی و اجتماعی برای تصحیح چرخه‌های معیوب، رساندن خدمات اجتماعی و رفاهی به جوامع انسانی مستقر در این کوهستان فراهم می‌کرد. برای شکل دهی به چنین شهری، پس از یکی دو آزمون و خطا، بالاخره قرعه به نام ياسوج خورد. نقطه‌ای که در سال ۱۳۳۵، ۳۴ نفر جمعیت داشت، با احداث مجموعه‌ای از خانه‌های سازمانی دولتی، ۹۳۱ نفر را در سال ۱۳۴۵ و ۴۵۰۰ نفر را در سال ۱۳۵۵ در خود جای داد. پس از انقلاب، این روند با آهنگ تندتری ادامه یافت: این جمعیت در سال ۱۳۶۵ به ۳۰ هزار و در سال ۱۳۷۵ به ۶۹ هزار نفر افزایش



یاسوج - بلوار ۶۰ متری پوراحمد، هزینه‌ای با کمترین دستاورد

شهرداری، معتقدم که باید قوانین دریافت عوارض از شهروندان بازنگری شوند. مهم‌ترین گره‌گاه در شیوه دریافت عوارض آن است که بنیاد محاسباتی این عوارض درست نیست؛ زیرا این محاسبات بر مبنای قیمت‌های منطقه‌ای است که گرچه در لایحه تجمیع عوارض میزان آن به حدود دو برابر رسیده است اما باز هم مبلغ آن به حدی نیست که بتواند درآمدهای پایداری را برای شهرداری تأمین کند. عوارض نوسازی در قانون شهرداری به گونه‌ای تنظیم شده است که هر ۲۰۰ سال یک بار، ارزش هر ملک به قیمت روز، به شهرداری پرداخت شود. به این ترتیب، ارزش سالانه عوارض نوسازی هر ملک، ۵ در هزار ارزش روز آن ملک خواهد بود. اما مشکل آن است که در محاسبات، ارزش هر ملک را با قیمت‌های منطقه‌ای می‌سنجند که نسبت به قیمت‌های واقعی فاصله بسیار زیادی دارد. این مسئله سبب شده است که هزینه زندگی در شهرهای بزرگ، به نسبت خدماتی که دریافت می‌شود، ارزان‌تر از شهرهای کوچک و شهرهای کوچک نیز ارزان‌تر از روستاها باشد. همین سازوکار تصمیم‌گیری برای مهاجرت از روستاها به شهرهای کوچک و سپس شهرهای بزرگ را آسان می‌سازد.

□ به این ترتیب، اگر شهرنشینی - به ویژه در شهرهای بزرگ - برای دولت کم‌هزینه‌تر و برای خانوارها هم بصره‌تر باشد، باید انتظار مهاجرت وسیع از روستاها به شهرها و شهرهای بزرگ را داشت. چه کنیم که هزینه اسکان یک نفر در روستا، شهر کوچک و شهر بزرگ برای دولت مساوی و برای خانوارها افزایش‌دهنده باشد؟

○ برای آنکه هزینه‌های بخش عمومی و به ویژه شهرداری‌ها در شهرها کاهش یابد، می‌توان از زمین‌های دولتی و عمومی برای تأمین خدمات استفاده کرد. در این زمینه، طرح‌های جامع شهرها باید به سمت استفاده از این زمین‌ها کشیده شوند. اما زمین‌هایی که در ملکیت بخش خصوصی اند، گرچه ممکن است جانمایی درستی داشته باشند، به دلیل هزینه بسیار زیاد آزادسازی آنها هزینه سنگینی را به دوش شهرداری‌ها می‌گذارد.

□ به این ترتیب، شما به قاعده اقتصادی صرفه‌های ناشی از تجمع اشاره دارید. یعنی در این منطقه، روستانشینی پرهزینه‌تر از شهرنشینی است؟

○ برای دولت بله، مثلاً با احداث ۱۰ کیلومتر راه آسفالتی در مناطق روستایی فقط چند ده خانوار دسترسی می‌یابند، اما در نقاط شهری کوچک، چند صد خانوار و در نقاط شهری بزرگ، چند هزار خانوار. این همه برای آن است که هزینه‌های روستانشینی برای خانوارهای روستایی کمتر از شهری باشد. به گونه‌ای که روستاییان برای مهاجرت به شهر مجبور به پرداخت هزینه زیادی باشند و البته تفاوت رفاهی چندانی هم به دست نیاورند.

□ از همین دیدگاه آیا می‌توان به شهرهای بزرگ و کوچک هم نگریست؟

○ بله، به نظر من کسی که از روستا به شهر یا از شهر کوچک به شهر بزرگ مهاجرت می‌کند، باید هزینه‌های آن را نیز بپردازد. همچنین، کسی که از دستاوردهای شهرنشینی استفاده می‌کند، باید بخشی از بار مالی آن را بردوش بکشد که متأسفانه چنین نیست. رشد و گسترش شهرها و جمعیت‌پذیری آنها به یکباره ارزش زمین را در محدوده‌های شهری افزایش داده است. در همین یاسوج، زمین ارزش چندانی نداشت و با متری ۵ ریال خرید و فروش می‌شد. اکنون همان زمین‌ها بالای ۱۰۰ هزار تومان و گاه تا حدود یک میلیون تومان معامله می‌شود. تغییر ارزش این زمین‌ها کاملاً متأثر از حجم انبوه سرمایه‌گذاری‌های دولتی طی این چند دهه است؛ اما هیچ سازوکاری برای بازگشت آنها وجود ندارد. بنابراین از سرمایه‌گذاری‌های بخش دولتی به طور عمده عده‌ای زمین دار بهره گرفته‌اند.

□ چه سازوکاری را برای بازگشت سرمایه به بخش عمومی پیشنهاد می‌کنید؟

○ باید روش‌های مالیات‌گیری کارایی لازم را بیابند و در مورد





○ فرض کنیم که این شهر را نمی‌ساختیم. می‌توانیم تصور کنیم که در زمینه‌های بسیار زیادی عقب‌تر از حالا بودیم. برای مثال، سطح سواد و تحصیلات، سطح فرهنگ شهرنشینی و یکجانشینی به طور محسوسی تغییر کرده است. چند دهه گذشته، جمعیت این منطقه کوچ‌رو بودند و در شرایط بسیار نابسامانی زندگی می‌کردند. اکنون شهرنشین شده و به این نوع زندگی خو گرفته‌اند. گرچه در این باره هنوز هم دچار مشکلاتی هستیم و ضروری است که رسانه‌های گروهی و صدا و سیما فعالیت‌های آموزشی و ترویجی بیشتری بکنند. سطح رفاهی و اجتماعی این دو دوره قیاس‌پذیر نیستند. به ویژه مسئله امنیت، روزگاری، دسته‌های راهزن در این کوه‌ها حکمرانی می‌کردند ولی اکنون اثری از آثار آنها نیست. این همه به برکت حضور شهرها و به ویژه شهر یاسوج است. اگر دولت این سرمایه‌گذاری‌ها را در یاسوج و شهرهای پایین دست آن نمی‌کرد، مجبور به صرف هزینه‌های بیشتری برای جمعیت مهاجر، ایجاد امنیت در مناطق کوهستانی، برطرف‌سازی تبعات ناامنی در مناطق مجاور و جز آنها می‌شد.

□ از نظر شما این دستاوردها، که دستاوردهای بسیار با ارزشی هم هستند، به هزینه‌های کلان آن می‌ارزند؟ چه کنیم که از این هزینه‌ها دستاوردهای بیشتری مطالبه کنیم؟  
○ باید منتظر دستاوردهای بیشتری باشیم. اکنون زیرساخت‌ها آماده پذیرش فعالیت‌ها و جمعیت بیشتری شده‌اند. راه‌های بسیار زیادی احداث گردیده‌اند. چند سال پیش راه آسفالت‌ای که ما را به شیراز و اصفهان متصل کند وجود نداشت. اکنون این راه‌ها با بهترین استانداردها ساخته شده‌اند. ما دارای فرودگاه هستیم و شرایط آماده است که صنعت گردشگری خود را توسعه دهیم، فعالیت‌های باغداری و دامداری خود را افزایش دهیم.  
□ از این که وقت خود را در اختیار ماهنامه گذاشتید، متشکریم.

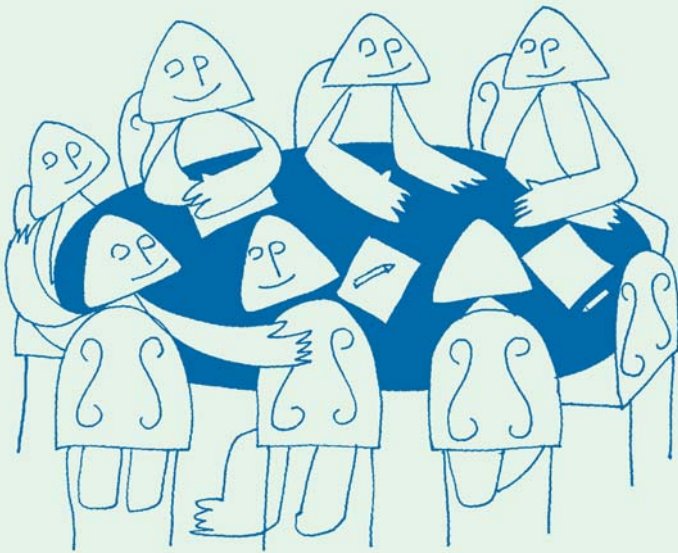
□ چه تفاوتی دارد؟ خرید و دریافت زمین از بخش دولتی به ظاهر ارزان‌تر است، اما اختصاص این زمین‌ها به خدمات بخش عمومی دارای هزینه‌ای واقعی است که بخش عمومی با گذشتن از قیمت واقعی آن، ظاهری ارزان‌تر به آن داده است. به علاوه آنچه اهمیت دارد، هزینه‌های نگهداری آن فضاهاست. آیا سرانه هزینه نگهداری معابر، فضاها، سبز، جمع‌آوری زباله و جز آنها در شهر یاسوج بیشتر است یا شیراز؟

○ همان‌طور که می‌دانید، شهرداری بنگاهی غیر دولتی است که مجبور به سر به سر کردن هزینه‌ها و درآمدهای خود است. اینکه بتوان زمین‌های خدماتی شهر را از منابع ارزان‌تر تأمین کرد، به نوعی کمک بخش دولتی به شهرداری تلقی می‌شود. درباره هزینه‌های نگهداری، سازوکار اصلی، عوارض نوسازی است که باید به قیمت‌های روز تعدیل شود. اما درباره سرانه‌ها نیز همان‌طور که گفتیم، از یک کیلومتر راه آسفالت‌ته در شیراز یا تهران، جمعیت بیشتری نسبت به یاسوج بهره می‌برند.

□ مفهوم صحبت شما این است که سرانه معابر در یاسوج، بیشتر از شهرهای بزرگ است؟  
○ بله، سطح معابر ما بیش از استاندارد هم هست و نیازی به افزایش آن احساس نمی‌شود؛ اما در مورد فضای سبز و سایر فضاها خدماتی فاصله زیادی با استانداردها وجود دارد.

□ برای آنکه میزان بهره‌برداری از معابر کنونی یاسوج افزایش یابد چه راهکاری را در نظر دارید؟  
○ باید جمعیت آینده یاسوج را در همین محدوده متمرکز ساخت و با افزایش تراکم ساختمانی و جمعیتی، بهره‌برداری از سطح کنونی معابر را بالا برد.

□ اجازه می‌خواهم که به بحث هزینه‌ها و دستاوردها بازگردیم. شهرنشینی در یاسوج تاکنون چه دستاوردی را برای بخش دولتی و کل جامعه داشته است؟



# شوراها و مناسبات درونی

محمدرضا طالبی نژاد

کارشناس ارشد جامعه‌شناسی

مشکلات بیرونی نظیر عدم همکاری و هماهنگی دستگاه‌های اجرایی هم تا حدود زیادی بستگی به منسجم بودن تشکیلات داخلی آنها و تعامل مثبت و سازنده بین اعضا و همدلی و همفکری آنها و سیاست‌گذاری‌ها و تصمیمات درست آنها دارد.

شوراها بنا به ماهیت انتخابی و مردمی خود معمولاً متکثر و نامتجانس هستند و از جهت سلیق فکری، سابق و تجربیات، ویژگی‌های سنی، شغلی و تحصیلی اعضای‌شان دارای درجات متفاوت اند و نمایندگی اقشار و طبقات مختلف جامعه را بر عهده دارند.

لذا نوع نگرش اعضا به مسائل و ظرفیت‌های فکری، فرهنگی و تجربی آنها همگون و یکسان نیست.

شوراها برای تصمیم‌گیری جمعی در این قالب، در عین داشتن تنوع و تضارب آرا، نیازمند انسجام و همدلی و همفکری حول آرمان‌های مشترک - البته با مبنای قرار دادن حدود وظایف و اختیارات قانونی خود - هستند.

برای منطقی ساختن و قاعده‌مند کردن تصمیمات شوراها نیاز است که مناسبات مطلوب اداری و سازمانی در شوراها ایجاد و برقرار گردد، قواعد، دستورالعمل‌ها، آیین‌نامه‌ها و تفاهم‌نامه‌های مشترکی که سازوکارهای رفتار جمعی خردمندان را در شورا ایجاد و تسهیل کنند نوشته و به اجرا گذاشته شود. زمانی شوراها خروجی مثبت و دستاوردهای ارزنده‌ای برای شهر و مدیریت شهری خواهند داشت که: هر کدام از اعضای آنها به تناسب علاقه، تخصص، تجربه و توانمندی خود مسئولیتی را به عهده بگیرند، همه منتخبان شورا به کار گرفته شوند، به شورا و جایگاه این نهاد به مثابه سکوی برای پیروزی یا شکست یک یا چند نفر نگاه نشود، حدود و قلمرو وظایف و عملکردهای هر کدام از اعضا مشخص گردد و نظام تقسیم کار عقلایی بر دو مبنای مهم تخصص و تجربه برقرار و حاکم باشد و در عین حال بین مسئولیت‌ها و اختیارات توازن و تعادل برقرار گردد و ضمن تقسیم کار و تفکیک وظایف، پیکره و هویت کلی شورا به صورت کلیتی منسجم و هدفمند حفظ شود و شوراها به جزایر جداگانه و پراکنده از یکدیگر تبدیل نگردند.

موفقیت شوراها و بهره‌وری آنها متغیر وابسته‌ای است که تابع متغیرها و عوامل مستقل چندگانه است. این عوامل را در تقسیم‌بندی کلی می‌توان به دو دسته تفکیک کرد: عوامل تأثیرگذار بیرونی شوراها و متغیرهای تأثیرگذار درونی شوراها. به عنوان مثال، نحوه و میزان همکاری و هماهنگی دستگاه‌های اجرایی با شوراها و یا طرز برخورد با مصوبات آنها از عوامل بیرونی اثرگذار بر موفقیت شوراهاست؛ و مثلاً چگونگی روابط بین اعضای یک شورا، کمیت و کیفیت مصوبات و تصمیمات خود آنها جزء عوامل درونی است.

موضوع مورد بررسی در این نوشتار یکی از عوامل و متغیرهای درونی تأثیرگذار بر شوراها یعنی چگونگی رفتارها، تعاملات و مناسبات و ساختار داخلی مربوط به آنها، ضرورت توجه به این مسئله و ارائه راهکارهایی در این خصوص است. منظور از مناسبات درون گروهی، نحوه عملکرد رفتارها و روابط بین اعضای شورای شهر و چگونگی تصمیم‌گیری‌های جمعی آنهاست.

### مناسبات داخلی شوراها

معمولاً در ارزیابی‌هایی که از عملکرد شوراها صورت می‌گیرد و یا در اظهاراتی که در خصوص محدودیت‌ها و نارسایی‌های شوراها انجام می‌پذیرد، به موضوعاتی مانند ضعف‌ها و اشکالات قانون، عدم هماهنگی و همکاری دستگاه‌های اجرایی، نداشتن اختیارات و ضمانت‌های اجرایی و نظایر آن اشاره می‌شود، که البته در جای خود دارای اهمیت هستند. اما سؤال این است که «ذات نیافته از هستی بخش، کی تواند که شود هستی بخش؟» اگر تمامی شرایط و عوامل بیرونی و پیرامونی شوراها آماده و مهیا باشد اما رفتارها و روابط داخلی بین اعضای آنها منطقی و هدفمند و مبتنی بر خردگرایی جمعی نباشد؛ این نهاد در انجام وظایف خود موفقیتی نخواهد داشت.

لذا بیش از همه خود اعضای شورا لازم است از طریق ایجاد سازوکارهای مناسب داخلی و روابط منطقی با یکدیگر و تدوین مناسبات صحیح رفتار جمعی حرمت نهاد شورا را پاس دارند.

موضوع توجه شوراها به رفع موانع و مشکلات داخلی و قانونمند ساختن و فایده‌مند کردن روابط و مناسبات درون گروهی از جنبه دیگر نیز حائز اهمیت است. حتی موفقیت شوراها در کاهش و رفع

## مناسبات سازمانی و درون گروهی شوراهای

برای تحقق وظایف قانونی شوراهای به طور طبیعی امکانات و اختیاراتی لازم است که در قانون پیش بینی شده است. اگر چه ممکن است نواقص و ایراداتی نیز داشته باشد.

ساختار کلی شوراهای می توان در دو بخش از یکدیگر تفکیک کرد: اعضای شورا، و سازمان و بدنه اداری و اجرایی شورا. مأموریت اصلی هر کدام از اینها در واقع یکی است و آن عملیاتی کردن ۲۹ بند وظایف قانونی محول شده است. اما هر کدام از این دو بخش روش ها و راهکارهای متفاوتی را برای رسیدن به این هدف در پیش دارند. بدنه اجرایی و اداری شورا در واقع مکمل و بازوی اجرایی اعضای شورا است. وظیفه تشکیل این بدنه، تقسیم کار و ابلاغ شرح وظایف آن، سازماندهی، هدایت و نظارت بر آن را اعضا بر عهده دارند. وظایف قانونی شورای شهر شامل وظایف نظارتی، مشورتی و ارشادی، همکاری و هماهنگی، سیاستگذاری و تصویبی، مطالعاتی، برنامه ریزی و شناختی و برخی وظایف اجرایی است. طبیعی است که اعضای شورا برای انجام این وظایف نیازمند ساختار و سازمان اداری هستند.

این ساختار سازمانی را می توان برای انجام وظایف گفته شده به زیرمجموعه های نظارتی، حقوقی و تشکیلات، زیرمجموعه اداری مربوط به طرح ها و لوایح، زیر مجموعه مطالعاتی، تخصصی و مشاوره ای، زیر مجموعه محدود مالی، اداری و پشتیبانی، روابط عمومی و اطلاع رسانی، دفتر امور مربوط به اعضای شورا و بالاخره زیرمجموعه ای برای هدایت و ساماندهی مشارکت های مردمی و برقراری تعامل با شهروندان و تشکل ها تقسیم و تفکیک کرد. بر اساس قانون، تقسیم کار و تفکیک وظایف بین اعضای شورای شهر در چارچوب های زیر صورت می گیرد:

۱- شکل گیری هیئت رئیسه شورا شامل رئیس، منشیان و خزانه دار شورا. عمده وظایف این بخش برگزاری و اداره جلسات علنی، تهیه و تنظیم دستور جلسات، نظارت بر امور مالی و اداری شورا و ایجاد تعامل بین اعضای شورا و همچنین انتخاب نمایندگان و رؤسای کمیسیون هاست.

۲- تشکیل کمیسیون های داخلی شورا و کمیته تخصصی زیر مجموعه آنها، این کار به منظور استفاده بهینه از تخصص و تجربه اعضا، بررسی و پیشنهاد و تصویب لوایح و طرح ها به صورت کارشناسی در جلسات، دعوت از کارشناسان، صاحب نظران و دست اندر کاران دستگاه ها و سازمان های اجرایی مرتبط با موضوعات کاری کمیسیون ها و نظایر اینها صورت می گیرد. تعداد اعضای هر کدام از کمیسیون ها بین ۳ تا ۵ نفر است. در تعداد کمیسیون های هر شورا قانون و آیین نامه اجرایی مورد و محدودیت خاصی را تأکید نکرده است و شوراهای به فراخور نیازمندی ها و حجم و وسعت کارشان این کمیسیون ها را در امری نظیر امور فرهنگی، اجتماعی، حمل و نقل و ترافیک، توسعه و عمران شهری، برنامه و بودجه و امور حقوقی و جز آن تشکیل می دهند.

۳- تعیین نمایندگان شورا برای حضور در برخی از مجامع، سازمان ها، شوراهای شرکت ها و نظایر آن، که بنا به قانون شهرداری ها لازم است از اعضای شورا در آن حضور داشته باشند، مانند کمیسیون ماده ۱۰۰، کمیسیون بند ۲۰ ماده ۵۵ شهرداری و جز اینها.

اما از آنجا که صرف حضور اعضای شورا در جلسات تصمیم گیری خود آنها به خصوص در شهرهایی که حجم مسائل و مشکلات پیش روی شوراهای فراوان است و دارای وسعت جغرافیایی گسترده و جمعیت زیادی هستند کفایت نمی کند، لازم است برای تکمیل برخی از اقدامات و تصمیمات اعضای شورا و تحقق وظایف محول شده، ساختار اداری و سازمانی لازم در شوراهای ایجاد گردد، امور مربوط به مکاتبات و مراجعات شهروندان، اطلاع رسانی به مردم، امور نظارتی شورا بر شهرداری، مناطق و نواحی شهری و همچنین نظارت بر شرکت ها و سازمان های وابسته به شهرداری، امور مربوط به تصمیم گیری های کمیسیون ها که در مواردی نظیر بودجه شهرداری، مسائل فرهنگی و اجتماعی شهر نیازمند کار کارشناسی بیشتر هستند و امور مالی، اداری و پشتیبانی شورا در چارچوب وظایف این سازمان اداری در شورا انجام پذیرد. لذا برای این کار شوراهای معمولاً ساختار سازمان اداری را بر طبق قانون و مقررات ایجاد می کنند. نکته ای که در این زمینه لازم است مورد توجه شوراهای قرار گیرد، پرهیز از حجیم کردن سازمان اداری شوراهای و انجام فعالیت های موازی با سازمان های دیگر - و از جمله شهرداری - است. می بایست از هرگونه افراط و تفریط در این زمینه پرهیز شود؛ و نمی توان به بهانه اینکه شورای شهر نهادی

### موفقیت شوراهای در کاهش و رفع

#### مشکلات بیرونی نظیر عدم

#### همکاری و هماهنگی دستگاه های

#### اجرایی نیز تا حدود زیادی بستگی

#### به منسجم بودن تشکیلات داخلی

#### آنها و تعامل مثبت و سازنده بین

#### اعضا و همدلی و همفکری آنها و

#### سیاست گذاری ها و تصمیمات

#### درست آنها دارد

انتخابی است و نه یک سازمان متمرکز اداری، کل ساختار شورا را خصوصاً در شهرهای بزرگ فقط و صرفاً محدود به چند عضو شورا کرد. در این صورت، پس از ۴ سال پایان کار اعضا هیچ گونه انباشت و انتقال تجربه ای صورت نمی گیرد و مصوبات و تصمیمات شوراهای فاقد بار کارشناسی و بررسی های همه جانبه می شود. از طرف دیگر، شوراهای نیز باید دقت داشته باشند که قرار نیست با تشکیل نهاد شوراهای در سراسر کشور حجم بدنه اداری و دیوان سالار کشور افزایش یابد، کارهای موازی انجام گیرد و هزینه های مادی و انسانی و پرسنلی گزافی به جامعه تحمیل گردد. این کار با روح و جوهره کار شوراهای و اهداف شکل گیری آنها، که تمرکز زدایی و دادن امور به دست خود مردم و مردمی ساختن تصمیمات و سیاست گذاری هاست، مغایرت دارد.

### قانون و مقررات در خصوص ساختار سازمانی شوراهای

خطوط کلی و راهنمای شکل گیری درون سازمانی شوراهای و تقسیم کار بین اعضای آنها، در آیین نامه اجرایی تشکیلات، انتخابات داخلی

و امور مالی شوراهای اسلامی شهر، شهرک، بخش و روستا مصوب ۱۳۷۸/۱/۱۱ هیئت وزیران بیان گردیده است. در بخش مربوط به شوراهای شهر، این آیین نامه، مواد و تبصره‌های قانونی، چارچوب و نحوه انجام فعالیت‌های اداری، سازمانی و مالی شوراهای شهر را مشخص ساخته است.

نگاهی کلی به موارد مذکور در آیین نامه اجرایی مربوط به شورای شهر نشان می‌دهد که اگر چه ممکن است تمامی مفاد قانونی مورد نیاز مربوط به مناسبات داخلی اعضای شوراهای شهر در این آیین نامه ذکر نشده باشد و یا ایرادات و اشکالاتی به آن وارد باشد، اما در صورت رعایت این موارد قانونی از سوی اعضای شوراهای برخی از اشکالات، نارسایی‌ها و تنش‌های داخلی شوراهای رفع می‌گردد یا کاهش می‌یابد. موارد قانونی مذکور مربوط به نحوه تعامل خود اعضای شوراهای شهر است؛ اما باید دید قانون و آیین نامه مذکور در مورد بهره‌گیری شوراهای

**برای منطقی ساختن و قاعده مند کردن تصمیمات شوراهای نیاز است که مناسبات مطلوب اداری و سازمانی در شوراهای ایجاد و برقرار گردد، و قواعد، دستورالعمل‌ها، آیین نامه‌ها و تفاهم نامه‌های مشترکی که سازوکارهای رفتار جمعی خردمندان را در شورا ایجاد و تسهیل کنند نوشته و به اجرا گذاشته شود**

از نیروی انسانی مورد نیاز و حدود وظایف و اختیارات شوراهای در تهیه و ایجاد ساختار سازمانی و اداری مربوط چه نظر و دیدگاهی دارد؟ از نظر قانونگذار و دستگاه اجرایی مرتبط، یعنی وزارت کشور، امور مالی و اداری مربوط به شوراهای شهر در دل شهرداری‌ها دیده شده است. این امر ممکن است استقلال عمل شوراهای را به خصوص در مواردی که شوراهای موظف به نظارت بر کار شهرداری‌ها و بودجه آن شده‌اند، به خطر بیندازد. این موضوع که کارکنان دبیرخانه شوراهای شهر از کارکنان شهرداری باشند و بودجه شورا نیز در ردیف بودجه شهرداری‌ها دیده شود، اگر چه ممکن است با هدف جلوگیری از اضافه شدن تشکیلات اداری و اجرایی به بدنه مدیریتی و اجرایی کشور و صرفه جویی در هزینه‌ها صورت گرفته باشد، اما جای تأمل دارد و با واقعیت‌های درونی و پیرامونی برخی از شوراهای، به خصوص در شهرهای بزرگ که نیازمند ساختار سازمانی نسبتاً مستقل و قوی و نیروی کارشناسی‌اند، سازگار نیست و لازم است این آیین نامه‌ها کامل گردد و اصلاح شود. که خود نیازمند بحث کارشناسی جامع حقوقی و قانونی است.

#### قاعده مند شدن مناسبات داخلی شوراهای

با مینا قرار دادن قانون و مقررات، به خصوص آیین نامه‌های مالی، اداری و اجرایی مرتبط با شوراهای، آنها خود نیز می‌توانند راهکارهای دیگری را برای تعیین و بهینه سازی رفتارها و مناسبات درون

گروهی شان بیندیشند و به اجرا درآورند. از آن جمله است:

- ۱- تدوین و تصویب آیین نامه داخلی به وسیله شوراهای.
- ۲- تدوین و تصویب آیین نامه انضباطی و تشکیل کمیته رسیدگی به تخلفات اعضا.
- ۳- تهیه و تدوین منشور و تفاهم نامه اخلاقی بین اعضا و ملزم کردن اعضا به عمل به آن.
- ۴- اقدام برای تهیه چارت سازمانی مورد نیاز شوراهای بر طبق قانون و مقررات و پیشنهاد برای تصویب به مراجع ذی ربط و جذب نیروهای متخصص و کارشناس در زمینه‌های مرتبط با وظایف شوراهای.
- ۵- بهره‌گیری از آموزش‌های مداوم و مستمر کارشناسان، متخصصان و مشاوران در زمینه نحوه تقسیم کار، آشنایی با شرح وظایف و اختیارات و جز آن.
- ۶- تهیه برنامه کاری مشترک برای محوریت بخشیدن و تمرکز دادن به برنامه‌ها و اقدامات چهار ساله اعضای شوراهای.
- ۷- پایبندی به کار جمعی و گروهی، پرهیز از خودمحوری و فردگرایی، تن دادن به قواعد رفتار جمعی و تقدم منافع جمعی بر منافع فردی در تصمیم‌گیری‌ها.
- ۸- ایجاد انگیزه در همه اعضا برای قبول مسئولیت، حاکم کردن روحیه مشارکت‌جویی و مشارکت‌پذیری در شوراهای.
- ۹- نظم دادن به برنامه‌ها و اقدامات، برگزاری جلسات علنی و جلسات کمیسیون‌ها و اعمال مدیریت صحیح در شوراهای به وسیله رئیس و هیئت رئیسه.
- ۱۰- نظارت‌پذیری شوراهای، پاسخگویی به مردم و مراجع قانونی و اصلاح رویه‌های نادرست احتمالی.

#### نتیجه‌گیری

شوراهای برای موفقیت بیشتر و پایداری و پویایی در دوره دوم با بهره‌گیری از تجربه‌های دوره اول، علاوه بر داشتن اختیارات قانونی و ضمانت‌های اجرایی لازم و لزوم همکاری و هماهنگی دستگاه‌های اجرایی و رفع موانع قانونی فعالیت خود به لحاظ ساختار داخلی و درونی نیازمند نظم و انضباط، همدلی و همکاری بین اعضا، پرهیز از ورود به عرصه‌های تنش‌زا و محتاج به بهره‌گیری از اطلاعات و دانش روز در مورد مسائل شهری، نیروی انسانی کارشناس و مجرب و داشتن ساختار اجرایی قوی و پویا هستند. برقراری تعامل و ارتباطات پایدار و سازنده بین اعضا، تقسیم کار مبتنی بر تخصص و تجربه، روابط عمومی و اطلاع‌رسانی قوی و بدنه مکمل اجرایی منسجم و کارآمد، همچنین تهیه و تصویب آیین نامه‌ها و دستورالعمل‌های مختلف که سازوکار تصمیم‌گیری آنها را فراهم می‌سازد، از عوامل و مؤلفه‌های لازم و ضروری شوراهای شهر است. مجموعه این عوامل به همراه عمل به قانون و مقررات و وجود تفاهم مشترک اخلاقی باعث شکل‌گیری و استمرار مناسبات داخلی و درونی سالم و مطلوب شوراهای خواهد گردید.

منبع

قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و آیین‌نامه‌های اجرایی، تشکیلات، انتخابات داخلی و امور مالی شوراهای اسلامی شهر، شهرک، بخش و روستا مصوب ۱۳۷۸/۱/۱۱ - وزارت کشور - ستاد اجرایی تشکیل شوراهای اسلامی، فروردین ۱۳۷۸.

# پروانه ساختمانی واژه‌ها و تعاریف

محمود برآبادی

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای

اگر اغراق نباشد، باید گفت که جابه‌جا شدن حتی یک آجر در شهر، تأثیری - هر چند اندک - بر اندام و سیمای شهر دارد؛ چه رسد به ساخت یک واحد مسکونی یا تجاری!

به طور کلی پروانه ساختمانی دربرگیرنده سه دسته ضوابط است:

الف - شهرسازی،  
ب - اصول فنی و مهندسی،  
ج - مقررات بهداشتی و زیست محیطی.



در قوانین قبل از سال ۱۳۳۴ (یعنی سال تصویب قانون شهرداری) چیزی راجع به الزام مالکان برای گرفتن پروانه ساختمانی از شهرداری درج نگردیده است. برای اولین بار در بند ۲۴ ماده ۵۵ قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴ به صدور پروانه ساختمانی از سوی شهرداری اشاره شده است و نیز در آن ذکر گردیده که تخلف از مفاد آن، برابر تبصره ذیل همین بند، موجب طرح موضوع در کمیسیون ماده صد قانون شهرداری و جلوگیری از اقدامات خلاف قانون می‌شود.

نیز در اصلاحیه قانون شهرداری و الحاق موادی به آن در سال ۱۳۴۵، در صدر ماده صد قانون، اشاره به الزام مالکان برای گرفتن پروانه ساختمانی از شهرداری به منظور احداث بنا شده است. مطابق مفاد این ماده، مالکان اراضی و املاک واقع در محدوده قانونی و حریم شهر موظف‌اند قبل از اقدام عمرانی و تفکیک اراضی، از شهرداری پروانه ساختمانی بگیرند.

در تبصره ۴ ذیل ماده ۲۶ قانون نوسازی و عمران شهری نیز که در سال ۱۳۴۷ تصویب شد، به الزام مؤسسات دولتی و وابسته به دولت و مؤسسات خیریه مبنی بر گرفتن پروانه ساختمانی برای ساختمان‌های احداثی شان اشاره شده است. به استناد این تبصره وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی نیز موظف به رعایت مقررات ماده ۱۰۰ قانون شهرداری هستند.

## مراحل صدور پروانه

صدور پروانه ساختمانی در هفت مرحله به شرح زیر صورت می‌گیرد:

بسیاری از مردمی که در شهرها زندگی می‌کنند نمی‌دانند که پروانه ساختمانی چیست. حتی شاید برخی از آنها بی‌خبر از آنهایی که خانه‌ای در شهر ساخته‌اند و یا به طور کلی به ساخت و ساز مشغول‌اند نیز کاملاً به ضرورت دریافت پروانه ساختمانی واقف نباشند. اغلب چنین می‌پندارند که هدف از دریافت پروانه ساختمانی و گذراندن مراحل دور و دراز آن، تنها کسب درآمد برای شهرداری‌هاست؛ اما واقعاً پروانه ساختمانی برای چیست و چه ضرورتی و چه مبنای قانونی هم شهرنشینان و هم شهرداری را ملزم به صدور و دریافت آن می‌کند؟

اگر مالکی بخواهد در وسط زمینی که در بیابان واقع شده است ساختمانی برای خود بسازد، مجاز است که ساختمان مورد نظر را به دلخواه بنا کند؛ گرچه او هم به هر حال ناچار است به لحاظ ایمنی ضوابطی را مراعات کند. اما وقتی صاحب زمینی در شهر بخواهد ساختمان بسازد، دیگر نمی‌توان پذیرفت که ساختمانش را به دلخواه بنا کند، چرا که همه می‌دانند که ساخت حتی یک واحد مسکونی از جهات مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، امنیتی، شهرسازی، حقوقی و جز آن بر دیگر ساختمان‌ها تأثیر می‌گذارد؛ و درست به همین دلیل است که قوانین مربوط به ساخت و ساز، جزء نخستین و با دوام‌ترین قوانین شهرنشینی بوده است.

۱- درخواست مالک؛

۲- بازدید مأمور شهرداری؛

۳- بررسی موضوع درخواست در واحد شهرسازی و استعلام‌های لازم از دستگاه‌ها؛

۴- تعیین و معرفی مهندس ناظر؛

۵- بررسی نقشه‌های ارائه شده از سوی مالک؛

۶- محاسبه عوارض و پرداخت آن از سوی مالک؛ و

۷- تنظیم شناسنامه ساختمان.

البته در این میان برخی از فعالیت‌های ساختمانی نیاز به کسب مجوز از شهرداری ندارند. این موارد عبارتند از:

۱- مرمت پشت‌بام- از قبیل قیرگونی، آسفالت، نصب موزائیک، تعویض یا مرمت شیروانی.

۲- تعویض موزائیک ساختمان و راه پله.

۳- سفیدکاری و نقاشی و نصب کاشی.

۴- نماسازی دیوار حیاط و ساختمان.

۵- لوله کشی آب و فاضلاب، گاز، نصب شوفاژ، مشروط به اینکه محل موتورخانه نیاز به احداث ساختمان جدیدی نداشته باشد (احداث محل منبع مواد سوختی در زیر حیاط مانعی ندارد).

۶- حفر چاه و تخلیه آن.

۷- احداث سرویس توالت به طور مجزا از ساختمان داخل حیاط، حداکثر به مساحت دو متر مربع.

۸- احداث حوض و استخر و کف بندی و باغچه بندی در منازل مسکونی.

## آشنایی با واژگان

اکنون به منظور آشنایی خوانندگان با واژگان مراحل صدور پروانه ساختمانی، در ادامه به تعریف مهم‌ترین آنها پرداخته می‌شود:

**قطعه زمین** - زمینی است یکپارچه با محدوده مشخص که دارای سند ثبتی باشد و یا صدور سند ثبتی برای آن مانعی نداشته باشد.

**ساختمان** - هر بنای سرپوشیده که برای مسکن، زندگی و فعالیت انسان و نگهداری حیوان، کالا، ماشین‌آلات و جز آن در نظر گرفته شده است.

**واحد مسکونی** - تمام یا قسمتی از سطح زیربنا که به طور مستقل حداقل امکانات برای اسکان یک خانوار را دارا باشد. در هر واحد مسکونی، علاوه بر فضاهای عمومی، پیش‌بینی آشپزخانه و توالت و حمام نیز الزامی است.

**فضاهای اصلی ساختمان‌های مسکونی** - عبارتند از سالن پذیرایی، ناهارخوری، اتاق یا فضاهای نشیمن، اتاق‌های خواب و کار و هرگونه فضای بزرگ‌تر از ۲۰ متر مربع.

**سطح ناخالص طبقات** - عبارت است از جمع کل مساحت طبقات ساختمان، با احتساب دیوارهای خارجی.

**سطح خالص طبقات** - عبارت است از سطح ناخالص طبقات، منهای تمامی فضایی که برای پارکینگ و رفت و آمد (مانند راهرو، آسانسور، پله و جز آن)، دیوارها و سایر مصارف مربوط اختصاص یافته است.

**سطح مجاز احداث بنا** - حداکثر محدوده‌ای از قطعه زمین که در آن احداث بنا مجاز باشد و تصویر خارجی ترین حد کلیه طبقات و یا هرگونه پیش‌آمدگی بر روی قطعه زمین در آن قرار گیرد.

**ضریب اشغال** - عبارت است از نسبت مساحت مجاز احداث بنا به مساحت قطعه زمین.

**تعمیرات اساسی** - هرگونه تعمیر مربوط به ایستایی بنا که از نظر ایمنی ضرورت داشته باشد و منجر به تغییر طرح نگردد.

**تغییرات اساسی** - هرگونه تغییر در وضع داخلی و یا خارجی بنا که منجر به تغییر طرح و یا تغییر عملکرد شود.

**پیلوت** - تمام یا قسمتی از طبقه همکف که به صورت فضای سرپوشیده و باز در زیر تمام یا قسمتی از کف طبقه اول قرار گیرد. حداکثر سطح پیلوت معادل سطح آن قسمت از کف طبقه اول است که سقف پیلوت محسوب می‌گردد.

**زیرزمین** - هر طبقه که حداکثر ارتفاع سقف آن از کف متوسط گذر ۹۰ سانتی متر باشد، یا اینکه ۵۰ درصد ارتفاع آن پایین‌تر از سطح خیابان یا معبر مجاور باشد.

**خط ساختمان** - خطی فرضی که به فاصله مشخص از بر زمین و به موازات خیابان دسترسی، که تعیین کننده محدودیت ساخت و ساز برای تمام یا بخشی از طبقات بناست.

**سقف شیب دار** - پوشش نهایی تمام یا قسمتی از بنا که نسبت به خط تراز حداقل ۲۵ درصد شیب داشته باشد. شیب کمتر از ۲۵ درصد سقف شیب دار تلقی نمی‌گردد.

**بر** - عبارت است از حد نهایی عرض معبر (به ویژه معابر دسترسی) که لبه قطعه زمین را تعیین می‌کند.

**کف** - عبارت است از رقوم ارتفاعی بر زمین در معبر دسترسی، که منبای محاسبه ضوابط ارتفاعی بنا تلقی می‌شود.

منابع:

۱- شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری؛ ضوابط و مقررات اجرایی طرح جامع جدید تهران، تهران چاپ اول، ۱۳۷۸.

۲- حیدررئیا لعلخوش، تروج؛ "مراحل صدور پروانه ساختمانی"، ماهنامه "شهرداریها"، شماره ۴۸.

# بانکوک

## هزینه‌هایی بدون دستاورد

ترجمه و تلخیص: شهرزاد فرزین پاک

### مقدمه

بانکوک بیش از ۲۰۰ سال است که پایتخت کشور تایلند است. این کلان شهر به تدریج به یکی از شهرهای پرجمعیت جهان، با جمعیت ثبت شده‌ای حدود ۵/۵ میلیون نفر و جمعیت واقعی تخمینی بیش از ۸ میلیون نفر در مساحتی معادل ۱۵۶۸ کیلومتر مربع، تبدیل شده است.

رشد انفجاری شهرنشینی بانکوک در دهه‌های پنجاه و شصت آغاز گردید. سرعت در صنعتی شدن و توسعه اقتصادی به همراه تمرکز گرایی فعالیت‌های دولت ملی، مبادی اصلی اهمیت آن به شمار می‌آیند. تاکنون بانکوک چونان مرکز بزرگ فعالیت‌های اقتصادی تایلند بوده که عمدتاً بر صنعت، تجارت و خدمات تکیه داشته است.

افزایش تراکم در دهه گذشته عمدتاً به علت افزایش قیمت زمین بوده است. مکان ساختمان‌های بلند مرتبه اکثراً تحت تسلط نیروهای بازار تعیین می‌شود که سازمان‌های تأمین خدماتی چون حمل و نقل عمومی، آبرسانی، تلفن و برق را با مشکل مواجه می‌کند.

### مشکلات شهری

همان‌گونه که پیش از این اشاره شد، افزایش تراکم جمعیتی (به علت رشد جمعیت و مهاجرت) و استقرارهای آشفته شهری به همراه توسعه سریع اقتصادی، تقاضای فزاینده‌ای را برای زیر ساخت‌ها، خدمات عمومی و تسهیلات موجب شده که فراتر از ظرفیت توان اداره کنندگان کلان شهر بانکوک برای مدیریت دست‌تپهای آن بوده است. این موضوع موجب تخریب محیط زیست شهری، خدمات شهری و همچنین کیفیت زندگی شهری است.

تخریب کیفیت زندگی ساکنان بانکوک همواره موضوع بحث سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان، اداره کنندگان، دانش‌گاہیان و دیگر جوامع بوده است. بنابراین عمده سیاست‌ها و طرح‌های توسعه اداره کلان شهر بانکوک بر بهبود کیفیت زندگی شهروندان این شهر تأکید دارد.

از بین رفتن محیط زیست بانکوک مهم‌ترین مشکل شهری در این شهر محسوب می‌شود؛ چرا که تدریجاً و روز به روز بر سلامت مردم تأثیر می‌گذارد. مشکل ازدحام ترافیک، آلودگی هوا و صوتی، سیلاب‌ها، آلودگی آب و فاضلاب و مواد زائد از جمله نتایج تأثیرگذار به شمار می‌آیند.



بانکوک - آشفته‌گی ترافیک در خیابانی پرتردد

با وجود اینکه شبکه راه‌ها پوشش دهی وسیعی دارند، لیکن ظرفیت حمل و نقل به هر حال محدود است. فقدان حمل و نقل کارآمد عمومی موضوع اصلی سیستم حمل و نقل بانکوک است. به این ترتیب، تعداد به سرعت رو به رو شد وسایل نقلیه موتوری شخصی ازدحام دائمی ترافیک بانکوک را تشدید می‌کند.

کلان شهر بانکوک در دشت دلتایی رودخانه چاوفرایا (Chao Phraya) واقع است که شهر و حومه اطراف آن را به ویژه در برابر سیل آسیب‌پذیر می‌سازد. بیشتر نواحی شهر و حومه‌های آن در سطح پایین دریا قرار دارند. با وجود این، خطر سیل در بانکوک نه تنها پدیده‌ای است طبیعی بلکه نتیجه شهرنشینی و استفاده از منابع طبیعی نیز هست. استفاده از آب‌های زیرزمینی در حومه‌های در حال رشد این شهر، از جمله مواردی است که باعث نشست زمین شده است. آلودگی آب و فاضلاب در شهر بانکوک در نتیجه فقدان سیستم فاضلاب - مگر در اجتماعاتی خاص و مؤسسات کوچکی چون هتل‌ها و ساختمان‌های فروشگاه‌های بزرگ - است. در این شهر ۶ کارخانه تصفیه مرکزی برای نواحی اقتصادی عمده در حال ساخت است. ساخت و ساز آنها قدری به طول می‌انجامد اما عملیات و نگهداری شان به دلیل صرف هزینه بالایی از بودجه شهر، هنوز تحت بررسی است.

جمع‌آوری و حمل و نقل زباله‌ها به مکان‌های دفن زباله از دیگر مشکلات عمده این شهر است. گسترش وسیع حاشیه‌های شهری و ازدحام ترافیک به مشکل جمع‌آوری زباله افزوده است.



علاوه بر این، فضای باز چندانی برای دفن بهداشتی زباله‌ها در بانکوک وجود ندارد. سیستم فعلی کمپوست و دفن بهداشتی زباله (۵۰۰۰ تن در روز) قادر به مواجهه با میزان مواد زاید جمع شده (۷۰۰۰ تن در روز) نیستند؛ و بدین ترتیب کماکان به سیستم دفع بهتری چون تبدیل زباله به خاکستر نیاز است که آن هم نیاز به سرمایه‌گذاری عظیم دارد.

دیر زمانی نیست که شهر بانکوک دریافته است که مبدأ همه این مشکلات، فقدان برنامه ریزی شهری و توسعه شهری سیستماتیک است. الگوهای اسکان بشر در بانکوک در عوض کنترل در طرح جامع این شهر، از طریق معاملات بخش خصوصی هدایت می‌شود.

افزایش تراکم جمعیتی (به علت رشد جمعیت و مهاجرت) و استقرارهای آشفته شهری به همراه توسعه سریع اقتصادی، تقاضای فزاینده‌ای را برای زیرساخت‌ها، خدمات عمومی و تسهیلات موجب شده که فراتر از ظرفیت توان اداره کنندگان کلان شهر بانکوک برای مدیریت دست‌تنهای آن بوده است

بنابراین موضوع برنامه ریزی در این شهر مشکلی بدیهی به شمار می‌آید.

#### چارچوب نهادی برای مدیریت شهری

در زمان حاضر مدیریت بانکوک بر اساس قانون ۱۹۸۵ بر عهده اداره کلان شهر بانکوک به عنوان تنها سازمان مسئول در سطح محلی است که مسئول رفاه ساکنان آن از طریق حمایت‌های مالی دولت ملی است. این اداره می‌بایست مستقیماً فعالیت‌ها و عملکردهای خود را به وزارت کشور گزارش دهد. مطابق با قانون این اداره متشکل از فرماندار و مجمع کلان شهر بانکوک است. فرماندار رئیس اداره شهر است که برای مدت ۴ سال از طریق رأی‌گیری مردمی انتخاب می‌شود. مجمع کلان شهر بانکوک مرجعی قانونی است متشکل از اعضای انتخابی، که هم‌اکنون ۵۵ نفر در آن عضویت دارند. در سطح منطقه‌ای، شوراهای منطقه با ۷ عضو وجود دارند که آنها نیز منتخب‌اند و برای مدت چهار سال فعالیت می‌کنند.

چارچوب نهادی موجود اداره کلان شهر بانکوک به ۳ دفتر، ۱۴ دپارتمان و ۳۸ دفتر منطقه‌ای تقسیم شده است. تمام مؤسسات تحت نظارت این اداره مطابق با مسئولیت‌های خاصی طراحی شده‌اند. به طور کلی دپارتمان مسئول برنامه ریزی، مدیریت، نظارت و ارزیابی است و دفتر منطقه‌ای مقوله‌های عملیاتی و اجرایی را بر عهده دارد.

اداره فعلی شهر در زمان حاضر با محدودیت‌هایی در برنامه ریزی شهری و مدیریت شهری مواجه است. مطابق قانون اداره کلان شهر ۲۷ عملکرد مشخص وجود دارد که در حوزه مسئولیت این

اداره قرار می‌گیرند. در این بین ارتباط بین دولت ملی و این اداره در قالب تفویض قدرت یا تمرکز زدایی مشخص نیست و بسیاری از موضوعات مرتبط با مسئولیت‌های این اداره در بین نهادهایی چون دولت ملی، وزارت کشور، دیگر مؤسسات و خود اداره کلان شهر بانکوک مورد بحث است.

#### ابتهکاراتی برای توسعه پایدار - آماده‌سازی طرح

آن گونه که پیش از این نیز گفته شد، یکی از موضوعات مهم و در خور تأمل در بانکوک برنامه ریزی است. در ۵ سال اخیر اداره کلان شهر بانکوک دریافته است که برنامه ریزی توسعه به شکلی کارآمد برای تبدیل بانکوک به شهری مدرن و عملکردی با استانداردهای مطلوب در کیفیت محیطی و پایداری، ضروری است. ناپایداری رشد بدون برنامه ریزی شهری امری ثابت شده است. حال آنکه آنچه در بانکوک اتفاق افتاده است، رشدی کنترل ناشدنی، به ویژه در حومه‌های شهری است. طرح جامع این شهر که در سال ۱۹۹۲ تهیه شد، قادر به متوقف کردن فعالیت‌های اقتصادی مؤسسات خصوصی - که فاقد استانداردهای برنامه ریزی و نتیجه‌های کنترل توسعه هستند - نیست. علاوه بر این، عملکرد طرح نیز ضعیف و نامناسب است.

تلاش‌های فراوانی برای رسیدن به سیستم برنامه ریزی شهری کارآمد به وسیله اداره کلان شهر بانکوک انجام شده است. در ۵ سال گذشته مطالعات زیست محیطی و حمل و نقلی فراوانی

دیر زمانی نیست که شهر بانکوک دریافته است که مبدأ همه این مشکلات، فقدان برنامه ریزی شهری و توسعه شهری سیستماتیک است

صورت گرفته است تا بانکوک را به شهری سالم‌تر، جذاب‌تر و کارآمدتر برای زندگی و کار تبدیل کند. در زمان حاضر اداره کلان شهر در حال بازنگری، تجزیه و تحلیل و تشریح اطلاعات و تبدیل آنها به اهداف استراتژیک و عملیاتی است که نهایتاً به طراحی مناسب برای شهر بدل می‌شود.



جمع آوری مالیات برای دولت محلی تنظیم کرده است که مواردی چون مالیات بردرآمد، مالیات هزینه‌های استفاده و مالیات بر تغییرات را دربرمی‌گیرد. با وجود این، از آنجا که عبور از مراحل اداری مدت زمانی طولانی به خود اختصاص می‌دهد، افزایش فعالیت‌های خصوصی در فراهم آوردن زیرساخت‌ها گزینه‌ای کارآمد به نظر می‌رسد.

مطابق قانون، اداره کلان شهر بانکوک قادر است به همراه سرمایه‌گذاران خصوصی خدمات مورد نیاز جمعیت را نیز فراهم آورد. این اداره واحدهای خصوصی را به سرمایه‌گذاری در پروژه‌های توسعه خود تشویق می‌کند و محرک‌های آن هم جمع آوری مالیات‌های آتی است.

اگر خصوصی سازی بتواند پاسخ مناسبی را برای مشکلات مالی اداره کلان شهر به دست دهد، دولت می‌بایست این سیاست را از طریق تسهیل فرایند قانون گذاری و محدود کردن فعالیت‌های تمرکز گرای دولتی حمایت کند.

در نظریه جدید برنامه‌ریزی شهری، همکاری بخش دولتی و خصوصی برای برنامه‌ریزی و توسعه شهری حیاتی است. اداره کلان شهر بانکوک فراخوانی را برای تشکیل شورای همکاری دولتی - خصوصی بانکوک ارائه کرده است که هدف اصلی آن تقویت همکاری‌ها، به ویژه با سازمان‌های غیر دولتی است. این رویکرد همچنین دسترسی شهروندان را به اطلاعات مربوط به طرح‌ها بیشتر می‌کند.

□ نتیجه‌گیری

در نظریه جدید برنامه‌ریزی شهری، همکاری بخش دولتی و خصوصی برای برنامه‌ریزی و توسعه شهری حیاتی است. اداره کلان شهر بانکوک فراخوانی را برای تشکیل شوراهای همکاری دولتی - خصوصی بانکوک ارائه کرده است که هدف اصلی آن تقویت همکاری‌ها، به ویژه با سازمان‌های غیر دولتی است

بانکوک مطالعه موردی ارزنده‌ای از برنامه‌ریزی و توسعه پایدار به شمار می‌آید. موضوع توسعه زیست محیطی و اجتماعی شهری همواره بسیاری برنامه ریزان متخصص و تیم‌های مدیریتی تخصصی را در سراسر جهان به چالش کشیده است. با وجود این، موضوع برنامه‌ریزی و توسعه پایدار هنوز صرفاً وظیفه اداره کنندگان شهر است. آینده شهری چون بانکوک را اداره کنندگان شهر و شهروندان آن تعیین می‌کنند، که پاسخ به پرسش پایداری وظیفه اصلی آنان است. در این بین دستیابی به دستاوردهای شهری به عنوان هدف، وسیله‌ای تحت عنوان هزینه‌ها را در برخواهد داشت که توجه به هر دو را، به طور همزمان، پُر اهمیت می‌سازد.



#### - سازماندهی مجدد مؤسسات برنامه ریزی

دپارتمان برنامه ریزی شهری و دپارتمان برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری از جمله اولویت‌های این اداره است. همچنین تقویت شرایط آموزشی برای برنامه‌ریزی مورد توجه قرار گرفته است.

#### - مشارکت مردمی

مشارکت مردمی عبارت است از همکاری شهرنشینان در سطح محلی با مؤسسات توسعه در انتخاب برنامه‌ها و فعالیت‌ها، تعیین اولویت‌ها و اجرای پروژه‌ها به عنوان همکار. در زمان حاضر بهره‌گیری از این مشارکت حکم نوعی ضرورت را دارد. این امر از طریق نشست‌های عمومی، بررسی‌ها و تعیین سازمان‌های جمعی نمایندگان مردم و گروه‌های خاص ممکن می‌شود.

مطابق بررسی‌های انجام شده، شکست در تحقق بسیاری پروژه‌های توسعه بخشی به علت عدم مشارکت مردم بوده است. ساکنان بانکوک اطلاعات چندانی درباره پروژه‌های توسعه مؤسسات دولتی در نواحی اطراف شهر خود نداشته‌اند و در نتیجه به آنها فرصت هیچ گونه تصمیم‌گیری برای در نظر گرفتن علائق، نیازها و خواست‌های‌شان داده نشده است.

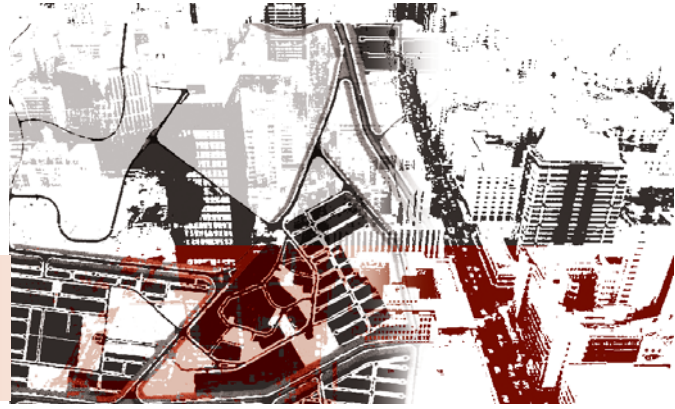
اکنون تلاش بر آن است که این فرصت از طریق ممکن ساختن دسترسی شهروندان به اطلاعات، فراهم آید.

#### - همکاری دولتی - خصوصی

کلان شهر بانکوک به سرعت در حال گسترش است. مسئولان با وظیفه سنگین فراهم آوردن زیرساخت‌ها و خدمات لازم برای حمایت از نیازهای اجتماعی و اقتصادی جمعیت مواجه‌اند. دامنه این مسئولیت‌ها بسیار وسیع است اما بودجه در دسترس برای پوشش همه نیازها کافی نیست. قطعاً شهر نیازمند افزایش سالانه درآمد و سطح بودجه خود است. هم اکنون اداره کلان شهر بانکوک درخواستی را مبنی بر تصویب افزایش منابع

منبع:

www.shonan-inet.or.jp



# جاودانگی در شهرسازی با نگاهی به شهر رم

محمدرضا پورجعفر

عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس

## مقدمه

در سیر تاریخی اولین تمدن‌های بشری، دوره‌هایی وجود دارند که امروزه جز نامی از آنها بر جای نمانده است. سه تمدن نخستین جهان - بین‌النهرین، مصر و هند - به تمدن‌های مرده مشهورند. تمدن چین و شهر پکن نیز اگر چه دیرتر از تمدن‌های مذکور آغاز گردید، ولی تا به امروز تداوم داشته است. سه تمدن قاره آمریکا، مکزیک، امریکای مرکزی و پرو بسیار دیرتر از تمدن چین به وجود آمده‌اند اما همگی آنها بین سال‌های ۱۵۲۳ - ۱۵۱۸ به کلی از بین رفتند. تنها بقایایی که از این تمدن‌ها بر جای مانده است، آثاری است از شهرهای این تمدن‌ها که جنبه معنوی داشته‌اند. به عنوان مثال: بقایای زیگورات در تمدن سومری، اهرام در تمدن مصر و معابد را در دیگر تمدن‌ها می‌توان مشاهده کرد. همین‌طور چنانچه به شهرهای دیگر دوره‌ها توجه شود، می‌توان دید که بیشتر آثار فرهنگی - معنوی هستند که از بقایای آنها عناصری عمده به چشم می‌خورد. آثار به جای مانده در ایران همچون تخت جمشید، آتشکده فیروزآباد و یا معابد و فضاهای فرهنگی آکروپلیس و پارتئون در یونان و یا پانتئون در رم باستان نمونه‌هایی از این قبیل‌اند.

## جاودانگی - ماندگاری و معنویت

منظور از معنویت در این مقاله ارتباط با عالم روحانی است که در زبان لاتین به آن SPINTUS می‌گفتند. این تعریفی است که سید حسین نصر نیز از معنویت به دست داده است. همچنین ایشان معنویت را واقعیتی عینی می‌داند که شأن وجود شناسانه دارد، و امکان حصول معنویت را صرفاً از طریق مجراهایی ممکن می‌داند که خداوند برای آنکه بشر به آن عالم دست بیابد، فراهم آورده است. با تکیه بر این موضوع مجراهایی که خداوند برای معمار و یا شهرساز به منظور دستیابی به عالم معنویت در آثارش فراهم ساخته است و می‌تواند به آنها تبلور فیزیکی در قالب ابنیه و فضای شهری ببخشد، همان ارتباطی است که او می‌تواند در طراحی بناها و فضاهای شهری با عالم روحانی برقرار سازد.

معمار و شهرساز می‌تواند با ایجاد ارتباط و تعلق آن مکان به هر طریق ممکن به مشخصه‌ای در عالم روحانی، عنصر معنویت را در اثر خود ارتقا بخشد.

با نگاه‌اجمالی به سیر تحول شهرنشینی و شهرها و رخدادهای بسیار مهمی همچون انقلاب کشاورزی، انقلاب صنعتی و انقلاب انفورماتیک، می‌توان دریافت که در این دوران تا به امروز سه نوع شهر شکل گرفته‌اند: شهر اول مربوط به دوران موج اول یعنی

در طول تاریخ تمدن بشر شهرهای بسیاری برنامه ریزی، طراحی و ساخته شده‌اند و از بسیاری از این شهرها جز مخروبه‌ای بر جای نمانده است. در عین حال برخی از این شهرها همچنان زنده مانده‌اند و زندگی در آنها جریان دارد.

در این مقاله به رمز و راز تداوم حیات - و به زبانی دیگر، به جاودانگی و جاودانه شدن و یا ماندگار شدن - این شهرها پرداخته می‌شود.

از تجربیات، مطالعات و مشاهدات انجام شده چنین برمی‌آید که هر مجتمع زیستی و اسکان بشری به پایه‌ها و ارکانی برای حیات خود نیازمند است. این پایه‌ها می‌توانند اقتصادی، اجتماعی و یا فرهنگی، معنوی و نظایر آن باشند. اما آنچه از بررسی برخی شهرها همچون رم برمی‌آید، این است که پایه‌های معنوی و فرهنگی نقشی انکارناشدنی در جریان تداوم حیات این شهر نسبت به دیگر عوامل استقرار آن داشته‌اند.

انقلاب کشاورزی است؛ شهر دوم در زمان انقلاب صنعتی بوده است؛ و شهر سوم شهری است مربوط به عصر انفورماتیک و به قول الوین تافلر، موج سوم. انقلاب کشاورزی و صنعتی هر کدام پس از سال‌ها جوامع را متحول ساختند و ساختارهای اقتصادی - اجتماعی تازه‌ای را به آنها تزریق کردند. اگر حاصل هر یک از رخدادهای بزرگ گذشته را به ترتیب شهر اول و شهر دوم بنامیم، در عصر انفورماتیک شهری به نام شهر سوم شکل گرفت که زائیده منازعات بزرگ نظام نو یا ساختارهای کهنه شهر صنعتی بوده است.

شهر اول بسیار ساده و بدون پیچیدگی، تعریف شده، محدود و با مقیاسی انسانی و هویتی مشخص بود. شهر دوم با توجه به شش اصل استاندارد کردن، تخصصی کردن، همزمان سازی، تراکم، تمرکز و تولید انبوه پا به عرصه وجود گذاشت. شهر سوم شهر دیگری است که قواعد شهر دوم را متحول کرد. در شهر سوم تحولات اجتماعی بزرگی نهفته‌اند که دورنمای هراسناکی دارند. در این شهر روابط متقابل اجتماعی می‌تواند روز به روز تضعیف شوند. چنانچه به وضعیتی که رخ داد سوم و در واقع حاصل آن شهر سوم برای مان ترسیم کرده است به خوبی نیندیشیم، نه تنها در آینده فضای داخلی خانه‌های مان بلکه اوضاع اجتماعی - روانی و اقتصادی مان نیز با تحولی دور از انتظار مواجه خواهد شد.

شهر سوم شهر عجیبی است. ارتباطات متقابل فیزیکی اجتماعی می‌تواند در آن تضعیف شود و ارتباطات جهانی و خارج از مقیاس شهر اول و دوم ناخواسته توسعه یابد. شهر سوم می‌تواند هم شهر آرمانی باشد، هم شهر انسانی و هم شهری دیکتاتوری. نحوه ارتباطات شهروند شهر سوم و تأثیرگذاری آن بر جامعه خود می‌تواند هم مثبت باشد و هم منفی. اگر روح معنویت در آن دمیده نشود و عناصر معنوی تقویت نگردند، جامعه شهری موج سوم به راهی که راه مادی و در مسیر منافع جهان‌خواهانه است هدایت می‌شود.

لازم است با توجه به این مسئله راه همواری در پیش روی شهروندان گذاشته شود و از طریق به کارگیری ابزار موج سوم به تقویت ارزش‌ها و معانی و مفهوم آنها به طریقی جالب و جذاب برای شهروندان کوشیده شود. شهر سوم می‌تواند با توجه به عنصر معنویت نه تنها در مسیر بهبود روابط اجتماعی گام بردارد بلکه می‌تواند با توجه به تقویت تبلور فیزیکی عناصر وابسته به معنویت و همچنین آفرینش فضاهای معنوی به جاودانگی، ماندگاری و جذابیت شهرها بیفزاید. همان‌طور که قبلاً هم ذکر شد، نیاز بشر به عنصر معنویت از دیرباز در درون او وجود داشته و ابعاد روحانی



عکس هوایی از مرکز شهر رم

متعلق به چین و هندوستان است که انعکاس آن در شهرهایی چون پکن، کیوتو و سئول مشاهده می‌شود و از دلایل مهم ماندگاری تمدن چینی‌ها در طول تاریخ به شمار می‌آید. تئوری‌های مفصلی در مصر خاور نزدیک، رم اتروپیا و بسیاری جاهای دیگر تدوین گردیده و تا به امروز استمرار یافته‌اند. تئوری‌های کیهانی هند و چین دیدگاه واحد و جامعی را برای اینکه شهر چگونه باید باشد ارائه می‌کردند که با رعایت این اصول قدرت زمینی ارتقا یافت و به مردم احساس امنیت، غرور، ابهت و آسایش داده شد. این تئوری‌ها هم جنبه عملکردی داشتند و هم هنجاری؛ و بی‌شک از پایه‌های معنوی فرهنگ جوامع خود نشأت می‌گرفتند و موجب جاودانگی و ماندگاری شهرها می‌شدند. در ادامه با اشاره به شهر رم، بحث پی‌گرفته خواهد شد.

### شهر رم

بر اساس افسانه‌های باستان، شهر رم در سال ۷۵۳ ق.م. پایه گذاری شد. احتمالاً رم عجیب‌ترین و پیچیده‌ترین ترکیب شهری دوره باستان بوده است. مبدأ پیدایش رم شهر هفت تپه، دهکده‌هایی بوده است که قبایل لاتین پس از کوچ در کوه‌های جنوب شرقی به دشت تیبیر آنها را بنا نهادند. در حدود ۵۳ سال رم سرزمین‌های وسیعی از مصر، آسیای صغیر و اروپا را جزء مستعمرات خود درآورد و در قرن هشتم ق.م. دیوارهای شهر رم به صورت مربع شکل در حاشیه رودخانه تیبیر ساخته شدند. این مکان بعدها مرکز قدرت و کنترل شهر گردید.

آن گونه که روایت شده است، شهر رم بین سال‌های ۵۰۹-۷۵۳ ق.م. به وسیله هفت پادشاه اداره می‌گردید. از جمله بناها و مجموعه‌های شاخصی که در شهر ساخته شد، می‌توان فروم، زندان‌های مامرتین (Mamertin) یا تولین (Tullian) و معبد کاپیتولین (Capitolin) ژوپیتر (Jupiter) و دیگر قسمت‌ها را نام برد.

از سه قدرت مشخص در تاریخ اروپا که عبارت بودند از: تمدن یونان، تمدن امپراتوری روم و مسیحیت، تنها بقایایی از آثار معماری و طراحی شهر که جنبه معنوی داشته از تمدن یونان و امپراتوری روم بر جای مانده است. بیشترین آثاری را که تا عصر معاصر مورد استفاده قرار گرفته‌اند و زندگی در آنها جریان دارد، شاید بتوان به دوران مسیحیت مرتبط دانست.

از این رو چه بسا بتوان در عرصه معنویت نیز سلسله مراتبی را بر اساس اهمیت آثار در نظر گرفت؛ بدین مفهوم که آثار متعلق به ادیان الهی همچون مسیحیت و اسلام تداوم حیات بیشتری داشته‌اند. به طور کلی سال‌های مهم در تاریخ روم عبارتند از:

۱- ۷۵۳ ق.م.، که روم به وسیله رُمولوس پایه گذاری شد.  
۲- ۵۰۹ - ۷۵۳ ق.م.، موفقیت هفت پادشاه در اداره سرزمین.

۳- ۵۳۰ ق.م.، بنا و ساخت دیوار دور تا دور شهر.

۴- ۵۰۹ ق.م.، آغاز جمهوری.

۵- ۴۷۱ ق.م.، تأسیس تربیون آزاد مردم.

پس از آن در سال‌های متمادی، حکومت‌های مختلف جنگ و ستیزهای فراوانی را پشت سر نهادند تا به عصر مسیحیت بین سال‌های ۳۳۷-۳۰۲ رسیدند و در سال ۳۲۵ میلادی،

نیز در او نهفته است. باید به بیداری و تقویت این عناصر از طریق گوناگون پنهان و آشکار پرداخته شود.

تجربه نشان داده است که اجرای این گونه پروژه‌ها نیز مشارکت مردمی بهتری- به دلیل ارتباط با اعتقادات مردم- داشته است.

مقیاس عناصر فیزیکی وابسته به ارزش‌های معنوی در شهرهایی همچون بابل، تئوتیهاکان (شهرهای اول) با این عناصر

مجراهایی که خداوند برای معمار و یا شهرساز به منظور دستیابی به عالم معنویت در آثارش فراهم ساخته است و می‌تواند به آنها تبلور فیزیکی در قالب ابنیه و فضای شهری ببخشد، همان ارتباطی است که او می‌تواند در طراحی بناها و فضاهای شهری با عالم روحانی برقرار سازد

در شهر دوم و شهر سوم مقایسه ناشدنی است. شهرهایی چون پکن و چانگان و شاه جهان آباد در دهلی، اشکال مجتمع‌های زیستی‌ای هستند که بر اساس خواست و اراده و ارزش‌های جامعه شکل می‌گرفتند. در بررسی تئوری‌های مربوط به توصیف شهر به وسیله کوین لینچ، وی سه شاخه را با در نظر گرفتن تئوری برنامه ریزی یا تئوری تصمیم‌گیری، تئوری عملکردی و تئوری هنجاری مطرح ساخت و به بی‌رمق ماندن تئوری هنجاری و عدم توسعه آن اشاره کرد. آنچه او مد نظر داشت، تعمیم‌پذیری ارزش‌های انسانی در شکل مجتمع‌های زیستی در شهری خوب بوده است.

آنچه لازم به ذکر است، اینکه تئوری‌های قبلی شهر بر اساس منافع مادی شکل گرفته‌اند و در افت و خیز اقتصادی کم‌رنگ و پررنگ می‌شوند و گاه از بین می‌روند؛ اما ارزش‌های معنوی به دلیل عدم تکیه بر منافع شخصی، ضمن تکیه بر عناصر معنوی و روحانی، به منافع عمومی و در نهایت به ارزش‌های جامعه توجه خواهند کرد و این خود عامل مهمی برای ماندگاری و جاودانگی محسوب می‌شود.

از پیشرفته‌ترین تئوری‌های مربوط به جهان هستی تئوری‌های

مسیحیت مذهب رسمی رومیان گردید و روم مرکز مسیحیت دنیا شد. در سال ۳۳۰ ق. م. کنستانتین مقرر حکومت خود را به بیزانس منتقل کرد و قسطنطنیه را در حاشیه بوسفر ایجاد کرد که استانبول کنونی است. این شهر در ترکیه از بزرگترین و پرجمعیتترین شهرهایی است که با داشتن آثاری چون ایاصوفیه و توپ‌گایی، تداوم حیات و شادابی شایان ذکر داشته است. در سال‌های ۴۱۰-۴۰۶ امپراتوری به دو قسمت شرقی و غربی تفکیک شد و در سال‌های ۴۷۶ دوران امپراتوری روم غربی به آخر رسید.

### بقایای ابنیه مهم در فروروم رومی

در محل تقاطع خیابان‌های اصلی عمود بر هم، دکومانوس و کاردو Decumanus و میدان یا فروروم شهر (مشابه رومی آگورای یونانی) قرار داشت. معمولاً فروروم از یک صحن با ستون‌هایی در اطراف آن و یک سالن جلسه مستقر در یک سوی آن به وجود می‌آید.

معبد اصلی، تئاتر و حمام عمومی نیز در نزدیکی فروروم و در مرکز شهر قرار داشتند. فروروم در حقیقت مرکز فرهنگی، اجتماعی، تجاری و تفریحی شهر محسوب می‌شد.

مرکز اولیه شهر روم در پایین دره‌ای میان تپه‌های پالاتین و کاپیتولین و انتهای پرتگاه کویرنیال قرار دارد. در این شهر یک سری فروروم‌های سلطنتی واقع‌اند که مرکز نخستین سری از این فروروم‌ها قسمتی به نام «فروروم ممانوم» را پدید می‌آورد. عنوان فروروم رمانوم به سلسله ساختمان‌هایی گفته می‌شود که در جهت جنوب شرقی گسترش می‌یافته‌اند. البته عوارض زمین به فروروم رمانوم شکل خطی بخشیده است. در دوره پادشاهی و تا سال ۵۰۹ ق. م. فروروم اولیه به تدریج به شکل متوازی الاضلاع درآمد.

### توسعه روم

پس از جنگ‌های داخلی ایتالیا و سقوط جمهوری، اگوستوس شهر را از نو بنیان نهاد که طرح شهری وی الهام بخش طرح‌های شهری در دوره‌های بعد گردید. کار ساماندهی روم به ۱۴ منطقه در سال ۷ ق. م. به پایان رسید. ۵ منطقه در داخل محدوده قدیمی واقع بودند، تنها قسمتی از ۵ منطقه دیگر و ۴ منطقه به طور کامل خارج از محدوده قدیمی قرار داشتند. هر منطقه به چند ویسی - محله‌هایی که با خیابان‌ها قطع می‌شدند - تقسیم می‌گردید. پلینی ارشدروم را به ۲۶۵ ویسی در سال ۷۳ میلادی تقسیم کرد. بعد از آتش‌سوزی معروف نرو، بازسازی روم ضرورت یافت و از میان برداشتن ساختمان‌های قدیمی، متراکم و نامشخص در اولویت کار قرار گرفت.

### عصر طلایی و نقشه شهر

تحقق عصر طلایی روم در قرن ۲ میلادی در زمان نروا تراجان، هادریان، پیوس، آریوس صورت گرفت. به گفته کوول، در این عصر بناهای مجللی به شهر اضافه گردیدند و بازارها و حمام‌های مجلل، معابد و بناهای یادبود زیادی ساخته شدند و به چنان شکوه و جلالی دست یافت که به صورت یکی از عجایب دنیا درآمد. سپس در سال ۱۵۰۰ و در زمان سیکوستوس پنجم طرحی

برای روم تهیه شد.

بدین ترتیب زندگی مردم از نو آغاز گشت و این شهر به کانونی برای پرورش امور هنری و شهرسازی بدل گردید. در این سال، رنسانس در روم به حد اعلای خود رسید و باروک زاده شد. هنرمندانی چون لئوناردو داوینچی، میکل‌آنژ در عصر رنسانس، و شهرسازی چون برنینی در عهد باروک با پردازش فضاهای شهری مذهبی متناسب با نیازهای مردم، روحی تازه در کالبد شهری دمیدند.

در روم مقیاس شهرسازی دوره رنسانس به یکباره از بین رفت و سکوستوس تحولی نو را در این شهر به وجود آورد. سکوستوس اولین شهرساز به معنای امروزی است. وی از آغاز به شهر چون موجودی که ساختمان و حیاتی داشته باشد می‌نگریست و می‌دانست که زیبایی میدان و خیابان وسیع باید بر اساس جنبه‌های اجتماعی شهر باشد. تردیدی نیست که کارهای شهرسازی وی نشانه علاقه فراوان وی به این رشته بوده است. وی همچنین از پیچیدگی مسائل شهری آگاه بود. او در مسائل شهری، دید ویژه‌ای نسبت به تأسیسات اجتماعی داشت و آن را به عنوان عاملی در جهت روشنی بخشی به شهر به شمار می‌آورد.

به عنوان مثال، می‌توان از ورودی با عظمت راه آبی فلیچه به شهر با چشمه‌ای سه دهانه به نام چشمه موسی یاد کرد که هدف از ساخت آن تنها صحنه‌آرایی نیست بلکه بیشتر یادآوری این نکته است که روم بیش از هزار سال گرفتار بی‌آبی بوده است؛ و از آن بالاتر، نشان توجه سکوستوس به امور اجتماعی است. با همه این اوصاف، و نیز علاقه سکوستوس به کلیسای «سان ماریا»، وی علاقه‌ای به مرکزیت دادن به شهر نداشت و با امتداد خیابان‌های شعاعی از آن نقشه‌ای ستاره‌ای شکل را به مثابه شهر ایده‌آل به وجود آورد. طرح وی طرحی کاغذی نبود بلکه تمام روم را در رگ و پوست خود داشت.

سکوستوس بیش از هر پاپ دیگر، روحی تازه را برای ساختن میدان‌ها و مناره‌ها در شهر به وجود آورد. وی مثل اینکه از آینده خبر داشته، در هر جا که مناره‌ای ساخته در طول زمان به یکی از میدان‌های زیبای شهر بدل گردیده است؛ مانند پیاژای ناوونا که هنرمندان آثار زیبایی را که جنبه معنوی دارد، به آن افزودند.

معابد و یا سیلیکاهای مسیحی ارزش‌های زیبایی شناختی بالاتری نسبت به دیگر بناها دارند. از دیگر معابد قابل ذکر، معبد



روم - کولوسئوم



روم - سن پترز

پایه‌های معنوی و روحانی توانسته‌اند در تداوم حیات، ماندگاری و جاودانگی بافت شهری نقش ارزنده‌ای داشته باشند.

پایه‌های معنوی و روحانی در شهرها و به طور کلی در هر نوع اسکان بشری نه تنها در مقیاس خرد ضامن ماندگاری و در مقیاس گسترده‌تر موجب جاودانگی می‌شوند و حیات سالم‌تری را تضمین می‌کنند بلکه می‌توانند زمینه پیامدهای مثبت اقتصادی را نیز فراهم سازند.

شهرهایی چون مکه مکرمه، مدینه منوره، مشهد در ایران و همین طور روم در ایتالیا، نمونه‌های مناسبی در این مورد به شمار می‌آیند، که ضمن داشتن روح معنویت در بطن شهر، تبلور فیزیکی شان به صورتی شاخص در بافت شهری نمود دارد و اینها از نظر اقتصادی نیز با مشکلی مواجه نیستند. پایه‌های اقتصادی این شهرها صنعت جهانگردی مذهبی است.

در طول تاریخ مکان‌های مقدس همچون سایت کلیسای سن پیترو - که نه تنها مقبره سن پیترو بلکه محل شهادت مسیحیان نیز بوده است - پس از هزاران سال به دلیل وجود روح معنویت، زندگی در آنها جریان داشته و در ادوار گوناگون هنرمندان با تشویق مردم و به دلیل اعتقادات درونی هنرمندان، به آفرینش آثار زیبایی نقاشی، مجسمه سازی، معماری و طراحی شهری در آنها پرداخته‌اند.

همین نکته در شهر اصفهان نیز کاملاً مشهود است. مسجد جامع، مسجد شیخ لطف الله... و مسجد امام (شاه سابق) به همین ترتیب در دوره‌های مختلف تاریخی نگهداری و بازسازی شده‌اند و فضای شهری اطراف آنها با دربرداشتن معنویت و تقدسی خاص، در عصر کنونی هم به حیات خود ادامه می‌دهند.

چه پیازای سن پیترو و چه میدان نقش جهان یا میدان کهنه سابق نقاط عطف شهرهایی هستند که جریان حیات کنونی خود را مدیون روح معنویت و تقدسی هستند که به آنها جاودانگی و ماندگاری بخشیده است.

این گونه آثار هنری نه تنها قسمتی از شهر اصفهان و یازوم را ماندگار ساخته‌اند بلکه به تمامی شهر هویت و روح و روان ماندگار - که بسیاری طالب آن هستند - بخشیده‌اند.

رومولوس و معبد آنتونیوس و فاستیناست که در قرن یازدهم به کلیسا تبدیل شد. معبد در سال ۱۴۱ بعد از میلاد ساخته شد.

در سال ۷۲ میلادی و سپاسین امپراتور روم (۷۹-۶۹ م.)، کار بر روی بزرگ‌ترین آمفی تئاتر شهر را آغاز کرد و بنایی بسیار عظیم را که از بزرگ‌ترین یادمان‌های روم باستان و نماد شهر شمرده می‌شود، به یادگار گذاشت. برای بسیاری از برنامه‌ها و نمایش‌ها، در طول ۱۰۰ سال از این بنا استفاده می‌شد.

در سال ۶۷۲-۷۳۵ میلادی کشیشی به نام ونه‌رایل به‌ده (Venerable Bede) این کلوستوم را بدین ترتیب تشریح می‌کند: تا زمانی که این بنا پابرجا باشد روم هم پابرجاست و وقتی کلوستوم خراب شود، روم هم خراب می‌شود؛ و اگر خراب شود، آن وقت تمام دنیا خراب می‌شود. اما امروزه مخروبه‌ای استفاده نشدنی از آن بر جای مانده است و در کنار آن معبد پانتئون قرار دارد، با فضای اروئی با نشاطی که هنرمندان دوران دیگر به زیبایی آن افزوده‌اند. کلوستوم برای برنامه‌هایی چون نمایش گلادیاتور و برده‌ها بود؛ در حالی که پانتئون بیشتر برای مراسم فرهنگی معنوی استفاده می‌شد؛ و علل ماندگاری آن پستوانه فرهنگی - معنوی آن است.

### نتیجه‌گیری

امروزه متأسفانه همگان شاهد افول مقیاس عناصر فیزیکی و شکل‌گیری بافت شهری مرتبط با عناصر معنوی، خصوصاً در شهرهای غربی‌اند.

شاید بتوان به جرأت گفت که امروزه هنر معماری و شهرسازی همچون دیگر هنرها در بسیاری از موارد با بحران معنویت روبه‌روست.

مفقود اظهار می‌دارد که شهرها متولد می‌شوند، زندگی می‌کنند و می‌میرند، و آنها برای حیات شان به پایه‌های اقتصادی نیاز دارند.

ولی با مروری بر تاریخ شهرنشینی و شهرسازی و با استناد به موارد ذکر شده در مورد شهر روم (به عنوان نمونه بررسی شده در این مقاله) و یا بسیاری از دیگر شهرها در ایران - همچون اصفهان، مشهد، قم و شیراز - می‌توان دریافت که ریشه‌ها و

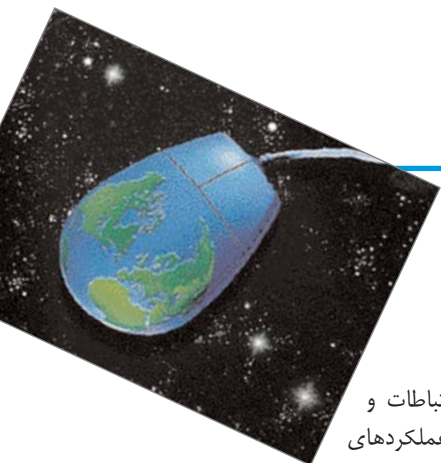
منابع:

- موریس، جیمز: تاریخ شکل شهر، ترجمه رضیه رضازاده، دانشگاه علم و صنعت، ۱۳۷۴.
- حسینی، سید بهشید: معابد مصر، ابدیت گرایی، فصلنامه معماری و فرهنگ، شماره ۱۱، ۱۳۸۰.
- نصر، سید حسین: سنت، هنر و معنویت، روزنامه جام جم، نوشنه مورخ ۴ شهریور ماه ۱۳۸۱.
- Pourjafar, M.R. Neighbourhood, Preceland Performance, C.C.A, India, 1983
- دیوسالار، شاپور: شهر سوم شهری در مقیاس انسانی، روزنامه همشهری، شماره ۲۹۱۷، آذر ۱۳۸۱.
- دیوسالار، شاپور: جامعه و شهروند شهر سوم، روزنامه همشهری، شماره ۲۹۱۸، آذر ۱۳۸۱.
- پورجعفر، محمد رضا: همسایگی و محله در شهرهای جدید، کنفرانس بین‌المللی توسعه شهری و شهرهای جدید، اصفهان ۱۳۷۱.
- لینچ، کوین: تئوری شکل خوب شهر، ترجمه سید حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.
- Mistretta, A.: "Rome" M.D, Publishers, Italy 2002.

# توسعه محلی

## در عصر ارتباطات

ترجمه و تلخیص: مینو موسوی



تکنولوژی‌های نو ارتباطات و اطلاعات باعث ارتقای عملکردهای مثبت در سطح محلی شده‌اند و امکان برقراری ارتباط و بهره‌برداری از نوآوری‌ها را به وجود آورده‌اند.

### □ عوامل اصلی در توسعه محلی:

قانون به تشکیل‌های محلی اختیاراتی چون انتخاب روش‌های مشارکت می‌دهد و بدین ترتیب امکان بهبود توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی را برای آنان ممکن می‌کند. مشارکت‌های اقتصادی تشکیل‌ها و حکومت‌های محلی طبق سیاست تمرکززدایی سال ۱۹۸۲ شکل گرفت و دولت آیین‌نامه‌هایی را برای نهادینه شدن توسعه محلی تعیین کرد. سیاست تمرکززدایی به حکومت‌های محلی این امکان را می‌دهد که نقش مهمی را در توسعه محلی ایفا کنند.

توسعه محلی در سطح بخش‌ها باید الزاماً به صورت گروهی باشد. مؤسسات اقتصادی چند منظوره، که تعداد آنها در فرانسه از ۶۰۰ به ۱۲۶۰ مورد در طی ده سال اخیر رسیده‌است، با مشارکت بخش دولتی و خصوصی برای مدیریت سرویس‌های خدمات‌دهی شهری به منظور رسیدن به توسعه فعالیت می‌کنند.

قانون جدید آمایش و توسعه پایدار سرزمین تحول عظیمی را در سال ۱۹۹۹ به وجود آورد و «توسعه پایدار» که حاصل کنفرانس محیط زیست ریودوژانیرو در سال ۱۹۹۲ بود مطرح شد. «توسعه پایدار» تعریف جامعه‌ای است با روش توسعه‌ای که هدف آن پاسخگویی به نیازهای مردم با حفظ حقوق نسل‌های آینده، تلاش برای ایجاد تعادل در فعالیت‌های اقتصادی با رعایت جنبه‌های زیست‌محیطی و اجتماعی است و این توسعه رشد اجتماعی، رونق اقتصادی و حفظ و حمایت از محیط زیست را به‌ارمغان می‌آورد. سیاست‌های توسعه محلی شکل‌های مختلفی پیدا کرده‌اند و در این میان شبکه‌ها و سرویس‌های خدمات ارتباطی نقشی تعیین‌کننده دارند. برای مسئولان و برنامه‌ریزان آمایش شهری و توسعه محلی تکنولوژی‌های جدید ارتباطات و اطلاعات و بهره‌برداری از آنها نوعی ضرورت به شمار می‌آید.

### □ نهادهای توسعه اقتصادی و کمیته‌های توسعه:

این مؤسسات که با تصویب قانون سال ۱۹۰۱ تشکیل شده‌اند، نقش مهمی را در «توسعه محلی» بر عهده دارند و در واقع هدف از تشکیل آنها جمع‌آوری تمام عواملی است که در توسعه اقتصادی

### □ تمرکززدایی و توسعه محلی: حکایتی طولانی

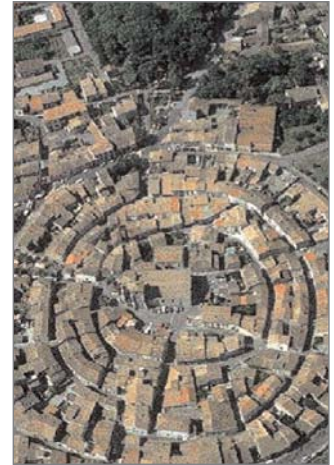
محیط‌های روستایی اولین مناطقی بودند که ضرورت مدیریت «توسعه» را درک کردند. در آنها نسل جدیدی از کشاورزان به وجود آمد که شروع به مدرنیزه کردن کشاورزی و روستاها کرد. سازماندهی برای کسب اعتبارات، تشکیل گروه‌های کشاورزی و تأسیس سندیکاها جزء مهم‌ترین گام‌های این نسل محسوب می‌شوند. با تحولات به وجود آمده، مسئولان متوجه شدند که نقش «توسعه محلی» بسیار مهم است. دولت فرانسه از سال‌های دهه ۷۰ نقش مهم توسعه محلی را ضروری دانست. از سال‌های ۱۹۸۳ - ۱۹۸۲ که سیاست تمرکززدایی به اجرا درآمد، قدرت اجرایی بیشتری به تشکیل‌های محلی داده شد.

در این میان نسل جدیدی شروع به فعالیت اصولی کرد. اما هنوز مسئله «مشارکت» چندان شکل نگرفته بود و نمایندگان، مذاکره با گروه‌های تخصصی و کارشناسان را به بحث و گفت‌وگو با مردم ترجیح می‌دادند. محیط‌های روستایی نخستین عرصه «توسعه محلی» بودند. اما پس از طی مدت ده سال شهرها و حومه‌های شهر نیز مشارکت خود را در این امر پراهمیت آغاز کردند. در مناطق صنعتی و شهری، آیین‌نامه‌هایی برای توسعه محلی تعیین شد و «کمیته‌های محلی اشتغال‌زایی» و «کمیته توسعه اجتماعی محله‌های شهر» شروع به فعالیت کردند. شاخص‌های ویژه مربوط به آنها بر حسب شرایط ویژه هر سرزمین، کشور، محله و موقعیت جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی تعیین می‌شد و سعی بر آن بود که سیستم‌های اداری سنتی را کنار بگذارند و تمام عوامل مهم محلی را - همچون نمایندگان، کارشناسان امور اجتماعی، مؤسسات، ادارات، و جز اینها - به کار بگیرند. هدف اصلی همه آنها اجرای پروژه‌هایی برای توسعه محلی و ایجاد حلقه ارتباطی برای بهره‌برداری مثبت از منابع کشاورزی، صنعتی، توریستی، فرهنگی، زیست‌محیطی، منابع انسانی و ارتقای سطح فرهنگی مردم با توسعه محلی بود. برنامه ریزی صحیح برای آمایش سرزمین، ایجاد زیرساخت‌های لازم ارتباطات، تعیین محورهای مهم اقتصادی، و برنامه ریزی برای مناطق روستایی ارکان اساسی توسعه محلی محسوب می‌شوند. در مورد هزینه‌های مالی «توسعه محلی» به گونه‌ای برنامه ریزی شد که این هزینه‌ها میان دولت، تشکیل‌های محلی و کمیته اروپایی تقسیم گردید.

لازم به ذکر است که «انقلاب جدید صنعتی»، انفورماتیک، تلفن، دورنگار و اینترنت باعث رشد توسعه محلی در عصر ارتباطات شده‌اند.

### «توسعه محلی» تفکر تازه‌ای

نیست، اما در سال‌های اخیر اهمیت بسیاری پیدا کرده است. توسعه محلی، برای اولین بار در سال‌های دهه ۸۰-۶۰ مطرح شده و دامنه آن تا به امروز - به عصر تکنولوژی‌های جدید - رسیده است. در این مقاله به بررسی مفهوم و جایگاه «توسعه محلی» به ویژه در عصر ارتباطات و اطلاعات، با اشاره به نمونه فرانسه، پرداخته می‌شود. امروزه، در شهرهای دیجیتال‌ی مرزهای جغرافیایی از بین رفته‌اند و نوعی دموکراسی جهانی برقرار شده است که در رایانه‌ها می‌توان از آن بهره‌مند شد. برای توسعه محلی در عصر ارتباطات، تکنولوژی‌های جدید ارتباطات و اطلاعات، حکم نوعی ضرورت را دارند.



سهیم هستند. یکی از شاخص‌های ویژه فعالیت‌های این مؤسسات «مشارکت» است. این مشارکت امکان سازماندهی و تبادل تجربیات مفید، طرح دیدگاه‌های مختلف، نوآوری‌ها و هماهنگی با تحولات جدید دنیای اقتصادی را به وجود آورده و باعث رشد هر چه بیشتر «توسعه محلی» شده است.

ویژگی‌های این نهادها و کمیته‌های توسعه عبارتند از:

۱- ساختارهای تشکیلاتی ساده: این آژانس‌ها و کمیته‌ها از گروه‌های کوچک متشکل از ۸ تا ۱۰ نفر از میان افراد برجسته به وجود آمده و بودجه سالانه آنها حدود ۵۰ میلیون دلار است.

۲- حوزه فعالیتی گسترده: حمایت از مؤسسات، کمک برای ایجاد مؤسسات جدید، هدایت و مدیریت سیستم‌های تولیدی در سطح محلی، حمایت از مؤسساتی که با مشکل مواجه‌اند، بازاریابی و جلب مؤسسات خارجی، مشاوره با حکومت‌های محلی، توسعه تکنولوژی‌های ارتباطی در سطح محلی، افزایش مشارکت، مطالعات و تحلیل‌ها، به گونه‌ای که این نهادها نقش نوعی قطب مهم اقتصادی را در توسعه محلی دارند.

#### □ توسعه محلی و تکنولوژی‌های جدید ارتباطات و اطلاعات:

امروزه، ایجاد شبکه‌هایی برای بهره‌برداری از ابزارهای جدید ارتباطی جزء عوامل مهم در «توسعه محلی» محسوب می‌شوند. هدف اصلی از این امر، رهایی از محدودیت‌های مرزی و برقراری ارتباط با همه دنیاست. می‌توان گفت که یکی از اهداف اصلی «توسعه محلی»، پایان دادن به عمر «سرزمین‌های جدا افتاده از یکدیگر» است. برقراری دموکراسی محلی و دسترسی آسان به تکنولوژی‌های نوین ارتباطات و اطلاعات در سطح محلی به همین

**«انقلاب جدید صنعتی»، انفورماتیک،  
تلفن، دورنگار و اینترنت باعث رشد  
توسعه محلی در عصر ارتباطات شده‌اند.  
تکنولوژی‌های نو ارتباطات و اطلاعات  
باعث ارتقای عملکردهای مثبت در سطح  
محلی شده‌اند و امکان برقراری ارتباط  
بهره‌برداری از نوآوری‌ها را به وجود  
آورده‌اند**

ترتیب میسر شده است. تکنولوژی‌های جدید ارتباطی باعث ایجاد اتحاد میان عملکردها و نوآوری‌ها در سطح محلی، رشد آنها و انتقال آنها به سایر سرزمین‌ها شده است. در عین حال روش‌هایی را به شهروندان نشان می‌دهد که بتوانند بدان وسیله آینده خود را بسازند، آگاهی بیابند و سهم مهم خود را در توسعه محلی و تبادل تجربیات مفید با دیگران ایفا کنند. تکنولوژی‌های جدید به حکومت‌های محلی این امکان را می‌دهد که در حصارهای جغرافیایی قرار نگیرند و در سطح ملی و بین‌المللی به آسانی ارتباط برقرار کنند. برای تمام عواملی هم که در سطح محلی فعالیت

می‌کنند این امکان به وجود می‌آید که شناخته شوند و بار دیگر متولد گردند. مقامات سیاسی در این میان مسئولیت مهمی دارند و باید زیر ساخت‌های لازم را برای شکل دهی و توسعه

### تکنولوژی‌های جدید ارتباطی باعث ایجاد اتحاد میان عملکردها و نوآوری‌ها در سطح محلی، رشد آنها و انتقال آنها به سایر سرزمین‌ها شده است

تکنولوژی‌های جدید ارتباطی و اطلاعاتی در سطح سرزمین به وجود آوردند. بهره‌برداری از این تکنولوژی‌ها، باعث تقویت عملکردهای مشارکتی و ایجاد حس انگیزه در میان مردم می‌شود. ایجاد این ابزارهای جدید ارتباطی و قرار دادن آن در اختیار شهروندان، در واقع چونان ایجاد فضاهایی برای مشارکت مستقیم آنها در زمینه‌های گوناگون است. این فضاها در واقع حکم «فضای شهروندی» را دارند که در آن شهروندان فرصت مطرح شدن را می‌یابند و در «توسعه محلی» به کمک تکنولوژی‌های جدید سهم مهمی ایفا می‌کنند.

پروژه «دیجیتالی شدن شهرها» این اهداف را در نظر دارد: بهبود توسعه اقتصادی و مشارکت؛ ایجاد سرویس جدید الکترونیکی؛ حمایت از حقوق همه شهروندان برای استفاده از تکنولوژی‌های جدید ارتباطات و اطلاعات؛ بهره‌برداری مؤسسات و کارمندان در شهرها از این تکنولوژی‌ها. شهرهای دیجیتالی خدماتی همچون اطلاع رسانی در مورد شهرها و سرویس‌های خدمات دهی و ابزارهای ارتباطی و اینترنت را ارائه می‌دهند؛ و با ایجاد شبکه‌های گسترده باعث برقراری ارتباط گسترده، آن هم نه میان دولت‌ها بلکه شهرها با یکدیگر می‌شوند. تکنولوژی‌های ارتباطات و اطلاعات در زمینه‌های مختلف آموزشی، بهداشتی و فرهنگی مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرند. شهردار بولین امکانات خاصی را برای استفاده کارمندان از رایانه به وجود آورده و خدمات ویژه‌ای را نیز در این زمینه برای معلولان در نظر گرفته است. شهرداری‌ها از طریق رایانه باعث ایجاد حس انگیزه در شهروندان می‌شوند، نیازهای آنها را پاسخ می‌دهند و سرویس‌های خدمات دهی را به آنها ارائه می‌کنند. عصر رایانه‌ها اصل «دانش برای همگان» را در فرانسه به وجود آورده‌اند. در مون پلیم برنامه‌ای برای گروه سنی ۱۸-۳۰ سال در نظر گرفته شده است و رایانه، مکانی برای مشاوره، ارائه خدمات و اشتغال زایی جوانان محسوب می‌شود که خود از عوامل مهم در توسعه محلی به شمار می‌آیند. از آنجا که یکی از فعالیت‌های اصلی تشکل‌های محلی تلاش برای توسعه شبکه‌های حمل و نقل و سیستم توزیع است، استفاده از تکنولوژی‌های ارتباطات و اطلاعات در این زمینه‌ها برای آنها بسیار مؤثر بوده است.

شهر دیجیتالی شهری است که ساختار الکترونیکی و «وب سایت» را برای بخش خصوصی و دولتی، سازمان‌ها، مؤسسات، بنیادها و حتی سایت‌های شخصی دارد. شهر دیجیتالی پدیده‌ای است نو در عرصه اطلاع‌رسانی و ارائه سرویس‌های خدمات دهی از طریق الکترونیکی؛ و همچنین صحنه چالش و رقابت واقعی در تمام زمینه‌های مربوط به توسعه محلی. وسایل ارتباطی از ارکان اساسی



فعالیت‌های مؤسسات مختلف به شمار می‌آیند. تشکل‌های محلی که «اشتغال زایی» از اولویت‌های عملکردی آنهاست، از تکنولوژی‌های جدید استفاده فراوان می‌کنند و بر تأثیر فوق‌العاده گسترده آن باور دارند. امکاناتی که تا به امروز فقط عده خاصی می‌توانستند از آن استفاده کنند، در دنیای الکترونیکی در اختیار همه قرار می‌گیرد. همین امر گام مهمی در عرصه دموکراسی محلی محسوب می‌شود. بسیاری از شهرها سایت‌هایی را مخصوص تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان کالاها در نظر گرفته‌اند. هر مؤسسه می‌تواند در هر روز تولیدات خود و اطلاعات مربوط به آن را معرفی کند. در واقع نوعی تجارت الکترونیکی در عصر ارتباطات به وجود آمده و این روش‌های جدید در توسعه اقتصادی شهرها بسیار مؤثر بوده است.

امروزه، با وجود رایانه، مؤسسات کوچک و متوسط فرصتی پیدا کرده‌اند تا خود را بیشتر مطرح سازند و با بازارهای جهانی ارتباط برقرار کنند. توسعه تجارت الکترونیکی و تأثیر آن در توسعه محلی را

### عصر رایانه‌ها اصل «دانش برای همگان» را در فرانسه به وجود آورده‌اند

بیش از همه می‌توان در شهر «پارتی» فرانسه مشاهده کرد که به تدریج پروژه شهر دیجیتالی و تجارت الکترونیکی را در هر ناحیه از شهر به اجرا درآورده است. اینترنت باعث به وجود آمدن نوعی تعادل در توسعه فعالیت‌های اقتصادی شده است؛ اما به هر حال هنوز راه زیادی در پیش است. قوانین حقوقی مربوط به توسعه تبادلات الکترونیکی هنوز هم باید متحول شوند. امنیت معاملات از طریق رایانه نیز باید بیشتر شود.

منبع:

www.ternova.com

یادداشت‌ها:

1- NTCE: Nouvelle Technologie de L'a  
Communication et de L'information  
2- Sainte - Aleve

در مورد آینده توسعه محلی، می‌توان گفت که تمام محورها با در نظر گرفتن این مسئله که ما در «عصر ارتباطات» زندگی می‌کنیم، تعیین می‌شود. دولت سیاست‌های خود را در مورد آمایش سرزمین و توسعه محلی با هدف کاهش مشکلات مربوط به رایانه‌ها به اجرا درمی‌آورد. دولت فرانسه، ۱۰ میلیارد فرانک بودجه برای حکومت‌های محلی در نظر گرفته است تا سراسر کشور تا سال ۲۰۰۵ به شبکه اینترنت با سرعت بالا مجهز شوند. دولت به تشکل‌های محلی کمک می‌کند تا شبکه‌های ارتباطی الکترونیکی خود را گسترش دهند.

۵۰۰ میلیارد فرانک به مدت ۳ سال برای بهبود سرویس دهی تلفن‌های همراه در نظر گرفته شده است. در زمان حاضر بسیاری از بخش‌ها به دلیل شرایط جغرافیایی شان امکان استفاده از تلفن‌های همراه را ندارند. توسعه زیرساخت‌های لازم برای استفاده از اینترنت برای آینده مناطقی که جمعیت زیادی در آن زندگی نمی‌کنند و یا از نظر اقتصادی در شرایط نامطلوب هستند، ضروری است. امروزه، تنها با تکیه بر تکنولوژی‌های جدید می‌توان به سوی اهداف توسعه محلی گام برداشت.

# پذیرش آگهی

ماهنامه شهرداریها

آگهی می‌پذیرد

۸۷۷۲۶۳۴

۸۷۷۲۶۳۵





## شهرنشینی جدید اصول و راهکارها

اصول شهرنشینی جدید مفهومی است که در حوزه‌های گسترده، از بناهای کوچک گرفته تا واحدهای همسایگی و مناطق شهری، برنامه‌ریزی شدنی است.

کوتاه بودن فاصله محل کار تا منزل، جذابیت طراحی پیاده‌روها و تشویق شهروندان به استفاده از دوچرخه، اسکیت و پیاده‌روی، درختکاری خطی در خیابان‌ها، جانمایی پارکینگ و گاراژ در کوچه‌های نزدیک به خیابان اصلی و شبکه شطرنجی و مرتبط میان خیابان‌ها از جمله اصول شهرنشینی جدید به شمار می‌رود.

اصل مهم دیگر همانا وجود کاربری‌های مختلط همچون تجاری، اداری و مسکونی در واحدهای همسایگی و بلوک‌هاست. بنابراین تنها با ۱۰ دقیقه پیاده‌روی می‌توان کاربری‌های مختلف و متراکم بسیاری را در طول مسیر مشاهده کرد.

در اصول شهرنشینی جدید برنامه‌ریزی به صورت «برش عرضی» است. این بدان معناست که در مرکز شهر تراکم زیادی وجود دارد که با حرکت به طرف حاشیه شهر کاهش می‌یابد. برش عرضی سیستمی تحلیلی است که عناصر تقویت‌کننده متقابل را به تصویر می‌کشد و سکونتگاه‌های طبیعی و همچنین موقعیت‌های شهری را ایجاد می‌کند. به این ترتیب برش عرضی می‌تواند روش‌های زیست محیطی ارزیابی سکونتگاه‌ها را با روش‌های منطقه‌بندی شهری ترکیب کند. در این سیستم، مرز محدوده‌های طبیعی و غیرطبیعی از میان می‌رود و این امر سبب می‌شود که طرفداران محیط زیست به ارزیابی طراحی سکونتگاه‌های انسانی و شهرنشینی به گونه‌ای سازگار با طبیعت بپردازند.

به کارگیری سیستم حمل و نقل پیشرفته همچون شبکه قطارهای ویژه، استفاده از فناوری‌های همسو با محیط زیست و کاهش استفاده از سوخت‌های محدود از دیگر اصول شهرنشینی

جدید است که در افزایش کیفیت زندگی شهروندان تأثیری عمده دارد.

علاوه بر این، اجرای این اصول با ایجاد مکان‌های بهتر برای کار و زندگی و تفریح فواید دیگری را نیز برای شهرنشینان همراه دارد که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

- نزدیکی به مراکز خرده‌فروشی و خدماتی.
- نزدیکی به مسیر دوچرخه‌ها، پارک‌ها و طبیعت.
- آشنایی و صمیمیت بیشتر افرادی که در محله‌ها زندگی می‌کنند.

— ایجاد حس استقلال در کودکان و سالمندان به دلیل سهولت رفت و آمد.

افزایش ارزش املاک نیز تنها یکی از مزایای اقتصادی این اصول است. وجود پارکینگ‌های مشترک در املاک دارای کاربری‌های مختلف، صرفه‌جویی در هزینه‌ها را به دنبال دارد.

در این میان درآمد پیمانکاران نیز از پروژه‌های پرتراکم کاربری‌های مختلط افزایش می‌یابد و ارزش املاک بالا می‌رود. از سوی دیگر، تسریع در اعطای جوازهای ساخت و ساز در این مناطق موجب صرفه‌جویی در وقت هزینه‌ی پیمانکاران می‌گردد.

به کار بستن اصول شهرنشینی جدید برای شهرداری‌ها نیز خالی از فایده نیست. افزایش منابع مالیاتی، کاهش هزینه‌سرانه پروژه‌های زیرساختی، و افزایش مشارکت افراد در فعالیت‌های شهری از جمله مزایای اصول شهرنشینی جدید برای شهرداری‌هاست.

### چگونه شهرنشینی جدید تحقق می‌یابد؟

ارائه برنامه و نوشتن آن به صورت کدهای توسعه و منطقه‌بندی، مؤثرترین روش برای تحقق شهرنشینی جدید است.

این امر موجب می‌شود که توسعه در آینده بر اساس برنامه مشخص شکل بگیرد.

به این ترتیب روش برنامه‌ریزی منطقه‌ای را می‌توان برای کنترل و توسعه شهرها، بخش‌ها، روستاها و محله‌های پرتراکم به کار گرفت. در صورتی که برنامه‌ریزی سیستم‌های جدید راه‌آهن - به جای افزایش جاده‌ها - با برنامه‌ریزی اراضی منطقه‌ای هماهنگ باشد، نتایج بسیار مثبتی را به همراه خواهد داشت. همچنین برنامه‌ریزی توسعه فشرده به جای توسعه پراکنده در ارتقای کیفیت محیط زیست مؤثر است.

شایان ذکر است که بزرگ‌ترین مانع در این شیوه برنامه‌ریزی، وجود کدهای محدودکننده و نادرست منطقه‌بندی است که در زمان حاضر در بسیاری از شهرداری‌ها اجرا می‌گردد. استفاده از سیستم کدبندی دقیق موجب خواهد شد که اصول شهرنشینی جدید به راحتی و بدون بازنویسی کدهای موجود تحقق یابد.

ترجمه: علی عربانی دانا  
منبع: [sit.edu.ed/planning/Burne/planning](http://sit.edu.ed/planning/Burne/planning)



# شهرداری بولونیا در نگاهی به خود

شهرداری بولونیا در ایتالیا به تجربه‌ها و شیوه‌های نوینی در زمینه ارزیابی کیفی فعالیت‌های خود دست یافته است. سرآغاز این حرکت، اجرای برنامه «اصول اروپا برای مدیریت کیفیت» در بولونیا بود که از سال ۱۹۹۲ آغاز شد. شهرداری بولونیا در آن سال تصمیم گرفت شیوه مناسبی برای مدیریت و سازماندهی اصولی سیستم داخلی شهرداری‌ها به کار گیرد. هدف از اجرای این برنامه، ایجاد هماهنگی‌های لازم میان سیاست‌ها و توسعه بافت فرهنگی و اجتماعی شهر و گسترش نیازها و خواسته‌های شهروندان به سرویس‌های خدماتی شهری بوده است. این طرح چند ساله بر پایه سنجش و بررسی مرحله به مرحله نتایج به اجرا درآمده است.

در اجرای این طرح، ارائه خدمات بهتر برای پاسخگویی سریع‌تر به شهروندان، افزایش سرمایه‌گذاری، درآمدزایی و کاهش هزینه‌ها و مشارکت بخش خصوصی و دولتی مورد توجه قرار گرفته است. برای اجرای صحیح برنامه مذکور نموداری تحت عنوان «نمودار تحولات» تعیین گردیده است. با استفاده از این نمودار امکان سنجش و ارزیابی خدمات اداری شهرداری فراهم می‌شود.

این نکته نیز نباید از نظر دور بماند که در ارزیابی عملکردها کلیه تحولات بیرونی و داخلی مؤثر بر شهرداری‌ها باید لحاظ شود. با تحلیل نتایج به دست آمده و مقایسه عملکرد شهرداری با سایر ارگان‌ها، جایگاه شهرداری مشخص‌تر می‌گردد. این نمودار بر ۹ معیار اصلی ارزیابی استوار است که هر یک از این معیارها، دارای یک قطب اصلی است. با مشخص شدن نتایج به دست آمده،

شهرداری‌های ژاپن به منظور تقویت امکانات فرهنگی، برنامه‌هایی همچون اجرای تئاتر و موسیقی در سالن‌های عمومی و احیای موزه‌های شهرداری را در دستور کار خود قرار داده‌اند.

در سال‌های اخیر شهرداری‌های ژاپن برای برپایی کنسرت‌های دیدنی، افزایش تعداد بینندگان در نواحی شهری و بالا بردن کارایی پرسنل سالن‌های عمومی از همکاری ساکنان محلی سودجسته‌اند. در این سالن‌ها بهترین موسیقی کلاسیک با کیفیتی عالی اجرا می‌شود. در زمان حاضر شهرداری‌های سراسر

# شهرداری‌های ژاپن و بالندگی فرهنگ و هنر



کتابخانه‌ای جدید در ژاپن



تئاتر - ایتالیا

نقاط ضعف شهرداری‌ها شناسایی می‌گردد و برای بهبود آنها برنامه ریزی می‌شود.

با تحلیل این معیارها می‌توان پروژه‌هایی را به مرحله اجرا رساند که اهداف، محورها، مدت و منابع مالی آنها کاملاً روشن هستند. علاوه بر این، با کسب این نتایج می‌توان تصویری زنده از عملکرد شهرداری و ارزیابی میان مطلوبیت خدماتی شهرداری با سایر ارگان‌ها ارائه کرد.

این روشی است که در افزایش کارایی و ارتقای سطح کیفی شهرداری بولونیای ایتالیا بسیار مؤثر بوده است.

ترجمه: مینو موسوی  
منبع: [www.qualite-publique.com](http://www.qualite-publique.com)

ژاپن، این برنامه را به تناسب سالن‌های عمومی مختلف اجرا می‌کنند. جالب توجه اینکه در جشنواره مناطق شهری که در سال ۱۹۹۷ برگزار شد، ۱۳ ارکستر از نواحی مختلف برنامه‌های خود را اجرا کردند.

اجرای تئاتر در سالن‌های عمومی پروژه جدیدی است که از سال ۱۹۹۹ به وسیله شهرداری‌های ژاپن آغاز شده است. مهم‌ترین اهداف اجرای این طرح راه اندازی گروه‌های تئاتر در سطح نواحی و ترویج و گسترش محیط فرهنگی و هنری در ناحیه‌هاست.

در این راه، شهرداری‌های ژاپن برای معرفی گروه‌های تئاتر ناحیه‌ای و جذب بیشتر تماشاگران سمینارها و جشنواره‌هایی را با نظارت خود شهرداری در این سالن‌ها برگزار کرده‌اند. همچنین این شهرداری‌ها همگام با پروژه‌های احیای هنر تئاتر، از سال ۱۹۹۶ به ارائه پیوسته نمایش‌های منطقه‌ای پرداخته‌اند.

ایجاد و احیای موزه‌هایی که به وسیله شهرداری‌ها اداره می‌شوند، پروژه دیگری است که از سال ۱۹۹۹ در ژاپن آغاز شده است. بسیاری از این موزه‌های کوچک در اواخر دهه ۸۰ میلادی در سراسر نواحی شهرهای ژاپن ساخته شد اما کمبود امکانات مالی عملاً این موزه‌ها را به حالت تعطیل درآورده بود. برای حل این معضل برپایی نمایشگاه‌های دوره‌ای در این موزه‌های کوچک مورد توجه قرار گرفت. شهرداری‌های ژاپن همچنین دریافته‌اند که با اجرای این پروژه بار سنگین مشکلات مالی، که برگرده کارکنان

و مدیران موزه‌ها بود، کاهش می‌یابد. شایان ذکر است که در زمان حاضر برای برگزاری هر نمایشگاه، کمیته‌ای از اتحادیه‌ها و موزه‌های ناحیه‌ای برگزار می‌شود و دیدگاه‌ها و نحوه‌های حمایت‌های

آنان مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد.

ترجمه: پریساهدایت  
منبع: www.bakerinfo.com

## کانون توسعه اجتماع شهری در هند (UCD)<sup>(۱)</sup> حلقه واسط مردم و سازمان شهرداری‌ها

معضلاتی چون بحران مشارکت شهروندی، ناکامی در درک ابعاد مشکلات اقتصادی موجود، وجود تقابل و تضادهای سنتی و دیرین در اجتماع، اضمحلال مدیریت شهری، خلأ برنامه ریزی آینده نگر و پسرفت توسعه و خدمات انتقالی در کشور هند، ضرورت شکل‌گیری سازمان‌هایی را که رابط میان مردم و شهرداری باشند، پررنگ می‌سازد.

برای حل مسائل یاد شده، اجرای سیاست مسکن ملی به وسیله گروه‌ها، آژانس‌ها و سازمان‌های برنامه ریزی پیشنهاد شد. این شیوه‌ای است مشارکت‌جویانه که از سال‌ها پیش در قانون در نظر گرفته شده بود اما عملاً نادیده گرفته می‌شد. در این میان نقش سازمان‌های غیردولتی، نقشی تسهیلاتی، تبلیغاتی آموزشی و حمایتی همراه با نوآوری بود. از سوی دیگر، راه‌اندازی کانون‌های توسعه اجتماع شهری (U.C.D) به عنوان بخشی از دولت محلی، خلأ رابطه میان مردم و شهرداری را پر می‌کرد. سرچشمه‌های راه‌اندازی این کانون‌ها به برنامه‌های توسعه

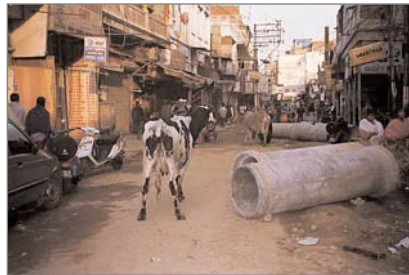
اجتماع روستایی در سال ۱۹۵۲ بازمی‌گردد. پس از آن در سال ۱۹۵۸ نخستین طرح آزمایشی (U.C.D) تحت عنوان «برنامه خدمات بنیادین شهری» یونیسف در دهلی نو آغاز شد. با اجرای سیاست مسکن ملی ۲۰ شهر دیگر از جمله ۴ مادرشهر نیز به کانون‌های توسعه اجتماع شهری پیوستند.

هدف از ایجاد این کانون‌ها راه‌اندازی کمیته‌های نیرومند در نواحی شهری مسئله دار بوده است. مدیران این کمیته‌ها قادر به برنامه ریزی و سرمایه‌یابی و اجرا و اتمام پروژه‌ها با همکاری سازمان‌های داوطلب محلی و مؤسسه‌های جمعی هستند. کارشناسان این کمیته‌ها نیز وظیفه دارند فعالیت‌هایی را که به طور معمول به وسیله مسئولان محلی پوشش داده می‌شود، به انجام برسانند.

فعالیت‌های پروژه مورد بحث با این پیش فرض هدایت می‌شوند که هر چقدر مناطق حومه‌ای فقیر باشند، باید در جهت ارتقای خود فعالیت کنند.

از جمله پروژه‌های نمونه که به وسیله کانون‌های مؤسسه جمعی شهری به انجام رسیده است، می‌توان به طرح‌های بهداشت جمعی و محیطی، آموزشی، ثبت نام مدارس، اشتغال‌زایی، فعالیت‌های فرهنگی-ورزشی و مواردی از این دست اشاره کرد. شایان ذکر است که لزوماً کارشناسان شهرداری مسئول تصویب و تأمین اعتبار این پروژه‌ها نیستند؛ اما با تلاش مسئولان شهری در هند کانون‌های توسعه جمعی شهری نیز در برنامه‌های موجود شهری ادغام خواهند شد.

ترجمه: بهار صدی  
منبع: www.gdrc.org  
۱) Urban Community Development (UCD) پاورقی‌ها:



دهلی - نماهایی از فقر شهری

بازسازی کرد تا در سال‌های آینده، درسدن با مشکل سیل مواجه نشود.

نکته مهم دیگر در این طرح ایجاد آبراهی در نزدیکی دیوار است که آبها را به سوی رودخانه هدایت می‌کند.

شایان ذکر است پس از اجرای این طرح این مکان در شهر قدیمی درسدن به عنوان مکانی توریستی مورد توجه جهانگردان واقع شده است.

ترجمه: فرحناز قریانه  
منبع: www.tagesschau.de

درسدن - نمای داخل و خارج مسیل بند

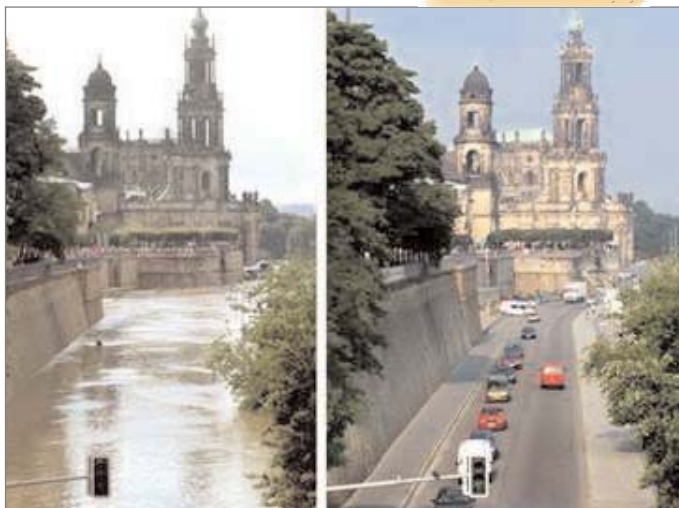
مسئولان شهر درسدن (Dresden) در آلمان با کمک دولت فدرال، شهرداری‌های شهرهای مجاور و شهروندان، سیل را در این شهر مهار کردند.

درسدن یکی از شهرهای قدیمی آلمان است. در آگوست سال ۲۰۰۲، سیل به اراضی کشاورزی و مناطق مسکونی این شهر خسارات فراوانی وارد کرد و این امر سبب شد اکثر مردم خانه‌های خود را ترک نمایند.

پس از وقوع سیل شهرداری‌های مجاور و دولت فدرال به درخواست کمک شهردار درسدن جواب مثبت دادند. به این ترتیب طرح احداث دیوار بلندی میان رودخانه و خیابان اصلی به مرحله اجرا درآمد. این طرح که با همکاری شورای شهر درسدن، سرمایه‌گذاری دولت فدرال و شهرداری‌های همسایه و مشارکت مردم اجرا شد، عبارت بود از دیواری به ارتفاع ۱۸۶ متر که فاصله‌ای بین رودخانه و خیابان اصلی مجاور رودخانه ایجاد می‌کرد.

نکته جالب توجه اینکه این دیوار بلند بدست مردم شهر و معماران طی مدتی کمتر از یک هفته احداث شد و شورای شهر درسدن نیز در سال ۲۰۰۳ برخی از قسمت‌های دیوار مذکور را

## با مشارکت مردم سیل در درسدن مهار می‌شود





سازمان‌های غیر دولتی به دیگر شهرداری‌های اوکراین ارائه دهد.

ترجمه: شهروز فرزین پک

منبع: www.jscvt.org

### شهرداری‌های اوکراین به منظور کاهش هزینه‌های

خود راه‌های صرفه جویی در انرژی را بررسی می‌کنند.

شهرهای اوکراین به دلیل بحران‌های اقتصادی موجود ضربه سنگینی را متحمل شده‌اند. مسئولان این شهرها تلاش می‌کنند ضمن ارائه خدمات اولیه، هزینه‌های شهرداری را نیز کاهش دهند. سرمایه گذاری در بخش انرژی راهی برای کاهش هزینه‌های شهرداری بدون پایین آمدن کیفیت خدمات است.

راه‌های صرفه جویی در مصرف انرژی می‌تواند راه حل‌هایی برای حفاظت محیط زیست را نیز مطرح کند؛ چرا که بسیاری از آلاینده‌های بزرگ، کارخانجات و شرکت‌هایی هستند که خود از بزرگ‌ترین مصرف کنندگان انرژی نیز به شمار می‌روند. بنابراین کاهش مصرف انرژی، خود کاهش آلودگی و هزینه‌های انرژی را نیز به دنبال دارد.

برای این منظور اتحادیه شهرهای اوکراین، دفتری را در اوکراین غربی تأسیس کرده و برنامه جامع بازده انرژی شهری را به اجرا درآورده است.

این اتحادیه اکنون سعی می‌کند تجارب مثبت خود را از طریق

## ابتکارات محلی در اوکراین برای صرفه جویی در انرژی

مهم‌ترین وظایف وزارت کشاورزی، محیط زیست و منابع آبی نیز اجرای قوانین، توسعه سیاست‌ها و راهبردها و اطلاع رسانی و آموزش است.

این در حالی است که از ۳ سال پیش تاکنون سازمان ملی حفاظت محیط زیست مأمور هدایت و سرپرستی و اجرای «برنامه ملی مدیریت زباله خشک» شده است. این سازمان با همکاری بخش خصوصی، محوطه‌هایی را برای دفن زباله احداث کرده و خود مسئولیت جمع‌آوری، انتقال و دفع زباله‌های مناطق شهرداری‌ها را به این محوطه جدید به عهده گرفته است. نکته درخور توجه اینکه در تونس به فعالیت‌های زیرساختی همچون مدیریت زباله خشک، وام‌هایی با سود کم تعلق می‌گیرد. در واقع تسهیلات دولتی، حمایت مؤسسات مالی بین‌المللی و سرمایه‌گذاری‌های شهرداری‌ها، هزینه‌های مدیریت زباله‌های خشک را تأمین می‌کند. اما سهم سرمایه‌گذاری شهرداری از مالیات‌های محلی با جمع‌آوری و دفن زباله تحقق می‌یابد و کسری باقی مانده نیز از سایر درآمدهای سرانه محلی شهری تأمین می‌گردد. در زمان حاضر اکثر شهرداری‌های تونس برای خدمات جمع‌آوری زباله، نظافت شهر و اجرای تسهیلات انتقال و دفن زباله با شرکت خصوصی داخلی و خارجی قرارداد بسته‌اند.

برای مشارکت و تشویق بیشتر بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری نیز از محرک‌های اقتصادی از قبیل مساعدت در سرمایه‌گذاری‌های ملی زیست محیطی و طرح‌های تثبیت قیمت استفاده می‌شود.

گفتنی است در زمان حاضر وجود ۱۱ محوطه بهداشتی دفن زباله ساخته شده یا در حال احداث، بیش از ۱۱۰ منطقه شهرداری را پوشش می‌دهد.

ترجمه: فاطمه فردوشان  
www.metup.org

شهرداری‌های تونس با اجرای «برنامه ملی» مدیریت زباله خشک، که شامل طرح‌های راهبردی و اجرایی است، گام مهمی در مسیر افزایش کیفیت محیط زیست مناطق شهری برداشته‌اند.

در تونس قوانین و مقررات زیادی دربارهٔ وجوه مختلف زباله خشک تصویب شده است. مدیریت، دفع و کنترل زباله خشک در سطوح ملی و محلی، واگذاری مدیریت این نوع زباله‌ها به شهرداری‌ها و شرایط بسته‌بندی زباله‌ها از جمله مواردی است که در



این قوانین در نظر گرفته شده است. اما در کنار این مقررات، قانون جامعی نیز برای حفاظت از محیط زیست و مدیریت زباله خشک به تصویب رسیده است.

مؤسسات عمومی و سازمان‌های دولتی نقش مهمی در اجرای این قوانین دارند. وزارت کشور تونس از طریق هیئت مدیره‌های کل، شهرداری‌ها را در برنامه ریزی، عقد قرارداد و توسعه ظرفیت‌های مدیریت زباله خشک کمک می‌کند. این وزارتخانه همچنین مسئول اجرا و کنترل «برنامه ملی پاکیزگی» است.

## مدیریت پسماند در تونس

# شهرداری کیک و مشارکت مردم برای امنیت بیشتر

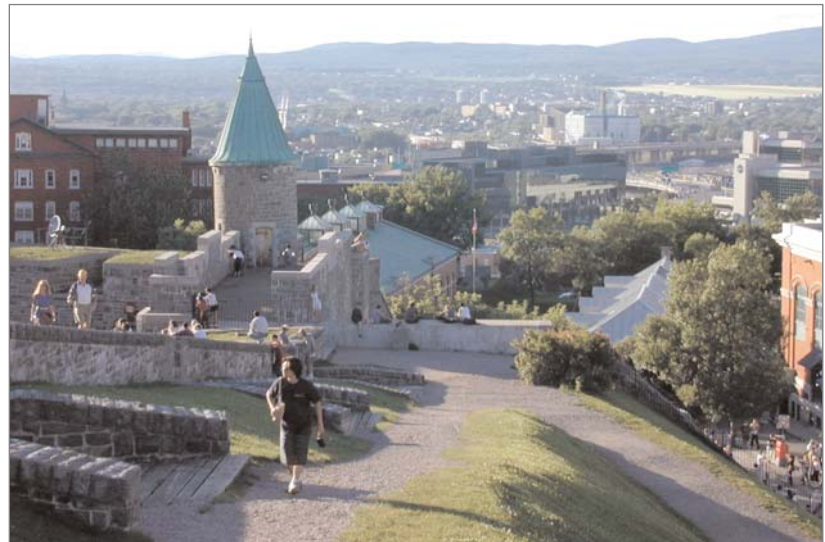
کانادا - کیک

شهرداری کیک اقدامات گسترده و برنامه ریزی شده‌ای را برای تأمین آسایش و امنیت شهروندان و خانواده‌های ساکن کیک انجام داده است.

امنیت یکی از عوامل اصلی بنیان خانواده‌ها محسوب می‌شود و شهرداری‌ها می‌توانند با ایجاد شرایط زندگی توأم با ایمنی و امنیت در شهر، توجه و مشارکت شهروندان را به مسائل شهری جلب کنند.

شهرداری کیک با درک این ضرورت با بهره برداری از استراتژی‌های سودمند و موفقیت‌آمیز نقش مهمی را در توسعه محیط‌های امن و ایمن داشته است.

مسئولان شهری کیک، امنیت را کنترل خطرهای ناشی از عوامل فیزیکی، مادی و اخلاقی و در نهایت تأمین سلامت و آسایش افراد و محیط زندگی تعریف کرده‌اند. با ارائه تعریفی



مشترک از امنیت عوامل اصلی مشارکت مردم می‌آیند تا اهداف مشترک خود را شکل دهند. حوزه اصلی فعالیت‌های شهرداری کیک عبارت است از حمایت و محافظت از اموال عمومی، ارتقای سیستم حمل و نقل، سکونت، مسائل شهرسازی، آسایش سرزمین، اوقات فراغت، مسائل فرهنگی، محیط زیست، حمایت و مشارکت نهادها و مهم‌تر از همه «افزایش امنیت شهروندان». ناگفته پیداست که شهرداری جایگاه ویژه‌ای در تأمین امنیت محلی دارد. در این میان شورای شهر کیک نیز زمینه‌های لازم را برای بحث و گفت و گو با شهروندان ایجاد کرده است تا استراتژی‌های تعیین شده را مطابق با نیازهای موجود هدایت کند. در واقع افزایش امنیت شهروندان زمینه‌های رقابت سالم را میان مؤسسات، نهادها و ارگان‌های مختلف به وجود می‌آورد. البته اگر چه میان نقش و مسئولیت این نهادها با شورای شهر وجه تمایز وجود دارد، اما در واقع اقدامات آنها مکمل عملکردهای شورای شهر محسوب می‌شود.

نکته مهم دیگری که مسئولان شهری کیک دنبال می‌کنند آن است که طرح‌ها و پروژه‌های اجرایی دقیقاً بر مبنای مفهوم دقیق امنیت باشند تا میل به مشارکت را به وجود آورند.

در زمان حاضر به منظور بهبود فرایند امنیت و سازوکارهای اجرایی آن کمیته‌ای در شهرداری کیک ایجاد شده است.

مهم‌ترین وظیفه این کمیته فراهم آوردن زمینه‌های مشارکت میان تمامی سرویس‌های خدمات دهی، نهادها و شهروندان در جهت امنیت است.

فعالیت‌های این کمیته باید در مسیر رفع موانع تحقق امنیت، اطلاع رسانی به شورای شهر، سازمان‌ها و مردم، به کارگیری شیوه‌های قابل اجرا و ارزیابی و برنامه ریزی برای مشارکت باشد. شایان ذکر است که این کمیته نتایج مشارکت‌های انجام شده را به اطلاع مردم می‌رساند.

ترجمه: مینو موسوی  
منبع: www.com.org/uf

## خلیج استانبول آبی می‌شود

پس از بیست سال تلاش و صرف میلیون‌ها دلار سرانجام خلیج استانبول پاکسازی شد.

خلیج استانبول که در مرکز قدیمی شهر استانبول قرار دارد، از دهه‌های پیش مرکز تفریح و گشت و گذار و همچنین بارانداز و محل ساخت و تعمیر قایق‌ها و کشتی‌ها بوده است. همین امر باعث شده که این خلیج به مرور زمان با انباشت زباله‌ها و رهیافت فاضلاب‌ها و پسماندهای کارگاهی و صنعتی، به مرداب بزرگی تبدیل شود و محله‌های پیرامون آن نیز از سکنه خالی گردند. اما دو دهه پیش «دالمان» شهردار وقت استانبول، در شعارهای انتخاباتی خود قول داد که آب خلیج را دوباره آبی خواهد کرد.

به این ترتیب پروژه‌ای دراز مدت آغاز شد و در طی سالیان تک تک زباله‌ها و مواد رسوبی جمع‌آوری و ورودی کلیه فاضلاب‌ها و پسماندهای پیرامون بسته شد و اطراف خلیج با پستی‌ها و بلندی‌ها محصور گردید. سپس با احداث چندین تلمبه خانه آب خلیج از فراز این ارتفاعات پمپاژ شد و با طی ده‌ها کیلومتر در لوله‌های قطور با آب‌های دریای سیاه جابه جا گردید. شایان ذکر است که در افتتاح مرکز تفریحات آبی، شهردار فعلی استانبول پس

از شنا کردن در آب خلیج اذعان کرد که آب خلیج استانبول از هر زمان دیگری پاکیزه‌تر است.

ترجمه: فرحناز نوبخت  
منبع: شبکه تلویزیونی TRT int

ترکیه - خلیج استانبول



# پایانه برون شهری همدان

مکان یابی، کارآمدی و ناکارآمدی در فضای شهری

محمد حسین بوچانی

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

## مقدمه

سفر از دیرباز از نیازهای اصلی جوامع بشری بوده است. دیدار، تفریح، تجارت و انجام امور اداری و کسب اطلاعات و مانند اینها اهداف اصلی شهروندانی است که از ماوای خود برای مدتی کوتاه یا طولانی ره به مقصدی می‌سپارند، و از این رو سفر کردن پویه‌ای دائمی و مستمر است. در گذشته کاروانسراهای درون شهری که معمولاً در نزدیکی دروازه‌های شهرها احداث می‌شدند، وظیفه پایانه‌های امروزی را بر عهده داشتند. ساکنان شهر برای تهیه مقدمات اسباب و وسایل سفر از این کاروانسراها که در زمان خود دارای ظرفیت، تأسیسات و امکانات مناسبی بودند، بهره می‌بردند. بعد از ورود اتومبیل و عمومیت یافتن استفاده از آن و به دنبال تحولات سریع جوامع شهری ایران در دهه‌های اخیر کاروانسراها جای خود را به گاراژها دادند. گاراژها اغلب در مراکز یا محله‌های پرتراکم شهرها استقرار می‌یافتند. با افزایش نیاز جوامع به سفر، گاراژها هر روز پذیرای مراجعه کنندگان بیشتری شدند و به تدریج به صورت معضل شهری خاصی، آن هم به ویژه برای شهرهای بزرگ، درآمدند. از همین رو مسئولان امور به فکر ساماندهی حمل و نقل مسافر در شهرها افتادند. در نتیجه «لایحه قانونی احداث پایانه‌های مسافربری و جلوگیری از تردد اتومبیل‌های بین شهری»، در اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۹ در شورای انقلاب به تصویب رسید. قانون مذکور دارای دو آیین نامه است: آیین نامه اول درباره تشکیل شرکت‌های تعاونی مسافربری؛ و دوم، آیین نامه‌ای در زمینه نحوه واگذاری غرفه‌ها و میزان اجاره بهای آنها در پایانه‌ها. این لایحه برای شهرداری شهرهایی که جمعیت بالاتر از صد هزار نفر دارند لازم‌الاجراست.

سالانه حدود ۶۰۰ میلیون سفر در کشور انجام می‌شود که بیش از ۹۷ درصد آن از طریق حمل و نقل جاده‌ای است. هر فرد در ۱۵۳۰۰۰ کیلومتر جاده‌های شهری و روستایی به طور متوسط سالانه ۱۰ بار سفر می‌کند که این سفرها عمدتاً به وسیله ۶۰۳۰۰ دستگاه وسیله نقلیه مسافری عمومی (۴۶ درصد با اتوبوس و ۵۰ درصد با مینی بوس) صورت می‌گیرد. ۶۸ درصد این مسافرت‌های جاده‌ای، در داخل استان‌ها و ۲۲ درصد دیگر به خارج از استان‌هاست و آغاز و انجام اکثر

آنها از مکان‌هایی به نام پایانه‌های مسافربری می‌گذرد. از این رو لزوم توجه جدی به مکان‌یابی، ساماندهی، بهداشت و کیفیت پایانه‌ها ضروری است.

شهر همدان به دلیل موقعیت توریستی، تاریخی و تفریحی، حجم مسافرت‌های بالایی دارد، ولی تاکنون پایانه آن که در طرح‌های شهری «طرح جامع و تفصیلی» پیش بینی شده، احداث نگردیده است. پایانه کنونی همدان در فضای بسیار نامناسب و همجواری‌های ناهمخوان و ناهماهنگ در بافت مسکونی شهر مکان یابی شده است. این پایانه اکنون دارای هفت دفتر شرکت مسافربری است و روزانه تعداد ۱۹۸ دستگاه اتوبوس جایه‌جایی ۵۹۴۰ مسافر بین شهری را به عهده دارند. مکان پایانه کنونی همدان در گذشته مرغداری بوده است. از یک طرف پایانه کنونی به عنوان یک معضل شهری تلقی می‌شد و از طرف دیگر به عنوان نیاز شهری، می‌بایست مورد بررسی جدی و کارشناسانه قرار می‌گرفت. با توجه به آنچه ذکر گردید، شهرداری همدان به کمک سازمان عمران شهرداری در حال احداث پایانه‌ای برون شهری است. این نوشتار به بررسی و نحوه مکان‌یابی این پایانه جدید از دیدگاه‌ها و جنبه‌های مختلف می‌پردازد.

## ویژگی‌های جغرافیایی همدان

شهر همدان از شهرهای غربی کشور است که حدوداً ۴۱۰ هزار نفر جمعیت دارد. ارتفاع این شهر از سطح دریا ۱۶۴۴ متر است و در عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۱۲ دقیقه و در طول جغرافیایی ۴۸ درجه و ۴۳ دقیقه و در دامنه‌های کوه الوند واقع شده است. شهر همدان در پهنه اقلیمی ایران جزء گروه اقلیمی دارای زمستان‌های شدیداً سرد و تابستان‌های معتدل است.

تعداد روزهای یخبندان به طور متوسط ۱۳۰ روز در سال است و جهت بادهای غالب آن از غرب و شمال غرب است. این شهر در گذرگاه عبوری جاده‌های استان‌های غرب (کرمانشاه، ایلام، کردستان) و جنوب (خوزستان و لرستان) واقع شده است.

## موقعیت پایانه در حال ساخت «برون شهری» همدان

فضای در نظر گرفته شده برای پایانه همدان به شکل مثلث است و در محدوده بولوار ملت، بولوار انقلاب و بولوار بدیع الزمان همدانی قرار گرفته است و پس از عقب نشینی های لازم، حدود ۶۷ هکتار مساحت خواهد داشت (نقشه شماره ۱).

طول هر یک از اضلاع این مثلث حدود ۱۲۰۰ متر است. بافت های اطراف پایانه عموماً مسکونی است و بافت های خالی اطراف نیز در طرح تفصیلی برای کاربری مسکونی پیشنهاد شده است. قسمت هایی از بدنه های بولوار ملت و بدیع الزمان همدانی به کارگاه های کوچک و عملکردهای مختلف دیگر از قبیل اداری، دامپزشکی، چوب بری، صافکاری و تعمیرات اتومبیل اختصاص یافته اند.

شیب عمومی زمین حدود ۱ تا ۳ درصد و بسیار ملایم است. قسمت عمده زمین پایانه، متعلق به شهرداری بوده است.

همچنین پایانه مینی بوس رانی درون استانی در جنوب غربی قطعه زمین قرار گرفته است.

فضاهای اطراف پایانه در طرح تفصیلی برای سه کاربری مختلف در نظر گرفته شده اند. قسمت جنوب شرقی برای کاربری ورزشی شهری «ورزشگاه شهر» قسمت شمالی برای پایانه شهری و بقیه زمین ها برای فضای سبز مد نظر قرار گرفته اند.

## بررسی طراحی محوطه داخل ترمینال

هدف این بخش طراحی سیستم کلی حرکات داخلی پایانه است و بدین منظور در مرحله اول نحوه ورود و خروج اتوبوس ها و مسافران از پایانه تعیین می گردد و سپس محل توقف اتومبیل های سواری و تاکسی کرایه ای مشخص خواهد شد.

آن گاه بر اساس ورود و خروج اتومبیل ها و مسافران، محوطه پایانه طراحی می شود.

بر اساس مطالعات انجام گرفته چهار سیستم کلاسیک در طرح پایانه ها وجود دارد:

— پایانه های سیستم خطی Front Layout

— پایانه های سیستم انگشتی Finger System

— پایانه های تفکیک شده Unit Terminals

— پایانه های ماهواره ای Satellite Terminals

انتخاب بهترین گزینه برای طراحی پایانه همدان با توجه به موقعیت زمین و ابعاد آن و سهولت حرکات، بر اساس طرح مهندسین مشاور، سیستم خطی است.

در سیستم خطی محل توقف اتوبوس ها رو به روی ساختمان پایانه واقع می شود و مسافران از یک طرف وارد می گردند و از طرف دیگر به اتوبوس های مورد نظر خود دسترسی می یابند. سیستم حرکات مسافران در زمان سوار شدن یا پیاده شدن از اتوبوس به صورت شماتیک در شکل شماره A نشان داده شده است.

همان گونه که از شکل بر می آید، در پایانه هایی که مجهز به سیستم خطی اند، توسعه ساختمانی نیز به صورت خطی امکان پذیر تر است. در این صورت پایانه در دو جهت گسترش خواهد یافت. ولی باید توجه داشت که به دلیل همین نوع گسترش، محدودیت هایی نیز پیش خواهد آمد؛ و برای مثال، سبب افزایش فاصله پیاده روی مسافران در ورود و

خروج از ساختمان خواهد شد. ولی مزیت عمده پایانه هایی که دارای سیستم خطی اند، خوانایی و سادگی دسترسی هاست؛ بدین معنی که حرکات سوار شدن و پیاده شدن مسافران از اتوبوس ها بسیار ساده است و با فرهنگ کشورهای نظیر ایران نیز هماهنگی دارد. از جمله پایانه هایی که دارای این سیستم اند ترمینال غرب تهران است.

## مطالعات جانمایی

طرح پایانه اتوبوس های بین شهری همدان در قطعه زمین بزرگ واقع در ورودی شهر همدان و بین دو مسیر شریانی آن طراحی گردیده است. در طرح تفصیلی پایانه برای دستیابی به مکان بهینه، ۱۶ گزینه مختلف طراحی شده است. در این گزینه ها فرض های مختلف مکان یابی پایانه و ورزشگاه در قطعه زمین مورد نظر بر اساس ایجاد دسترسی به آنها و نحوه خروج از مجموعه است. دسترسی ها از چهار جانب مختلف - از قبیل دسترسی از خارج شهر، دسترسی از قسمت غربی و شرقی و مرکز شهر - مورد بررسی قرار گرفته است. معیارهایی که برای الگوی بهینه مورد نظر بوده است در نکات زیر خلاصه می گردد: - مسیر دسترسی آسان و ساده و سایل نقلیه درون شهری با کمترین تقاطع و تداخل با دیگر مسیرها به پایانه، از ۳ بخش غربی و مرکزی و شرقی شهر و بر عکس.

— مسیر دسترسی آسان و سایل نقلیه برون شهری با کمترین تداخل و تقاطع با دیگر مسیرها از خارج شهر به پایانه و بر عکس.

— حفظ صورت نمادین ساختمان پایانه به عنوان نمادی از شهر در ورودی آن و احتراز از کور کردن چشم اندازهای ممکن در مسیر ترافیکی اطراف زمین، به خصوص مسیرهای ورودی.

— احتراز از تماس پایانه با بدنه شهری که باعث ایجاد ازدحام و ترافیک سنگین در شریان های شهری می شود.

— انتخاب مکان هایی که دارای مالکیت و معارض کمتری برای احداث مکان های عمومی شهری باشند.

در طرح تفصیلی با رعایت معیارهای در نظر گرفته شده، بعد از بررسی ۱۶ گزینه، دو پیش فرض مد نظر قرار گرفتند:

— وجود پل ترافیکی پیشنهادی در طرح تفصیلی شهر همدان در نزدیکی طرح پایانه؛ و - گزینه های ترافیکی بدون احداث این پل.

بعد از تبادل نظرهای انجام شده با مقامات شهرداری و تصمیمات کمیسیون ماده ۵ مبنی بر لزوم پل ترافیکی گزینه های پیش فرض اول مورد مقایسه قرار گرفتند و در میان ۱۱ گزینه، به عنوان بهترین آنها -





طرح هندسی پایانه برون شهری

و با کمترین ترافیک - گزینه بهینه طرح شناخته شد (نقشه شماره ۲). در این گزینه برای ترمیم نارسایی و تداخل حرکت‌های وسایل نقلیه برون شهری و درون شهری پیشنهاد تغییر محل پل و رامپ خروجی داده شده است. منظور از این جانمایی حذف تداخل مسیرهای وسایل نقلیه درون شهری و برون شهری در مسیر بولوار انقلاب است. به این ترتیب، در گزینه مذکور با جابه‌جایی پل خروجی شهر، ترمینال از لحاظ چشم انداز در موقعیت مطلوب قرار می‌گیرد و نقاط ضعف گزینه‌های دیگر کمتر می‌گردد. اما همچنان تداخل مسیرهای وسایل نقلیه برون شهری و درون شهری به مقصد پایانه در بولوار ملت پابرجاست.

نکته‌ای که در مکان‌یابی پایانه همدان از سوی مجریان طرح نادیده گرفته شده، همجواری‌های مسکونی طرح پایانه از یک طرف و مکان‌یابی در جهت توسعه آینده شهر است. بررسی طرح جامع شهر همدان گسترش کالبدی - فضایی شهر در جهت شمال جغرافیایی و جنوب اقتصادی است. پایانه اتوبوس‌های همدان درست در جهت توسعه شهری مکان‌یابی شده است و در آینده نزدیک در میان بافت‌های مسکونی و تجاری قرار خواهد گرفت و آن وقت با مسائلی که اکنون ترمینال غرب تهران با آن مواجه است روبه‌رو خواهد شد.

اگر چه بر اساس مطالعات طرح جامع مکان پایانه ترمینال همدان در زمین کنونی پیش‌بینی شده است، ولی تنوع عوامل مؤثر بر تحولات کالبدی شهرها - اعم از عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، مالی و اجرایی - موجب شده است که برنامه‌ها و طرح‌هایی که یک بار و بر اساس اطلاعات مقطع زمانی معینی برای دوره‌های مشخص (۱۰ تا ۲۵ سال) تدوین می‌گردند، کمتر تحقق یابند. به عبارت دیگر، وضعیت موجود شهر تحت تأثیر عوامل مذکور در طی زمان دگرگون می‌شود، در حالی که طرح شهری ثابت است و همواره از واقعیت‌ها به دور می‌ماند.

### مطالعات ترافیک پایانه برون شهری همدان

بر اساس گزارش سازمان حمل و نقل و پایانه‌های کشور در خصوص عملکرد شرکت‌ها و مؤسسات مسافربری در استان همدان، تعداد سرویس‌های خروجی از این شهر در سال ۱۳۷۵، ۱۳۰۰۱ اتوبوس و ۲۰۵۱۴۲ مینی‌بوس و ۱۴۹۶۳ سواری کرایه - و در مجموع ۳۱۳۱۰۶ سرویس - بوده است. از آنجا که معمولاً افق طراحی برای توسعه شهری و طراحی کاربری‌های عمده شهری بین ۲۰ تا ۲۵ سال در نظر گرفته می‌شود، برای پایانه بین شهری همدان نیز افق طرح تا سال ۱۴۰۰ تعیین شده است. مسافران خروجی از پایانه همدان در سال ۱۳۷۵، ۵۸۰۹۷۹۲ نفر بوده‌اند، که این رقم در افق سال ۱۴۰۰ به ۹۵۳۱۵۷۹ نفر پیش‌بینی شده است. طبق آمار ضریب تولید سفر در ازای هر یک نفر از جمعیت همدان، برابر ۵/۹ درصد بوده است - که در مقایسه ضریب تولید سفر تهران، ۷/۵ درصد و با توجه به فعالیت وسیعتر اقتصادی، اجتماعی و اداری تهران در حد بسیار بالایی است. از این آمارها چنین استنباط می‌شود که مسئولان شهر همدان باید در احداث پایانه برون شهری این شهر سرعت بیشتری به خرج می‌دادند ولی به گفته مجریان شهرداری و مدیر عامل سازمان پایانه‌های همدان، مهم‌ترین دلیل در به تأخیر افتادن این پروژه، مسئله اعتبارات و برآوردهای مالی بوده است.

### معیارهای بهینه در مکان‌یابی و مدیریت پایانه‌ها

از عوامل اجتماعی، اقتصادی و کالبدی می‌بایست به عنوان عوامل

تأثیرگذار در تعیین کاربری زمین شهری نام برد. در واقع نیاز ساکنان یک شهر، منطقه، ناحیه و محله شهری، از مؤلفه‌های مکان کاربری زمین شهری محسوب می‌گردد. بدیهی است در تعیین مکان بهره‌برداری بهینه از زمین شهری در یک شهر مؤلفه‌های رفاه اقتصادی و رفاه اجتماعی مهم‌ترین عامل تأثیرگذار محسوب می‌گردند؛ و به عبارت دیگر، تقسیم‌بندی کاربری‌ها و استاندارد آنها از الگوی خاص و واحدی تبعیت نمی‌کند. از این دیدگاه مهم‌ترین معیارها و اصول برنامه‌ریزی پایانه‌ها عبارتند از:

**۱- سازگاری** - منظور از سازگاری، قرارگیری کاربری‌های سازگار در کنار یکدیگر و - بر عکس - جداسازی کاربری‌های ناسازگار از یکدیگر است. کاربری‌های ناسازگار مانند کاربری‌های دودزا، بوزا، پرسروصدا، شلوغ، آلوده و نظایر اینها، بایستی از کاربری‌های مسکونی، آموزشی، بهداشتی، مذهبی، فرهنگی فاصله داشته باشند. در مورد پایانه در حال ساخت همدان مکان‌یابی فضای پایانه در همجواری با فضاهای مسکونی و در جهت توسعه آتی شهر در آینده ناسازگاری به وجود خواهد آورد، و به حتم گسترش شهر در جهت شمال جغرافیایی در مسیر احداث پایانه به دور از آلودگی‌های صوتی و گرهای ترافیکی و تداخل اتوبوس‌ها با خودروهای داخل شهر نخواهد بود.

**۲- آسایش** - در مورد پایانه‌ها آسایش بیوکلیماتیک ساختمانی از مؤلفه‌های بسیار مهم به نظر می‌رسد. در این زمینه نحوه طراحی ساختمان بایستی با توجه به ویژگی‌های اقلیمی به دقت بررسی گردد. «آسایش بیوکلیماتیک به حدودی از دما و رطوبت اطلاق می‌شود که افراد در آن حالت، احساس آسایش می‌کنند. این محدوده در دمای ۲۰ الی ۲۸ درجه سانتیگراد، با رطوبت ۱۸ الی ۸۵ درصد قرار گرفته است.»

با توجه به زمستان‌های بسیار سرد همدان و تابستان‌های ملایم، می‌بایست در انتخاب مصالح و فضای طراحی، کاهش اتلاف حرارت ساختمان به وسیله مصالح سنگین، کاهش تأثیر باد در اتلاف حرارت به وسیله نحوه طراحی ساختمان، محافظت ساختمان در برابر تابش آفتاب به وسیله درختان به منظور ایجاد سایه بر روی ساختمان و خنک‌سازی در مواقع گرم، بهره‌گیری از نوسان دمای هوا به وسیله استفاده از مصالح سنگین و عایق‌های حرارتی یکپارچه در سطوح خارجی، در نظر گرفته شود.

**۳- کارایی** - مسئله «سودمندی - هزینه» در مکان‌یابی کاربری‌ها نقش مهم و اساسی دارد. در مورد کارایی پایانه‌ها می‌بایست تأمین نیاز شهروندان در ۲۰ تا ۲۵ سال آینده در نظر گرفته شود. چون پایانه همدان در حال ساخت برای افق آینده است، موفقیت و کارایی آن بستگی به میزان دقت در پیش‌بینی‌های جمعیتی و اقتصادی و کالبدی دارد.

**۴- مطلوبیت** - منظور از مطلوبیت حفظ عوامل طبیعی، چشم‌اندازها، فضاهای باز، فضاهای سبز، شبکه معابر، راه‌ها و مانند اینهاست. در مطلوبیت پایانه‌ها، فضاها بایستی طوری مکان‌یابی شوند که مسافران سواره و پیاده از مناظر شهری نزدیک پایانه استفاده کنند. در این زمینه توصیه می‌شود که در طراحی و مکان‌یابی فضاهای داخلی به



پیاده و عدم تداخل اتومبیل‌ها و انسان‌هاست. به علاوه، توجه به ایمنی در اختلاف سطوح کاربری‌ها نیز اهمیت دارد. در پایانه همدان به نظر می‌رسد در آینده برای ایمنی پیاده‌ها به پل عابر پیاده در میدان عاشورا نیاز باشد. جاده عبوری حاشیه پایانه برون شهری به دلیل همجواری با پایانه روستایی و نمایشگاه اتومبیل غرب کشور و تردد مسافران در جاده‌های اطراف بایستی به صورت دو قسمت تندرو و کندرو طراحی شود؛ چرا که در صورت تکمیل شدن پایانه، این منطقه از شهر یکی از شلوغ‌ترین قسمت‌های شهر خواهد شد و از طرف دیگر نیاز به دسترسی به داخل پایانه‌ها «برون شهری و روستایی» و دسترسی خارج از شهر دارد که از حیث سرعت با هم در تضادند و با کندرو و تندرو کردن جاده‌های کنار پایانه این مسئله حل می‌شود.

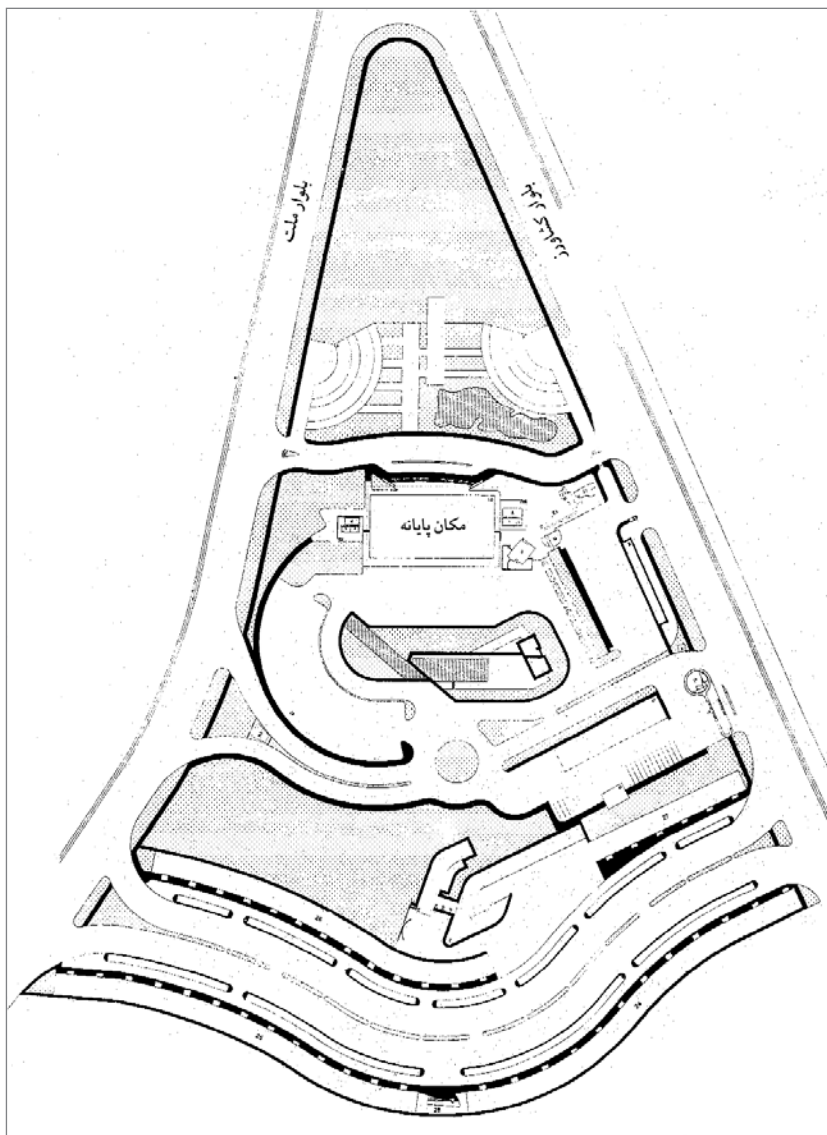
**۷- اصل امنیت- پایانه‌ها به دلیل پذیرا بودن مسافران غریبه از شهر مستعد بروز آسیب‌های اجتماعی‌اند. تأمین امنیت در گرو قابلیت نظارت پایانه و نبودن فضاهای گم، دنج و بی‌دفاع در زمان طراحی پایانه است. در این زمینه مکان‌یابی درست پلیس داخل پایانه راهبردی برای پاسخ‌گویی و برطرف ساختن ناامنی در پایانه همدان است.**

**۸- اصل دسترسی آسان - تأمین دسترسی آسان به بخش‌های مختلف پایانه- اعم از عناصر اصلی، ارتباطی، رفاهی و خدماتی و جز آن - از مهم‌ترین اصول در طراحی پایانه‌هاست. از طرف دیگر، دسترسی به قسمت‌های مختلف شهر بایستی در مکان‌یابی پایانه‌ها به دقت مورد توجه قرار گیرد؛ یعنی اینکه مسافران با کمترین برخورد به گره‌های ترافیکی و مسیرهای شلوغ به پایانه برسند. این اصل در صورت مکان‌یابی بهینه کاربری‌های شهری تناقضی با استاندارد فاصله پایانه‌ها از شهر نخواهد داشت.**

**۹- اصل تمرکز - برای رعایت استانداردها و تأمین فضاهای مورد نیاز پایانه، معمولاً پایانه‌ها می‌بایست وسعت زیادی داشته باشند. به همین منظور فضاها باید به صورت متمرکز طراحی شوند تا مسافران برای دسترسی به خدمات مجبور به طی مسافت‌های طولانی نشوند؛ و شکل پایانه نیز از این جهت حائز اهمیت است. در شکل مدور تمرکز خدمات و تأسیسات مورد نیاز مسافران راحت‌تر است ولی این تنها یکی از اصول طراحی پایانه‌هاست و احتمال دارد که موقعیت زمین مورد استفاده برای پایانه، شکل دیگری را دیکته کند. البته در پایانه همدان شکل مدور هم امکان‌پذیر بوده است ولی به نظر می‌رسد که به دلایل دسترسی مسافران و فضای دید و زیبایی در طراحی داخلی شکل خطی جذابیت بیشتری دارد.**

**۱۰- خوانایی فضای پایانه - منظور از خوانایی، مشخص بودن ورودی‌های اصلی، ورودی سکوهای سوار شدن به اتوبوس، باجه‌های فروش و دیگر عناصر است. به حتم پایانه همدان از سه طرف به دلیل اهمیت کاربری‌های اطرافش باید قابل دسترسی باشد. پیشنهاد می‌شود جنوب طرح به دلیل وجود پایانه روستایی و بازار بزرگ خودرو راه خروجی داشته باشد تا ورود و خروج مسافران در این فضا آسان باشد.**

**۱۱- انطباق ظرفیت شبکه ارتباطی اطراف پایانه با سفرهای جذب‌شده به وسیله پایانه - راه‌های اطراف پایانه همدان به عنوان راه**



سایت پایانه مسافربری همدان

عناصر فرهنگی و اجتماعی به دقت نگریسته شود، چرا که نمادهای فرهنگی و اجتماعی نمودی از مطلوبیت پدیده‌های فضایی است.

**۵- اصل جامعیت - منظور از اصل جامعیت، معیار بودن تمام امکانات در پایانه است. پایانه همدان باید به عنوان محل زندگی موقت بخشی از شهروندان، ساماندهی شود و خدمات فرهنگی، بهداشتی و رفاهی در آنها پیش‌بینی گردد.**

برنامه‌ریزی و اجرای این اصل کمک می‌کند که بعد از مسافرت‌های چند ساعته با اتوبوس خستگی ناشی از سفر کم شود.

آنچه که شهر همدان را در این اصل از اکثر شهرهای ایران متمایز می‌سازد، موقعیت توریستی و تفریحی آن است و این خود جامعیت پایانه را ضروری می‌سازد؛ چرا که مسافرهای گردشگرانی که به این شهر سفر می‌کنند در زمان رسیدن یا ورود به شهر نیازمند خدماتی برای برآورده شدن نیازهایشان هستند.

**۶- اصل ایمنی - ایمنی پایانه‌ها در گرو جدایی مسیرهای سواره و**

شریانی تعریف شده‌اند. بنابراین بایستی برای دسترسی محلی به پایانه و کاربری‌های اطراف آن چاره‌اندیشی شود. به حتم در غیر این صورت در چند سال آینده این ناحیه شهری ترافیک سنگینی خواهد داشت و نوع کاربری‌ها با ظرفیت راه‌ها همخوانی و انطباق نخواهد داشت.

### تنوع عوامل مؤثر بر تحولات کالبدی شهرها - اعم از عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، مالی و اجرایی - موجب شده است که برنامه‌ها و طرح‌هایی که یک بار و بر اساس اطلاعات مقطع زمانی معینی برای دوره‌ای مشخص (۱۰ تا ۲۵ سال) تدوین می‌گردند، کمتر تحقق یابند

**۱۲- آینده‌نگری** - در طراحی پایانه‌ها بایستی فضای ذخیره برای گسترش در آینده در نظر گرفته شود، تا نیاز به جابه‌جایی کل پایانه به دلیل محدودیت نباشد. پایانه همدان به دلیل اینکه ۲ تا ۳ سال آینده بهره‌برداری می‌شود و افق ۲۰ تا ۲۵ سال برای آن در نظر گرفته شده است، از این حیث مسئله و مشکلی ندارد.

**پیش‌بینی سطوح مورد نیاز در برآورد ساختمان پایانه همدان**  
در باره ظرفیت و استانداردهای پایانه‌ها، مساحت و سایر ویژگی‌های پایانه‌ها، استاندارد معینی وجود ندارد. این مشخصات و به ویژه ظرفیت پایانه، بر اساس مطالعات ترافیکی، جمعیتی، زیرساختی و مانند اینها تعیین می‌شود؛ بدین ترتیب که برای تعیین ظرفیت پایانه می‌بایست تعداد سفرها از مبدأ تا مقصد پایانه برآورد گردد. این برآوردها مبنای طراحی پایانه قرار می‌گیرند. در پایانه برون شهری همدان فضاهای مورد طراحی و در حال ساخت در طرح تفصیلی پروژه بر اساس معیارهای ترافیکی و جمعیتی نمونه‌گیری در سال ۱۳۷۷ از ساعت‌های اوج ورود و خروج مسافران و اتوبوس‌ها، برای آینده برنامه‌ریزی شده است. فضاهای مورد نیاز پایانه همدان بر اساس طرح تفصیلی و مطالعات مهندسان مشاور، به شرح زیر در چارچوب حوزه‌های عملکردی عام مورد مطالعه قرار گرفته است.

**۱- حوزه فضاهای اداری** - فضاهای این حوزه به دو دسته تقسیم می‌شوند: فضاهای مدیریت پایانه و فضاهای نمایندگان دوابر و ارگان‌های دولتی که استقرار آنها در پایانه لازم است.

**۲- حوزه تسهیلات عمومی** - این فضا به چهار بخش تقسیم می‌شود:  
الف- بخش تسهیلات مسافرگیری؛  
ب- بخش تسهیلات تخلیه مسافر؛  
ج- بخش تعاونی‌های مسافربری؛ و  
د- غرفه‌های تجاری و اداری.  
**بخش تسهیلات مسافرگیری** - عمده‌ترین فضای پایانه را

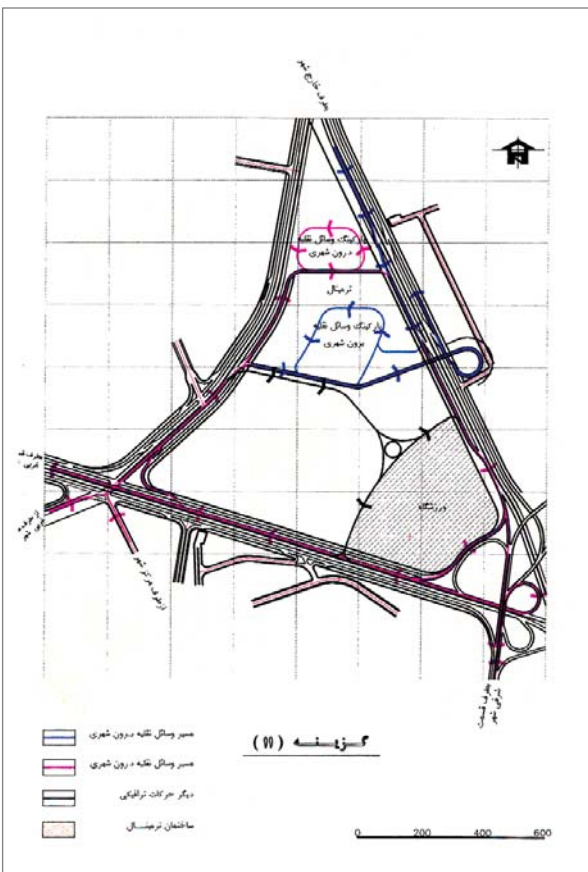
در برمی‌گیرد و سالن اصلی پایانه را شامل می‌شود. سالن و محوطه استراحت مسافران و مشایعت کنندگان با نمازخانه‌های مردانه و زنانه، وضوخانه، سرویس‌های بهداشتی، باجه راهنمایی اطلاعات، درمانگاه، هواسازها و اتاق‌های تأسیساتی عمده‌ترین قسمت‌های این فضا را تشکیل می‌دهند.

یکی از معیارهای موفقیت پایانه همدان در آینده بستگی به مکان یابی و چگونگی طراحی این فضاها در داخل پایانه دارد.

**بخش تسهیلات تخلیه مسافر** - این بخش در پایانه‌ها باید به صورت منفک از تسهیلات مسافرگیری عمل کند. تضادهای بسیاری بین این دو عملکرد وجود دارد، بطوری که می‌بایست از تداخل هر چه بیشتر مراجعه کنندگان و مسافران ورودی و استقبال کنندگان جلوگیری به عمل آید.

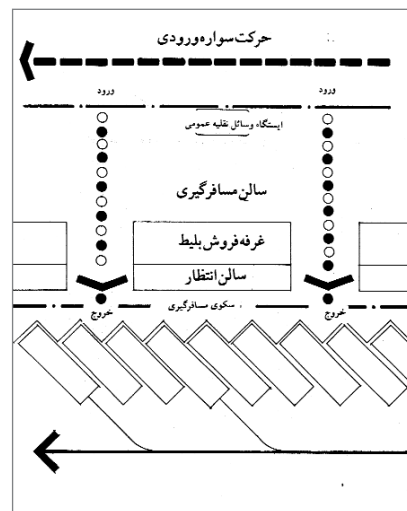
**بخش تعاونی‌های مسافربری** - شکل و نحوه استقرار تعاونی‌ها در سالن باید طوری باشد که مسافران و مراجعه کنندگان حین ورود به ساختمان پایانه به تمامی غرفه‌های بلیت از نظر معبری مسلط باشند و بتوانند تعاونی مورد نظرشان را به سرعت پیدا کنند و بدون مانع و پیچیدگی در حرکت به آن مراجعه کنند.

**۳- تسهیلات پارکینگ** - سطوح زیربنای پارکینگ و سکوها در پایانه همدان با توجه به مطالعات تعداد مراجعه کنندگان و مسافران و تعداد اتوبوس‌های کنونی برای افق ۲۰ تا ۲۵ سال آینده بایستی برنامه‌ریزی شود. در این فضاها می‌بایست محل پارکینگ برای وسایل نقلیه



موقعیت پایانه همدان و فضاهای داخلی آن

برون شهری و درون شهری منفک و جدا از هم مکان یابی شوند.



الگوی حرکت سواره و پیاده در پایانه - قسمت مسافرگیری

و بازدیدهای مشاوران پیشنهاد شده است، ولی به نظر می‌رسد برخی از فضاهای پایانه مثل استاندارد و سرانه فضای سبز، دسترسی‌های پیاده و سواره و مکان‌های عمومی دیگر به فراموشی سپرده شده‌اند. در این میان، فضای سبز پایانه کارکردهای چندگانه دارد؛ از یک طرف باعث کاهش آلودگی صوتی و هوا می‌شود و از طرف دیگر چشم‌انداز مطلوبی به فضای پایانه می‌دهد. لذا پیشنهاد می‌شود که مجریان طرح در این قسمت برنامه‌ریزی کنند و فضاهای باز پایانه را که در طرح تفصیلی پایانه هیچ پیشنهادی برای کاربری در آنها داده نشده است، به فضای سبز اختصاص دهند.

#### نتیجه‌گیری و پیشنهادها

**راه‌های اطراف پایانه همدان به عنوان راه شریانی تعریف شده‌اند. بنابراین بایستی برای دسترسی محلی به پایانه و کاربری‌های اطراف آن چاره‌اندیشی شود. به حتم در غیر این صورت در چند سال آینده این ناحیه شهری ترافیک سنگینی خواهد داشت و نوع کاربری‌ها با ظرفیت راه‌ها همخوانی و انطباق نخواهد داشت**

همدان به عنوان یکی از شهرهای توریستی و تفریحی ایران و به دلیل واقع شدن در مسیر عبوری استان‌های غرب و جنوب غربی ایران، تقاضای مسافرت بین شهری در آن در حد بالایی است. این مسئله از یک سو، و عدم استفاده از فرودگاه آن به وسیله مردم و بسته شدن آن، توجه بیشتر به پایانه‌های بین شهری را که تنها گزینه بهبود حمل و نقل بین شهری است، ضروری کرده است. مطالعات و مشاهدات پایانه کنونی همدان نشان می‌دهد که این پایانه در وضعی بسیار نابسامان و آشفتنه و ناسازگار با کاربری‌های همجوار خود مکان‌یابی شده است. پس از گذشت تقریباً ۱۰ سال از تصمیم‌گیری مبنی بر احداث پایانه جدید، به دلیل مشکلات اقتصادی و تأمین اعتبارات پایانه و پایین بودن درآمد شهرداری احداث پایانه به تعویق افتاده و اکنون تنها ۴۰ تا ۴۵ درصد آن ساخته شده است.

معمولاً در طرح‌های شهری - اعم از طرح جامع و تفصیلی - جز آن - نوع کاربری‌های زمین مشخص می‌شود، در این طرح‌ها بدون در نظر گرفتن کارآمدی یا ناکارآمدی آنها و یا عدم دقت در مطالعات اجتماعی، اقتصادی و محیطی در آنها چیزی که عموماً به فراموشی سپرده شده است، "مسئله تأمین هزینه ایجاد کاربری‌های پیشنهادی طرح‌ها" است. لذا هر نوع برنامه‌ریزی کاربری زمین شهری به مثابه الگوی آتی بهره‌برداری از زمین در شهر، مستلزم تفکر در تأمین اعتبارات است. در غیر این صورت، همان طور که تاکنون مشاهده شده است، مطالعات طرح‌های جامع و دیگر طرح‌ها ناکارآمد خواهد بود و با مشکل مواجه خواهند شد.

بعد از این معضل، مسئله مدیریت و اجرای طرح‌ها آشکار می‌گردد. به دلیل پایین بودن درآمد شهرداری شهرهای ایران و بالا بودن جمعیت ساکن در شهرها، که معمولاً هم حاضر به پرداخت حق شهرنشینی

**۴- تأسیسات رفاهی و اقامتی مسافران و رانندگان -** برای اقامت مسافران با احتساب تعداد شب‌های اقامت آنها به طور متوسط یک مسافرخانه با ۱۰۰ تخت پیش بینی شده است. بر اساس پیشنهاد طرح تفصیلی پایانه، این مسافرخانه به صورت هتلی درجه ۳ طراحی و اجرا خواهد شد. علاوه بر این فضای عمومی، می‌بایست به اقامتگاه رانندگان نیز در این قسمت دقت شود. مسئله استراحت رانندگان در پایانه‌ها حیاتی است. بسیاری از تصادفات مهلک اتوبوس که به فاجعه و مرگ جمعی مسافران انجامیده، در اثر خستگی رانندگان روی داده‌اند. به دلیل مالکیت خصوصی اتوبوس‌ها، دیده می‌شود که رانندگان به خاطر مسائل ایمنی حاضر به ترک اتوبوس نیستند و استراحت در داخل اتوبوس را به استراحت در اقامتگاه ترجیح می‌دهند. بنابراین ضمن اندیشیدن تدابیر ایمنی برای عدم دسترسی افرادی «بجز رانندگان»، به پارکینگ اتوبوس‌ها، تأمین چشم‌انداز اقامتگاه به پارکینگ و ایجاد تأسیسات رفاهی در این اقامتگاه الزامی است.

**۵- تأسیسات مرکزی و سیستم نگهداری و بهره‌برداری -** تأسیسات تهویه حرارتی و برودتی و جلوگیری از ورود دود و هوای آلوده که به وسیله اتوبوس‌های برون شهری ایجاد می‌شود، مستلزم ایجاد فضاهای بسیار است. برخی از فضاهای مورد نیاز تأسیسات و نگهداری پایانه بدین شرح است: تأسیسات تأمین و ذخیره آب آشامیدنی و آتش نشانی، تصفیه فاضلاب، موتورخانه اصلی حرارتی و برودتی، انبار وسایل، و نظایر آنها.

**۶- تسهیلات تعمیر و نظافت اتوبوس‌ها -** اتوبوس‌های مسافربری پس از تخلیه مسافر برای نظافت و شست و شو و دیگر رسیدگی‌هایی که پس از هر سرویس لازم دارند، به قسمت تعمیرگاه گسیل می‌گردند. معمولاً تعمیرات سنگین بیرون از تعمیرگاه پایانه صورت می‌گیرد؛ اما پیش‌بینی ذخیره زمین و برنامه‌ریزی فضایی برای احتمال انجام این تعمیرات در پایانه برای سال ۱۴۰۰ لازم است. برنامه‌ریزی فیزیکی طرح پایانه همدان به صورت فضاها و سطوح لازم زیربنا در جدول شماره ۱ آمده است. این فضاها با توجه به مطالعات

جدول شماره ۱: برنامه ریزی فیزیکی پایانه اتوبوس‌های بین شهری همدان

شرح فضا	جمع مساحت (متر مربع)
جمع زیربنای منطقه اداری	۷۴۴
جمع زیربنای منطقه عمومی تسهیلات مسافربری	۳۱۸۱
جمع زیربنای منطقه تأسیسات اقامتی	۴۵۷۹
جمع زیربنای منطقه تجاری - اداری	۲۲۳۵
جمع زیربنای منطقه خدمات موتوری	۲۰۸۰
جمع زیربنای منطقه پشتیبانی و خدمات نگهداری	۱۲۳۷
جمع کل سطوح ساختمانی پایانه	۱۴۱۰۴
جمع کل سطوح پارکینگ‌ها و سکوهای پایانه	۲۰۸۳۱

عوارض) نیستند، محدودیت‌های مالی و درآمدی شهرداری‌ها تحمل مدیریت آزمون و خطا را ندارد؛ زیرا پیکره اقتصادی و پایه مالی شهرهای ایران آنقدر ضعیف است که اشتباهات مدیریتی و برنامه ریزی، جبران ناشدنی است. بدین ترتیب، این گونه مسائل باید شهرداری‌ها را مستلزم

**رانندگان به خاطر مسائل ایمنی حاضر به ترک اتوبوس نیستند و استراحت در داخل اتوبوس را به استراحت در اقامتگاه ترجیح می‌دهند. بنا بر این ضمن اندیشیدن تدابیر ایمنی برای عدم دسترسی افرادی «بجز رانندگان» به پارکینگ اتوبوس‌ها، تأمین چشم انداز اقامتگاه به پارکینگ و ایجاد تأسیسات رفاهی در این اقامتگاه الزامی است**

به هوشیاری بیشتر در اجرای برنامه‌ها بکند.

در مکان‌یابی پایانه شهری همدان به نظر می‌رسد به توسعه آتی شهر توجه نشده است و به حتم در آینده، به دلیل اینکه پایانه در جهت توسعه شهری قرار دارد، مسائل جدی و مشکلات شهری به وجود خواهد آورد. بعد از این مشکل، «مسئله فاصله پایانه و کاربری‌های اطراف آن» مطرح می‌گردد. در افق حداکثر ۵ سال آینده پایانه در میان بافت مسکونی و تجاری قرار خواهد گرفت و آن زمان مشکل ترافیک آن به یقین شبیه گره‌های ترافیکی ترمینال غرب در تهران خواهد شد. شهرداری‌ها در این زمینه حداقل می‌بایست راه‌های دسترسی و اطراف پایانه را به صورت تندرو و کندرو طراحی کنند که تداخل دسترسی محلی با راه شریانی تا حدودی تفکیک شود.

به هر حال، ترافیک برون شهری و درون شهری طبق الگوی انتخاب شده با هم تداخل دارند و برای تقلیل تأثیرات تداخل ترافیک برون شهری و درون شهری می‌توان با ایجاد و اتصال رامپ به پل ترافیکی طرح تفصیلی که در جنوب پایانه قرار دارد، از ازدحام در مسیر خروجی شهر جلوگیری کرد و همچنین فواصل لازم برای تغییر مسیر عبور بین ترافیک درون شهری و برون شهری را به وجود آورد.

در زمینه ورود به سالن اصلی، پیشنهاد می‌شود این سالن از ۳ طرف راه ورودی داشته باشد، تا نیاز به پیاده روی زیاد نباشد. در طرح تفصیلی

دسترسی به داخل سالن فقط از طرف شمال پیشنهاد شده است. در زمینه جابه‌جایی مسافره‌های پایانه، پیشنهاد می‌شود مسیر عبور خطوط شرکت واحد اتوبوس شهری همدان برای جابه‌جایی مسافران به داخل شهر، از محل پایانه عبور داده شود.

نکات مثبت طرح، با توجه به پیشنهادهای طرح تفصیلی اینها عبارتند از:

— ورود و خروج اتوبوس‌ها با بازرسی واحدی کنترل می‌شود؛

— استانداردهای دسترسی معلولان طبق مطالعات در نظر گرفته خواهد شد؛

— دسترسی اتوبوس‌های درون شهری شرکت واحد و خودروهای کرایه‌ای از مسیر سواری‌های شخصی و آژانس‌های تاکسیرانی جدا شده است؛

— پارکینگ‌های شبانه اتوبوس‌ها در نزدیکی اقامتگاه رانندگان، پیشنهاد شده است؛

— مسیر ورود پیاده به سالن اصلی، در صورت احداث پل هوایی، با ترافیک عبوری خودروها قطع نخواهد شد.

در خاتمه باید بیان شود که شهرداری همدان باید با سرعت و سرمایه‌گذاری بیشتری در به پایان رساندن پایانه همدان اهتمام ورزد؛ زیرا پایانه کنونی

**برنامه ریزی کاربری زمین شهری به مثابه الگوی آتی بهره‌برداری از زمین در شهر، مستلزم تفکر در تأمین اعتبارات است. در غیر این صورت، همان‌طور که تاکنون مشاهده شده است، مطالعات طرح‌های جامع و دیگر طرح‌ها ناکارآمد خواهد بود و با مشکل مواجه خواهند شد**

آن در وضعیت بسیار نامناسبی قرار گرفته است. از طرف دیگر، این شهر دارای تقاضای مسافرت بالایی نسبت به میانگین کشوری است، که خود ناشی از موقعیت توریستی و جغرافیایی آن است. لذا سرعت در اتمام پایانه همدان در وضعیت کنونی نشان از فهم اولیای شهر از مسائل فرهنگی، کالبدی، اجتماعی شهر همدان دارد.



ترمینال کنونی همدان

#### منابع

- ۱) رازانی، اسد و دیگران: برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری، انتشارات نور علم، ۱۳۸۱.
- ۲) رضویان، محمد تقی: برنامه‌ریزی کاربری زمین شهری، نشر منشی، ۱۳۸۱.
- ۳) زبیری، کرمان‌الله: برنامه‌ریزی کاربری زمین شهری، نشر دانشگاهیزد، ۱۳۸۱.
- ۴) سعیدنیا، احمد: تأسیسات خدمات شهری (کتاب سبز شهرداری)، جلد ۸، انتشارات سازمان شهرداری‌ها، ۱۳۷۸.
- ۵) سعیدنیا، احمد: مدیریت شهری (کتاب سبز شهرداری)، انتشارات سازمان شهرداری‌ها، ۱۳۷۹.
- ۶) مهندسین مشاور بیش فن: طرح تفصیلی پایانه برون شهری همدان، کارفرما: سازمان عمران و بهسازی همدان.
- ۷) مهندسین مشاور پارس ویستا: سرانه کاربری‌های خدمات شهری، جلد اول، انتشارات سازمان شهرداری‌ها، ۱۳۸۰.
- ۸) مهندسین مشاور موزیا و همکاران: طرح تفصیلی شهر همدان ضوابط مقررات، تشکیلات.

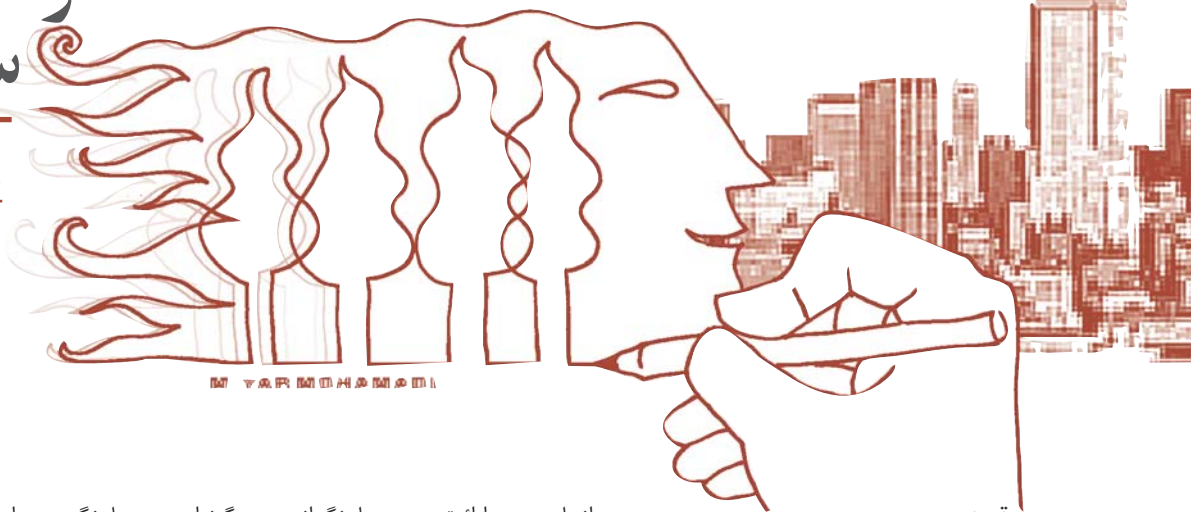
# برنامه‌ریزی و طراحی فضای سبز شهری

مسعود تقوایی

عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان

مرضیه شاهوردیان

کارشناس ارشد جغرافیا



مقدمه

در ساماندهی به هر محیط بایستی شناخت بین مناظر و محیط طبیعی، هماهنگی پدیده‌های طبیعی و غیر طبیعی در نظر گرفته شود. بنابراین در طراحی فضای سبز به دو نکته باید توجه کرد: اول چارچوب و اسلوب طرح؛ دوم - که اهمیت زیادی در کار طراحی دارد - ویژگی‌های خود طرح.

درک واقعی و درست از موقعیت‌های مکانی و اقلیمی و داشتن اطلاعات کافی و دقیق از تغییرات آب و هوایی و ارتباطات زیست محیطی و بوم‌شناختی، ضروری است. از همین دست است داشتن دیدی همه‌جانبه و سیستمی بر محیط برای ایجاد تعادل در کار طراحی و دارا بودن قدرت خلاقیت، نوآوری و ابتکار و آمیزش طرح‌های مختلف به صورتی زیبا و دلپذیر؛ و از طرفی هم داشتن قدرت تفکر، استعداد و اندیشه، هوش و ادراک، ذوق و سلیقه و در نهایت توجه به فطرت و تمایل ذاتی بشر. طراحی می‌تواند با رعایت مسائل مختلفی همچون نحوه طراحی، ادغام گونه‌های بومی و غیر بومی، شرایط اجتماعی حاکم بر جامعه، سنت‌ها، اعتقادات مذهبی، تاریخ شکل‌گیری باغ‌ها و تفرجگاه‌ها و مسائلی از این قبیل طرح مناسبی ارائه دهد.

در این مقاله سعی می‌شود که نکات یاد شده در حد امکان به نحوی مشروح مورد بررسی قرار گیرد. فضاهای سبز به خاطر زیبایی و دلپذیری خاص خود و دخالتی که در پاکیزگی هوا دارند و می‌توانند بخشی از اوقات فراغت افراد را به شکل‌های مختلف پر کنند، مورد توجه عموم‌اند. به همین دلیل است که طراحی آنها نیز همواره اهمیت خاصی دارد.

رسیدن به مینا و الگویی برای طراحی فضای سبز متضمن درک اهداف صحیح و شناخت پیشینه آن است. دیدن طبیعت و ظرافت‌های آن و چگونگی رابطه‌اش با

انسان و سپس ارائه تصویری هماهنگ از هر دو به گونه‌ای جذاب، با الهام از طراحی‌های متفاوتی که حتی در سایر کشورها مورد استفاده قرار می‌گیرد، می‌تواند طراح را در بسیاری از موارد کمک کند.

بدین منظور در اینجا ابتدا انواع پارک‌ها و طرح‌ها به گونه‌ای گذرا ذکر می‌گردد و سپس طراحی فضاهای سبز مورد بررسی قرار می‌گیرد. پارک‌ها را می‌توان از لحاظ خطوط طراحی به چند قسمت تقسیم کرد:

**۱- پارک‌های منظم:** این گونه پارک‌ها، همان گونه که از نام شان پیداست، نوعی نظم و یکنواختی در خود دارند. استفاده از خطوط هندسی و قرینه‌سازی در این شیوه طراحی پایه اصلی کار را تشکیل می‌دهد. این سبک بیشتر در پارک‌های فرانسوی به کار برده می‌شد و به همین نام معروف است. این شیوه طراحی در واقع به نوعی طرح متقارن هم محسوب می‌شود. این طرح به خاطر داشتن اجسام قرینه، در افراد به نوعی ایجاد انضباط، شکوه، قدرت و رعایت مقررات می‌کند و از این رو برای کمپ‌های ارتش بسیار مناسب است. به علاوه، در ساختمان‌های دانشگاه نیز، به دلیل نظم و توازن در تفکر کاربرد دارد. این سبک در قدیم در طراحی باغ‌های ایرانی نقش عمده‌ای داشت.

**۲- پارک‌های غیر منظم:** به کارگیری اشکال غیر منظم بدون تقارن و با استفاده از خطوط غیر منظم ولی مرتبط به هم، از ویژگی‌های این طرح است و به همین دلیل به آن طرح نامتقارن نیز می‌گویند.

مناظر زیبای طبیعت بیشتر نامتقارن‌اند ولی توازنی بین دو سوی محور برقرار است. بنابراین در طراحی نامتقارن انسان به طبیعت نزدیک می‌شود... در اینجا از مناظر طبیعی اطراف می‌توان الهام گرفت. این طراحی راحت و برای طبیعت انسان لذت بخش است. در این نوع طراحی احتیاج زیادی به هم زدن طبیعت نیست چون در

هماهنگی و همراه با مناظر اطراف بنا می‌شود.<sup>(۱)</sup> به دلیل اینکه طراحی این گونه پارک‌ها در ابتدا در انگلستان مورد استفاده قرار گرفت، اینها به پارک‌های انگلیسی هم مشهورند. این نوع پارک‌ها به دلیل تأثیر پذیری از طبیعت بکر جذابیت بیشتری دارند و به همین دلیل برای شهرسازی مناسب‌ترند. استفاده از این طرح در پارک‌های نمایشگاهی، پارک ورزشی و پارک‌های عمومی و جنگلی توصیه می‌شود.

**۳- پارک‌های مختلط:** اینها در واقع تلفیقی‌اند از دو سبک قبلی، به اضافه یک سری ضوابط دیگر. امروزه اکثر پارک‌هایی که احداث می‌شوند از این سبک پیروی می‌کنند. اصولاً طرح پارک‌های مختلط برای پارک‌های عمومی، پارک‌های نباتیک و پارک‌های وحش است.

به غیر از پارک‌های یاد شده اقسام دیگری هم مانند پارک فانتزی، مدرن و ژاپنی وجود دارد. پارک‌های فانتزی بیشتر برای ارائه و نشان دادن مواد یا ترکیبات تجارتي با ایجاد هماهنگی و تنوع بین قسمت‌های مختلف طراحی می‌شوند. به عبارت دیگر، اینها فضایی باز و آزاد را تشکیل می‌دهند که تا حدی تابع و پیرو موضوع مورد نظر است.<sup>(۲)</sup>

**۴- پارک‌های مدرن:** اشکال طراحی برای این گونه پارک‌ها ظاهراً از ضوابط معین و خاصی پیروی نمی‌کند؛ ولی عملاً طراحی و خطوط آن جلوه‌ای از پارک‌های مختلط را به همراه دارد. بنابراین استفاده از خطوط مستقیم و با قوس‌های کمی پیچ و خم دار، همراه با نمایش زوایا در جلوه دادن این پارک‌ها مؤثر است. معمولاً برای تزئین و فضا سازی در اطراف ساختمان‌های چندین طبقه و مجتمع‌های ساختمانی نیز از این سبک طراحی استفاده می‌شود. شاید بتوان گفت که سبک مذکور نوعی الهام و اختلاط از باغ‌های ژاپنی است که با دیگر خصوصیات طرح هماهنگی دارد.<sup>(۳)</sup>

نکته در خور توجه در تمام طرح‌های یاد شده، کاربرد



تهران - فضای سبز اطراف یک بزرگراه

گیاهان در طرح است و باید از مناظر موجود به بهترین شکل استفاده شود.

طراح با شناخت کامل نسبت به فرم گیاهان و تجسم رشد نهایی آنها و مناطق بومی گیاهان و تغییر شکل آنها در فصول مختلف می‌بایست از گیاهان مناسب در طرح خود استفاده کند. نحوه قرار گرفتن گیاهان در طرح نسبت به رنگ آنها و ترکیب کلی رنگ‌ها در مجاورت هم، با اهداف و استفاده خاصی که از این موضوع خواهد شد، دارای اهمیت است<sup>(۴)</sup>. استفاده از قانون تباين می‌تواند در مهم جلوه دادن موضوعی در طرح کمک کند. به عنوان مثال، برای نمایش تندیس سفید یک شخصیت مهم می‌توان پشت آن را سیاه کرد؛ یا استفاده از گل‌های لاله در زمینه چمن کاری شده نمود و جلوه خاصی به همراه خواهد داشت. در واقع زمینه عامل مهمی در نشان دادن موضوع است.

### هدفگذاری

هر طرحی که ارائه می‌شود باید دارای اهداف مشخص باشد که عمده‌ترین آنها در امر فضای سبز عبارتند از:

- ۱- ایجاد هماهنگی و تعادل و توازن در محیط زیست برای حفظ روابط انسان و محیط
- ۲- کاهش آلودگی و حفظ محیط زیست
- ۳- افزایش جاذبه‌های زیبایی در محیط زندگی
- ۴- اولویت دادن به فضاهای سبز
- ۵- انتخاب مناسب‌ترین، مفیدترین و در عین حال مقاوم‌ترین یا ماندگارترین گونه‌های گیاهی که علاوه بر زیبایی و سرسبزی، مقاوم به آفات نباتی باشند.<sup>(۵)</sup>

### چارچوب اولیه طراحی

از جمله مسائل مهم در طراحی پارک‌ها تدوین برنامه با چارچوبی کلی است، به طوری که بتوان تمام عوامل مورد نظر را در آن گنجانده به علاوه، هر طرح می‌بایست انعطاف‌پذیر باشد تا در صورت مشاهده نکته یا مسئله جدیدی بتوان آن را هم مد نظر قرار داد. این برنامه می‌تواند شامل مواردی از این قبیل باشد:

#### ۱- نکات مرتبط با عوامل طبیعی

انتخاب مکانی مناسب برای انجام طرح به گونه‌ای که از لحاظ شکل، مساحت، زمین‌شناسی، نوع خاک، توپوگرافی، میزان رطوبت، عوامل فرسایشی و تخریبی و همچنین از نظر چشم اندازهای پیرامونی و امنیت روانی و فیزیکی مناسب باشد. توجه به شرایط اقلیمی و اکولوژیکی منطقه.

تهیه نقشه از منطقه کمک شایانی به طراح می‌کند. برای تهیه نقشه منطقه می‌توان از مقیاس‌های کوچک مانند ۱/۲۵۰۰، ۱/۵۰۰۰، ۱/۱۰۰۰۰ و یا از نقشه‌های بزرگ مقیاس ۱:۱، ۱/۲، ۱/۵، ۱/۱۰، ۱/۲۰، ۱/۵۰ استفاده کرد. مقیاس نقشه بسته به شکل و موقعیت زمین و نیز بهره‌گیری از نظریات متخصصان مربوط تغییر می‌کند.<sup>(۶)</sup>

بررسی میزان برف و باران سالانه به منظور ایجاد راه‌های خروجی آب‌های اضافی به سمت چاه‌ها یا فاضلاب‌های تعیین شده.

#### ۲- نکات مرتبط با گیاهان غیر درختی

در هم آمیختن گیاهان گلدار و زینتی و تطبیق دادن آنها با سبک معماری ساختمان یا محوطه خانه‌ها.

استفاده از گیاهان حفاظتی در مناطق کویری - نیمه کویری و مناطق نزدیک کمربندهای شنی ساحلی که در اثر بادهای منطقه‌ای تحت تأثیر قرار می‌گیرند.

توجه به مسائل نور و دقت در تعیین محل کاشت گیاهان بوته‌ای و درختان که مانع دید و نیز ایجاد تاریکی نشوند.

انتخاب گیاهان مناسب و مفید و سازگار با محیط با توجه به شرایط خاک (از نظر میزان املاح و مواد معدنی)، آب و هوا و چگونگی رطوبت موجود در خاک یا در فضا.

استفاده از خاک‌های مناسب و کودهای حیوانی و گیاهی، به منظور تقویت خاک و رشد بیشتر گیاهان که در صورت لزوم می‌توان از کودهای شیمیایی نیز استفاده کرد.

رعایت فصل کاشتن گیاهان گلدار و زینتی و چمن کاری.

کاشتن بموقع چمن‌ها در فضاهای مناسب و آبیاری بموقع آنها، مراقبت از آنها و چیدن علف‌های هرز و زدن چمن‌ها.

### نکات مرتبط با گیاهان درختی

انتخاب درختان همیشه سرسبز، به منظور حفظ زیبایی محیط در تابستان و زمستان.

انتخاب درختان خزان‌پذیر، به منظور ایجاد سایه در تابستان و آفتاب در زمستان.

در نظر گرفتن درختان مفید و باد شکن در طرح‌های جنگل کاری و رعایت سیستم نواری در جنگل و مرتع.

در نظر گرفتن عدد ۳، ۵، ۷ در تعداد درختان و کاشتن آنها در مکان‌هایی که احتیاج به وجود سایه است.

از بین بردن درختچه‌های مزاحم و درختان خشکیده.

### نکات مرتبط با طراحی و نحوه آرایش فضا و تأسیسات فنی

رعایت توازن و هماهنگی و تنوع رنگ‌ها در طراحی بناها.

انتخاب محل بازی برای بچه‌ها در محل‌های سایه دار.

در نظر گرفتن امکانات جدید برای احداث مناطق تفرجگاهی.

کف‌سازی پیاده راه‌ها با سنگ‌های هم شکل و یا موزائیک‌های مناسب.

در نظر گرفتن محلی برای ایجاد استخر یا دریاچه و نیز محل مناسب برای گلخانه.

آماده‌سازی محیط برای استفاده از شبکه آبیاری و ماشین آلات باغبانی.

تقسیم زمین به قطعات و اندازه‌های مختلف به منظور ایجاد تأسیسات لازم ساختمانی مانند امور اداری، کتابخانه، امور نگهداری، امور ورزشی، زمین‌های بازی، احداث دریاچه‌های مصنوعی (حداکثر با عمق ۵۰ تا ۱۵۰ سانتی متر)، استخرها، فواره‌ها، جوی‌های آب و آب‌رفت‌ها، محل آب نماها و چراغ‌های رنگین، حفر چاه‌های آب، آلاچیق، تخته‌سنگ، احداث خیابان‌ها (با عرض دست کم ۱۵ متر و پیاده‌روهایی به عرض ۲ متر)، ایجاد پارکینگ، محل درهای ورودی و خروجی و بالاخره در نظر گرفتن فضای لازم و مناسب برای چمن کاری، گل کاری و درختکاری بر مبنای استانداردهای لازم.<sup>(۷)</sup>

تهیه نقشه برق رسانی به قسمت‌های مختلف پارک.

تعیین پرسنل فنی و اداری برای پیاده کردن طرح و بررسی

مسئولیت‌ها از نظر مدیریت و از نظر تأمین اعتبارات مالی. — پیاده کردن و نظارت طرح.<sup>(۸)</sup>

— استفاده از مصالح ساختمانی مناسب با رعایت تناسب و هماهنگی با بقیه اجزای طرح، به گونه‌ای که در فاصله کوتاهی کهنه نشود.

— تهیه برنامه کار و جدول زمانی انجام هر یک از فازها، انعطاف‌پذیر بودن طرح برای اصلاح و ترمیم موارد یاد شده با پیش‌بینی هزینه‌های موجود با قابلیت اجرا.

### نقش درختان در طراحی فضای سبز

از نکات مهم در طراحی فضای سبز در نظر گرفتن انواع و اقسام درختان و درختچه‌ها و بوته‌هاست که می‌توان متناسب با شرایط محیط زیست و پایداری و سازگاری آنها، از انواع مختلف شان در طراحی استفاده کرد. افزایش وسعت درختان تضمین بیشتری در پاکیزگی هوای شهر به شمار می‌آید. لذا با توجه به مواردی از جمله رنگ برگ‌های درختان و تغییر آن در فصول مختلف، خزان‌پذیر یا دائمی بودن برگ‌ها، شکل درختان به طور ایستاده یا گسترده، منشعب یا درختچه‌ای، خزنده، رونده، پیچندگی درختان، رنگ و جنس آنها، میزان صوت‌شکن بودن و جلوگیری از آلودگی، سایه‌دار بودن، بزرگی تاج و نظایر اینها می‌توان از طیف گسترده و متنوعی از آنها در طراحی استفاده کرد.

افزون بر موارد مذکور، نمی‌بایست درختان را در کنار هم یا در فاصله‌های نادرست کاشت. گاه مشاهده می‌شود که سرو خمره‌ای در کنار درختانی چون عرعر و زبان گنجشک و چنار و بید و افاقیا به صورت در هم کاشته می‌شوند. نتیجه چنین بی‌نظمی در درجه اول صرف هزینه‌های گزاف و در مرحله دوم شکست طرح است. به عنوان مثال، نیاز آبی و خصوصیات خاک مناسب برای درختان و گل‌ها متفاوت است. هر چند که این شکست ممکن است ناشی از مشکلاتی چون مواد سمی موجود در خاک باشد ولی در اکثر موارد فقدان اطلاعات ما درباره نیازهای درختان، اساسی‌ترین مشکل محسوب می‌شود. در موارد نادری افراد در روش‌های ساده اصلاح منطقه قبل از کاشت درختان غفلت می‌کنند و با آماده‌سازی نامناسب مکان‌ها امکان شکست را افزایش می‌دهند.<sup>(۹)</sup> لازم به ذکر است که ترکیب پیچیده و تنوع گیاهان نمی‌بایست الزاماً به معنای الگوی مناسب تلقی شود زیرا الهام از طبیعت خود گرایش به سادگی دارد؛ مضافاً اینکه هزینه نگهداری گونه‌های متنوع در محیطی کوچک بسیار زیاد خواهد بود.

در مورد استفاده از درختان پهن برگ همیشه سبز رعایت برخی نکات الزامی است؛ از آن دست‌اند:

در نظر گرفتن حداکثر ارتفاع، میزان گسترش و میزان رشد، رشد نهایی و بلوغ کامل گیاه. همچنین در مورد استفاده از درختچه‌ها باید دقت کرد تا در ترکیب نهایی، برگ‌های شان در هم و انبوه به نظر نرسند. بعضی از درختچه‌ها که می‌توانند نقش اساسی در طراحی فضا داشته باشند عبارتند از: شمشاد، ماگنولیا، برگ‌نو، پایتال‌ها، آزالیا، کاملیا، و جز اینها.

کاشت گروهی درختان به صورت توده به جای کاشت تک درختان و پخش آنها در سطح پارک، از نکاتی است که می‌بایست در حداکثر محیط‌های سبز و پارک‌ها در شهرها مورد توجه قرار گیرد.<sup>(۱۰)</sup>

### نکاتی چند در مورد محل کاشت درختان

(الف) برای یافتن محل درختان در طراحی در خط فرضی از نقطه دید ناظر به طرفین محل مورد نظر دو خط به ارتفاع محل رسم می‌کند تا مخروط دید به دست آید و محل کاشت در قاعده مخروط تعیین گردد.

(ب) فاصله درخت از ساختمان در ۴/۵ متری جنوب و ۶ متری غرب در نظر گرفته شود، تا در گرم‌ترین ساعات روز حداکثر سایه را برای ساختمان‌های موجود به وجود آورد و ریشه‌های درخت به پی ساختمان آسیب نرساند.

(ج) فواصل باید برای درختان بزرگ بیشتر شود و تا دو برابر افزایش یابد.

(د) درختچه‌ها و درختان کوچک زینتی به فاصله ۲/۵ متری از ساختمان، کشت می‌شوند.

(ا) فواصل کاشت درختان میوه‌دار و کوچک از هم ۳ متر، درختان گسترده با غیر گسترده ۱۴ متر، درختان گسترده با گسترده ۲۰ متر، درختان غیر گسترده با غیر گسترده ۱۰-۶ متر است.

این فواصل با سطح سایه اندازه مورد نیاز درخت و همچنین گستردگی تاج تغییر می‌کند. به طور مثال، در ایران به علت نیاز به سطح سایه مناسب‌ترین فاصله برای کشت چنار خیابان‌ها ۴/۵ متر است.<sup>(۱۱)</sup>

### نقش گیاهان و گل‌ها در طراحی فضای سبز

از دیگر عوامل مهم در طراحی فضای سبز، گل‌ها هستند که به خاطر لطافت و زیبایی خاصی که دارند باعث می‌شوند متخصصان علم گیاه‌شناسی و باغبانی اقدام به کارشناسی و کشت و کار گونه‌های مختلف و ایجاد کولتوارهایی که برگ و گل زیباتر و با دوام‌تری دارند استفاده کنند. در این محث ابتدا گیاهان معطر و سپس شرایط زیستی آنها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

— **گیاهان معطر:** این گیاهان که دارای برگ، شاخه، گل یا میوه‌اند، تأثیر زیادی در آرامش روانی انسان‌ها دارند.

— گیاهان معطر به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند: گیاهان با برگ‌های معطر و گیاهان با گل‌های معطر. گیاهانی که دارای برگ‌های معطرند، شامل گیاهان همیشه سبز یا خزان‌کننده است. گاه عطر این گیاهان پس از هرس و فشردن، یا در هنگام آبیاری، در فضا می‌پیچد.

از آن جمله‌اند برگ بو، مورد، گل شراب، آویشن، رزماری، بومادران، اسطوخودوس، سنتولینا و سوزنی برگان مانند سروها (سرو سیمین و سرو شیرازی)، سدر هیمالیا، و جز اینها.



گیاهان دارای گل‌های معطر شامل آنهایی است که با تولید گل‌های معطر در فصول مشخصی از سال، عطر و رایحه دل‌انگیز خود را در فضای پارک‌ها رها می‌سازند؛ مانند طاووسی، گاردینا، تاتوره، یاسمن، پیچ آبجویی، میخک هندی، نرگس درختی، گل یخ و اطلسی.

### کاربرد گیاهان معطر

۱- کاشت گیاهان معطر در پیاده‌راه‌ها توصیه می‌شود زیرا کاشت این گیاهان تنها به خاطر ظاهر زیبای شان نیست، بلکه عطر دل‌انگیز آنها نیز در انسان احساس آرامش همراه با شادی و مسرت به وجود می‌آورد. با کاشت این گیاهان در بزرگ‌راه‌ها و میدان‌ها تنها یکی از جنبه‌های طراحی که استفاده از زیبایی دیداری گیاهان است در نظر گرفته می‌شود. و نه عطر آنها. بنابراین پارک‌های شهری و جنگلی نیز که محل‌هایی برای استراحت و پیاده روی دارند، محل مناسبی برای کاشت این گیاهان هستند.

۲- گیاهان معطر را می‌توان در پارک‌ها و اطراف اماکنی که ممکن است در آنها بوی نامطبوع ایجاد شود (مثل اطراف قفس جانوران) کاشت.

۳- اماکن آرام و بی‌سروصدای پارک نیز برای کاشت این گیاهان مناسب است؛ زیرا این اماکن بیشتر برای تفکر، تمدد اعصاب یا مطالعه استفاده می‌شود.

۴- گیاهان معطر را می‌توان در باغچه‌های کنار پنجره‌ها یا درون گلدان در تراس ساختمان‌های مسکونی، بیمارستان‌ها و رستوران‌ها کاشت؛ زیرا عطر آنها در شب قوی‌تر است و به درون ساختمان راه پیدا می‌کند.<sup>(۱۲)</sup>

۵- گیاهان معطر دارای این قابلیت هستند که طراحان را قادر می‌سازند تا لزوماً آن را در معرض دید نکارند؛ زیرا انتشار عطر آن گاهی بیشتر مد نظر است. بنابراین در نقاط کور نیز می‌توان فضای سبز مناسب ایجاد کرد.

آگاهی از احتیاجات و شرایط زندگی گیاهان به طراحان کمک می‌کند تا با مطالعه دقیق‌تری به انتخاب آنها برای فضای سبز شهر بپردازند. در ادامه، برخی از این نکات مورد بررسی قرار می‌گیرد.

### ۱- شرایط محیطی و سازگاری گیاه

هر گیاه دارای میدان اکولوژیکی<sup>(۱۳)</sup> خاصی است که گیاه در آن شرایط زندگی می‌کند. بنابراین برای انتخاب گیاه باید دقیقاً عوامل اصلی اکولوژیکی و فاکتورهایی مهم نظیر نور، حرارت، رطوبت نسبی، شدت باد و ارتفاع محل و عوامل خاکی را مورد مطالعه قرار داد و با توجه به آن، گیاه مناسبی را که بتواند در چنین شرایطی زندگی کند انتخاب کرد. مسلماً پوشش گیاهان منطقه تا حد زیادی می‌تواند راهنمای خوبی برای انتخاب گونه‌های مناسب باشد. به عنوان مثال، درخت چنار در بیشتر شهرهای ایران با محیط سازگاری یافته است، در صورتی که درخت زبان گنجشک<sup>(۱۴)</sup> بیشتر منطبق با شرایط شهرهایی چون اراک است، یا مثلاً گیاه خرزهره تطابق خاصی با شرایط آب و هوایی زابل پیدا کرده است.

### ۲- اختصاصات گیاه از دیدگاه علم پزشکی

تاکنون گیاهانی که برای فضای سبز شهری انتخاب شده‌اند از این نظر کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند و در نتیجه بسیاری از گیاهان که برای فضای سبز شهری مورد استفاده قرار می‌گیرند، آلرژی‌زا

هستند. از آن جمله می‌توان به اینها اشاره کرد: گیاهان تیره چنار، زیتون، زبان گنجشک، توت، توت سفید، افرا، افرای سیاه، بید، شالک، سپیدار، گردو، نارون، اوجا، نمدا و نظایر اینها.

همچنین گیاهان تیره غلات که اغلب چمن‌ها به آن تعلق دارند مانند چمن ایرانی، پوآ و فستوکا آلرژی‌زا هستند ولی خوشبختانه چون چمن‌ها قبل از گل دادن مرتباً زده می‌شوند، تولید گل و گرده نمی‌کنند و از این نظر خطری ندارند. به علاوه گیاهان تیره Compositae که بزرگ‌ترین تیره گیاهی را از نظر تعداد گونه‌ها در دنیا تشکیل می‌دهند، آلرژی‌زا هستند.

به طور کلی گیاهان باد دوست<sup>(۱۵)</sup> به علت آنکه گرده‌های سبک و زیادی تولید می‌کنند و گرده‌ها در هوا می‌پراکنند و با باد انتقال می‌یابند، نسبت به گیاهان حشره دوست<sup>(۱۶)</sup> که دانه کمتر و سنگین‌تری دارند و انتقال آنها با حشرات صورت می‌گیرد، باید از نظر آلرژی‌زایی دقت بیشتری در مورد کشت شان به عمل آید.

در مطالعاتی که در فرانسه به عمل آمده، بازدانگان با آنکه از گیاهان آنموفیل هستند، گرده‌شان تولید آلرژی نمی‌کند ولی یو. سرافینی<sup>(۱۷)</sup> در ایتالیا نشان داده است که تیره‌های کاج، سرخدار و سروها قادر به ایجاد آلرژی هستند. همچنین سروهای کوهی در غرب آمریکا آلرژی‌زایند. در ایران هنوز مطالعاتی در این زمینه به عمل نیامده است. به علاوه، برخی از گیاهان برای انسان و حیوان سمی‌اند، که کاشت آنها در شهرها و پارک‌ها خالی از خطر نیست. از آن دست است خرزهره<sup>(۱۸)</sup> که دارای ماده سمی به نام الندرین<sup>(۱۹)</sup> است. این گیاه در شهرهای شمالی کشور و شهر زابل از نظر زیبایی و سازگاری با محیط در سطح وسیعی کشت می‌شود و تاکنون توجهی به سمی بودن آن نشده است.

سرخدار درخت زیبایی با برگ‌های دائمی و میوه گیلاس مانند است ولی به علت دارا بودن شاخ و برگ سمی در کشت آن برای فضای سبز باید دقت کافی به عمل آید تا در دسترس بچه‌ها نباشد. بر عکس، برخی از گیاهان اسانس‌هایی در هوا پخش می‌کنند که باعث از بین رفتن بسیاری از میکروب‌ها و جانوران موذی می‌شود که از آن جمله درخت کاج و اکالیپتوس را می‌توان ذکر کرد.<sup>(۲۰)</sup>

### ۳- گیاهان از نظر زیبایی

گیاهان از نظر فرم و اندازه و رنگ با هم متفاوت‌اند و هر کدام از آنها می‌تواند چنانچه به طور مناسب انتخاب شود، مناظر بدیعی را به وجود آورد. همچنین بعضی گیاهان می‌بایست به صورت تک درخت و تعدادی به صورت مجموعه و یا همراه با گونه‌های دیگر کشت گردند تا جلب توجه کنند. این کاری است که مهندس فضای سبز<sup>(۲۱)</sup> می‌بایست انجام دهد.

### ۴- گیاهان از نظر اقتصادی

گیاهانی که برای فضای سبز مورد استفاده قرار می‌گیرند حتی الامکان باید طوری انتخاب شوند که تهیه و به خصوص نگهداری آنها کمترین هزینه را در برداشته باشد. در سرزمینی چون ایران که آب مسئله‌ای حیاتی است، بهتر است جز در مواقع ضروری، به جای چمن که به آب زیادی احتیاج دارد، در پارک‌ها و میدان‌ها از گیاهان پوششی دیگر - مانند پیچ تلگرافی و عشقه - استفاده کرد. البته در نظر گرفتن گیاه از دیدگاه اقتصادی، بستگی کامل به سازگاری آن با محیط دارد. هر چه گیاهان با محیط سازگارتر باشند، هزینه نگهداری آنها کمتر است. البته این بدان معنی نیست که فقط



### ایمنی فضاهای سبز

پارک‌ها به عنوان مأمونی که در همه فصول سال پذیرای اقشار مختلف مردم، کودکان و نوجوانان و سالمندان هستند، احتیاج به ایمن‌سازی دارند، و این از وظایف طراحان و متولیان فضای سبز است.

از جمله مسائل و مشکلاتی که می‌تواند در پارک‌ها ایجاد خطر کند، انتخاب مصالح کفپوش معابر از لحاظ شدت یا ضعف صیقلی بودن آنهاست که به مجرد خیس شدن بر شدت صیقلی بودن شان افزوده می‌شود. خصوصاً در قسمت‌های پر تردد، به خاطر اصطکاک و ساییدگی، لزوم تیشه‌ای کردن سطوح سنگ در هر چند سال یک بار امری ضروری است.

بارش برف و یخبندان در فصل سرد سال از جمله مشکلات دیگری است که می‌تواند برای شهروندان حادثه آفرین باشد. برای رفع این مشکل می‌توان از المنت‌های برق استفاده کرد. بدین معنی که در لایه‌های میانی بتون کفپوش از سیم‌های مقاومت دار - که هنگام عبور برق انرژی گرمایشی تولید می‌کنند - استفاده می‌شود. لازم نیست که این حرارت خیلی زیاد باشد بلکه تنها دمای بین ۲ الی ۵ درجه سانتی گراد بالای صفر از یخ زدن سطح پیاده رو جلوگیری می‌کند و موجب ذوب شدن برف‌ها و یخ‌ها می‌شود. این عمل برای رفع مشکل یخ‌زدگی استخرها، حوض‌ها و آب‌نماها هم می‌تواند مؤثر باشد و با ثابت نگهداشتن دمای آب بین ۱ تا ۲ درجه سانتی گراد بالای صفر می‌توان از ترک خوردن مصالح جلوگیری به عمل آورد.

توجه به چنین مسائلی خصوصاً در مورد کودکان، معلولان و جانبازان جنگی اهمیت بیشتری دارد. بدین ترتیب از یک طرف از زمین خوردن و آسیب دیدگی بدنی در آنها جلوگیری می‌شود و در عین حال با رعایت جزئیات دیگری از قبیل طراحی و ساخت و ساز پله‌ها، زوایای شیب‌ها و پرتگاه‌ها امکان استفاده بیشتر آنها فراهم می‌آید. وجود لبه‌های تیز و برنده مانند جداولی که در کناره‌های پیاده روها و تقسیمات پارک‌ها به چشم می‌خورند، یا لبه‌های تیز نرده‌های کوتاه، فواره‌های سنگی، جداول جوی‌های آب و نظایر اینها همگی عوامل خطرناک و پرحادثه در پارک‌ها هستند، که در صورت طراحی دقیق می‌توان شدت خطر را تا حد زیادی کاهش داد.

در طراحی فضای سبز ایجاد اختلاف سطح از روش‌های طراحی در سطوح شیبدار است ولی نباید فراموش کرد که تعداد زیادی از مراجعه کنندگان کودکان و سالمندان اند و این اختلاف سطوح و جزئیات درگیری آن با پیاده‌روها بسیار اهمیت دارد.

امنیت روانی در کنار ایمنی فیزیکی دارای اهمیت ویژه‌ای است؛ بدین معنا که در فضاهایی که روشنایی مناسبی ندارند، زمینه بروز رفتارهای ناهنجار و حتی ترس برخی از مراجعه کنندگان از فضا به وجود می‌آید. البته توده انبوه گیاهی در کنار پیاده‌روهای کم‌رفت و آمد و نیز نورپردازی‌هایی که سایه‌های هراس‌انگیز ایجاد می‌کنند، می‌تواند بر شدت چنین چیزی بیفزاید<sup>(۳۳)</sup>.

بدین ترتیب مسئله روشنایی و نورپردازی در طراحی‌های فضای سبز امری لازم‌الاجراست، به شرط آنکه تأسیسات برق ناشی از آن در کنار محیط‌های مرطوب و آبی و نزدیک به زمین - یعنی دقیقاً جایی که دسترس کودکان است - قرار نگیرد.

به غیر از عوامل یاد شده، مسئله مهم دیگری که در ایمنی

از گیاهان کم‌توقع و بردبار و کم‌هزینه به هر شکل و رنگ و فرمی که دارند در فضای سبز استفاده شود؛ بلکه باید سعی کرد تا حد امکان هزینه با منظور خاصی که فضای سبز برای آن احداث می‌شود مطابقت داشته باشد. اما همیشه نمی‌توان به خاطر مسائل اقتصادی از پاره‌ای دیگر از اهداف انتخاب گیاهان چشمپوشی کرد. به عنوان مثال، گیاهانی که برای استفاده در اتوبان‌ها به منظور جلوگیری از تابش نور چراغ‌های اتومبیل‌رانندگان مقابل در نظر گرفته می‌شوند، هزینه فراوانی از لحاظ آبیاری می‌طلبند یا در باغ گیاه‌شناسی که گونه‌های مختلف گیاهی برای مسائل علمی، آموزشی و پژوهشی جمع‌آوری می‌شوند، هزینه زیادی تحمیل می‌گردد.

تنوع‌طلبی انسان نیز عامل دیگری است که تنوع گیاهان در محیط‌های سبز را توجیه می‌کند. نمی‌توان چنار را به بهانه اینکه کم‌هزینه‌ترین گیاه است برای فضای سبز مورد استفاده وسیع و مکرر قرار داد. بلکه باید سعی کرد تا در خیابان‌ها و میدان‌ها و کلاً فضاهای سبز با تنوع بخشی در اثر کاشت گونه‌های مختلف و با طرح‌های متفاوت از یکنواختی محیط کاست. با این همه، در مورد دوم، متخصصان اقداماتی را انجام داده‌اند لیکن در زمینه تنوع گونه‌ها هنوز حرکت جدیدی آغاز نشده است.

### ۵- گیاهان از نظر سالم‌سازی محیط

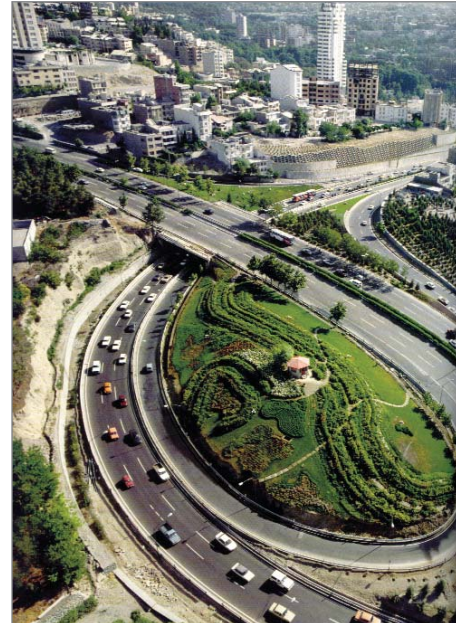
واضح است که هدف از ایجاد فضای سبز، سالم‌سازی محیط است. اگر چه تمام گیاهان سبز در اثر فتوسنتز می‌توانند گاز کربنیک حاصل در محیط را جذب و اکسیژن تولید کنند، لیکن می‌توان در ایجاد فضای سبز هدف‌های دیگری را که در سالم‌سازی محیط مؤثر باشند ملحوظ داشت. مثلاً در اطراف کارخانجاتی که گازهای سمی تولید می‌کنند، علاوه بر پیش بینی علمی و فنی برای جلوگیری از آلودگی هوا، می‌توان با ایجاد فضای سبز مناسب از انتشار این گازها تا حدی جلوگیری کرد.

تأثیرات این گازهای سمی بر روی درختان بستگی به تحریک پذیری آنان دارد. درختانی مانند کاج، ارغوان، و زبان گنجشک و درختان میوه‌دار مانند زردآلو و آلو حساسیت بیشتری نسبت به برخی از مواد سمی از جمله فلونوراید دارند؛ در صورتی که یونجه، گل سرخ، پنبه و گوجه فرنگی قدرت تحریک پذیری شان کمتر است.

به هر تقدیر، نمی‌توان از این گیاهان استفاده‌های نامطلوب کرد، چرا که - مثلاً گوجه فرنگی مورد تغذیه انسان است و یونجه مورد چرای دام‌ها؛ و اگر اینها به منظور جلوگیری یا کنترل آلودگی کشت شوند، مواد سمی در بافت‌ها و نسوج آن رسوخ می‌کند و در انسان بیماری و ناراحتی به وجود می‌آورد. پس بهتر است ابتدا در مورد مقاومت گیاهان غیر مثمر مطالعاتی صورت گیرد و سپس اقدام به کشت آنها گردد.

نیز چون گیاهان سوزنی برگ و به خصوص کاج‌ها مواد رادیواکتیو جذب می‌کنند، می‌توان در اطراف کارخانجات انرژی اتمی و محل‌هایی که راکتورهای هسته‌ای وجود دارد، با کاشت این گیاهان تا حدود زیادی از پراکنش این مواد جلوگیری کرد.

ضمناً از کاشت درختان میوه در خیابان‌ها و میدان‌ها باید خودداری کرد زیرا علاوه بر مسائل جنبی که به فرهنگ عامه بستگی دارد، این گیاهان از نظر آفات و بیماری‌ها آسیب پذیرند و چنانچه به سم‌پاشی آنها اقدام گردد، به کار بردن سموم حشره کش محیط را آلوده‌تر می‌سازد و این خود نقض غرض است.<sup>(۳۴)</sup>



تقاطع بزرگراه صدر و بزرگراه مدرس

پارک‌ها مورد نظر است، رفتار گروه‌های اجتماعی متفاوتی است که پارک را برای آسایش خود انتخاب کرده‌اند. نزاع‌های احتمالی بین افراد با شخصیت‌های مختلف و بعضاً ایجاد مزاحمت برای خانواده‌ها، که در بین آنها دختران جوانی وجود داشته باشد، به امنیت روانی به شدت آسیب می‌رساند. اگر قرار باشد پارک‌ها که تنها نقاط دور از ازدحام و تنش هستند به این گونه مسائل دچار شوند، دیگر نمی‌توان امیدوی به رفتن به این گونه مکان‌ها داشت. برای رفع این مشکل می‌توان از آرایش و چیدن گل‌ها و اجرای طرح‌های گیاهی استفاده کرد، تا از نفوذ صدا به داخل پارک و شلوغی‌های ظاهری پارک جلوگیری کرد.

مشکل دیگری که می‌تواند تا حد زیادی ایمنی در پارک‌ها را به خطر اندازد، روشن کردن آتش در سطوح‌های زباله، خصوصاً در هنگام برگ‌ریزی درختان، ایجاد اجاق‌های سنگی (چاله‌های آتش) و شکستن شاخه‌های درختان به ویژه در زمستان برای سوزاندن است که تأثیرات نامطلوبی را توأم بر روی محیط زیست و انسان می‌گذارد. اگر این حرکات آگاهانه-یا حتی غفلتاً- صورت پذیرد، می‌تواند موجبات آتش‌سوزی و حتی صدمه دیدن افراد را در پی داشته باشد. بدین خاطر، توصیه می‌شود در طراحی پارک‌ها و فضای سبز، مکان‌هایی مناسب برای انجام امور پخت و پز، گرم کردن غذا، دم کردن چای و حتی گرم کردن افراد در نظر گرفته شود. تعبیه مکان‌هایی برای شست و شوی ظرف‌ها و کارهایی از این قبیل نیز می‌تواند ضامن تمیزی و زیبایی محیط باشد. نگارنده به کرات شاهد شست و شوی ظروف در جوی‌ها، استخرها و آبنماهای پارک‌ها و یا ریختن مواد غذایی زائد به داخل آنها بوده است. دلیل چنین چیزی در اولین نگاه، کمبود این گونه فضاها از یک طرف و پایین بودن فرهنگ پارک نشینی و عدم رعایت افراد بوده است. حتی برخی افراد به دلیل دور بودن از سطوح‌های زباله اضافی خود را پای درختان می‌ریزند که این شامل ریختن آب‌های جوش پس مانده نیز هست؛ که نتیجه مستقیم همه آنها از بین بردن زیبایی‌هایی است که با به طور طبیعی یا با صرف هزینه‌های گزاف شکل گرفته‌اند.

تردد وسایل نقلیه سنگین برای تعمیر یا ترمیم قسمتی از فضا از عوامل دیگری است که در پارک‌ها باعث ایجاد سرو صدا و به خطر انداختن سلامتی کودکان می‌شود. در صورتی که طراحی اولیه با روشی صحیح صورت پذیرفته باشد، نیازی به این گونه کارها نیست؛ لیکن در صورت بروز چنین مسائلی می‌توان زمان‌های خلوت و کم تراکم مانند شب‌ها را برای این منظور انتخاب کرد.

وسایل بازی کودکان اگر غیر استاندارد طراحی شوند، یا اگر مصالحی که در قسمت پارک بازی بچه‌ها استفاده شده خشن و سخت باشد، باز ایجاد خطر و حادثه می‌کند. می‌توان با از بین بردن زوائد و لبه‌های تیز و به کارگیری مصالح مناسب مانند ماسه و ماسه بادی به عنوان کفپوش، در پیشگیری از چنین حوادثی کمک کرد.

آنچه ذکر گردید، همه آن چیزی نیست که در امنیت پارک‌ها نقش دارد. چه بسا مواردی هم وجود داشته باشد که تنها با مشاهده دقیق و ظریف و ثبت آن می‌توان از تکرارشان جلوگیری کرد. این تنها در صورتی ممکن است، که اطلاعات به گونه‌ای جمع‌آوری شود و در اختیار طراحان قرار گیرد تا آنها در برنامه خود لحاظ کنند و بدین ترتیب فضایی پی‌ریزی گردد که خاطرات خوش آن تا دراز مدت در اذهان باقی بماند.

البته برخی از خطرها و حوادث را می‌توان از طریق تابلوهای علائم راهنما و نصب آن در مکان‌های حساس و پرتراکم پیشگیری کرد.

لیکن تعداد تابلوها نباید به گونه‌ای باشد که شخص احساس کند چیزی شبیه به کتابچه راهنمایی و رانندگی پیش روی او قرار گرفته است.

به عنوان مثال، اگر در پارک‌ها مکان مناسبی برای آبخوری احداث نشود، غالباً برخی افراد ناآگاه به سراغ آب‌های ناآشامیدنی می‌روند و همین باعث به وجود آمدن بیماری‌های انگلی و رودهای در آنها می‌شود. پس لزوم تابلوهای هشدار دهنده در چنین مواردی اجتناب‌ناپذیر است.

از انواع تابلوهای ضروری برای پارک‌های بزرگ، نقشه پارک است که می‌بایست در جلوی در ورودی نصب شود. نقشه پارک برای بازدید کنندگان بسیار مفید است.

در پارک‌های شهری به منظور آشنا کردن مردم با تاریخچه و موقعیت پارک، تاریخ احداث، تاریخ بازسازی، مساحت، مکان گزینی تجهیزات، تأسیسات و انواع گونه‌های گیاهی پارک می‌توان شناسنامه‌ای تهیه کرد و در قسمت در ورودی پارک نصب کرد.

تابلوها از نظر محتوا به طور کلی بر سه نوع‌اند:

– هشدار دهنده یا بازدارنده؛ – هدایت کننده یا راهنما؛ و – بیان کننده شعارها و پیام‌های فرهنگی.<sup>(۲۴)</sup>

تابلوها همچنین به لحاظ طراحی باید حاوی نکاتی از جمله ترکیب رنگ، نور، تنوع، ابعاد، مقیاس و توجه به سرعت ناظر باشد. داشتن انسجام و هماهنگی با سایر عوامل پارک نیز باید مراعات گردد. به عنوان مثال، اگر طرح پارک مدرن، طبیعی یا ژاپنی است می‌توان با استفاده از مصالح طبیعی مانند چوب و سنگ تابلوی مناسبی ساخت. البته استفاده از فلز و شیشه هم متداول است. البته فلز به خاطر حالت بیروح و خشکی که به محیط می‌بخشد، جذابیت چندانی ندارد، اما در مقابل تغییرات اقلیمی مقاوم‌تر است. شیشه نیز به دو صورت کاربرد پیدا می‌کند: رسم کردن کلمات و علائم بر روی آن، یا قرار دادن صفحه‌ای با نکات مورد نظر بین دو لایه شیشه. در برخی موارد می‌توان از تندیس‌ها و مجسمه‌هایی که به منظور خاصی طرح می‌شوند به جای تابلو استفاده کرد. اینها گاه می‌توانند بدون واژه و کلام منتقل کننده نکات بهداشتی، آموزشی و جز اینها باشند.

### تجهیزات پارک

ضرورت ارائه خدماتی چون در نظریه مکان‌های ورزشی، فرهنگی و تفریحی به مردم در پارک‌ها از جمله مسائل دیگری است که باید در طراحی پارک‌ها در نظر گرفته شود. وجود ساختمان‌های خاص برای مقاصد چون برگزاری نماز، سکوه‌های نشیمن، مبلمان پارک و سازه‌هایی از این قبیل با در نظر گرفتن هماهنگی آن با سایر اجزای پارک می‌تواند هر گونه نواوری و ابتکار را پذیرا باشد. به عنوان نمونه، در ساخت سکوه‌های نشیمن می‌توان از مصالح مختلفی چون چوب، فلز، بتن، سنگ یا پلاستیک استفاده کرد؛ منتهی توجه به شرایط آب و هوا، معماری پارک، علاقه ذاتی انسان و مدت دوام و عمر این مصالح با در نظر گرفتن استفاده مجدد آن به صورت بازیافت باید مورد دقت قرار گیرد. چوب و سنگ به خاطر ویژگی‌هایی که دارند مناسب‌ترند، اما پلاستیک در صورت

پانویس‌ها:

۱- همای، رؤیا؛ مبانی طراحی فضای سبز، ۱۳۷۱، ص. ۱۹۵.  
۲- حکمتی، جمشید؛ طراحی باغ و پارک، ۱۳۷۱، ص. ۲۴۷.  
۳- همای، ص. ۲۵۰.

۴- همای، رؤیا، پیشین، ص. ۱۹۶.  
 ۵- تیرکی، ابراهیم؛ مبانی طراحی فضای سبز، ۱۳۷۱، ص. ۱۷۲.  
 ۶- همای، صص. ۱۷۲-۱۶۶.  
 ۷- همای، ص. ۱۷۲.  
 ۸- طباطبایی، محمد؛ نکات لازم برای طراحی پارک‌های شهری و جنگلی (۱-پارک‌های شهری)، ص. ۲۳.  
 ۹- بی‌جی، فیروز؛ جنگلداری شهری، ۱۳۷۴، ص. ۵۵.  
 ۱۰- مجنونیان، هنریک؛ درختان و محیط زیست، ۱۳۶۹، ص. ۱۴۰.  
 ۱۱- صدرنوری، بهاد؛ فضای سبز، ضرورت و طراحی، ۱۳۷۱، صص. ۱۸-۱۷.  
 ۱۲- حوزه معاونت آموزش و پژوهش سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران؛ گیاهان معطر و کاربرد آنها در طراحی فضای سبز، ۱۳۷۶، ص. ۴۵.

13- Niche ecologique  
 14- Fraxinus  
 15- Anemophile  
 16- Entomophile  
 17- U. Serafini  
 18- Nerium Oleadner  
 19- Oleandrine  
 ۲۰- صناعی، مبانی طراحی فضای سبز از نظر نحوه انتخاب گیاهان، ۱۳۷۱، صص. ۲۱۱-۲۱۰.

۲۲- صناعی، پیشین، صص. ۲۱۴، ۲۱۲.  
 ۲۳- تریایی فرد، حمید رضا؛ «ایمن‌سازی در پارک‌ها»، ۷۴-۷۲، صص ۶۲-۶۲.  
 ۲۴- حوزه معاونت آموزش و پژوهش سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران؛ ضرورت استفاده از علائم راهنما در پارک‌ها، ۱۳۷۶، ص. ۴۲.  
 ۲۵- آکنج، شهناز، و حمید رضا تریایی فرد؛ نکاتی پیرامون تجهیزات پارک‌ها، ۱۳۷۶، صص. ۲۵-۲۳.  
 ۲۶- طباطبایی، محمد؛ نکات لازم برای طراحی پارک‌های شهری و جنگلی (۲-پارک‌های جنگلی)، ص. ۵۷.

#### منابع:

— همای، رؤیا؛ مبانی طراحی فضای سبز، مجموعه مقالات سمینار فضای سبز، سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران، اول، ۱۳۷۱.  
 — حکمتی، جمشید؛ طراحی باغ و پارک؛ انتشارات فرهنگ جامع، چاپ سوم، ۱۳۷۱.  
 — تیرکی، ابراهیم؛ مبانی طراحی فضای سبز، مجموعه مقالات سمینار فضای سبز، سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران، اول، ۱۳۷۱.  
 — طباطبایی، محمد؛ نکات لازم برای طراحی پارک‌های شهری و جنگلی (۱-پارک‌های شهری)، سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران، ۱۳۷۴.  
 — مجنونیان، هنریک؛ درختان و محیط زیست، دفتر آموزش زیست محیطی، ۱۳۶۹.  
 — صدرنوری، بهاد؛ فضای سبز، ضرورت و طراحی، حوزه معاونت آموزشی و تحقیقات سازمان پارک‌ها و فضای سبز، ۱۳۷۱.  
 — حوزه معاونت آموزش و پژوهش سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران؛ گیاهان معطر و کاربرد آنها در طراحی فضای سبز، مجموعه مقالات علمی و تخصصی فضای سبز، ج ۲، سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران، ۱۳۷۶.  
 — صناعی، مبانی طراحی فضای سبز از نظر نحوه انتخاب گیاهان، مجموعه مقالات سمینار فضای سبز، سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران، ۱۳۷۱.  
 — تریایی فرد، حمید رضا؛ ایمن‌سازی در پارک‌ها؛ فصلنامه علمی فضای سبز، شماره ۹، ۱۰، سال سوم، ۷۴-۷۲.  
 — حوزه معاونت آموزش و پژوهش سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران؛ ضرورت استفاده از علائم راهنما در پارک‌ها، مجموعه مقالات علمی و تخصصی فضای سبز، سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران، ۱۳۷۶.  
 — طباطبایی، محمد؛ نکات لازم برای طراحی پارک‌های شهری و جنگلی (۲-پارک‌های جنگلی)؛ ابداً آموزش و پژوهش سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران، ششم.

فرسودگی و تغییر فرم قابلیت کمتری برای استفاده مجدد دارد و همچنین نسبت به تغییرات دمایی حساسیت بیشتری دارد و زودتر در معرض خرابی و شکستگی قرار می‌گیرد.

عوامل متعددی در انتخاب محل استقرار نیمکت‌ها و سکوهایی نشیمن مؤثرند. نوع مصالح به کار رفته و فاصله نیمکت تابعی از بافت فرهنگی پارک و میزان جمعیت بازدید کننده است. مطابق با آن، میزان صدمه به محیط نیز تفاوت دارد؛ ولی به هر حال ارج نهادن به امنیت روانی در استفاده از نیمکت‌ها امری مهم است. رفتار خصوصی گرای مردم را در اشتیاق برای داشتن محیطی دور از انظار، نیز باید در طراحی مد نظر قرار داد. در پارک‌ها می‌توان با قرار دادن نیمکت‌ها در پرچین‌های گیاهی و یا انحنای ایجاد شده در گذرگاه‌ها، محیط امن روانی از نظر دید، انعکاس صدا، بو، نور آفتاب و رطوبت ایجاد کرد.

در فضاهایی مانند اطراف آب‌نماها، استخرها یا نقاط مرتفع پارک که دارای چشم‌انداز و منظره زیبایی هستند، مردم مشتاق‌ترند و نیاز آنان به استراحت و تماشا تأمین می‌شود.

انتخاب سکوهایی مناسب برای گروه‌های اجتماعی همسان که زاویه‌ای دیگر جای بحث دارد. به عنوان مثال، برای افراد سالمند نیمکت‌هایی به صورت نیمدایره‌ای طویل و یا چهارگوش مناسب‌تر است.

نیمکت‌ها برای استفاده هر گروه سنی که باشد، باید از تابش آفتاب در امان باشد. اگر جنس آنها از سنگ یا فلز است قرار دادن قطعه یا لایه‌ای چوب بر روی سطح نشیمن می‌تواند از شدت تاب‌زبان حرارتی آن جلوگیری کند. قرار دادن نیمکت‌ها در زیر سایه درختان و احداث کپر یا آلاچیق به صورت سایه بان برای نیمکت‌ها نیز علاوه بر زیبایی، چنین منظوری را فراهم می‌آورد.

آخرین نکته‌ای که باید در طراحی نیمکت‌ها مد نظر قرار داد، ابعاد نیمکت و شکل و فرم آن است. در واقع نیمکت‌های مورد استفاده در پارک‌ها باید با قوانین طراحی خاص خود و جدا از سایر مکان‌های دیگر مورد توجه قرار گیرند.

در پارک‌ها برای گذراندن اوقات فراغت مدت استفاده از نیمکت طولانی است و از نظر فرم، باید آسایش بیشتر مد نظر قرار گیرد.

نیمکت کوتاه با عمق زیاد راحتی بیشتری به استفاده کننده می‌دهد. البته ارتفاع نیمکت از سطح زمین باید با تناسب انسانی مطابقت داشته باشد. ابعاد قسمت کف نیمکت از نظر عمق باید به اندازه‌ای باشد که تکیه‌گاه مناسب به وجود آید و قسمت زیر زانو نیز مشکلی نداشته باشد؛ لبه تیز نیمکت باعث احساس قطع خون و اعصاب می‌شود.

در اطراف زمین بازی کودکان نیز وجود سکوهایی نشیمن مطابق با تناسبات بدنی کودکان، که در ضمن دارای اشکال و رنگ‌های جالب توجه باشد، بسیار مناسب است.

در فرم صحیح نشستن بر روی نیمکت، بیشترین تماس قسمت زیر ران و تکیه مناسب قسمت پایین کمر زاویه حدود ۱۰۳° برای پشت بیشترین تکیه را به وجود می‌آورد و بدن برای مدت بیشتری در حالت استراحت باقی می‌ماند. در ضمن ارتفاع مناسب کف نیمکت با زمین، مقدار فشار وارد بر زیر زانو را کم می‌کند. کوتاه کردن صندلی به روش غلط، باعث نشستن غیر عادی و زاویه بسته زانو می‌شود و خستگی زودرس حاصل می‌گردد. در صورتی که ارتفاع نیمکت پایین آید، باید زاویه نشستن از سطح زمین شیب بگیرد و به همین نسبت زاویه قسمت

پشت بیشتر شود. ولی در این حالت نیاز به تکیه قسمت سر شدید می‌شود تا حالت استراحت بهتری به استفاده کننده بدهد.<sup>(۲۵)</sup>

چنانچه فضاهای سبز، علاوه بر کاشت و پرورش درختان و سایر رستنی‌ها، با برخی از تجهیزات پارک‌ها مجهز گردد، سودمندی و جذابیت آن چندین برابر می‌شود و مردم با عشق و علاقه بیشتری از آنها استقبال می‌کنند. به عبارت دیگر، می‌توان گفت که وجود فضاهای سبز در شهرها و اطراف آنها به منزله رستوران‌های رایگان روح است.<sup>(۲۶)</sup> ذکر این نکته نیز ضروری است که اگر قرار باشد مواد غذایی و تغذیات در پارک به فروش برسد، می‌بایست حتماً زیر نظر مراجع ذی صلاح و مراکز بهداشتی باشد تا امکان هرگونه آلودگی و مسمومیت به حداقل برسد. در ثانی، مکان کیوسک‌ها و یا رستوران‌ها بهتر است در جایی باشد که به طور مستقیم یا غیر مستقیم ایجاد مزاحمت یا خطر برای افراد نکند. این وضعیت برای فروش اسباب و وسایل بازی نیز صدق می‌کند.

### پیشنهادهای

به منظور رسیدن به فضایی سبز، آرام بخش و روح افزا در شهر، طراحان و مهندسان فضای سبز باید برای دستیابی به اصول و نکات یاد شده اهتمام بیشتری ورزند و بکوشند با توجه به موقعیت‌های جغرافیایی، اقلیمی و رفتارهای اجتماعی و فرهنگی مردم حتی الامکان موارد یاد شده را در طراحی خود مد نظر قرار دهند. هر چند که در برخی موارد امکان ایجاد همه آنها وجود ندارد. ولی ابداع و نوآوری‌ها می‌تواند خلأهای موجود را پر کند.

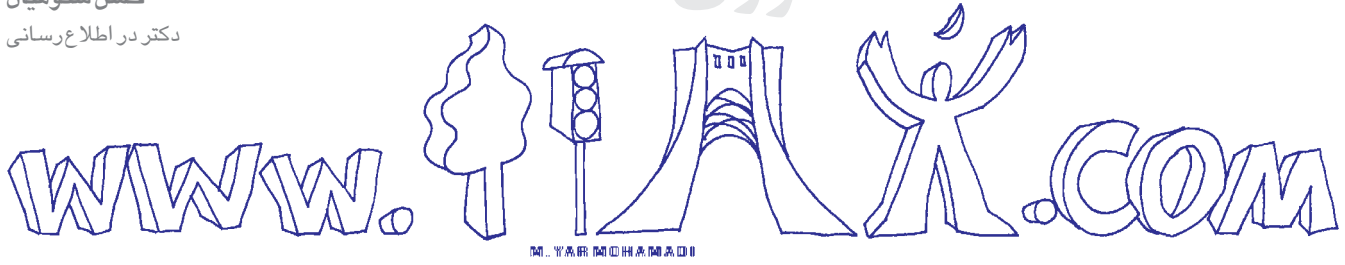
وجود شوراهایی متشکل از افراد صاحب نظر و متخصص در علوم طراحی، باغبانی، گیاه‌شناسی، محیط زیست، جغرافیا، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، زمین‌شناسی، مهندسان هواشناسی و جزایان، می‌تواند در نهادینه کردن تشکیلات فضای سبز مؤثر باشد. این متخصصان می‌توانند با ایجاد باغ‌های مطالعه گیاهان، گونه‌های مختلف بومی و خارجی را جمع‌آوری کرده و به مطالعه سازگاری آنها با محیط اقدام کنند و بانک‌هایی را به وجود آورند که از تلقیح گونه‌های مختلف باشد. این امر به هزینه، امکانات، تحقیقات لازم و بودجه کافی از طرف مسئولان و دست‌اندرکاران دولتی نیاز دارد. گیاهان علاوه بر زیبایی‌هایی که به محیط ارزانی می‌دارند، به طور تدریجی خود دچار مشکلات زیست محیطی — که ما برای شان به وجود آورده‌ایم — می‌شوند. آنها به مرور زمان دچار بیماری‌های ناشی از آلودگی صوتی، کارخانجات، ماشین‌ها و حتی آسیب روانی خاص خود می‌شوند که باید به منظور رفع مشکل آنها بودجه کافی و اقدام اساسی در نظر گرفته شود.

طراحی پارک‌های شهری به گونه‌ای که دربرگیرنده تمام نکات و قواعد طراحی باشد دشوار است و هر طرح و نقشه و استاندارد که داده شود، بالطبع مخالفان و موافقانی خواهد داشت. نکته مهم این است که تمام اجزای پارک از گونه‌ها، گل‌ها و درختان گرفته تا مصالح ساختمانی و عناصر و سازه‌های پارک که در جهت ایمنی یا تجهیزات استفاده می‌شوند، می‌بایست دارای هارمونی و هماهنگی باشند و انس و الفت انسان را با طبیعت بیشتر کنند و در جهت جلوگیری از تخریب محیط زیست باشند، تا همه برای رسیدن به هدفی مشترک — که آرامش و سبکی روح و روان انسان شهرنشین در بند آلودگی‌های تکنولوژی است — مهیا گردند.

# فناوری اطلاعات در مدیریت شهری

حسن شکوهیان

دکتر در اطلاع‌رسانی



آن در جهان با استفاده از دو ویژگی سرعت و دقت صورت می‌پذیرد، آیا می‌توان نسبت به چنین روند فراگیری بی‌تفاوت بود و در عزلت و تنهایی با تفکر سنتی رایج جوامع جنوب شاهد چنان دگرگونی‌های سریع و عمیق بود؛ و یا اینکه باید ابزارهایی که می‌توانند سرعت و دقت لازم و مناسب با سایر شرایط را برای جامعه فراهم آورند استفاده کرد؟

تکنولوژی اطلاعات می‌تواند در افزایش میزان کارایی بخش‌های گوناگون، از طریق فراهم آوردن زمینه‌های تأثیرگذار مناسب اندیشیدن، تجزیه و تحلیل کردن، تصمیم‌سازی و اجرا، مؤثر واقع شود. این فناوری می‌تواند در کاهش بسیاری از هزینه‌های معمول سازمان‌ها مؤثر باشد و همچنین از تحمیل هزینه‌های گزاف بر دوش اقتصاد کلان ملی جلوگیری کند. کوچک شدن سازمان‌ها، و حضور مستمر و نظارت دقیق

**گسترده‌گی و پیچیدگی سازمانی مربوط به مدیریت شهری و حجم وسیعی از وظایف متعددی که بر دوش این ساختار نهاده شده است، مستلزم بازنگری و اعمال مهندسی اصلاحات در ساختار سازمانی مدیریت شهری است**

مدیران بر حوزه سازمانی از دستاوردهایی است که فناوری اطلاعات انجام آن را فراهم ساخته است. روند مبادله اطلاعات و انجام کارها در شکل سنتی خود مستلزم صرف هزینه‌های فراوان مالی و اتلاف وقت بسیار است. وقتی پیامی در شکل سنتی خود و از طریق به کارگیری سیستم پستی حداقل مستلزم گذشت یک هفته‌ای زمان است چگونه می‌تواند با فناوری اطلاعات، که همین کار را می‌تواند از طریق ارسال نمابر در کمتر از چند ثانیه انجام دهد، مقایسه شود و رقابت کند؟

استفاده از فناوری اطلاعات در مدیریت شهری مقوله مهمی است که از ابعاد گوناگون مدیریتی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی جای بحث و بررسی دارد. گستردگی و پیچیدگی سازمانی مربوط به مدیریت شهری و حجم وسیعی از وظایف متعددی که بر دوش این ساختار نهاده شده است، مستلزم بازنگری و اعمال مهندسی اصلاحات در ساختار سازمانی مدیریت شهری است. استفاده از نرم‌افزارهای کارآمد و شایسته در طراحی جدید این سازمان و به کارگیری تکنولوژی متناسب با برنامه‌ها و راهکارهایی که در بخش نرم‌افزاری به وسیله اندیشه ورزان سازمان پیشنهاد می‌شود، گامی در جهت ساده‌سازی فرایندهای به کار گرفته در چنین سازمانی، به منظور کاستن از پیچیدگی و غلبه بر گستردگی وظایف مدیریت شهری است.

مدیریت شهری امروز سخت‌نیازمند اطلاعات و شناخت میزان تأثیرگذاری هر یک از مقوله‌های اطلاعاتی در فرایند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری است.

بدین منظور تلاش در جهت کسب و گردآوری اطلاعات و پردازش آن برای استفاده از حوزه مدیران ضرورتی است که باید از طریق به کارگیری و استفاده مناسب از متخصصان و ابزارهای لازم فناوری اطلاعات برآورده گردد. چنین رویکردی بر مدیریت روزآمد سازمان‌ها مستلزم گرایش به سوی کانون اصلی این تفکر - یعنی ایجاد مراکز پردازش اطلاعات - در سازمان است. اعمال این جریان خود در گرو شناخت دقیق و علمی سازمان، اهداف، رسالت‌ها، وظایف و توانایی‌های آن است. به عبارت دیگر، از آنجا که هرگونه تصمیمی بر شالوده اصلی سازمان استوار می‌گردد، لازم است که این شالوده و بنیان هر چه واقعی‌تر مورد بازنگری و مطالعه قرار گیرد تا بتوان به تجسم مطلوب سازمان دست یافت. هر گونه تلاش در واقع نوعی اتلاف انرژی و دور شدن از اهدافی است که همه تلاش‌ها به قصد آن آغاز شده‌اند.

از منظر اقتصادی، مفهوم بهره‌وری در مدیریت به عنوان شاخصی از موفقیت و یا عدم موفقیت سازمان‌ها به طور جدی مطرح شده است. در حالی که اعمال مدیریت و روش‌های حاکم بر

خانه‌ها و در قلب کاربران فناوری اطلاعات رسوخ کرد و آنان را به گونه‌ای تشنه و نیازمند اطلاعات لازم برای حضور در جامعه فرهنگی شهری ساخت، هر گونه غفلت از آن به مفهوم ایجاد نوعی بیگانگی فرهنگی و بسترسازی برای حضور سایر فرهنگ‌ها و ارزش‌های فرهنگی است.

تکنولوژی اطلاعات می‌تواند در افزایش میزان کارایی بخش‌های گوناگون، از طریق فراهم آوردن زمینه‌های تأثیرگذار مناسب اندیشیدن، تجزیه و تحلیل کردن، تصمیم‌سازی و اجرا، مؤثر واقع شود

هرگاه از تکنولوژی اطلاعات در مدیریت شهری به خوبی استفاده شود، علاوه بر کارآمدی و افزایش ضریب تولید ناخالص ملی و نهایتاً قابلیت انعطاف و مانور مدیران برای برقراری عدالت اجتماعی از طریق به کارگیری سرمایه‌های مادی و معنوی در پروژه‌های علمی و برنامه‌ریزی شده، نوعی رفاه مطلوب در جامعه ایجاد می‌گردد. پیامد چنین رویکرد اقتصادی می‌تواند زمینه‌های رشد مقوله‌های اجتماعی را فراهم آورد و شهروندان را به نوعی تعادل روانی - اجتماعی هدایت کند، که در نتیجه آرامش پویا و فعال شهروندان را به دنبال خواهد داشت و زمینه‌ای را برای پرداختن به سرمایه‌گذاری فرهنگی و رشد و ارتقای دانش شهروندی فراهم خواهد کرد. مجموع چنین تلاشی قطعاً به سالم‌سازی و شفافیت سیاسی تبدیل خواهد شد؛ و این بزرگراهی است که به تفکر، عقلانیت، اعمال خرد جمعی و دستیابی به اطمینان و اعتماد سیاسی منتهی خواهد شد. از چنین رویکردی در صحنه‌های جهانی به سیاست حقیقی مشارکت جویانه تعبیر می‌شود.

از منظر اجتماعی نوع نگرش جوامع انسانی به سازمان‌ها کاملاً تغییر یافته است. شهروندان آشنا با حقوق شهروندی و دارای سطح دانش و کارایی بالا، که بعضاً خود از مدیران موفق سازمان‌های خصوصی و شرکت‌های بین‌المللی هستند، تلقی خاصی از سازمان و مدیریت آن دارند. اینان نمی‌توانند نسبت به درهم‌ریختگی سازمان‌ها و عدم کارایی آنها بی‌تفاوت باشند؛ بلکه همواره با نگرش علمی بدان می‌نگرند و چنانچه پاسخ مناسبی دریافت نکنند، به مرور به نوعی بی‌تفاوتی و سرخوردگی از مدیریت جامعه می‌رسند. پیامد این جریان بدون شک مجموعه‌ای از اعتراض‌های پنهان و آشکار، بی‌اعتمادی به حاکمان و دل‌سردی نسبت به کارایی نظام اجتماعی و نهایتاً جست و جوی راهی برای گریز از این گونه فشارهای اجتماعی و پناه بردن به جوامع دیگر به عنوان راه حل برگزیده خواهد شد.

یکی از مسائل مغفول در مدیریت کشورهای جنوب، عدم توجه به سرمایه‌گذاری‌های فرهنگی در جهت رشد و ارتقای سطح دانش شهروندی است. امروزه فرهنگ مدیریت شهری بیش از همه باید نسبت به امر آموزش‌های مستقیم و غیر مستقیم فرهنگی، از طریق برنامه‌های گوناگون و متنوع، حساسیت نشان دهد و در راه دستیابی به سطح مطلوبی از آن تلاش کند. فناوری اطلاعات، به دلیل گستردگی طولی و عرضی که در

مدیریت شهری امروز سخت نیازمند اطلاعات و شناخت میزان تأثیرگذاری هر یک از مقوله‌های اطلاعاتی در فرایند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری است

جامعه دارد و با عنایت به میزان تأثیر آن در شکل‌دهی شخصیت فرهنگی شهروندان، ابزار بسیار مناسب و کارآمدی در جهت رشد سطح فرهنگی جامعه محسوب می‌گردد. وقتی می‌توان در عمق

## فراخوان مقاله فصلنامه مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری با هدف جلب مشارکت فکری جامعه علمی از صاحب نظران و دانش پژوهان حوزه‌های مختلف علوم شهری دعوت می‌نماید تا با ارسال مقالات علمی خود به غنی‌تر کردن محتوای علمی فصلنامه کمک نمایند.

موضوعات ویژه و مهلت ارسال مقالات به شرح زیر است:

شماره ۱۴ - برنامه‌ریزی و مدیریت شهری استراتژیک (تا پایان آبان ماه)

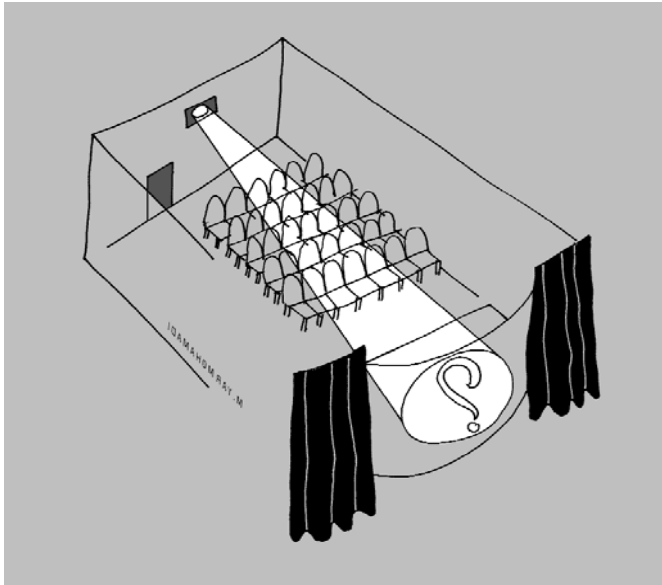
شماره ۱۵ - آموزش و پژوهش مدیریت شهری (تا پایان دی ماه)

شماره ۱۶ - مدیریت کلانشهری (تا پایان اسفند ماه)

شماره ۱۷ - حاکمیت شهری (تا پایان اردیبهشت ۱۳۸۳)

# ساماندهی سینماها متولی کیست؟

سعیده پوستی



دستاوردهای شهری آثار و نتایج مستقیم فعالیت‌های اقتصادی - سیاسی - اجتماعی دولت‌ها و سازمان‌های غیر دولتی و مردم است.

در این میان مشارکت‌های مردمی به صورت گروه‌های متمرکز و غیرمتمرکز، نقش مهمی در مدیریت شهری ایفا می‌کند. اما آنچه بیش از همه می‌تواند این دستاوردها را در جهتی مثبت و مفید رهنمون کند، موارد قانونی و حقوقی معتبر، لوائح و آیین‌نامه‌های کارشناسی شده در قالب برنامه‌های دراز مدت، نبود نوسان در بودجه‌ها و منابع پایدار، تعامل بین سازمان‌ها به منظور در کنار هم قرار گرفتن شان - و نه رودررویی - داشتن حوزه فعالیت تعریف شده، مرجع داوری معتبر برای حل مناقشات، پذیرفتن تنها یک مسئولیت مهم اصلی، و همچنین عناصر ثابت اجرایی است.

متأسفانه در این میان فقدان عناصر ثابت اجرایی خود زمینه نارسایی در دستیابی به عوامل دیگر را تسریع می‌کند؛ چرا که به علت نبود برنامه‌های مدون تغییرات مکرر در سطوح اجرایی از بالا به پایین با تغییرات عمده در طرح‌های اجرایی همراه است؛ که این دو همواره ظهور و پاگیری یک جامعه مرفه و کم مشکل‌تر را به تعویق می‌اندازد.

تاخیر و عدم همکاری در اطلاع رسانی به افراد جامعه، که مطلع شدن حق اول آنهاست و آنان را برای مشارکت‌های آتی تشویق می‌سازد، در این میان از دیگر عوامل منفی محسوب می‌شود.

متأسفانه در تهیه این گزارش به رغم تماس‌های مکرر، موفق به دریافت پاسخ‌های مقتضی از معاونت فرهنگی، اجتماعی شهرداری تهران و مدیر کل نظارت و ارزشیابی وزارت ارشاد اسلامی نشدیم.

این در حالی است که دریافت این اطلاعات کمک شایان توجهی در جهت روشن شدن ابعاد موضوع و تکمیل گزارش به شمار می‌رفت.

روزی که لومیرها<sup>(۱)</sup> به ثبت طبیعی وقایع که رو در روی دوربین رخ می‌داد پرداختند، شاید هرگز نمی‌پنداشتند که کالایی به سبب هزینه‌های شهری افزوده‌اند و روزی برسد که نبود آن را نتوان متصور شد. رشد فنی و هنری سینما چیزی نبود که بتوان جلوی آن را گرفت. سینما با گذشت زمان جای خود را به عنوان یکی از عرصه‌های تأثیرگذار تفریحی - آموزشی - تبلیغاتی باز کرد و به تدریج به یکی از ابزارهای مهم سلطه اجتماعی - فرهنگی میان جوامع بدل شد؛ ابزاری شنیداری - بینایی که در لحظه لحظه‌اش احساسات و عواطف انسانی را با خود می‌برد تا نتیجه‌ای از پیش تعیین شده را در قلب و ذهن انسان به جا بگذارد.

با چنین وصفی و به منظور دسترسی بهتر و سریع‌تر افراد جامعه به تولیدات سینمایی، بدیهی است که رشد و گسترش سالن‌های سینما از یک سو و رشد کیفی و کمی تولیدات از سوی دیگر لازم و ملزوم یکدیگرند. ریزش مخاطبان سینما در سال‌های اخیر - در نگاهی کلی - نتیجه و حاصل افت کمی و کیفی تولیدات سینمایی از یک سو و دسترسی آسان به بهترین فیلم‌های روز دنیا از سوی دیگر است. در این حالت به نظر می‌رسد افزایش ظرفیت سینمایی چندین مقرون به صرفه نباشد؛ هر چند در این معادله نباید فراموش کرد که تولید کنندگان و تهیه کنندگان سینما آن گاه که بدانند مخاطبان را در تعداد بیشتری سالن جذب خواهند کرد، سرمایه بیشتری را نیز برای تولیدات جذاب هزینه خواهند کرد.

اگر بپذیریم دستاوردهای مثبت نتیجه فعالیت‌های هدفمند و تحقیق شده است، افزایش ظرفیت‌های سینمایی در ماده ۱۶۱ برنامه قانون سوم توسعه که آیین‌نامه اجرایی آن در جلسه هیئت وزیران مورخ ۱۱/۲۶/۷۹ به تصویب رسیده است، جای بررسی دارد.

ماده ۱۶۱ - پیامدهای نه چندان درخور توجه این ماده در ۴ بند به طور مشخص بر لزوم وجود

تسهیلات و امکانات برای پشتیبانی از ساخت، تجهیز و بازسازی امکانات سینمایی - فرهنگی کشور پافشاری می‌کند و آیین‌نامه اجرایی آن مشتمل بر ۱۷ ماده به طرح جزئیات و چگونگی اجرای قانونی آن می‌پردازد. ماده ۲ این آیین‌نامه به شهرداری‌ها اجازه می‌دهد تا زمین مناسب تحت تملک خود را در مقابل دریافت حداقل سهم بدون انتقال مالکیت به مدت ۲۵ سال در اختیار افراد حقیقی و حقوقی قرار دهند. در حالی که حدود بیش از دو سال از تصویب این آیین‌نامه می‌گذرد، شهرداری هیچ قطعه زمینی را در اختیار متقاضیان قرار نداده است.

عبدالکریم بابا رضا، قائم مقام سابق حوزه معاونت اجتماعی - فرهنگی تهران، در این باره چنین می‌گوید: «امروزه نظارت قانونی بر اجرای تبصره‌ها، آیین‌نامه‌ها و لوائح وجود ندارد و افراد ذی‌نفع به واقع نمی‌دانند که برای طرح مشکل خود باید به چه کسی و کجا مراجعه کنند.»

زینب امامی، کارشناس و نماینده اداره کل برنامه ریزی و شهرسازی در کمیسیون‌های ماده ۵ و ۲ می‌گوید: «هر چند شهرداری تاکنون زمین در اختیار متقاضیان قرار نداده است، ولی متقاضیان بسیاری با استفاده از ماده ۳ این آیین‌نامه می‌کوشند کاربری‌های مسکونی خود را به تجاری تغییر دهند». ماده ۳ به سازندگان سینما اجازه می‌دهد تا معادل ظرفیت سینمایی ایجاد شده، بدون پرداخت هر گونه عوارضی، کاربری تجاری ایجاد کنند. در این گونه موارد در کمیسیون ماده ۵ نقشه‌ها - مطابق آنها با آیین‌نامه‌ها و ضوابط شهرداری - بررسی می‌گردد و در کمیسیون ماده ۲، زمین و امکانات احداث سینما کارشناسی می‌شود.

امامی همچنین معتقد است که بیشتر مراجعه کنندگان جنبه تجاری و منافع ناشی از آن را در نظر دارند و این مسئله در نقشه‌های ارائه شده، مشخص است. مهران مخبر، رئیس کمیسیون فرهنگی مؤسسه سینما شهر، اهداف تجاری برخی از مراجعه کنندگان را تأیید می‌کند و می‌افزاید: «البته هستند افرادی که سینماگرند و با برنامه

ریزی صحیح و اصولی کار را پیش می‌برند و گاه تا دریافت وام‌های مورد نظر برای تجهیزات، از اعتبارات صنفی خود استفاده می‌کنند». چه هدف تجاری باشد و چه اشتیاق فرهنگی، در هر حال کمبود ظرفیت‌های نمایشی چنان زیاد بوده است که نمی‌توان آنها را در قالب ماده و آیین نامه بررسی کرد.

مخبر در این مورد می‌گوید: «واقعیت این است که اگر در مجتمع‌های جدید کمی جنبه تجاری چاشنی نشود، مشکل به وجود می‌آید.

صاحبان این مراکز باید بتوانند از جایی درآمد کسب کنند و در جای دیگر - سالن‌های سینما - به مصرف برسانند؛ به خصوص در فصولی که افت فروش به چشم می‌خورد».

در سال‌های اخیر، به رغم توجه و رویکرد معاونت سینمایی وزارت ارشاد به ساخت و تجهیز و بازسازی سینماهای فرسوده، مدیران برخی از سینماها، که می‌بایست با پشتوانه نفع اقتصادی به فعالیت مستمر خود ادامه دهند، بر خلاف میل باطنی شان متقاضی تغییر کاربری سینمای خود و ورود به حرفه دیگری هستند.

امکان دسترسی سریع و آسان به سالن‌های سینمایی از دیگر مسائل مهم به ویژه در کلان شهرهاست. در حالی که شهرهای بزرگ هر روز بیشتر از روز پیش با گسترش ترافیک‌های کند و گاه گره خورده رو به رو هستند، رفتن به سینما از نقطه‌ای به نقطه دیگر شهر، تفریحی خسته کننده محسوب می‌شود.

بیشتر مراکز سینمایی شهر تهران در منطقه ۶ واقع شده‌اند. شهرک‌های غرب و اکباتان، منطقه ۲۲ و برخی دیگر فاقد سینما هستند و در برخی مناطق مانند منطقه ۲۰ تنها یک سالن وجود دارد. امامی از دیگر موارد کارشناسی کمیسیون‌های ماده ۵ و ۲ را کارشناسی منطقه‌ای از نظر وجود سالن‌های دیگر عنوان می‌کند و می‌افزاید: «طبق قانون سرانه‌ها نباید با طرح جامع مغایرت داشته باشد».

## مواد ۱۲ و ۱۴ آیین نامه

یکی از مهم‌ترین مواردی که به کند شدن روند کارهای اجرایی کمک می‌کند و از دسترسی سریع به نتایج و آثار مصوبات می‌کاهد، تمرکز در سیستم دولتی است. این امر از آنجا که اجرای همه امور را به دولت مرکزی و طی سلسله مراتب از پایین به بالا واگذار می‌کند، صرف وقت و حوصله بسیاری را می‌طلبد؛ علاوه بر آنکه دریافت آثار منفی و نقاط ضعف مصوبات را نیز به تأخیر می‌اندازد. ماده ۱۲ آیین نامه اجرایی ماده ۱۶۱، امر رسیدگی به مشکلات سینمایی استان‌ها را بی‌نیاز از مراجعه به معاونت سینمایی مرکز، تسهیل می‌کند.

طبق این ماده در هر استان می‌بایست دو ماه پس از تصویب این آیین نامه - یعنی اردیبهشت ۸۰ - کمیته‌های تخصصی به ریاست استاندار و معاون عمرانی وی و عضویت رؤسای شورای شهر، مدیر کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، رئیس سازمان مسکن و شهرسازی و رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان تشکیل شود. اقدامات لازم برای عملی شدن ماده ۱۲ در برخی استان‌ها، ولو با تأخیر، انجام شده است.

مخبر وجود این کمیته‌ها را از دستاوردهای مثبت ماده ۱۶۱ عنوان می‌کند که به طور جدی از اوایل سال ۸۱ دنبال شده است. وی می‌گوید: «در بیش از ۲۳ استان این کمیته‌ها تشکیل شده است و برگزاری جلسات به طور جدی پی گرفته می‌شود». اما ماده ۱۴

شهرداران را موظف می‌کند برای بهتر اجرا شدن این آیین نامه کمیته‌های تخصصی را یاری دهند. کارشناسی سریع و همکاری به موقع شهرداری‌ها از مسائل بسیار مهم و تعیین کننده در اجرای ماده ۱۴ آیین نامه محسوب می‌شود.

## مجتمع‌های فرهنگی - فرهنگسراها

مجتمع‌های فرهنگی و سالن‌های چند منظوره از دیگر مقوله‌هایی است که ماده ۱۶۱ به آنها می‌پردازد و ایجاد امکانات و تسهیلات لازم را برای ساخت آنها به عهده سازمان‌های دولتی می‌گذارد. بابا رضا وجود سالن‌های چندگانه سینمایی را، هم از منظر فرهنگی و هم اقتصادی بهتر می‌داند. به نظر ایشان، در سینماهای چندگانه، ضمن آنکه لابی سینما برای احداث چند سالن صرفه جویی می‌شود، عوامل دست اندرکار سالن‌های سینما نیز فعال ترند. از سالن‌های چندگانه می‌توان به منظور تفریح و گذران اوقات فراغت جمعی خانواده‌ها نیز سود جست. در سال‌های اخیر از آنجا که سینمای ایران به خلأ ناشی از کمبود سینمای کودک دچار است، همواره در سالن‌های سینما، کودکان و نوجوانانی حضور دارند که به علت بی‌توجهی والدین به گروه سنی فیلم مورد نظر به لحاظ مضمون، والدین خود را همراهی می‌کنند. آثار و صدمات روانی - اخلاقی این همراهی هر چند هیچ گاه مورد بحث قرار نگرفته است ولی به هیچ وجه چشم پوشیدنی نیست. برای حل این مشکل سالن‌های چندگانه و مجتمع‌های فرهنگی مناسب به نظر می‌رسند. رضایی مدیریت سینمای - سه سالنه - فلسطین، نمایش همزمان مناسب تمام اعضای خانواده را مشروط به وجود فیلم‌های مناسب ویژه کودک و نوجوان می‌داند.

سجاد پور، مدیر فرهنگسرای ارسباران، این مسئله را نوعی پراکندگی و جداسازی افراد خانواده به سالن‌های مختلف می‌داند و می‌گوید: «بهتر است فرهنگسراها در جهت تشویق حضور جمعی خانواده - در کنار یکدیگر - حرکت کنند». هداوند، مدیریت سینما ناهید در منطقه ۱۴، که پیش از آن ۷ سال مدیریت داخلی سینما فرهنگ را عهده دار بود، ساخت سالن‌های چندگانه را وابسته به منطقه می‌داند. او ضمن آنکه معتقد است - مثلاً - باز بودن سینما ناهید با ۱۲ صندلی به هیچ وجه مقرون به صرفه نیست اما ساخت سینمای چندگانه به جای تک سالن کنونی را نیز تنها راه حل نمی‌داند؛ چرا که در منطقه ۱۴ برخی از مردم چند سال یک بار به سینما می‌روند، در حالی که ۸۰ درصد مخاطبان سینما فرهنگ دست کم هر ماه یک فیلم می‌بینند.

چنین می‌نمود که فرهنگسراهای وابسته به شهرداری بتوانند در افزایش ظرفیت سینمایی مناطق کمک کنند اما آمار کلی از فرهنگسراها نشان داد که از مجموع ۲۲ فرهنگسرا ۹ فرهنگسرا دارای سالن‌هایی با استانداردهای معین سالن سینما و مجوز نمایش فیلم هستند که از این تعداد ۳ سالن در مرکز شرق قرار دارد. شیوا خاتمی، مدیر مرکز شرق سازمان فرهنگی - هنری شهرداری تهران می‌گوید:

«چون از سالن‌ها استفاده‌های دیگر هم می‌شود، سالن‌ها محدود است». مخبر در مورد انطباق کارکرد سالن‌های سینما و فرهنگسراها تردید دارد. او می‌گوید: «فعالیت سینمایی مستلزم یک فعالیت بی‌نام است، یک مکان مراجعه عموم که بلیت می‌فروشد و حداقل ۵ - ۴ سالن دارد، مردمی که دو ساعت هستند و دیگر نیستند. ولی درک ما از

مجتمع فرهنگی این است که فرهنگسرا جایی است که دوره‌های آموزشی و نمایشگاه برگزار می‌کند و حال و هوای فرهنگی و غیر انتفاعی دارد. این دو جنس‌شان یکی نیست؛ ولی اینکه چطور می‌شود بازده این فرهنگسراها را به منظور افزایش ظرفیت نمایشی بالا برد بدون آنکه به کارکرد فرهنگی آنها لطمه وارد شود، بحثی است که دنبال می‌شود».

## معاونت سینمایی وزارت ارشاد اسلامی، ماده ۱۳۶،

### شهرداری‌ها

بر اساس ماده ۱۳۶ قانون سوم توسعه، برخی از فعالیت دستگاه‌های دولتی می‌توانند بر اساس توانایی‌های شهرداری‌ها، به آنها منتقل شوند. بر این اساس، ایجاد و اداره امور و نظارت بر کتابخانه‌های عمومی، سینماها، سالن‌های نمایش و نظایر آن به عنوان اولویت ششم در فعالیت‌های قابل واگذاری کوتاه مدت در نظر گرفته شده است. هدف نهایی ماده ۱۳۶ تبدیل شهرداری‌ها به کانون اصلی مدیریت شهری و حرکت به سوی مدیریت شهری یکپارچه است؛ که طبق ماده ۹۰ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت، که به دولت اجازه می‌دهد بر اساس پیشنهاد مشترک وزارت کشور و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، اعتبارات مصوب دستگاه‌های اجرایی را متناسب با واگذاری فعالیت مدیریت شهری به شهرداری‌ها از اعتبارات دستگاه اجرایی مربوط کسر کند و در اختیار شهرداری‌ها قرار دهد، عمل می‌کند. رعایت مفاد اصل ۵۵ قانون اساسی که دیوان محاسبات را ملزم به حسابرسی و گزارش به عموم می‌کند، در مورد اعتبارات مذکور در این ماده الزامی است.

شهرداری مؤسسه‌ای مستقل و عمومی است که به منظور تأمین رفاه و آسایش اهالی شهر تأسیس شده است و مردم در اداره این امور مستقیماً شرکت و دخالت دارند<sup>(۱)</sup>. در این تعریف سینماها در محدوده خدمات عمومی و اجتماعی شهرداری‌ها قرار می‌گیرند. از معیارهای تعیین وظایف قابل واگذاری به شهرداری‌ها تأثیر در بهبود کیفیت خدمات رسانی به شهروندان است. دو دسته وظایف نظارت اجرایی و سیاستگذاری در اداره امور سالن‌های سینما، از ساخت سالن تا نمایش فیلم، اهمیت خاصی دارند و از آنجا که مدیریت سالن‌های سینما از سیاستگذاری تا اجرا در عرصه مدیریت شهری معنا پیدا می‌کند، از جنس فعالیت‌های شهرداری‌هاست؛ ولی به نظر نمی‌رسد ماده ۱۳۶ از دیدگاه کارشناسانه و با توجه به توانایی‌های کنونی شهرداری‌ها طرح شده باشد. طی دو دهه اخیر شهرداری‌ها به رویه دولتی خو کرده‌اند و هرگز نتوانسته‌اند در جذب کمک‌های مردمی در اجرا و توسعه مدیریت خوب شهری، موفق عمل کنند. از طرف دیگر، این مسئله نیز جای تعمق دارد که آیا صحیح است وظایف مدیریتی وزارتخانه‌هایی چون وزارت ارشاد اسلامی که طی سال‌ها با این وظایف خو و کسب تجربه کرده است، تنها بر این اساس که دولت نمی‌تواند ارائه یک سری فعالیت‌های اجتماعی را تقبل کند به شهرداری‌ها، که اصولاً و با هیچ توجیهی آمادگی چنین تغییر و تحولی را ندارند، واگذار گردد؟ یا بارضا چنین پاسخ می‌دهد: «باید ساختار مناسب برای سازمان شهرداری‌ها تعریف شود و ظرف مناسب برای وظایف جاری تهیه گردد و اینکه تا کجا قرار است وظایف واگذار گردند». مخبر از دیدگاه دیگری به موضوع می‌نگرد و اظهار می‌دارد: «سه بخش سالن‌های سینما، تولید و توزیع سه حلقه متصل به هم هستند که هیچ کدام بدون دوتای دیگر

پانویس‌ها:

۱- برادران لومیر، دو برادر شیمیان و مخترع فرانسوی، لویی ژان لومیر (۱۸۶۴-۱۹۴۸ م) و اوگوست ماری لویی نیکولا لومیر (۱۸۶۲-۱۹۵۴) که نخستین سینماتوگراف یا دستگاه نمایش تصاویر متحرک بر پرده را برای تعداد زیادی تماشاگر اختراع کردند.  
۲- شناسایی و واگذاری فعالیت‌ها در زمینه مدیریت شهری، «مجله شهرداری‌ها»، انتشارات سازمان شهرداری‌ها، ۱۳۸۱.  
۳- «روزنامه‌های هم‌شهری» یکشنبه ۲۰/۶/۸۲.

نمی‌تواند به تنهایی تحولی جدی بیابد. سینمای در حال رکود به عنوان حرفه‌ای غیراقتصادی همیشه غیر اقتصادی است - چه دست شهرداری باشد، چه دست وزارت ارشاد».

در برخی شهرها، به ویژه شهرهای کوچک، سینماهای وابسته به شهرداری هم‌قادر به جذب مخاطب نیستند و شهرداری توان تجهیز و بازسازی سینمای تحت مدیریت خود را ندارد. مخبر ماده ۱۳۶ را بیشتر به جهت توسعه می‌داند و می‌افزاید: «با مسئول تر شناختن شهرداری‌ها از این به بعد توسعه ظرفیت‌های نمایشی به شکل مناسب تری صورت می‌گیرد. من بعید می‌دانم بتوان این را به عنوان تفکیک وظیفه و کم کردن از وظیفه هدایتی و نظارتی وزارت ارشاد و انتقال به شهرداری‌ها به حساب آورد. حتی اگر شهرداری‌ها بتوانند در حیطه نوسازی‌ها و احداث جدید فعال شوند، مقوله‌های هدایتی و نظارتی باقی خواهد ماند». در اینجا به نظر می‌رسد ماده ۱۶۱ در جهت فعال کردن شهرداری‌ها در توسعه فضاهای فرهنگی و ظرفیت‌های نمایشی بهتر عمل خواهد کرد؛ به اضافه آن که زمان و شرایط انتقال کامل وظایف به شهرداری‌ها با توجه به مشکلات منطقه‌ای می‌تواند در کمیسیون‌های تخصصی بررسی و کارشناسی شود.

با توجه به آنچه گذشت، از آنجا که یک وجه فعال و مؤثر گسترش سینماها و فضاهای نمایشی مردمی هستند که می‌بایست به قصد و هدف تماشای فیلم از خانه خارج شوند، و اینان با توجه به شرایط کلی اقتصادی و بافت فرهنگی و سنتی هر منطقه در تصمیم خود کاملاً آزاد و مختار هستند، لذا تنها تعیین مدیریت و مشخص کردن مرزها بدون اتکا به مشارکت مردمی، راه به جایی نخواهد برد.

سالن‌های سینما در رکود ناگهانی سال‌های پس از انقلاب اولین گام‌ها را به سوی فرسودگی طی کردند، و راه‌اندازی تولید رونق را به سینمای ایران برگرداند. آن گونه که آمارها نشان می‌دهند، بینندگان سینمای ایران از ۲۰ میلیون نفر در سال ۶۲ به ۸۰ میلیون نفر در سال ۶۹ رسیدند. این امر خود منجر به رشد صعودی و مثبت امکانات و محدودیت‌های درونی سینما شد.

محسن دامادی، فیلمنامه نویس، معتقد است که: «میزان ریسک پذیری سینمای ایران در سطح پایینی قرار دارد. سینمای ایران سرمایه‌گذار کلان ندارد و نمی‌توان از بخش خصوصی انتظار معجزه داشت»<sup>(۲)</sup>.

اکنون برای بازگرداندن مخاطبان به سینما اجتناب از مضامین تکراری، و توجه به زیرساخت‌های فنی بسیار ضروری تر از توجه به امر انتقال مدیریت‌هاست.

امروزه رودررو قرار گرفتن آرا و عقاید از نسلی به نسل دیگر رشدی فزاینده دارد و ممانعت از ورود آرا و عقاید دیگر سنت‌ها و فرهنگ‌ها، نه شدنی است و نه سودمند. آنچه شهر را به وجود می‌آورد بافت ناهمگون و آمیزش فرهنگی آن است. حضور و وجود مجتمع‌های فرهنگی‌ای که به این مقولات توجه نشان دهند، شهر را در عرصه‌های اجتماعی - اقتصادی نیز فعال می‌کند. لذا همگام شدن با تغییرات سریع و آرا و عقاید متفاوت نیاز به طرح، برنامه، سیاستگذاری و اجرای مدون، مستدل، قوی و اثرگذار با حضور و همراهی مخاطبان دارد؛ و چه فرق می‌کند که شهرداری‌ها متولی باشند یا وزارت ارشاد؟ آیا واقعاً تفاوتی هست؟



# سازمان شهرداری‌ها چالش‌های پیش رو

زهره خوش‌نمک

قسمت اول

شهرداری‌ها در حدود وظایف محوله به وزارت کشور و پشتیبانی مالی، فنی، اجرایی و مدیریتی امور شهرداری‌ها و سازمان‌های وابسته به آنها در زمینه‌های مختلف بر عهده سازمان شهرداری‌ها گذاشته شده است، نمودار تشکیلاتی آن تهیه گردید و به تأیید سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور رسید. همین خود مبنای طراحی و تنظیم ساختار تشکیلاتی تفصیلی پیشنهادی قرار گرفت. در این نمودار چهارمعاونت، ۱۳ دفتر و دو اداره کل مشخص شده است.

وزیر کشور در اولین نشست شورای سازمان در سال ۱۳۸۰، بر این نکته تأکید کرد که شهرداری‌ها نباید به گونه‌ای عمل کنند که نتیجه آن ایجاد قدرت جدید در کنار نهاد شورا و شهرداری باشد و شائبه حضور و کنترل دولت بر نهادهای محلی ایجاد شود. او هدف از تشکیل سازمان را حضور مؤثر در جهت پشتیبانی از نهادهای محلی، گره‌گشایی و ایجاد بسترهای مناسب برای فعالیت آنان ذکر کرد و اظهار داشت که نمی‌خواهد شهرداری‌ها را دوباره به دامن دولت برگرداند و زحمات سال‌های اخیر بر باد رود. وزیر کشور همچنین خواستار تشکیل سازمان شهرداری‌ها در جهت تقویت حضور مردم در اداره امور شهرها شد و خطاب به مسئولان ذی‌ربط تأکید کرد که انتظار جدی دارد، که در تهیه شرح وظایف و ترسیم اهداف و مأموریت‌های سازمان به گونه‌ای برنامه‌ریزی شود که شهرداری‌ها از جهات فنی و تخصصی توانمند گردند.

به هر حال، سازمان بعد از فراز و نشیب‌های فراوان در حالی تأسیس شد که برخی مدیران بر این اعتقاد بودند که وظایف حاکمیتی در مورد شهرداری‌ها باید در وزارت کشور بماند و سایر وظایف که عمدتاً از جنس تصدی‌اند، به سازمان شهرداری‌ها منتقل شود. لیکن علی‌نودریور، در یادداشتی که با عنوان «یادداشت سردبیر» در شماره ۳۲ نشریه «شهرداریها» نوشت، «در حالی که در اساسنامه سازمان شهرداری‌ها مصوب سال ۶۵ و اساسنامه اصلاحی سازمان که به دولت ارائه شده است، سازمان

سازمان شهرداری‌های کشور در حالی کار خود را آغاز کرد که شهرداری‌ها با تصمیمات مهمی از سوی دولت، همچون تصویب قانون تجمیع عوارض، تحقق ماده ۱۳۶ قانون برنامه سوم در جهت واگذاری اختیارات و وظایف بیشتر به شهرداری‌ها و لایحه اصلاح منابع درآمدی شهرداری‌ها، روبه‌رو شدند و خود کمتر در مراحل تصمیم‌گیری مورد مشورت قرار گرفتند.

این سازمان در سال ۱۳۸۱، بعد از سالها، بر اساس ماده ۶۲ قانون شهرداری‌ها تشکیل شد تا پایانی باشد بر بی‌سامانی حاکم بر ارتباط شهرداری‌ها به عنوان سازمان‌های غیر دولتی با دولت ملی؛ و حلقه اتصال این نهادها با پیکره دولت و مجلس باشد تا شاید بتواند با حضور در عرصه‌های تصمیم‌گیری کلان شهری، در انتقال دیدگاه‌ها و خواسته‌های شهرداری‌ها و طرح مشکلات آنان با مقامات بالادستی، گامی بردارد.

با افزایش روند شهرنشینی و پیچیدگی روابط شهروندان در دنیای امروز، حدود ۹۰۰ شهرداری کوچک و بزرگ در کشور با ویژگی عملکردی، درآمدی، ساختاری و سازمانی متفاوت به سازمانی منسجم و یکپارچه نیاز داشتند تا بتواند با تأثیرگذاری بر سیاست‌های کلان دولت و هماهنگ کردن سیاست‌ها و برنامه‌های مدیران شهری، زمینه ساز حرکت‌ها و تحولات جدیدی در عرصه مدیریت شهری باشد و تغییراتی جدی را در برنامه‌ریزی شهرداری‌ها به وجود آورد. شاید به همین دلیل بود که برخی، از چنین سازمانی استقبال کردند و عده‌ای دیگر آن را چنان محدودیتی برای اداره امور شهرداری‌ها قلمداد کردند.

اگر چه نطفه سازمان در سال ۱۳۶۵ بسته شده بود و قبل از آن به دلیل انحلال غیر کارشناسانه اتحادیه شهرداری‌ها و صندوق مشترک شهرداری‌ها، وظایف این دو مؤسسه بر عهده حوزه معاونت هماهنگی امور عمرانی وزارت کشور قرار گرفته بود، اما عملاً تشکیل آن به تعویق افتاد. در سال ۱۳۸۰ با توجه به اینکه بر اساس قانون وظیفه هدایت و نظارت بر فعالیت‌های



ابوالفضل موسوی - معاونت فنی و مهندسی سازمان شهرداری ها

همچنین تعجیل در تشکیل آن را از نقاط ضعف سازمان عنوان می‌کند و می‌افزاید: «اگر روند فعالیت در این سازمان به همین گونه پیش رود، نه تنها مشکل از شهرداری‌ها حل نمی‌شود بلکه خود نیز مشکل ساز خواهد بود».

شهرداری‌ها سازمانی دولتی تلقی شده است، بنابراین قادر به اعمال وظایف حاکمیتی نیز هست؛ و تمامی وظایف وزارت کشور در خصوص شهرداری‌ها به این سازمان منتقل شده و هیچ‌گونه وظیفه دیگری در این خصوص در وزارت کشور باقی نمی‌ماند؛ تا از

شهرداری‌ها سازمانی مستقل اند که به هیچ تشکیلاتی وابسته نیستند. سازمان شهرداری‌ها باید شهرداری‌ها را به عنوان بالاترین مقام اجرایی که در سطح کشور مسئولیت آبادانی شهرها را بر عهده دارند، معرفی کند. سازمان شهرداری‌ها نباید زمان را از دست بدهد. بلکه باید از تجربیات شهرداران پیشترین استفاده را به عمل آورد؛ زیرا این راهی است که اتحادیه شهرداری‌ها سال‌ها پیش رفته است. با تشکیل صندوق مشارکت شهرداری‌ها و اختصاص وام به شهرداری‌ها، می‌توان مشکلات مالی کارکنان شهرداری‌ها را حل کرد. در این میان مهم‌ترین ابزار همانا کار نیروی انسانی است و این نیرو هر چه به لحاظ رفاهی بیشتر تأمین باشد کارایی بیشتری نیز خواهد داشت.

عبدالعلی قاسم پور - شهردار پاکدشت

به گفته وی، «تاکنون سازمان نتوانسته است برنامه‌ریزی خاصی داشته باشد و در جهت حل مشکل شهرداری‌ها گامی بردارد، به طوری که هنوز هیچ برنامه بلند مدتی در سازمان انجام نشده و مطالعات و پژوهشی نیز ارائه نگردیده است. بحث‌های جدید و اولویت‌دار نظام برنامه توزیع اعتبارات نیز مشخص نشده است».

درگیری‌ها و تنش‌های احتمالی در آینده بین سازمان و ادارات مربوط به شهرداری‌ها در وزارت کشور جلوگیری شود». این در حالی است که هنوز سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور شرط تصویب چارت تشکیلاتی سازمان و تأیید سمت‌های آن را، حذف دفاتری عنوان می‌کند که تاکنون در وزارت کشور وظیفه امور شهرداری‌ها را بر عهده داشتند. اما این دفاتر همچنان به کار خود ادامه داده‌اند.

وی در خصوص تأکید انحلال دفاتر مربوط به امور شهرداری‌ها در وزارت کشور می‌گوید: «به احتمال زیاد یک یا دو دفتر در وزارتخانه باقی خواهد ماند و بقیه منحل می‌شوند. اما وضعیت کار دفاتر هنوز مشخص نشده است».

به گفته محمد رئوفی مدیر کل دفتر حمل و نقل و ترافیک وزارت کشور، «انتظار ما این است که دفتر حمل و نقل به طور مستقل به کار خود ادامه دهد اما عقیده برخی بر این است که وظایف دفاتر دیگر نیز به این دفتر منتقل شود. لیکن به دلیل اینکه فعالیت آنها سیاسی است، وظایف حمل و نقل را تحت الشعاع قرار می‌دهد و با توجه به اینکه این بخش در توسعه کشور نقش مهمی ایفا می‌کند، وزارت کشور و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی باید بپذیرند که این دفتر به طور مستقل به کار خود ادامه دهد».

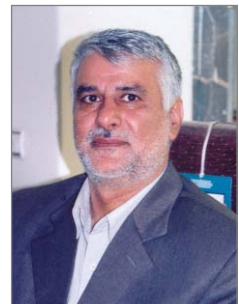
موسوی، معاون پشتیبانی فنی و مهندسی سازمان شهرداری‌ها، در این زمینه می‌گوید: «در وزارت کشور کار ستادی و برنامه‌ریزی انجام می‌شود در حالی که کار سازمان شهرداری‌ها صد در صد پشتیبانی و تصدی است. اینها باید از هم منفک شوند و کار تصدی از سیاست‌گذاری و حاکمیتی جدا شود - که این اتفاق افتاده است».

شاید بتوان علت عدم اجرای مصوبه سال ۶۵ دولت را، که ۶ ماه زمان برای تشکیل سازمان شهرداری‌ها اختصاص شده بود، تجمع تسهیلات مالی و اعتباری و منبع قدرت ذکر کرد. به هر

او در مورد اینکه در یک سال گذشته چه اقدامات اساسی در این سازمان انجام شده است، می‌گوید: «اولین اقدام ادامه کاری است

سازمان شهرداری‌های کشور، به عنوان مرجعی که متولی امور مربوط به شهرداری‌هاست، می‌تواند با شناسایی شهرداران موفق که فعالیت‌های مثبتی را در کارنامه خود به ثبت رسانده‌اند، سیاهه‌ای تهیه کند و آن را در اختیار کلیه شهرداری‌های کشور قرار دهد. بدین ترتیب می‌توان در انتخاب شهرداران از چنین نمونه‌هایی سود جست.

محمد رضا حسین نژاد - شهردار شیروان



علی اصغر جمشید نژاد - مدیر کل دفتر برنامه‌ریزی و توسعه منابع انسانی

که در وزارتخانه انجام شده است. دوم اینکه، با خارج شدن از سازوکار دولتی، دسترسی به نیروی انسانی، مشاوران متخصص و اعتبارات لازم راحت‌تر از سابق شده است و موانع تشکیلاتی ادارات دولتی مشاهده نمی‌شود. بنابراین با نیروی بیشتر و تجهیزات بیشتر می‌توان قسمتی از وظایفی را که قانون بر عهده وزارت کشور گذاشته است، انجام داد. در آینده نزدیک نیز وظایف

حال پس از این تأخیر طولانی احمد خرم معاون هماهنگی و امور عمرانی وقت موضوع را پی‌گیری کرد. در این زمان سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی رئیس سازمان را به شرطی معاون رئیس هماهنگی امور عمرانی پذیرفت که خود در سازمان حضور داشته باشد؛ و به این ترتیب کار تأسیس سازمان با عجله آغاز گردید. وی چپ‌نشین نامناسب نیروها در سازمان شهرداری‌ها و



سید مناف هاشمی - مدیر کل دفتر برنامه و بودجه

پشتیبانی شهرداری‌ها به طور کامل در سازمان متمرکز می‌شود و تنها چند، مدیریت حاکمیتی در وزارت کشور باقی می‌ماند. بدین ترتیب فعالیت‌های پشتیبانی، اجرایی و مطالعاتی در سازمان انجام می‌شود و تأیید و تصویب آن در وزارتخانه صورت می‌گیرد».

معاونت‌ها و دفاتر مختلف سازمان بنابر وظایف و حدود عملیات سازمان برای سال ۸۲ برنامه‌ریزی کرده‌اند. این وظایف شامل اینهاست: تشکیل بانک اطلاعاتی، انجام پژوهش و مطالعات، بررسی و تنقیح قوانین و مقررات مرتبط با امور شهرداری‌ها، ایجاد ارتباط بین شهرداری‌های کشور و سایر کشورها و مجامع بین‌المللی، برنامه‌ریزی و تسهیم کلیه اعتبارات و وجوه متمرکز شهرداری‌ها، آموزش نیروی انسانی، تعیین ضوابط و معیارهای چگونگی استفاده از برنامه‌های آموزشی، مشاوره حقوقی، قبول نمایندگی شهرداری‌ها برای معاملات و تجهیزات و ماشین‌آلات به صورت متمرکز از محل وجوه متمرکز شهرداری‌ها، تألیف و ترجمه و انتشار کتاب و مجلات، ارائه خدمات حسابرسی، بازرسی شهرداری‌های کشور، تهیه و تدوین

فعالیت‌های اقتصادی شهرداری‌ها و همچنین امکان سنجی سرمایه‌گذاری مشترک بین شهرداری‌های کشور با شهرداری‌های سایر کشورها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

این معاونت در زمینه بررسی مستمر راهکارهای افزایش درآمد شهرداری‌ها و شناسایی منابع جدید درآمد به شناسایی پتانسیل اعتبارات دولتی برای تأمین مالی پروژه‌های شهرداری‌ها، بررسی آثار درآمدی قانون تجمیع مالیات و عوارض بر منابع درآمدی شهرداری‌ها و بررسی کدهای درآمدی شهرداری‌ها برای تدوین معیارهای مطلوب درآمدی از دیدگاه اقتصادی می‌پردازد.

ساماندهی اطلاعات آماری اقتصاد شهری و شهرداری‌ها، بررسی ابعاد اقتصادی مدیریت شهری، توزیع اعتبارات سرفصل وام‌وجوه متمرکز، بررسی ابعاد سیاستگذاری اقتصاد شهری برای شهرداری‌های کشور و تدوین جایگاه شهرداری‌ها در سیاستگذاری اقتصاد شهری از دیگر برنامه‌های این معاونت است.

با تشکیل سازمان شهرداری‌های کشور ارتباط روشن و منطقی‌تری میان شهرداری‌ها به وجود خواهد آمد. داشتن ارتباطات و تبادل اطلاعات و تجربیات میان شهرداری‌ها تاکنون خود جوش بوده است. از مهم‌ترین خواسته‌های شهرداران در سطح ملی، توجیه مجلس و هیئت دولت در مواقع تصمیم‌گیری نسبت به استقلال شهرداری‌ها (غیر دولتی بودنشان)، تعیین جایگاه قانونی شهرداری‌ها در مجلس و هیئت دولت و تأمین اعتبارات کلان از محل منابع و درآمدهای ملی برای شهرداری‌هاست. اجرای برنامه‌های آموزشی، تهیه و ابلاغ دستورالعمل‌های آسان و اجرایی، و برپایی همایش‌های پربار و هدف‌دار می‌تواند موجب بهبود روابط سازمانی شهرداری‌ها و شوراهای آنها شود. سازمان شهرداری‌ها می‌تواند در زمینه بهره‌وری کارایی خدمات عمومی با سیاست‌گذاری‌هایی همچون توزیع عادلانه اعتبارات بر اساس سرانه جمعیت شهرها، اجرای برنامه‌های آموزشی برای کارکنان شهرداری‌ها و تأمین امکانات مورد نیاز به شهرداری‌ها به صورت عادلانه، هر چه موفق‌تر عمل کند. حسین جعفری - شهردار سابق قزوین

### دفتر آموزش و توسعه منابع انسانی

علی اصغر جمشیدنژاد، مدیر کل این دفتر، سه عامل اصلی پذیرش، آموزش و انگیزش برای پرسنل را از موارد پر اهمیت در سازمان شهرداری‌ها ذکر می‌کند و می‌افزاید: «با افزایش تخصص پرسنل، توانمندی آنان در جهت بهبود وضعیت کاری ارتقا خواهد یافت».

همچنین به گفته وی: «برای تحلیل از وضعیت و نیازمندی‌های آموزشی پرسنل در درون سازمان، کار مطالعاتی مشترکی برای تشخیص نوع نیازهای آموزشی و برنامه‌ریزی در مورد آن و همچنین بررسی تجارب آموزشی سایر مؤسسات و مراکز آموزشی آغاز شده که فاز دوم آن در حال انجام است. نیز امید می‌رود که مطالعات طرح جامع آموزشی تا دو ماه آینده انجام شود».

وی از برگزاری دوره‌های کوتاه‌مدت آموزشی، دوره‌های ایمنی و آتش‌نشانی، دوره مدیریت استراتژیک برای شهرداران شهرهای بالای ۱۰۰ هزار نفر، دوره آموزش مدیریت زمان و آموزش رایانه خبر داد و گفت: «از دیگر برنامه‌های دفتر می‌توان به اینها اشاره کرد:

برگزاری سمینار طرح‌های ساختاری و راهبردی، همکاری با

نظام برنامه‌ریزی شهرداری‌ها، انعقاد قراردادهای خاص و نظارت عالی بر نحوه اجرای پروژه‌ها و طرح‌های عمرانی.

در زمان حاضر سازمان شهرداری‌ها از چهار معاونت برنامه‌ریزی و توسعه، پشتیبانی فنی و مهندسی، پشتیبانی امور اجرایی، امور دهیاری‌ها و دفاتر و واحدهای مختلف تشکیل شده است که در ادامه این گزارش وظایف و عملکردهای این معاونت‌ها و دفاتر آنها به اختصار تشریح می‌شود.

### معاونت برنامه‌ریزی و توسعه

برنامه معاونت برنامه‌ریزی و توسعه در بخش امور اقتصادی فراهم آوردن زمینه جلب مشارکت سرمایه‌های بخش خصوصی در پروژه‌های شهرداری است.

معاونت برنامه‌ریزی و توسعه در زمینه بررسی و فراهم آوردن شرایط برای سرمایه‌گذاری مشترک شهرداری‌های کشور با شهرداری‌های سایر کشورها در طرح‌ها و پروژه‌های مورد علاقه در چارچوب پروتکل‌های بین‌دولتی و قوانین کشور، شناسایی و تحلیل فعالیت‌های اقتصادی موضوع سرمایه‌گذاری مشترک شهرداری‌ها را مد نظر قرار داده است.

در همین زمینه، نقش سازمان‌های همپاری شهرداری نیز در



فریبرز دولت آبادی - مدیریت دفتر توسعه شهری

شهرداران متقاضی برای تشکیل دانشگاه آتش نشانی، تشکیل بانک آموزشی مربوط به شهرداری‌ها برای یافتن نیازهای

سازمان شهرداری‌ها باید جایگاه تخصصی خود را در زمینه هدایت شهرداران به دست بیاورد، به گونه‌ای که بتواند میان شهرداران هماهنگی به وجود آورد و تمامی مشکلات مشترک میان شهرداری‌ها را جمع بندی کند. نیز می‌بایست با استفاده از تجربیات داخلی و خارجی و مشاوره با افراد حقیقی و حقوقی، راهکارهای مناسب ارائه دهد. وظیفه دیگر سازمان شهرداری‌ها اطلاع رسانی صحیح است، تا ذهنیت منفی که نسبت به شهرداری‌ها در میان شهروندان شکل گرفته است، به مرور زمان از بین ببرد و آنها بتوانند اطلاع رسانی صحیح و روشنی به شهروندان ارائه دهند.

بنابراین، سازمان شهرداری‌ها در مرحله نخست باید به بررسی و شناخت مسائل و مشکلات شهرداری‌های کشور بپردازد و برای آنان راهکارهای تخصصی و راه حل ارائه کند. صندوق مشترک شهرداری‌ها می‌تواند رویکرد مثبتی باشد برای آنکه شهرداران بتوانند منابع مالی مورد نیاز را برای طرح‌هایی که توجیه اقتصادی و برگشت سرمایه و یا سود سرمایه دارند، استفاده کنند.

نوروزی - شهردار سابق مشهد

نهایی به سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی می‌رود. اقدام دیگر دفتر، مطالعه روی اصلاح ساختار شهرداری‌ها به شکل عام است؛ زیرا در صورت عملی شدن ماده ۱۳۶، وظایفی جدید به شهرداری‌ها واگذار خواهد شد و بنابراین ساختار شهرداری‌ها نیازمند تغییر خواهند بود.

تولایی می‌گوید: «در حیطه اصلاح روش‌ها به این نتیجه رسیده‌ایم که شهرداری‌ها برای ارائه خدمات مناسب در جهت تأمین رضایتمندی شهروندان باید در برخی روش‌های متداول در اعمال مدیریت شهری تغییراتی ایجاد کنند. به همین منظور به دنبال کاهش تصدی‌گری در شهرداری‌ها هستیم؛ به این معنی که شهرداری‌ها برای پرداختن به کارهای تخصصی ناگزیر به واگذار کردن برخی از امور عمومی و غیر تخصصی - و گاه حتی تخصصی - به بخش خصوصی و نهادهای ملی هستند. از طرفی هم برای اینکه بتوانند به کارهای مدیریتی و برنامه‌ریزی خود بپردازند، باید نیروهای متخصص و تحصیل کرده داشته باشند. به همین دلیل شهرداری‌ها درصدد تعدیل نیروهای ناکارآمد و مازاد

برنامه‌ریزی آموزشی، معرفی کارکنان شهرداری‌ها به دانشگاه در قالب بورسیه، بازدید از کشورهای موفق و استفاده از تجارب جهانی، تشکیل مؤسسه آموزشی مستقل و فراگیر، تشکیل دانشگاه شهرداری‌ها، توسعه منابع انسانی، امضای تفاهم‌نامه با دانشگاه جامع علمی کاربردی برای آموزش پرسنل شهرداری‌ها و اختصاص ۲۸ رشته مورد نیاز شهرداری‌ها که در رشته‌های علمی کاربردی جایی ندارد، برگزاری همایش‌ها و کارگاه‌های آموزشی، و آموزش شهرداران در قالب همایش و نظایر اینها». این دفتر در جهت سازماندهی امکانات و قابلیت‌های موجود علمی - تخصصی در کشور برای برنامه‌های آموزشی دوره‌های باز آموزشی شهرداری‌ها، فراهم آوردن زمینه برای حضور مدیران و کارشناسان ارشد شهرداری‌ها در دوره‌های عالی علمی - کاربردی، برگزاری سه دوره کوتاه مدت عمران شهری و یک دوره کوتاه مدت حمل و نقل درون شهری و بودجه قابل ملاحظه‌ای را در سال ۸۲ برای این منظور پیش بینی کرده است.

تمامی ارگان‌ها و نهادهای اداری در سطح شهر به شهرداری‌ها بدهکارند. مراکز آموزشی، نظامی، مدارس و دانشگاه‌ها مبالغ هنگفتی به شهرداری‌ها بدهکارند که پرداخت نمی‌کنند. به علاوه، بخشودگی‌های غیر منطقی نیز که در زمینه پرداخت مالیات به شهرداری‌ها وجود دارد، موجب افزایش مشکلات مالی و درآمدی شهرداری‌ها می‌شود. سازمان شهرداری‌ها برای حل این مسئله می‌تواند وزارتخانه‌ها، ادارات و ارگان‌هایی را که پرداخت کننده عوارض به شهرداری‌ها هستند، توجیه کند که بدهی‌های خود را بپردازند. راه دیگر این است که عوارض مورد بحث از بودجه سالانه این ادارات پرداخت شود.

شهرداری‌ها در این زمینه احتیاج به مدافعی دارند که بتواند به صورت فرامحلی عمل کند. سازمان شهرداری‌ها می‌بایست به منظور ایجاد منابع مالی پایدار برای شهرداری‌ها، عوارض را برای بانک‌ها و شرکت‌های خدماتی که پرداختی به شهرداری ندارند، تعریف کند.

سیاوش پور - شهردار سابق سبزوار

خود هستند. در عین حال، برای اینکه این کارکنان به سیل بیکاران جامعه اضافه نشوند، برنامه‌هایی همچون تشکیل تعاونی خدمات‌رسانی خصوصی و جذب نیروهای تعدیل شده و همچنین افزایش کارایی نیروها برای انجام کارهای تخصصی و یا جذب کارهای غیر دولتی در برنامه کاری قرار گرفته است. وی از تلاش

### دفتر تشکیلات و بهبود روش‌ها

به گفته محمد ابراهیم تولایی، مدیر کل دفتر تشکیلات و بهبود روش‌ها، این دفتر تشکیلات شهرداری‌ها و اصلاح و بهبود روش سازمان در شهرداری‌ها را در دستور کار خود قرار دارد. وی می‌گوید: «اصلاح یا تدوین تشکیلات برای شهرداری‌ها



محمد ابراهیم تولایی - مدیر کل دفتر تشکیلات و بهبود روش‌ها



احمد تواهرن - معاونت برنامه ریزی و توسعه شهرداری ها

این دفتر در جهت به هنگام کردن قوانین شهرداری ها خبر داد و گفت: «برای ارتباط بهتر با شهرداری ها و استانداری ها، دفاتر استانی شهرداری ها ایجاد خواهد شد که همان وظایف سازمان را - ولی در گستره استان - بر عهده خواهند داشت». او با اشاره به حجم عظیم نیروهای دیپلم و زیردیپلم شاغل در شهرداری ها، افزود: «در ساختار شهرداری اگر منابع انسانی روزآمد نباشند و در

مالیات وجود داشته است، عوض کردن این رویه به زمان نیاز دارد. اگر چه برخی وزارتخانه ها - مانند نفت، دارایی و برخی دیگر - در پرداخت عوارض و مالیات ها همکاری کرده اند اما به هر حال به همفکری جدی تری نیاز است». او می افزاید: «سازمان شهرداری ها در دو قالب اعتبارات ملی و متمرکز به شهرداری ها اعتبار می دهد. اعتبارات ملی در قالب ۱۰ موافقت نامه، که اکثر

مهم ترین موارد مشترک میان شهرداری ها که در سطح ملی نیاز به پیگیری دارد، این است که حقوق و مزایای کارکنان از بودجه کل کشور تهیه شود، برنامه ریزی ها بر مبنای توسعه اقتصادی شهرها باشد، و نیز در شهرداری ها دفتر برنامه ریزی یا معاونت برنامه ریزی تشکیل شود. همچنین سازمان شهرداری ها می تواند در تدوین برنامه چهارم توسعه، به حمل و نقل درون شهری، وضعیت فعلی معابر و اصلاح آنها به خصوص در ورودی شهرها، تهیه وسایل خدمات شهری (کارخانه کمپوست و جز آن) توجه کند. افتتاح شبکه رایانه ای شهرداری ها، تشکیل همایش های استانی و منطقه ای و ملی، آموزش مدیران شهری آینده، می تواند در برقراری ارتباط بین شهرداری های کشور مؤثر باشد. سازمان شهرداری های کشور برای بهبود روش های مالی شهرداری ها باید تغییرات اساسی در نظام بودجه نویسی شهرداری ها به وجود آورد. نیز می تواند دستیابی به روش های مالی با مشارکت شهروندان، ایجاد سامانه مالیات های شهری، تفویض اختیار و تصویب عوارض مختلف به شوراها را ملاک عمل قرار دهد.

حسین درخشانی - شهردار سابق مرنند

جهت توسعه حرکت نکنند، دستاورد مناسبی هم نخواهند داشت. بنابراین باید در کنار اصلاح قوانین، ساختارها و ایجاد روش های نو در مدیریت شهری نیروی انسانی را نیز توسعه داد». برنامه های این دفتر در سال ۸۲ شامل اصلاح ساختار شهرداری ها، اصلاح این ساختار در جهت تعدیل حجم سازمانی، تعدیل نیرو، بررسی مستمر در خصوص وظایف و تشکیلات سازمان برای نظارت بر حسن اجرای وظایف و جلوگیری از تداخل وظایف سازمانی، خصوصی سازی در جهت اصلاح روش ها، انتشار ویژه نامه در این خصوص، و برنامه ریزی برای پویا نگهداشتن سازمان از طریق طراحی و اجرای روش های نو و کارآمد است.

#### دفتر برنامه و بودجه

نامشخص بودن چگونگی و زمان بندی واریز سهم هر یک از شهرداری ها از حساب تجمیع شده، شهرداری های شهرهای بزرگ به ویژه کلان شهرهایی چون تهران را با مشکل جدی در برنامه ریزی و بحران مالی روبه رو کرده است، به طوری که بعد از گذشت چند ماه از سال هنوز هیچ رقمی بابت سهم شهرداری تهران از درآمد تجمیع عوارض پرداخت نشده است. به گفته یک عضو هیئت رئیسه شورای اسلامی شهر تهران، «قانونگذار از هنگام تصویب قانون تجمیع عوارض نیز مشخص نکرده است که سهم شهرداری پس از واریز به خزانه دولت و حساب وزارت کشور حداکثر ظرف چه مدت باید به حساب شهرداری واریز شود. پی گیری این موارد بر عهده سازمان شهرداری هاست». این در حالی است که درآمد تجمیع در حساب خزانه می رود و از آنجا به حساب سازمان شهرداری های کشور واریز می شود تا بین شهرداری ها تقسیم گردد.

هاشمی، مدیر کل دفتر برنامه و بودجه، می گوید: «از آنجا که در سال های گذشته رویه ای مشخص برای پرداخت عوارض و

آنها در سال ۸۲ با سازمان مدیریت مبادله شده است، حدود هزار میلیارد ریال اعتبار پرداخت می کند. اعتبارات مرکز نیز با اجرای قانون تجمیع عوارض در سال ۸۲ به وسیله سازمان به شکل متمرکز وصول می شود که در قالب آیین نامه اجرایی تبصره ۱ ماده ۶ - که به تصویب دولت خواهد رسید - بین شهرداری توزیع می شود. امسال رقم اعتبارات متمرکز سازمان ۳۵۰ میلیارد تومان است که توزیع آن نیز در قالب آیین نامه ای انجام می گیرد که به تصویب هیئت دولت رسیده است. مبلغ دو هزار میلیارد ریال هم در قالب موافقت نامه - شامل ۱۲ در هزار حقوق گمرکی است - از وزارت اقتصاد و دارایی دریافت می گردد و با دستورالعمل ها و برنامه های مشخص بین شهرداری های کشور در قالب سر فصل های هزینه ای، به عنوان کمک توزیع می شود.

نسبت تقسیم اعتبارات متمرکز سازمان از محل مستندات بندهای ب، ج، و ماده ۳ و ماده ۴ در سال ۸۲ به شرح زیر است: ۱۵/۶ درصد بین کلان شهرها، ۶۵ درصد بین شهرداری ها، ۲۰ درصد بین دهیاری ها تقسیم می گردد. همچنین تقسیم این اعتبارات از محل مستندات تبصره ۳ ماده ۲ نیز چنین است: ۷۰ درصد بین کلان شهرها و ۳۰ درصد بین دهیاری ها که در قالب موافقت نامه کلی با سرفصل های هزینه ای توزیع می شود. مجموع کل مستندات بند ج ماده ۶ (داخل و خارج حريم) ۲۱۳۷/۹ میلیارد ریال است که بین صد درصد دهیاری ها تقسیم می شود.

برنامه های این دفتر برای سال ۸۲ شامل اینهاست: تهیه آیین نامه های مرتبط قانون اصلاح مواد از قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، بررسی تأثیرات مثبت و منفی لایحه تجمیع بر بودجه شهرداری های کل کشور، تهیه و تدوین بخشنامه بودجه شهرداری های کشور و ابلاغ آن، تهیه و تنظیم فهرست کالاهای تولیدی نهایی مطابق موضوع بند ماده ۳ قانون تجمیع عوارض، اجرای کامل و تنظیم موافقت نامه ها و پی گیری از مراجع رسمی، تصویب و پی گیری برنامه های میان مدت شهرداری ها به ویژه



رضا منتظری - مدیر کل دفتر تأسیسات و زیرساخت‌ها

کلان شهرها.

مدیریت و وزارت کشور ناگزیر است. بر اساس این موافقت نامه، سازمان به وزارت دارایی و بعد خزانه داری کل کشور با توجه به قانون سنوای کشور و مبادله نامه، درجه بندی می شود و ردیف مشخص بودجه به آن اختصاص می یابد و بعد از آن نیز نظارت مستقیم بر چگونگی توزیع هزینه کرد آن بر اساس مبادله نامه انجام می گیرد و در پایان کار هم باید گزارش عملکرد داده شود.»

### دفتر امور اقتصادی و سرمایه گذاری

از مهم ترین وظایف دفتر امور اقتصادی و سرمایه گذاری، ایجاد بستر مناسب جهت تنظیم امور اقتصادی و بهینه سازی سرمایه گذاری شهرداری ها و بررسی مستمر راهکارهای افزایش درآمد شهرداری ها و شناسایی منابع جدید درآمدی برای آنهاست. در کنار وظایف مذکور فراهم آوردن زمینه های جلب مشارکت سرمایه ای اشخاص حقیقی و حقوقی با توجه به وظایف مذکور و پیش بینی اثر تحولات اقتصادی بر منابع مالی شهرداری ها گامی مهم در بهبود و تنظیم امور مالی شهرداری ها به شمار می رود.

مهم ترین اقدامات این دفتر به این شرح است: بررسی بیش از ۳۰۰ درخواست شهرداری های کشور در خصوص وام و تصویب و تخصیص ۱۶۱۱۸۲ میلیون ریال وام جهت طرح های سرمایه گذاری های شهرداری ها، بررسی و پردازش اقلام هزینه و درآمد شهرداری های کشور جهت تدوین معیار مطلوب هزینه و درآمد برای شهرداری های کشور، بررسی ابعاد اقتصادی لایحه تجمیع مالیات و عوارض، بررسی ابعاد خصوصی سازی و شرکت در جلسات شورای تأمین منابع درآمدی شهرداری های کشور، پیشنهاد پروژه های خرد و کلان به مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری، و پیشنهاد کمیته های فرعی جهت تدوین منابع مالی پایدار برای شهرداری ها.

بهرام وهابی مدیر کل دفتر امور اقتصادی و سرمایه گذاری، برگزار می نماید همایش شهرداری ها و اقتصاد شهری، تهیه گزارش اقتصادی شهرداری های کشور، تخصیص وام به شهرداری ها و

صفر حیدری، کارمند کمیسیون برنامه و بودجه و امور حقوقی شورای اسلامی شهر تهران، با اشاره به اینکه فلسفه وجودی سازمان شهرداری ها بر اصل استقلال دستگاه شهرداری از مجموعه استوار است، می گوید: «در زمان حاضر و پس از اجرای قانون تجمیع عوارض، اقتدار این سازمان بر شهرداری ها اندک اندک افزایش خواهد یافت. از طرفی در کشور ما اصولاً دیدگاه حاکم در مجموعه دولت و حتی مجلس و سایر نهادهای حکومتی شهرداری و شوراهای شهر را به عنوان نهادی مستقل به رسمیت نمی شناسد؛ زیرا دولت و مجلس شورای نگهبان که قانون تجمیع عوارض را تأیید کرده اند، کمترین استقلال مالی را برای شهرداری ها قائل نشده اند. بنابراین سازمان شهرداری ها بیشتر در نقش بازوی تزریق اقتدار دولت در بدنه شهرداری ها ظاهر شده است. اگر در کشورهای توسعه یافته، سازمان شهرداری ها کمک های دولتی را بین شهرداری ها تقسیم می کند، در کشور ما بخشی از درآمدهای شهرداری ها در اختیار این سازمان گذاشته شده است تا برای آن تصمیم گیری کند. از طرفی، این سازمان می تواند به علت مبهم بودن قوانین در اعتبارات نیز دخالت داشته باشد. به عنوان نمونه، موضوع ۱۲ در هزار حقوق گمرکی کالاهای وارداتی بر اساس قانون تجمیع در اختیار سازمان شهرداری ها قرار گرفته است تا بین شهرها و دهیاری ها اختصاص یابد. این مبلغ (۲۰۰۰ میلیارد ریال) هنگامت در سازمان شهرداری ها نه به صورت مستقیم، بلکه پس از تبدیل به کالاهای دیگر در اختیار شهرداری ها و دهیاری ها قرار می گیرد؛ شامل مواردی از قبیل مشارکت در نهادهای اجتماعی و اجرایی روستاها، مطالعه کاربردی و تحقیقات شهرها، مطالعه حمل و نقل شهر، و جز آن. این در حالی است که قانون به سازمان شهرداری ها اجازه نداده است که اعتبارات شهرهای کشور را که در اختیار آن سازمان قرار گرفته است، به صورت سلیقه ای به کالا بدل سازد و آن را بین شهرداری تقسیم کند؛ و قطعاً در این تبدیل به کالا مسائلی رخ می دهد که با منافع شهرداری های کشور در تضاد

دفاع از حقوق شهرداری ها به عهده سازمان شهرداری های کشور است. بسیاری از شهرداری ها با مشکل منابع مالی روبه رو هستند و در هزینه های جاری نیز با مشکلات متعددی مواجه اند، به طوری که دیگر فرصتی به عمران و آبادانی و توسعه شهری نمی رسد. بنابراین بیشترین انتظار از سازمان شهرداری های کشور این است که با تشکیل گروهی کارشناسی، به شناسایی و بررسی منابع مالی پایدار بپردازد. به علاوه، تغییر ساختار انسانی شهرداری ها، یعنی به کارگیری نیروهای متخصص، تغییر چارت سازمانی شهرداری ها و ایجاد مدیریت واحد شهری از جمله انتظارات شهرداران از سازمان شهرداری های کشور است.

محمد محمدی بیدگل - شهردار یاسوج

بررسی کدهای درآمدی شهرداری ها جهت تدوین معیارهای مطلوب درآمدی از دیدگاه اقتصادی را از جمله مهم ترین برنامه های آتی این دفتر عنوان می کند.

است. وی می افزاید: «البته سازمان شهرداری ها می تواند کمک های دولتی را در این قالب تقسیم کند اما درباره اعتباراتی که بر اساس قانون تجمیع در اختیار ایشان قرار می گیرد، چنین حقی ندارد.»

هاشمی می گوید: «مصوبه ۹ تیر ماه ۸۲ سازمان مدیریت و برنامه ریزی مبنای توزیع اعتبارات و بودجه به شهرداری ها به شمار می رود و در مورد موافقت نامه ها هم هر اعتبار مالی که از دولت دریافت می شود، نوشتن موافقت نامه ای بین سازمان



# موتورسواران مسافر بر

## بخش غیررسمی در ترابری شهری

محمد حسین یوچانی

رضوی، کارشناس ترافیک سازمان ترافیک تهران، معتقد است که: «موتورسیکلت به عنوان وسیله‌ای نقلیه با قدرت مانور بالا و در نتیجه قابلیت تردد در هر نوع معبر و با هر شرایط ترافیکی، و ارزیابی آن نسبت به سایر وسایل نقلیه، به خصوص در شرایط کنونی که به صورت اقساطی نیز می‌توان خریداری کرد، این امکان را فراهم می‌آورد تا بسیاری از شهروندان چنین وسیله‌ای را تهیه کنند و مورد استفاده قرار دهند». او می‌افزاید: «در بافت به هم فشرده مرکزی شهر تهران که با تجمع انواع کاربرهای خدماتی، فرهنگی، اداری و جز آن مواجه است، موتورسیکلت همه‌روزه جاذب سفر بسیاری از شهروندان است.

عرض کم معابر، اجرای طرح محدوده ترافیک، عدم تعادل بین عرضه و تقاضای ناوگان حمل و نقل عمومی و دلایلی از این دست، انگیزه به کارگیری این نوع وسیله نقلیه را در مناطق مختلف افزایش داده است و گاه حتی از آن برای جابه‌جایی استفاده می‌شود، که کاهش زمان سفر، کاهش زمان انتظار برای سوار شدن به وسایل نقلیه عمومی و ارزیابی هزینه سفر از تبعات آن است. این وسیله معایبی را هم با خود دارد. از آن جمله اینکه با این وسیله گاه بارهایی با ابعاد بزرگ حمل می‌گردد، یا اینکه معمولاً نکات ایمنی برای راکب و «شخص دوم و یا حتی سوم» رعایت نمی‌گردد؛ همچون استفاده از کلاه ایمنی، حرکت در هر نوع معبر بدون رعایت قوانین، و نظایر اینها، که همه شان اختلال در نظم و جریان ترافیک را به دنبال دارند».

سرهنگ میرزائی، از مدیران اجرایی راهنمایی و رانندگی تهران نیز در این خصوص چنین معتقد است: «موتورسیکلت وسیله‌ای است که از ده‌ها سال پیش به کشور ما وارد شده و مردم از آن استفاده کرده‌اند. دلایلی از جمله اقلیم، نیاز مردم، ارزانی، راحت بودن و نظایر اینها همواره مشوق گروه پایین اقتصادی مردم در استفاده از این وسیله موتوری بوده است. از بدو ورود موتورسیکلت به نظام حمل و نقل شهری، در هیچ زمانی به آن به عنوان وسیله نقلیه توجه نشده است؛ لذا این باور در اندیشه صاحبان موتور جای گرفته است که موتورسیکلت سواری مشمول رعایت قوانین حمل و نقل شهری نیست و بدین ترتیب گویی استفاده کنندگان از آن، تخلف را بی هیچ واژه‌ای انجام می‌دهند. اینکه چرا طیف گسترده‌ای از مردم در وضع نابسامان شهرها از موتور برای

زندگی اجتماعی یا حیات مدنی به صورت عبور از حریم قانونی اجتماع تعریف شود، موتورسواری درست حرکتی است در مسیر کمترین زمان برای رسیدن به سود شخصی؛ که برای این سود شخصی باید از حریم قانونی و حقوق اجتماعی دیگران عبور کرد».

او می‌افزاید: «موتورسیکلت به عنوان وسیله موتوری مشمول کلیه مقررات و قوانین راهنمایی و رانندگی است. ولی اکنون افراد موتور سوار به راحتی از خط ۱ به ۲ و از ۲ به ۳ به صورت عمودی - و در واقع از حریم حقوق دیگران - حرکت می‌کنند. بنابراین، نخست با افزایش شرایط بد اقتصادی در جامعه، تجاوز به حریم دیگران در تمام عرصه‌ها به وجود می‌آید و یکی از این مظاهر تجاوز موتورسیکلت به حریم دیگران است. دوم، مسئله نارسایی حمل و نقل همگانی در ایران است. اقتصاد رانتهی ده‌ها سال است در کشور ایران مستولی است. در واقع فروش هر چه بیشتر نفت، خود به معنای وارد کردن هر چه بیشتر اتومبیل شخصی از خارج یا داخل بوده است. یعنی هر اندازه به اقتصاد نفت تکیه شود، اتومبیل شخصی بیشتر می‌شود و حمل و نقل همگانی به همان اندازه مهجور می‌ماند.

در این زمان گروه اقتصادی متوسط به پایین مردم که توانایی خرید ماشین را ندارند، گرایش شان به سمت موتور، به دلیل ارزانی و سرعت بالای آن، بیشتر می‌شود».

به گفته شهیدی: «موتورسیکلت در کشور ما از یک نظر ادامه حمل و نقل همگانی سبک است که هزینه‌اش بر دوش خانواده است، و نه اقتصاد عمومی یا شهرداری. از این رو موتورسیکلت مورد حمایت مدیریت شهری است، چرا که بخشی از حمل و نقل عمومی را جبران می‌کند. نکته دیگر این است که بعد از سال ۱۳۵۷ به علت شرایط خاص جامعه ایران، موتورسواری با نهادهای دولتی گره خورده است. از یک طرف این موضوع با اقشار پایین دست مردم - که به هر حال حمل و نقل همگانی به آنها جواب نمی‌دهد - پیوند می‌یابد؛ و از طرف دیگر نهادهای دولتی، خود مولد و مشوق موتور سواری در کلان شهر تهران هستند. بنابراین دستگاه‌های دولتی از جهت دیگر هیچ گاه از مشکلات و معضلات موتورسواران سخنی به میان نمی‌آورند؛ ولی بخش عظیمی از زیان‌هایی را که از موتورسواری به جامعه تحمیل می‌شود، مردم می‌بینند».

حمل و نقل شهری، کارآمدی یا ناکارآمدی آن، نوع وسایل مورد استفاده شهروندان، چگونگی توجه به مدیریت تقاضا و میزان گسترش حمل و نقل «همگانی»، نمودی از نظام برنامه‌ریزی اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی هر جامعه است. حمل و نقل درون شهری و جابه‌جایی مسافر و کالا در شهرها یقیناً از جمله اولین مسائل شهرها هستند. مدیریت این گونه عرصه‌ها در شهرهای ایران به دلایل گوناگون با بحران مواجه است. گره خوردن نظام اقتصادی ایران به رانتهای زیرزمینی و به خصوص نفت و وارد شدن دلارهای نفتی به اقتصاد ملی و شهرها - به ویژه تهران - و سیاست‌های اقتصادی خاص ورود انواع وسیله نقلیه شخصی را به این شهر میسر ساخته است.

از آنجا که حمل و نقل عمومی در این زمان همپای نیازهای سفرهای داخلی گسترش نیافت، مسائل گوناگونی در این زمینه رونمود. از مهم‌ترین مسائل حمل و نقل شهری، گسترش تصاعدی موتورسواری در شهرهای ایران و به خصوص تهران است. حقیقت امر این است که موتور مشخصاً به عنوان وسیله حمل و نقل تعریف نشده است، بلکه بیشتر وسیله‌ای ورزشی - تفریحی است. ولی امروزه در شهرهای ایران و به خصوص تهران همگان شاهد گسترش روزافزون این وسیله در جهت حمل و نقل مسافر و بار هستند. به نظر می‌رسد که دلایل این معضل همانا زمینه‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی و مدیریتی باشد. نکته دیگر این است که آیا می‌توان راهبردهایی برای ساماندهی و یا حل معضل موتورسواران در حمل و نقل و ترافیک شهری یافت، یا مدیریت شهری در این زمینه باز در مقابل این معضل تسلیم خواهد شد؟

محمد حسین شهیدی، کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای و محقق در زمینه حمل و نقل شهری، در خصوص این موضوع چنین اعتقاد دارد: «حمل و نقل ناکارآمد و بیمارگونه شهری را نمی‌توان از شرایط اجتماعی جامعه جدا کرد. هم‌اکنون شرایط اقتصادی مردم روز به روز بدتر می‌شود؛ یعنی هزینه‌های مردم رو به افزایش است و درآمد و دهک‌های پایین جامعه رو به کاهش نهاده‌اند و روز به روز فشار بر اقشار متوسط زیادتر می‌شود. در این حالت اگر



محمد حسن شهیدی - پژوهشگر در حمل و نقل شهری

حمل و نقل شهری استفاده می کنند، دلایلی خاص خود دارد: اول اینکه، حمل و نقل عمومی در کشور هیچ گاه جوابگوی نیازهای سفر نبوده است. این موضوع به خصوص در بخش های درون شهری و مراکز تجاری شهر نشان از بحرانی جدی دارد. دوم مکان یابی محل کار و تجارت و سکونت در شهرهاست.

این مکان ها بدون هیچ برنامه ای به صورت تصادفی در سطح شهر پراکنده اند و لذا با افزایش جمعیت و نیاز به درخواست مسافرت روزانه درون شهری، در حالت پاسخگو نبودن حمل و نقل همگانی، میل به وسایل نقلیه با مانور و سرعت بالا و حجم کم، و در عین حال قانون گریز و آلوده کننده، بیشتر می شود.

میرزائی می افزاید: «با توجه به تقاضا، تولید موتورسیکلت هم بالا رفته است و جالب اینکه تولید هم با بازاریابی کاذب، سامان درستی ندارد. اکنون قریب به یکصد کارخانه موتورسیکلت سازی در کشور وجود دارد و در سال بیش از ۲ میلیون موتورسیکلت وارد چرخه حمل و نقل ایران می شوند - که سهم عمده آن به تهران اختصاص دارد. با توجه به معضلات حاصل از عقب ماندگی حمل و نقل همگانی، طرحی به عنوان ساماندهی تردد موتورسیکلت سواران در دست اجراست، که هدفش برخورد با موتورسواران متخلف است.

در این طرح، مقوله شماره گذاری در کارخانه مطرح می گردد. قبلاً موتور بدون هیچ شناسنامه و سندی وارد بازار می شد و این اصلی ترین معضل در کنترل موتورسواران بود؛ ولی از اول مرداد ۱۳۸۱ تصمیم گرفته شد که موتورها در کارخانه شماره گذاری و سپس وارد بازار شوند. از طرف دیگر، راهنمایی و رانندگی نیز در حال شماره گذاری برای این وسیله نقلیه است.»

وی در مورد ساماندهی موتورسواران چنین اعتقاد دارد که: «تنها راهبرد و راه حل نتیجه گیری از این مسئله، همکاری دستگاه های مختلفی است که موتورسواری به نوعی با آنان ارتباط دارد. البته در هر حال شهرداری و نیروی انتظامی از ساماندهی موتورسواران ناگزیرند.»

### نگرش های موجود در مورد نحوه برخورد با ترافیک موتورسیکلت در شهر تهران

در مجموع می توان نگرش ها و سوگیری های موجود را نسبت به آمد و شد موتورسیکلت در ترافیک شهر تهران، در قالب این سه دیدگاه دسته بندی کرد: اول، نگرش انتقادی نسبت به موتورسیکلت و جهت گیری برای حذف این وسیله از ترافیک درون شهری؛ دوم، نگرش حمایت از موتورسیکلت و بالا بردن جایگاه آن در ترافیک درون شهری؛ و سوم، نگرش ساماندهی موتورسواری و دیدن آن به عنوان یکی از سیستم های حمل و نقل موتوری در ترافیک درون شهری، با دیدگاه اعمال محدودیت های قانونی برای جلوگیری از رشد بی رویه آن.

در پروژه های تحقیقاتی که کارشناسان سازمان ترافیک در مورد موتورسواران در تهران انجام داده اند، در زمینه دیدگاه های مذکور به این نتیجه رسیده اند: «با نگرش اقتصادی یا حذفی، به دلایل گوناگون، موتورسیکلت در ترکیب ترافیک درون شهری توجیه پذیر نیست. اول اینکه الگوی حرکتی موتورسیکلت با سایر وسایل نقلیه تفاوت دارد و ترکیب این الگوها با هم در خیابان، باعث ایجاد مزاحمت می گردد. دوم، به خاطر همین تفاوت الگوی حرکتی، برخی از موتورسواران حریم عابر پیاده و یا حریم خطوط ویژه اتوبوسرانی را برای تردد خود در سطح شهر انتخاب می کنند. در این حالت نیز برای عابران پیاده در پیاده روها و



همچنین اتوبوس ها در خطوط ویژه، مزاحمت ایجاد می گردد. سوم اینکه ایمنی راننده و سرنشین موتورسیکلت در مقایسه با سایر وسایل نقلیه موتوری چهارچرخ پایین تر است. تصادفات این وسیله نقلیه نیز معمولاً شدت بیشتری در مقایسه با دیگر وسایل نقلیه موتوری دارد. چهارم اینکه تخلفات ترافیکی موتورسیکلت بیشتر از دیگر وسایل است زیرا جلوگیری از تخلفات آنها با شرایط امروز جامعه دشوار است.»

شهیدی در این باره چنین می افزاید: «موتورسیکلت به این شکل که در ایران و تهران وجود دارد، در کل دنیا نظیر ندارد! موتورسیکلت در کشورهای مختلف جهان و به خصوص کشورهای اروپایی و کشورهای صنعتی وسیله ای تفریحی و ورزشی است و در کشورهای جنوب شرق آسیا - مثل هندوستان و پاکستان - موتورسواران خط مخصوصی در خیابان ها دارند.

تغییر در روند یا ساماندهی موتورسواران در تهران به ریشه های این قضیه، از جمله تغییر در نوع مراسمات پستی و ارتباطات و سیستم حمل و نقل عمومی و شرایط زندگی مردم، برمی گردد.»

وی می افزاید: «موتورسیکلت جریان ترافیک را کم می کند و ایمنی خیابان ها را به هم می زند. در این وضعیت دو نگرش در مورد موتورسیکلت و موتورسواری وجود دارد: اول، از دیدگاه استفاده کننده؛ و دوم، از زاویه شهروندی که در شهر حقوق و قوانینی دارد. با توجه به اینها، حذف یا ساماندهی موتورسیکلت دیدگاه های متفاوتی خواهد داشت. ولی به هر حال موتورسواری و استفاده از موتور به عنوان وسیله حمل و نقل پدیده ای است که در نتیجه شرایط و سلسله عوامل در هم تنیده اجتماعی و اقتصادی به وجود آمده است. قانون عام آن این است که وقتی فقط و فقط قرار باشد با موتورسواری برخورد شود، این برخورد مکانیکی و روبنایی و ناکارآمد خواهد بود.

مسافر کشی با موتور پدیده ای اجتماعی است. همان طور که در مورد معنادار می بایست ابعاد فضای اختیار را سامان داد، در مورد استفاده از موتور نیز باید محیط موتورسواری و شرایط اقتصادی و اجتماعی استفاده کنندگان آن هدف برنامه باشد - نه خود موتور و موتورسوار. زمانی که در تهران - مثلاً - تلفن همراه به خوبی کار نمی کند، و سیستم مخابراتی ناکارآمد است، موتورسواری به صورت غیر مستقیم تشویق می شود. در واقع موتورسواران مسافر کش و بارکش - و به طور کلی، موتورسواری - پدیده ای است که در نتیجه شرایط خاص پدید آمده است و سامان دادن به آن نیازمند سامان دادن به محیط آن است و بدین ترتیب برخورد حذفی برخوردی مکانیکی و روبنایی است.»

رضوی همچنین می افزاید: «امروزه در برخی کشورهای پیشرفته جهان نیز از این وسیله نقلیه به عنوان مسافر کش استفاده می گردد ولی همه شان تحت نظارت اتحادیه یا صنف به خصوص با رعایت تمامی ضوابط و مقررات فعالیت می کنند. در کشور ما نیز لزوم ساماندهی و تحت نظارت گرفتن آنان امری ضروری به نظر می رسد؛ ولی تاکنون اقدامات جدی در این خصوص صورت نپذیرفته است.





دلایل متفاوتی بر این امر وجود دارد که می‌توان عدم شماره گذاری تمامی موتورها، در اختیار نداشتن گواهینامه مخصوص موتورسواری، عدم استفاده از کلاه ایمنی، در اختیار نداشتن کلاه ایمنی یدک برای مسافر و دیگر عوامل را برشمرد. پس از طرح معضلات، می‌توان اقدامات اجرایی لازم را به انجام رساند.»

در این زمینه میرزایی نیز چنین معتقد است: «عمده‌ترین دلیل افزایش موتورسواران مسافرکش، بیکاری جوانان و نیاز اقتصادی است؛ ولی به هر حال این کار غیرقانونی است. این گروه با کاری مخاطره‌آمیز وارد حمل و نقل شهری می‌شوند و تأثیر منفی در ترافیک و حمل و نقل شهری می‌گذارند. اینکه با برخورد قهری به کنار گذاشتن آنها کوشش شود، چاره‌اندیشی درستی نیست؛ ولی به نظر می‌رسد که اگر حمل و نقل عمومی گسترش یابد، بتوان همین افراد را در سیستم حمل و نقل عمومی به کار گرفت. لیکن اگر حساب جدیدی برای آنها باز شود و موتورسیکلت به عنوان وسیله حمل و نقل در شهر پذیرفته شود و سعی در گسترش آن باشد، به حتم مسائل جدیدی به عرصه حمل و نقل شهری وارد می‌گردد.»

او می‌افزاید: «تنها با اطلاع رسانی و ایجاد فرهنگ درست استفاده کردن از موتور است که می‌توان ضریب ایمنی را بالا برد و حمل و نقل عمومی را نیز گسترش داد، تا زمان انتظار سفر داخل شهری کمتر شود. آن وقت یقیناً افراد کمتری به سراغ جابه‌جایی با موتور می‌روند. به عبارت دیگر، این گسترش تصاعدی موتورسواران به ناکارآمدی حمل و نقل همگانی برمی‌گردد.»

با امکان سنجی حذف سیستم موتورسیکلت از ترکیب ترافیکی خیابان‌های شهر تهران در صورتی می‌توان مطلوبیت استفاده از موتورسیکلت را کم‌رنگ ساخت، یا روند رشد آن را محدود یا کم کرد، که زمان سفر سایر مدل‌های حمل و نقل نسبت به زمان سفر موتورسیکلت نزدیک شود. به عبارتی، مهم‌ترین دلیل انتخاب موتورسیکلت برای سفر، کوتاه شدن زمان در مقایسه با دیگر وسایل نقلیه موتوری و داشتن آزادی مطلق آن در ترافیک شهری است.

بدین ترتیب، هنگامی می‌توان این وسیله را از صحنه رقابت با سایر وسایل نقلیه موتوری در ترافیک درون شهری حذف کرد که بتوان بستر مناسبی در شبکه ترافیک شهری تهران ایجاد کرد؛ یعنی اختلاف زمان سفر سایر وسایل نقلیه موتوری را با زمان سفر موتورسیکلت کاهش داد. ایجاد چنین بستری از بُعد نظری ناممکن نیست ولی نیاز به تغییرات و اصلاحات اساسی در بخش‌های مختلف حمل و نقل و ترافیک شهر تهران دارد. برای این کار زمان و سرمایه گذاری هنگفتی لازم است که مهیا کردن آن در زمان حاضر و یا در چشم‌انداز نزدیک برای شهر تهران دور از انتظار است. به همین دلیل، روند مالکیت موتورسیکلت و سهم آن در ترافیک خیابان‌های شهر تهران پیوسته رو به افزایش است، به گونه‌ای که حجم آنها در برخی از خیابان‌های محدوده بازار - از جمله خیابان امیرکبیر و ۱۵ خرداد - در برخی از ساعات روز بیشتر از حجم ترافیک سواری هاست.



بالا بودن زمان سفر سایر وسایل نقلیه موتوری نسبت به موتورسیکلت در این خیابان‌ها به حدی است که موتورسیکلت‌ها توانسته‌اند جایگزین بخش عمده‌ای از این وسایل نقلیه شوند و حضور خود را در ترکیب ترافیکی خیابان‌های مرکزی شهر پررنگ و تثبیت کنند. پدیده افزایش و تردد موتورسیکلت‌ها در مناطق مرکزی شهر تهران، به مرور زمان صورت گرفته است. در زمان حاضر رشد و توسعه این پدیده به حدی است که حذف آن با توجه به شرایط فعلی و بدون ایجاد بستر مناسب عملی نیست. در تحقیق سازمان ترافیک درباره تبعات ناشی از نگرش حذف سیستم موتورسیکلت، چنین نتیجه گرفته می‌شود:

۱- بسیاری از نقل و انتقالات و جابه‌جایی‌ها در بازار بزرگ تهران دچار مشکل خواهند شد.

۲- در چشم انداز نزدیک، سیستم دیگری نمی‌تواند جایگزین موتورسیکلت‌های موجود شود. بنابراین پیش بینی می‌گردد که نحوه دسترسی افراد و جابه‌جایی در محدوده بازار، وضعیت پارکینگ‌های عمومی و حاشیه‌ای محدوده بازار را تا مدتی که سیستم دوباره به تعادل برسد دچار بی نظمی و آشفتگی سازد.

۳- موتورسواران نسبت به این طرح به شدت اعتراض خواهند کرد.

۴- نارضایتی کارخانجات تولید کننده موتورسیکلت و قطعه‌سازان این صنعت، نسبت به این طرح نیز پیش بینی شدنی نیست. در زمان حاضر بخش وسیعی از مردم در این کارخانجات مشغول به کار هستند؛ و در صورت اجرای این طرح به خیل بیکاران کشور افزوده می‌شود.

به هر حال، اکنون به دلایل گوناگون تعداد موتورسواران در تهران در حال گسترش است، به طوری که در زمان فعلی بیش از یک میلیون موتورسیکلت در شبکه حمل و نقل شهر تهران تردد می‌کنند و در حدود ۷۰ درصد از آلودگی‌های ناشی از وسایل نقلیه را به وجود می‌آورند. این وضعیت تبعات گوناگون اجتماعی - اقتصادی نیز داشته است، ولی به دلایلی چون ضعف آماری، نمی‌توان تعداد موتورسیکلت، تعداد مسافرانی که جابه‌جا می‌کنند، و نیز تعداد نیازهای سفری را که برآورده می‌سازند، تعیین کرد؛ لیکن چه بسا با دیدگاه کارشناسانه بتوان به نتیجه مناسب رسید.

شهیدی می‌گوید: «بر اساس مطالعات سال ۱۳۷۳ که در تهران انجام گرفت، به طور متوسط روزانه ۸ درصد سفرها با موتورسیکلت صورت می‌پذیرد. این درصد از کل جابه‌جایی‌ها (بازده میلیون سفر در روز) که در تهران اتفاق می‌افتد، درصد بالایی است.»

او می‌افزاید: «در وضعیت کنونی باید ابتدا موتورسیکلت‌ها را دارای هویت کرد و سپس با شناسایی نقاط اصلی تجمع موتورسواران آنها را برای هر کاری مدیریت و سامان داد. این دو، تنها یک طرف قضیه‌اند؛ و از طرف دیگر اول بایستی حمل و نقل عمومی را گسترش داد و دوم سیستم پستی و مراسلاتی و مخایرانی را کارآمد کرد. در این زمینه آنچه مهم است، همزمان اجرا کردن این سیستم در حمل و نقل شهری به وسیله مدیریت شهری است. لیکن مدیریت شهری ما چند بخشی است و این خود گره‌های دیگر از مشکلات حمل و نقل شهری است.» او می‌افزاید: «می‌توان گفت که تعداد موتورسیکلت در آینده افزایش خواهد داشت و این افزایش با فقر در جامعه شهری تهران گره خورده است و مشخصاً این قضیه با برخورد مکانیکی و فیزیکی و کوتاه مدت و مقطعی و موضعی حل نمی‌شود. تنها راهبرد در این جریان، نگرش سیستمی به فضای اقتصادی و اجتماعی حمل و نقل و ترافیک شهری است.»



سرهنگ یونس میرزایی تبار - مدیر کل اداره کل عملیات و ترافیک

رضوی، معاون سازمان ترافیک، اظهار می‌دارد: «باید مجموعه قوانینی طرح کرد که تمام کارخانجات تولید کننده موتور سیکلت ملزم به شماره گذاری قبل از تحویل باشند. اتحادیه‌ای نیز باید تأسیس گردد که نظارت مستقیم بر عملکرد مسافرکشان با موتور سیکلت را بر عهده بگیرد. این اتحادیه باید کلیه تجهیزات مورد نیاز مسافرکشان را در اختیارشان قرار دهد و در نهایت، علاوه بر نظارت بر عملکرد، تسهیلاتی را نیز برای سرویس دهی مطلوب آنان فراهم آورد. همچنین می‌بایست مجموعه قوانین و ضوابط مشخصی در خصوص چگونگی حمل مسافر و بار تدوین گردد و به اجرا گذاشته شود، تا عملکرد این گونه موتورسواران بتواند گوشه‌ای از کمبود عرضه خدمات ناوگان حمل و نقل عمومی را پوشش دهد و بر ترافیک معابر نیز به صورت مثبتی تأثیر بگذارد.»

میرزایی در مورد این مسئله چنین می‌افزاید: «نیمی از تعداد کشته‌ها و مجروحان ناشی از تصادف را در شهر تهران، موتور سیکلت باعث شده است. اکنون بیش از یک و نیم میلیون موتور سیکلت در تهران وجود دارد، ولی از صاحبان این وسایل نقلیه کمتر کسی خود را ملزم به رعایت قوانین می‌داند و تقریباً آنها هم از مردم و هم از مأموران راهنمایی و رانندگی مصونیت گرفته‌اند.»

او می‌افزاید: «اکنون بیش از ۲ میلیون نیاز سفر در تهران با موتور سیکلت پاسخ داده می‌شود و در نتیجه نمی‌توان این وسیله را نادیده گرفت. یعنی این وسیله، بخشی جدی از حمل و نقل همگانی را پاسخگوست. پیشنهاد می‌شود که مدیریت حمل و نقل شهری این الزام را به وجود آورد که موتورسواران و دارندگان موتور، به صورت قانونی موتور بخرند، قانونی شماره گذاری کنند، و قانونی حرکت کنند. این پیشنهاد برای کوتاه مدت است؛ ولی برای بلندمدت گسترش حمل و نقل عمومی و مکان یابی درست فضاهای عمومی و بازار و برآوردن نیازهای محلی در محله‌های شهری کارآمدترین راه است.»

در تحقیق سازمان ترافیک در مورد نگرش حمایت بدون مدیریت چنین آمده است:

«این نگرش در واقع به نوعی نگرش موجود تلقی می‌شود، که تاکنون در جامعه ما رایج بوده است. عمده ویژگی‌های این نگرش پشتیبانی از سیستم به صورت غیر علنی بوده است؛ یعنی تاکنون حاضر نبوده قوانین موجود مرتبط با سیستم را به طور جدی و پیگیرانه و مستمر اعمال کند و حتی به طور نسبی نیز آزادی مطلق را به این سیستم داده است، بدون اینکه هزینه‌ای را برای انجام آن پرداخته باشد.»

طبیعی است که این نوع نگرش به سیستم، پیامدهایی را با خود به همراه دارد که در زمان حاضر بخشی از آنها مشاهده می‌شود. یقیناً چنانچه هر چه سریع‌تر تغییری در این نگرش ایجاد نگردد، عواقب وخیم‌تری گریبان گیر ترافیک شهر تهران خواهد شد که رفع آن در آینده هزینه بسیار سنگینی را به همراه خواهد داشت. عمده‌ترین پیامدهای مربوط به این تفکر را می‌توان در قالب نکات زیر بیان کرد:

- ۱- عدم اعمال قوانین موجب می‌شود که فرهنگ تخلف در بین موتورسواران رو به افزایش رود و کم کم به عنوان نوعی عادت، ترک آن بسیار دشوار گردد.
- ۲- عدم کنترل به نوع تولید یا به عبارتی دیگر، عدم رعایت استانداردهای وزارت صنایع - در پروسه تولید، موجب شده است که موتور سیکلت‌ها بدون استاندارد تولید شوند و با قیمت دولتی غیر واقعی به بازار عرضه گردند.
- ۳- عدم اعمال قوانین موجب شده است که آسیب پذیری به سایر



علی رضوی - کارشناس ارشد حمل و نقل و ترافیک

شرکت کنندگان در ترافیک - به ویژه عابران پیاده - به وسیله موتور سیکلت بسیار شدید باشد.

۴- عدم رعایت ابتدایی‌ترین مسائل ترافیک از سوی موتورسواران و آسیب‌های شدید آنها به روانی ترافیک در شهر تهران، موجب شده است که فشارهای عصبی بر رانندگان و سایر شرکت کنندگان در ترافیک شدت یابد.

۵- با توجه به عدم اعمال قوانین، بخش عمده‌ای از موتور سواران مشغول مسافرکشی‌اند. اگر چه مطابق قوانین مسافرکشی نه تنها با این سیستم بلکه حتی اتومبیل‌های شخصی نیز ممنوع است، ولی خطرهای ناشی از موتور سیکلت برای راننده و مسافر آن به مراتب بیشتر و وسیع‌تر است.

۶- به طور خلاصه می‌توان گفت که در صورت حمایت بدون کنترل و مدیریت از موتور سیکلت‌ها، در آینده نزدیک بر تعداد موتورسواران بسیار افزوده خواهد شد که کنترل و مدیریت آنها بس مشکل‌تر از امروز است.»



بر اساس آمار آبان ماه ۱۳۷۳، تعداد ۲۹۱۶۴۷ موتور سیکلت در مناطق ۲۰ گانه در تهران در حال تردد بوده‌اند. تعداد موتورهای هر منطقه رابطه معناداری با وضعیت اجتماعی و اقتصادی منطقه دارد. یعنی کمترین استفاده کننده از موتور در مناطق ۱ و ۲ و ۳ تهران بوده و بیشترین استفاده از موتور، برای هر کاری، در مناطق جنوب و مرکزی تهران بوده است. هشت درصد از کل سفرهای سواره ساکنان مناطق ۲۰ گانه با موتور سیکلت صورت می‌گیرد.

در زمان حاضر حذف سیستم موتور سیکلت‌ها از ترکیب ترافیک درون شهری تهران به صلاح نیست. پدیده افزایش موتور سیکلت‌های شهر تهران ریشه در عوامل زیادی دارد که مهم‌ترین آن ضعف ناوگان حمل و نقل عمومی و پایین بودن متوسط سطح درآمد خانواده‌های تهرانی است. حذف این سیستم با توجه به وضعیت کنونی عملی نیست ولی عدم کنترل آن نیز باعث بروز مشکلات زیادی در آینده خواهد شد. ترافیک موتور سیکلت را می‌توان به بچه ناخوانده‌ای تشبیه کرد که می‌بایست آن را به فرزند پذیرفت؛ لذا بهترین سیاستی که در مورد این سیستم می‌توان آغاز کرد، ساماندهی و کنترل آن است. در شرایط فعلی می‌بایست سیاست شمشیر دو لبه را به کار برد. یعنی از یک لبه آن برای ارائه خدمات به منظور ساماندهی استفاده کرد، و لبه دیگر آن - یعنی اعمال قانون - را در برابر رشد بی‌رویه آن به کار گرفت.



**بیستمین نشست معاونان خدمات شهری شهرداری‌های مراکز استان‌ها با همکاری دفتر خدمات عمومی سازمان شهرداری‌های کشور با محور ساماندهی کشتارگاه‌ها و آرامستان‌ها، شهریور ماه سال جاری در ارومیه برگزار شد.** در این نشست، مسائل و مشکلات این سازمان‌ها از سوی مدیران و مسئولان ذی ربط عنوان شد و در پایان راهکارهایی هم برای حل مسائل یاد شده عنوان گردید. به علاوه، دو کارگروه تخصصی نیز با موضوع‌های ساماندهی کشتارگاه‌ها و آرامستان‌ها با ریاست ناصر حاج محمدی مدیر کل دفتر خدمات عمومی سازمان شهرداری‌ها و مدیران سازمان‌های آرامستان‌ها و کشتارگاه‌های اصفهان، مشهد، قم، شیراز و دیگر شهرهای مراکز استان‌ها تشکیل شد. این گزارش خلاصه‌ای است از راهکارهایی که این دو کارگروه ارائه کرده‌اند.

#### کشتارگاه‌ها

از آنجا که نگاه عمومی به کشتارگاه‌های دولتی، صرفاً نگاهی خدماتی است و تعرفه خدمات کشتارگاهی نیز در هر شهر متفاوت است، یکسان‌سازی تعرفه‌ها امری است ضروری. از این رو در این نشست مصوب شد که مبنای محاسبه تعرفه خدمات کشتارگاهی و حمل لاشه قیمت عمده گوشت در هر شهر تعیین شود. با بررسی‌های به عمل آمده، قرار شد ۵/۳ درصد از قیمت فروش عمده گوشت - که هر سال کمیسیون نرخ‌گذاری در شهرها تعیین می‌کند - با تصویب شورای اسلامی شهرها به عنوان تعرفه خدمات کشتارگاهی مد نظر قرار گیرد.

با عنایت به عدم توجیه فعالیت کشتارگاه‌های سنتی و عدم امکان اصلاح و بهسازی و توسعه این گونه کشتارگاه‌ها، مقرر گردید راهکارهای لازم برای حمایت از کشتارگاه‌های صنعتی و نیمه صنعتی تعیین شود تا در آینده به تمامی شهرهای کشور خدمات ارائه کنند.

با اشاره به اینکه امروزه در سراسر دنیا از تجهیزات پیشرفته استفاده می‌شود، نمی‌توان تجهیز کشتارگاه‌ها را (که با سلامت و بهداشت گوشت ارتباط مستقیم دارد) از این قاعده مستثنی دانست. به این دلیل پیشنهاد شد که با توجه به کمبود امکانات و تجهیزات در کشتارگاه‌های کشور، ترتیبی اتخاذ گردد تا کشتارگاه‌هایی که لازم است در بلند مدت و میان مدت فعال بمانند به تجهیزات پیشرفته روز مجهز شوند. کشتارگاه‌ها مراکز خدماتی اند و این خدمات را به صاحبان دام ارائه می‌کنند.

گوشت‌ها در کشتارگاه‌ها شست و شو داده می‌شوند و سپس به مراکز توزیع تحویل می‌گردند. به هر حال ممکن است در این میان گوشت‌ها با دقت زیاد تمیز نشوند. با توجه به اینکه تغییر فروش گوشت به مشتریان از صورت باز به شکل بسته بندی از لحاظ اقتصادی و بهداشتی بصره است، پیشنهاد گردید بررسی و امکان سنجی لازم در خصوص تهیه و توزیع گوشت به صورت کاملاً بسته بندی صورت پذیرد.

در این نشست مطرح شد که کارشناسان مراکز تولید دام، مصارف عمده گوشت شهرها را بررسی و تعیین کنند. بنابراین پروژه‌های مطالعاتی با عنوان طرح جامع عرضه، تولید و فرآوری تولیدات دامی به وسیله مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری سازمان شهرداری‌های کشور تعریف گردید.

همچنین با توجه به مشکلات موجود کشتارگاه‌های صنعتی و نیمه صنعتی در زمینه حمل و نقل لاشه، تجهیز کشتارگاه‌های یاد شده به خودروهای سردخانه دار، مورد تأکید قرار گرفت.

شهرداری‌ها می‌توانند عوارض دامی را به عهده بگیرند. بر این اساس پیشنهاد شد که اقدام‌های قانونی به منظور افزایش عوارض دامی به وسیله سازمان شهرداری‌های کشور صورت پذیرد.

به منظور گسترش کشتارگاه‌های پیشرفته و آگاهی و آشنایی مدیران کشتارگاه‌ها با تجهیزات روز دنیا، در این نشست مقرر شد تا مدیران کشتارگاه‌های کشور از کشتارگاه‌های پیشرفته کشورهای توسعه یافته، دیدن کنند.

این کاستی نیز مطرح گردید که معمولاً در احداث و راه‌اندازی کشتارگاه‌ها، برای گرفتن مجوز ابتدایی از شهرداری‌ها استعلام نمی‌شود.

از این رو با توجه به وظایف قانونی شهرداری‌ها در خصوص احداث کشتارگاه‌های جدید، مقرر گردید که نظر شهرداری‌ها پرسیده شود.

ناگفته نماند که برخی از سازمان‌های کشتارگاه‌های وابسته به شهرداری‌ها چارت سازمانی و آیین نامه مالی مشخصی ندارند. به همین خاطر تدوین و تصویب آیین نامه مالی و چارت سازمانی کشتارگاه‌ها و تعریف شفاف و مشخص وظایف ارگان‌ها و سازمان‌هایی که در زمینه امور کشتارگاهی فعال اند نیز در این نشست مطرح گردید.

با عنایت به مسائل و مشکلات کشتارگاه‌ها پیشنهاد شد ترتیبی اتخاذ گردد تا رئیس دامپزشکی هر شهر به عنوان عضو هیئت مدیره، و رئیس مرکز بهداشت به عنوان عضو شورای سازمان کشتارگاه‌ها منصوب شوند.

این موضوع نیز مطرح شد که با توجه به وجود کشتار غیر مجاز در شهرهای کشور و پایین بودن سطح کیفی کشتار، الزامات قانونی برای جلوگیری از کشتار غیرمجاز در نظر گرفته شود. در این نشست، پیشنهاد شد که به منظور کاهش بخشی از هزینه‌های آب و برق کشتارگاه‌ها، از طریق شرکت‌های توزیع نسبت به اعمال تعرفه کشاورزی برای کشتارگاه‌ها اقدام گردد. همچنین قرار شد به جهت بهینه سازی مصرف انرژی در کشتارگاه‌ها، دفتر تأسیسات و زیرساخت‌های سازمان شهرداری‌های کشور بررسی‌های لازم را در این زمینه به عمل آورد. از دیگر موارد مطرح شده که در این کارگروه مورد توافق مدیران سازمان کشتارگاه‌ها قرار گرفت به شرح زیر است:

— از آنجا که سلاخان برخی کشتارگاه‌ها در سطح کشور به صورت آزاد کار می‌کنند و وابستگی اداری ندارند، به منظور ساماندهی این سلاخان در کشتارگاه‌های کشور بررسی و اقدام لازم برای تأمین نیروهای یاد شده در قالب شرکت‌های خدماتی خصوصی، صورت پذیرد.

— با عنایت به اینکه برنامه چهارم توسعه اقتصادی-اجتماعی کشور در دست تدوین است، اقدامات لازم برای تدوین راهکارهای ساماندهی کشتارگاه‌های کشور در برنامه یاد شده به عمل آید. — سازمان دامپزشکی به استناد بند «ج» تبصره ۱۸ قانون بودجه تحت عنوان ضرر و زیان، قصابان، دامداران در خصوص لاشه‌های ضبط شده وصول مبالغی را از کشتارگاه‌ها طلب می‌کند، و این امر پیامدها و مشکلاتی را برای کشتارگاه‌ها در پی داشته است، بنابراین باید ترتیبی اتخاذ گردد تا سازمان دامپزشکی برای وصول مبالغ یاد شده به وسیله عوامل خود اقدام کند.

### آرامستان‌ها

در کارگروه دوم بیستمین نشست معاونان خدمات شهری، مدیران آرامستان‌های کشور پیشنهاد کردند که سازمان شهرداری‌ها پیگیری برای ساماندهی آرامستان‌ها را در دستور کار خود قرار دهد. همچنین در نظر گرفتن بودجه برای محوطه سازی، تأمین فضای سبز، ایجاد پارکینگ، تأمین وسایل بازی، احداث نمازخانه و مسجد، احداث سردخانه و تأمین آمبولانس و سایر امکانات مورد نیاز بوسیله سازمان شهرداری‌ها از دیگر مواردی بودند که در این کارگروه عنوان شد.

همچنین مقرر شد برای جلوگیری از آلودگی‌های زیست محیطی و آلودگی‌های صوتی و ناراحتی‌های روحی و روانی، در زمینه ممانعت از دفن اموات در آرامستان‌های داخل شهر، سازمان شهرداری‌ها قانون و آیین نامه جامع و کاملی را با ضمانت‌های اجرایی لازم، تهیه کند.

بدین ترتیب آرامستان‌های خصوصی که زیر نظر شهرداری اداره نمی‌شوند - و از جمله زیر نظر اداره اوقاف اند - ملزم گردند که بدون گرفتن مجوز از شهرداری اجازه ندهند هیچ جنازه‌ای در آرامستان به خاک سپرده شود.

پیگیری برای تصویب چارت سازمانی سازمان آرامستان‌ها، تأمین هزینه‌های نگهداری اجساد مجهول‌الیهویه، و تعیین

روش از بین بردن جنازه‌هایی که دارای بیماری‌های خاص هستند، بوسیله سازمان شهرداری‌ها از جمله مواردی بود که سازمان آرامستان‌ها بر آن تأکید داشتند.

همچنین فعال کردن بخش خصوصی در اداره آرامستان‌ها و راه اندازی واحدی برای بازنگری قانون شهرداری‌ها در سازمان شهرداری‌ها از مواردی بود که مورد تأکید دست اندرکاران و مدیران آرامستان‌ها قرار گرفت. در کنار موضوعات پیش گفته، تعیین و پیش بینی محل‌ها و مکان‌های مناسب به لحاظ وسعت، موقعیت و توسعه آتی بوسیله سازمان آرامستان‌ها و اداره املاک شهرداری‌ها و تأسیس آرامستان‌های جدید نیز در این کارگروه عنوان شد.

نیز مصوب شد که شهرداری‌ها و سازمان آرامستان‌ها برای خدمات رسانی بهتر و جلب رضایت بستگان متوفی، نسبت به انجام موارد ذیل در داخل سازمان آرامستان‌ها اقدام کنند.

الف- الزام به ایجاد یک شعبه بانک.

ب- استقرار پزشکی قانونی.

ج- تأمین نیروهای انتظامی، به خصوص در روزهای پنجشنبه و جمعه.

با توجه به هزینه بالای آب و برق در سازمان آرامستان‌ها، پیشنهاد گردید سازمان شهرداری‌ها پیگیری کند که وزارت نیرو هزینه برق و آب معابر آرامستان‌ها را اگر نه به صورت رایگان، دست کم با تخفیف در نظر بگیرد.

از جمله پیشنهادات شرکت کنندگان گروه دوم نشست معاونان خدمات شهری می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

— در خصوص تهیه برنامه نرم افزار رایانه‌ای یکسان با همکاری سازمان شهرداری‌ها اقدام لازم به عمل آید.

— مدیران عامل سازمان آرامستان‌ها برای کسب تجربه و نحوه ارائه خدمات و فضا سازی مناسب‌تر، از آرامستان‌های شهرهای اصفهان، مشهد، قم، شیراز و سایر شهرها بازدید کنند. — مدیران عامل سازمان آرامستان‌ها نسبت به جلوگیری از حمل جنازه با آمبولانس‌های خصوصی، که مخصوص حمل بیمار هستند و اجساد را با آن حمل می‌کنند، از طریق مراجع ذی ربط اقدام کنند.

— تعدادی قبر ذخیره برای بروز حوادث غیر مترقبه، منظور شود.

— مقرر شد با توجه به پیش بینی نشدن اعتبارات لازم در خصوص ساماندهی، توسعه، تملک املاک مورد نیاز و تجهیز در برنامه سوم توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور، سازمان شهرداری‌ها به نحوی برنامه ریزی و پیگیری کند که این موضوع در برنامه توسعه چهارم لحاظ شود.

در پایان نیز پیشنهاد گردید با توجه به اتلاف وقت همراهان متوفی در خصوص مقدمات قانونی حمل اجساد و عدم حضور به موقع پزشک قانونی، نماینده دادگستری و نیروهای انتظامی مدیران عامل سازمان آرامستان‌ها از طریق شورای تأمین شهرستان مربوط، پیگیری لازم برای حضور بموقع نمایندگان ذکر شده صورت پذیرد.

## سازمان شهرداری ها تشکیل داد : کارگروه ارزیابی اقتصادی پروژه ها

ارزیابی اقتصادی پروژه ها این امکان را می دهد تا سرمایه گذار قبل از اجرای پروژه در مورد اقتصادی بودن تصمیم خود اطمینان حاصل نماید و اینکه مبنای تصمیم گیری او برای عملیاتی شدن پروژه، بر چه اساسی استوار گردد و آیا نحوه تخصیص منابع و دست یابی به روش های اصولی هزینه کردن سرمایه، دقیق محاسبه می شود یا نه، به طور کلی تحت چه شرایط و سازوکاری اقتصادی بودن پروژه اثبات خواهد شد؟

لذا به منظور بررسی و تحلیل روش های ارزیابی اقتصادی پروژه، به همت دفتر آموزش و توسعه منابع انسانی سازمان شهرداری ها کارگروهی با حضور جمعی از کارشناسان دفتر آموزش و مدعوین در سالن کنفرانس دفتر مطالعات شهری برگزار گردید. در این کارگروه علیرضا ناصری دکتر در اقتصاد به کالبد شکافی موضوع «ارزیابی اقتصادی پروژه» پرداخته و در این مورد، نکات حائز اهمیت را تشریح کرد.

### ○ مکان یابی پروژه

ناصری عضو هیئت علمی گروه اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس مکان یابی را از پایه ای ترین ابعاد اجرای پروژه برمی شمارد. به گفته وی یکی از لوازم اقتصادی بودن پروژه همانا مکان یابی صحیح آن است. حال اگر این مکان یابی غیر اصولی و نادقیق باشد، پروژه اقتصادی، بدون تردید، بدل به پروژه ای غیر اقتصادی خواهد شد.

وی معتقد است که علاوه بر مکان یابی دقیق، در نظر گرفتن ظرفیت متناسب و درجه تکنولوژی به کار رفته در اجرای پروژه، نشانی دیگر بر اقتصادی یا غیر اقتصادی بودن پروژه است. به عنوان مثال، در احداث یک بیمارستان، ضرورت مکان یابی آن چه به لحاظ دسترسی شهروندان اعم از بیماران و کادر بیمارستان و چه به لحاظ موقعیت جغرافیایی آن باید مد نظر قرار گیرد. همچنین باید توجه کرد که آیا در شهری که قرار است بیمارستان در آن احداث گردد، آیا بیمارستان ۴۸ تخت خوابی اقتصادی تر است یا ۲۰۰ تخت خوابی؟

### ○ هدف از اجرای پروژه و ارزیابی آن

ناصری، در ادامه «هدف» از اجرای پروژه را مطرح می کند و در این باره چنین می گوید: «در صورت نداشتن هدف در اجرای پروژه ها، ارزیابی آنها امکان پذیر نیست، زیرا قبل از شروع عملیاتی کردن پروژه، سرمایه گذار، چه بخش دولتی و چه بخش خصوصی یا شهرداری، باید هدف از اجرا را معلوم و روشن نمایند، که این شفاف کردن و روشن ساختن اهداف نیز خود باید با



شاخص هایی مورد ارزیابی قرار گیرند».

به گفته این اقتصاددان، یکی از روش های ارزیابی اقتصادی پروژه ارزیابی مالی است. وی سپس به «نرخ نهایی رجحان زمانی» که اولین نکته مورد بحث در ارزیابی مالی پروژه است، اشاره می کند و می گوید: «نرخ نهایی رجحان زمانی» نرخ است که بر اساس آن هر فرد یا مؤسسه یا دولت، ترجیح زمانی خود را اعلام می دارد و این نرخ برای افراد مختلف حقیقی و حقوقی، می تواند متفاوت باشد، حتی برای یک فرد هم در دو زمان مختلف می توان دو نرخ متفاوت رجحان زمانی در نظر گرفت، کسی که می گوید ۱۲۰ تومان سال آینده برای من ارزش ۱۰۰ تومان امسال را دارد یا در صورتی حاضر است ۱۰۰ تومان را امسال سرمایه گذاری کند که سال آینده حداقل ۱۲۰ تومان دریافت نماید، نرخ رجحان زمان ایشان ۲۰ درصد است».

وی افزود: «نرخ رجحان زمانی هر فرد از عوامل متعددی مثل نرخ بهره، نرخ بازدهی سایر سرمایه گذاری های بدون ریسک (مثل اوراق مشارکت)، نرخ تورم، میزان مالیات، درجه ریسک پروژه و عوامل متعدد دیگر تأثیر می پذیرد».

این اقتصاددان خاطر نشان می کند: «در ارزیابی مالی یک پروژه می بایست ارزش فعلی درآمد و هزینه های سال آتی محاسبه گردد و بدست آید. برای این کار باید تمامی درآمدها و هزینه هایی را که از زمان شروع پروژه تا زمان بهره برداری و در طی سنوات بهره برداری آن در آینده، حاصل خواهد شد را به زمان حال تبدیل کرد».

وی افزود: «برای محاسبه ارزش فعلی درآمد و هزینه سال های آینده، درآمدها با عدد مثبت و هزینه ها با عدد منفی نشان داده می شود. اگر ارزش فعلی پروژه عدد مثبت یا صفر را نشان داد، پروژه اقتصادی است و در غیر این صورت پروژه غیر اقتصادی

می شود. لذا برای رسیدن به این منظور از الگوی ارزش فعلی درآمد سال آینده = نرخ + ۱ درآمد سال آینده استفاده می شود. به عنوان مثال، اگر درآمد سال آینده پروژه‌های ۱۲۱ هزار تومان فرض شود و نرخ موجود ۱۰ درصد باشد، پس از محاسبه، ارزش فعلی ۱۲۱ هزار تومان سال آینده برابر است با ۱۱۰ هزار تومان زمان حاضر».

ناصری در ادامه، «آینده‌شناسی»، پیش بینی و تخمین دقیق درآمدها، هزینه‌ها و تأثیر آن بر عرضه و تقاضا را از نکات درخور تأمل در ارزیابی مالی پروژه عنوان می کند و می گوید: «در صورت دقیق نبودن اعداد و ارقام مالی پروژه همچون تعیین نرخ، تمامی محاسبه‌های پروژه به هم خواهد خورد. یعنی اگر در پروژه‌ای چنین فرض گرفته شود که تا ده سال آینده تمامی هزینه‌ها ثابت خواهند ماند، اجرا شدن و به ظهور رسیدن پروژه بدون تردید مشکلاتی را به همراه خواهد داشت، زیرا به عنوان نمونه، تا ده سال آینده دست کم اینکه، دستمزد کارکنان بر طبق قانون کار سالانه ۱۵ تا ۲۰ درصد رشد خواهد کرد. هزینه‌های تصاعدی آب، برق، مصالح و مانند اینها نیز جای خود دارد».

این کارشناس در تشریح ضرورت تخمین دقیق درآمدها و هزینه‌ها گفت: «موردی پیش می آید که برای کالای مورد نظر بازاری برای خرید و فروش وجود ندارد. در این موارد قیمت گذاری را از طریق «قیمت سایه» بدست می آوریم. مثلاً یکی از اهداف پروژه گازسوز کردن وسایل حمل و نقل عمومی، تمیزی هوا است. سؤال این است که قیمت هوای پاک چقدر است؟ این قیمت گذاری از طریق «قیمت سایه» باید محاسبه شود».

وی در توضیح اینکه آیا در هر پروژه‌ای، فقط اهداف اقتصادی متمرکز است، خاطر نشان کرد: «هر پروژه در وهله اول اهداف اقتصادی را دنبال می کند اما هر سرمایه گذار اعم از دولتی یا غیر دولتی می تواند اهداف دیگری همچون اهداف سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نیز داشته باشد. برخی از موارد نیز هدف کاملاً غیر اقتصادی است. در این خصوص می توان به این موارد نیز اشاره کرد که دولت از موضع خدمت رسانی به شهروندان، و با آگاهی از عدم توان پرداخت قیمت تمام شده بلیت از سوی شهروندان، هزینه بلیت

را به کمتر از نصف قیمت تمام شده کاهش می دهد و این مابه‌التفاوت را از بودجه خود تقبل می کند».

علیرضا ناصری اجرا کنندگان پروژه را متوجه «هزینه فرصت»، که در ارزیابی اقتصادی پروژه‌ها باید در نظر گرفت می کند، یعنی ممکن است فرد بابت چیزی قیمتی نپردازد و لیکن از منبع درآمدی خاص برای بدست آوردن آن چیز صرفنظر کرده باشد، وی در ادامه به «هزینه متوسط» و «هزینه نهایی» در ارزیابی مالی پروژه اشاره می کند و می افزاید: «اگر در کشتارگاهی روزانه ۲ هزار رأس گاو با ۲ میلیون تومان هزینه ذبح شود، هزینه متوسط ذبح هر گاو هزار تومان می شود و هزینه ذبح دو هزار و یکمین رأس گاو به عنوان هزینه نهایی تلقی می گردد که می تواند به مراتب بیشتر از هزار تومان باشد یعنی در واقع تقسیم کل هزینه تولید بر تعداد واحد تولید شده هزینه متوسط و هزینه آخرین واحد تولیدی را هزینه نهایی می گویند. البته در بسیاری از موارد افزایش ظرفیت، مستلزم هزینه‌های بسیار گزافی است که در چنین مواردی برای ارزیابی پروژه به جای استفاده از هزینه متوسط باید از هزینه نهایی استفاده گردد».

«استهلاک» از دیگر موارد ارزیابی اقتصادی در پروژه است، یعنی بر اساس استانداردهای حسابداری، برای هر دارایی عمر متوسطی در نظر گرفته می شود.

ناصری در این باره چنین می گوید: «نحوه تعیین استهلاک هر کالا، در تعیین سود یک پروژه تأثیر می گذارد، بدین نحو که چون استهلاک یکی از اجزای تمام شده کالا است، هر چه میزان استهلاک پروژه بالاتر رود، سوددهی آن کم تر خواهد شد، در زمان حاضر در تعداد محدودی از کشورها به شهروندان این اجازه داده شده است تا بر اساس، اساسنامه مذکور نرخ استهلاک دارایی‌های خود را محاسبه نمایند اما در اکثر کشورها از جمله کشور خودمان دولت در تعیین نرخ استهلاک اعمال نظر می کند».

وی سپس به گرفتن مالیات از سوی دولت اشاره می کند که این موضوع نیز بی تأثیر بر ارزیابی اقتصادی پروژه نیست و می گوید: «در قوانین حقوقی بعضی از کشورها مثل انگلستان راه‌های محدود قانونی فرار از مالیات نیز به چشم می خورد. از این دست است اینکه چگونه صورت مالیاتی را به گونه‌ای تنظیم کنید تا حداقل مالیات را بپردازید، و قانونگذار مزیت‌هایی را در قانون گنجانده است تا اشخاصی که آن مزیت‌ها را داشته باشند، بتوانند با توسل به روش‌های قانونی مالیات اضافی نپردازند».

ناصری به بحث اهمیت مالیات اشاره کرد و گفت: «اهمیت مالیات پس از کسر مالیات برای سرمایه گذار مشخص خواهد شد، بنابراین اگر نرخ مالیات در پروژه‌ها و مناطق مختلف یکسان باشد توجه به آن ضرورت ویژه دارد، مثلاً در کشور خودمان سرمایه گذار در مناطق محروم تا ده سال معافیت مالیاتی دارد».

این اقتصاددان، بازگشت سرمایه در ارزیابی اقتصادی پروژه را بسیار با اهمیت تلقی می کند و در این خصوص اظهار می دارد: «در ارزیابی اقتصادی پروژه هرگز نباید، بازگشت سرمایه فراموش شود؛ یعنی اینکه در شرایط مساوی بین دو پروژه که بازدهی مشابه دارند، آن پروژه‌ای که سرمایه سرمایه گذار را زودتر برگشت دهد از اولویت برخوردار است».



## اعطای درجه به آتش نشانان

خدمات آتش نشانی کشور اندیشیده شده است، خاطر نشان کرد: «این تمهیدات که به منظور کاهش خسارات غیر مترقبه عملی گشته‌اند، شامل اینهاست: بهره‌گیری از امکانات و تجهیزات لازم و اعطای درجه و لباس یکسان به پرسنل آتش نشانی به منظور رعایت نظام سلسله مراتب فرماندهی و رعایت احترامات سازمانی به هنگام وقوع حوادث».

در ادامه، محمد حسین مقیمی معاونت هماهنگی امور عمرانی وزارت کشور و رئیس ستاد هماهنگی امور ایمنی و آتش نشانی کشور، به عمده‌ترین مسائل و مشکلات آتش نشانان اشاره کرد و در این زمینه اظهار داشت: «این مشکلات عمدتاً عبارتند از: فقدان قانون ایمنی و آتش نشانی، سازمان مرکزی آتش نشانی و خدمات ایمنی در کشور، نظام آموزشی یکسان برای نیروهای آتش نشانی، تجهیزات یکسان و کافی برای آتش نشانی‌ها، استانداردها، ضوابط و نقشه‌های فنی، پوشش ایمن برای مناطق روستایی و خارج از شهر، و همچنین نبود نظام پژوهشی، تحقیقاتی در زمینه مسائل ایمنی، کمبود اعتبارات ملی آتش نشانی و عدم بهره‌برداری کافی از نیروهای مردمی داوطلب و ناشناس بودن خدمات آتش نشانی در جامعه، و نظایر اینها».

مقیمی مهم‌ترین اقدام صورت گرفته در برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی کشور را تلاش برای تغییر و تثبیت جایگاه آتش نشانی‌ها دانست و افزود: «با ارائه تصویری دقیق و واقعی از مسائل و مشکلات آتش نشانی‌ها، تبصره‌ای مبنی بر تقدیم قانون جامع ایمنی سکونتگاه‌های شهری و روستایی در شورای برنامه‌ریزی بخش مسکن و عمران شهری روستایی برنامه ۵ ساله سوم توسعه به تصویب رسیده است».

وی افزود: «در این تبصره قید گردیده که وزارت کشور موظف است طی سال اول برنامه سوم توسعه کشور، با بهره‌مندی از مطالعات و تحقیقات به عمل آمده، لایحه قانونی ایمنی

هفتم مهرماه در هر سال روز ایمنی و آتش نشانی است. روزی برای آتش نشانانی که همواره نجات جان انسان را برترین وظیفه خود می‌دانند. به همین مناسبت و به پاس قدردانی از آنها، مراسمی از سوی ستاد هماهنگی امور ایمنی و آتش نشانی کشور (معاونت پشتیبانی فنی و مهندسی و دفتر خدمات عمومی سازمان شهرداری‌های کشور) در تالار «حرکت» برگزار شد.

در این مراسم که جمعی از مسئولان وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، ارتش، سپاه پاسداران، نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، مدیران عامل سازمان‌های امور ایمنی و خدمات آتش نشانی کشور و آتش نشانان قهرمان حضور داشتند، موسوی لاری وزیر کشور، با اشاره به حوادث و بلایای طبیعی و حوادث ناشی از غفلت و بی‌توجهی شهروندان که همه ساله خسارات جبران ناپذیری را در شهرها حادث می‌کنند، اظهار داشت: «جبران مشکلات ناشی از حوادث طبیعی و غیر طبیعی، نیازمند تحقق اقدامات و فعالیت‌هایی است که تنها با جهت‌گیری‌های عمومی در تلاش برای پیشگیری از حوادث غیر طبیعی و فراهم ساختن سازوکارهای مناسب، که سرعت و دقت خدمات رسانی را در مواقع بروز چنین حوادثی بالا ببرد، عملی خواهد شد».

وی فعالیت‌های سازمان امور ایمنی و خدمات آتش نشانی شهرها را از مهم‌ترین سازوکارهای مقابله با حوادث برشمرد و افزود:

«آتش نشانان به عنوان مجموعه‌ای خدمتگذار ضمن کسب آمادگی‌ها و آموزش‌های لازم، داشتن نظم و انضباط و دقت و بهره‌گیری از تکنولوژی و امکانات لازم با دلسوزی وافر به سرعت از بروز خسارات ناشی از حوادث غیر مترقبه جلوگیری می‌کنند».

وزیر کشور با بیان اینکه در چند ساله اخیر، تمهیداتی منطبق با پیچیدگی‌های زندگی شهری در سازمان‌های امور ایمنی و



نشانی و تعداد خودروهای آتش نشانی از یک هزار و ۷۹۰ دستگاه به ۲ هزار و ۲۰۰ دستگاه در سال ۱۳۷۸ افزایش یابد».

مقیمی، با تأکید بر اینکه در کشور تنها ۸۱۲ ایستگاه آتش نشانی، جمعیت شهری ۳۰ میلیون نفری را تحت پوشش قرار داده است، به برنامه‌ها و طرح‌های در دست اجرا اشاره کرد و افزود: «در ضوابط و استانداردهای جهانی برای هر ۵۰ هزار نفر جمعیت یا به شعاع هر ۵ کیلومتر، ۱ ایستگاه آتش نشانی با تجهیزات لازم مستقر است. کشور ما نیز تا پایان برنامه سوم توسعه با احداث و تکمیل ۲۴۰ ایستگاه آتش نشانی، که ۱۲۰ ایستگاه آن در سال جاری و بقیه طی سال آینده احداث خواهد شد، خواهد توانست به این استاندارد جهانی دست یابد».

دبیر ستاد هماهنگی امور ایمنی و آتش نشانی کشور از خرید ۲۵۰۰ دستگاه شیر هیدرال و توزیع آن در بین آتش نشانی‌های کشور خبر داد و افزود: «هم اکنون ۶۰۰ دستگاه خودرو آتش نشانی خریداری شده است که در نیمه تابستان سال آینده آماده واگذاری خواهد بود. خرید ۲۰۰ خودرو آتش نشانی نیز از برنامه‌های آتی سازمان است».

در مراسم روز ایمنی و آتش نشانی، به منظور برقراری نظم و انضباط هر چه بیشتر در سیستم‌اداری و عملیاتی آتش نشانی‌ها، درجه‌های آتش نشانی به رئیس، نایب رئیس و دبیر ستاد هماهنگی امور ایمنی و آتش نشانی کشور، و نیز تنی چند از مدیران عامل سازمان‌های امور ایمنی و خدمات آتش نشانی کشور داده شد؛ به قرار زیر:

— محمد حسین مقیمی، رئیس ستاد هماهنگی امور ایمنی و

آتش نشانی کشور، درجه «فرآتش‌پاد»

— سید ابوالفضل موسوی، نایب رئیس ستاد هماهنگی امور

ایمنی و آتش نشانی کشور، درجه «فرآتش‌پاد دوم»

— ناصر حاج محمدی، دبیر ستاد هماهنگی امور ایمنی و

آتش نشانی کشور، درجه «فرآتش‌پاد سوم»

— محمود امیرزدانی، مدیر عامل سازمان امور ایمنی و

خدمات آتش نشانی کرج، درجه «آتش‌پاد دوم»

— اکبر کریمی نیک، مدیر عامل سازمان امور ایمنی و خدمات

آتش نشانی مشهد، درجه «آتش‌پاد دوم»

— محمد نعمتی، مدیر عامل سازمان امور ایمنی و خدمات

آتش نشانی رشت، درجه «آتش‌پاد سوم»

— علی اکبر کمان، مدیر عامل سازمان امور ایمنی و خدمات

آتش نشانی بوشهر، درجه «آتش‌پاد سوم»

— محمود رضا یعقوبی، مدیر عامل سازمان امور ایمنی و

خدمات آتش نشانی اردبیل، درجه «سرآتش‌یار»

— عباس رجبی، مدیر عامل سازمان امور ایمنی و خدمات

آتش نشانی ساری، درجه «آتش‌یار»

گفتنی است، اعضای تیم ملی آتش نشانان کشور که در

مسابقات بین‌المللی ۲۰۰۳ ولادی وستوگ روسیه موفق به

دریافت رتبه چهارم جهانی (بعد از تیم‌های روسیه، گرجستان، و

بلادوس) و همچنین کسب جام اخلاق و دو دیپلم درجه ۱ افتخار

شدند، در پایان مراسم روز آتش نشانی، هر یک لوح تقدیری

دریافت کردند. لوح یادبودی نیز به مهندس مقیمی، معاونت

هماهنگی امور عمرانی وزارت کشور اعطا شد.



سکونتگاه‌های شهری و روستایی—از جمله خدمات آتش نشانی— را، توأم با پیش‌بینی تشکیلات مناسب در سطوح ملی و محلی برای مقابله با حوادث غیر مترقبه و غیر طبیعی در مقاطع زمانی قبل و بعد از بحران، یا ملاحظاتی نظیر حمایت از آسیب‌دیدگان، تقویت صنعت بیمه، توجه به ایمنی شهرها و طرح‌های توسعه شهری تدوین کند».

در ادامه معاونت هماهنگی امور عمرانی وزارت کشور به دیگر مفاد تبصره «قانون جامع ایمنی سکونتگاه‌های شهری، روستایی اشاره کرد و توضیح داد: «اختصاص سهمی مناسب از درآمد بیمه آتش سوزی به خدمات آتش نشانی، اولویت تخصیص منابع اعتباری دولت در امر پیشگیری از حوادث غیر مترقبه و نحوه همکاری صدا و سیما در ارتقای آگاهی‌های عمومی، نحوه استفاده از نیروهای وظیفه، بسیج مردمی و سایر جنبه‌های مورد نیاز را وزارت کشور موظف است تدوین کند و از طریق هیئت دولت برای تصویب تقدیم مجلس شورای اسلامی کند».

رئیس سازمان شهرداری‌های کشور، در زمینه وضعیت کنونی آتش نشانان و تغییرات به وجود آمده از ابتدای برنامه دوم توسعه بیان داشت: «در برنامه پنج ساله دوم عمران کشور، سه شاخص کمی برای اولین بار در پیوست این برنامه گنجانده شد و متناسب با آن سه شاخص کمی نیز به رفع مشکلات آتش نشانی اختصاص یافت. اولین و اصلی‌ترین شاخص در این میان افزایش جمعیت تحت پوشش خدمات آتش نشانی در شهرهای کشور بود. آمارهانشان می‌دهد که در ابتدای برنامه دوم توسعه حدود ۱۳ میلیون نفر جمعیت شهری از سال ۱۳۷۳ تحت پوشش خدمات آتش نشانی بوده و بقیه جمعیت شهری به واسطه ناکافی بودن ایستگاه‌های آتش نشانی و تجهیزات مورد نیاز، از چنین خدماتی بی‌بهره مانده‌اند.

در این شاخص مقرر شده بود که تا پایان سال ۱۳۷۸ جمعیت تحت پوشش خدمات آتش نشانی به ۲۱ میلیون و ۶۰۰ هزار نفر افزایش یابد. شاخص مورد بحث زمانی می‌توانست تحقق یابد که تعداد ایستگاه‌های آتش نشانی از ۳۷۰ دستگاه در سال ۷۳ به ۶۰۸ دستگاه و تعداد شیرهای آتش نشانی نصب شده در شهرها نیز از ۶ هزار و ۵۹۳ دستگاه به ۱۴ هزار و ۵۰ دستگاه شیر آتش



# نشست شهرداران و رؤسای شورای شهر مراکز استانها برگزار شد



**دومین نشست شهرداران و رؤسای شوراهای اسلامی مراکز استانها به همت سازمان شهرداریهای کشور در مهرماه سال جاری برگزار شد. در این همایش رؤسای شوراهای شهر و شهرداران مراکز استانهای کشور پیرامون واگذاری وظایف جدید به شهرداریها با مسئولان سازمان شهرداریها به بحث و تبادل نظر پرداختند.**

**کارگروهها و میزگردهایی که در این نشست برگزار شد محملی برای ابراز تردیدها و شبهات شهرداران و رؤسای شوراهای شهر برای پذیرفتن وظایف جدید بود. تردیدهایی که شاید پس از برگزاری همایش و گفت و گوی متقابل میان شهرداران و مسئولان سازمان شهرداریها اندکی کمرنگ تر شد.**

در دومین نشست شهرداران و رؤسای شوراهای مراکز استان، "موسوی لاری" وزیر کشور، ضمن تأکید بر کارآمدتر کردن مدیریت اجرایی با استفاده از مشارکت‌های مردمی اظهار داشت: «افزایش سطح مشارکت مردم در قالب شوراهای تشکلی مردمی و بخش خصوصی تحقق می‌یابد. این جهت‌گیری کلی در برنامه سوم توسعه در قالب قوانین و مقررات و برنامه‌های پیشنهادی دستگاه‌های مختلف دیده شده است.»

وزیر کشور در ادامه سخنان خود ابراز امیدواری کرد که نتیجه آخرین اصلاحیه قانون شوراهای در مجلس شورای اسلامی مثبت باشد.

تأکید بر آمادگی متقابل دستگاه‌های اجرایی و شهرداریها برای واگذاری و پذیرش مسئولیتها و وظایف جدید، فراهم کردن سازوکار قانونی وظایف واگذار شدنی از طریق آیین نامه‌های شورای عالی اداری، تثبیت منابع درآمدی شهرداریها برای پذیرش وظایف تازه و پیشنهاد منابع درآمدی جدید شهرداریها به مجلس و دولت و حساسی شهرداریها به وسیله وزارت کشور از جمله نکاتی بود که وزیر کشور در سخنان خود به آنها اشاره کرد.

موسوی لاری در ادامه با اشاره به این مطلب که شهرداران نباید به دلایل مختلف پروژه‌های جدید را جایگزین برنامه‌های مصوب کنند، افزود: «انجام این امور نقض برنامه‌ها و شکستن حریم تصمیم‌گیری‌هایی است که خودمان باید به آن پایبند باشیم. لذا شوراهای باید بر این امور نظارت کنند و سیستم درآمد هزینه شهرداریها باید منطبق بر داده‌های روز، و کنترل‌پذیر و نظارت‌شدنی باشد.»

وزیر کشور با اشاره به مقاومت برخی از مدیران در برابر واگذاری وظایف دولت به شهرداریها تصریح کرد: «وظایف منتقل شده با گله‌مندی شوراهای شهرداریها مواجه گردیده است - که تا حدی هم حق به جانب آنهاست؛ اما واگذاری وظایف در هر حال باید با وظیفه‌های مشخص آغاز شود. برخی از شهرداریها به دلیل نداشتن منابع مالی کافی نگران این امر هستند، اما بودجه و اعتبار مورد نظر از دستگاه متولی به شهرداری منتقل می‌شود که این تخصیص اعتبار باید به صورت دائمی باشد.»

در ادامه نشست محمد حسین مقیمی، معاون هماهنگی امور عمرانی وزارت کشور و رئیس سازمان شهرداریها با اشاره به اینکه ماده ۱۳۶ و ۱۳۷ قانون برنامه سوم توسعه کشور با دیدی جامع نگر تصویب شده است، افزود: «از جمله اقدامات اساسی و مهمی که برنامه سوم قصد اصلاح آن را داشت، اجرای ماده ۱۳۶ و ۱۳۷ و رسیدن به مدیریت واحد شهری، کم کردن تصدی‌های دولت، واگذاری کار به مردم و زمینه سازی برای مدیریت مشارکتی بود. اگر فقط با دیدی محدود و از منظری خاص به این موضوع نگریسته نشود و چنین تحولی در کشور اتفاق بیفتد، سازمان و تشکیلات حکومت کوچک‌تر شود، کارها به مردم واگذار گردد و این قانون به طور کامل به اجرا درآید، ثمره‌های آن در آینده کشور و مدیریت شهری شهرهای کشور دیده خواهد شد.»

رئیس سازمان شهرداریهای کشور در پاسخ به شبهه‌ها و انتقادات شهرداران نسبت به اجرای قانون تجمیع عوارض و نحوه توزیع عوارض، گفت: «وقتی قانونی برای هزار واحد

اداری و اجرایی تصمیم‌گیری می‌کند، در مرحله اجرا حتماً با مشکلاتی رو به رو خواهد شد. این کمبودها باید شناسایی و دسته‌بندی شوند و به مرور زمان اصلاح گردند. در قانون تجمیع عوارض سازمان به شدت به کمک شهرداران، برای شناسایی تولیدات نهایی که بایستی به آنها عوارض پرداخت گردد، نیاز دارد.»

معاون هماهنگی امور عمرانی وزارت کشور، در ادامه سخنان خود به توانمند سازی حاشیه‌های شهری، احیای بافت‌های قدیمی و پرداختن به مسئله پسماندها تأکید کرد و از بررسی‌ای خبر داد که از طریق دانشگاه‌های کشور و سازمان شهرداریها در حال انجام است.

در این بررسی کشور به ۱۰ منطقه تقسیم می‌شود و هر منطقه مشاوره دارد که با توجه به شرایط اقلیمی و جغرافیایی منطقه مطالعاتی را انجام می‌دهد؛ و سپس نتایج این بررسی‌ها در اختیار استانها قرار می‌گیرد. مقیمی ابراز امیدواری کرد که این تحقیق در نهایت بتواند به مسئله زباله‌ها و پسماندهای شهری سامان ببخشد.

نکته دیگری که رئیس سازمان شهرداریهای کشور به آن اشاره کرد، مقوله مهم تأمین منابع درآمدی پایدار برای شهرداریها بود. وی در این باره چنین گفت: «بر اساس لایحه تجمیع عوارض، شهرداریها می‌توانند از صنایع آلاینده یک درصد عوارض دریافت کنند. به همین دلیل سازمان محیط زیست باید این واحدها را شناسایی و اعلام کند.»

معاون هماهنگی امور عمرانی وزارت کشور در پایان از شهرداران خواست دیدگاه‌های خود را درباره منابع مالی پایدار شهرداریها اعلام کنند تا در کمیسیون‌های مختلف سازمان مطرح گردد و در برنامه چهارم توسعه نیز در نظر گرفته شود.

مهم‌ترین محور سخنان بعدی، اشرف بروجردی معاون امور اجتماعی و شوراهای وزارت کشور - انتقاد از تبدیل شوراهای به ابزار زورگویی بود. وی این عامل را در کنار انتخاب شهرداران بر اساس دیدگاه‌های خاص، از تمهیدات فراروی شوراهای دوره دوم اعلام کرد و افزود: «۶۰ درصد از منتخبان شوراهای دوره دوم در واقع تازه واردند و تجربه‌های دوره قبل را نداشته‌اند. این خلأ می‌بایست با برگزاری جلسات جبران گردد. استفاده ابزاری از شوراهای تغییر کاربری زمین‌ها و بافت شهری بدون کارشناسی، از دیگر خطرهایی

است که شوراها را تهدید می کند».

معاون امور اجتماعی و شوراهای وزارت کشور با تأکید بر استفاده شوراها از تجارب گذشته برای انتخاب صحیح شهردار از تأسیس صندوق های توسعه محلی و اختصاص وام بانک جهانی برای توسعه شوراها خبر داد و گفت: «بانک جهانی به دلیل مشارکت ناچیز، ابتدا نسبت به پرداخت وام ویژه توسعه شوراها تعلل می کرد. اما با توضیحات ارائه شده، اکنون قانع شده است و در زمان حاضر برای مذاکره، در ایران به سر می برد».

شایان ذکر است که بر اساس توافقات، ۵۰ میلیون دلار از وام ۲۰۰ میلیون دلاری بانک جهانی، برای ارتقا و توسعه شوراها به کار گرفته خواهد شد.

در ادامه این نشست مهدی چمران، رئیس شورای اسلامی شهر تهران، با اشاره به این مطلب که هنوز بسیاری از دستگاهها از سپردن مسئولیت به شوراها واهمه دارند و این ترس بر صدور بخشنامه ها و برخورد و تقابل وزارت کشور و سایر دستگاهها با شوراها تأثیر می گذارد، افزود: «بخشنامه های متعددی که تا به حال صادر شده است در جهت کاستن از وظایف شوراها و افزودن به وظایف سازمان شهرداری هاست». چمران با انتقاد از وزارت کشور به خاطر نامشخص ماندن وضعیت سازمان شهرداری ها گفت: «باید مشخص شود که سازمان شهرداری ها زیر مجموعه وزارت کشور است یا مجموعه ای از شهرداری ها. از سویی وزیر کشور مسئول سازمان شهرداری ها را مشخص می کند و از سویی دیگر اعتبار این نهاد از محل ردیف بودجه شهرداری ها تأمین می شود. ضمن آنکه دستورات این نهاد حکومتی از بالا به پایین است، به طوری که شهرداران هیچ گونه دخالتی در روند این تصمیمات ندارند». چمران با اشاره به ماده ۱۳۶ و واگذاری وظایف جدید به شهرداری ها به نکته مهم کمبود اعتبارات سازمان های اشاره کرد که وظایف شان با همان کمبود به شهرداری ها سپرده می شود. رئیس شورای شهر تهران این وضعیت را استمرار مشکلاتی عنوان کرد که از دولت به شهرداری ها انتقال می یابد. از نظر ریاست شورای شهر تهران برای حل این مشکل وظایف باید در حد میزان اعتبارات واگذار گردد.

چمران در ادامه سخنان خود به مسئله جدید حساسی شهرداری ها به وسیله وزارت کشور، که در گفته های وزیر کشور عنوان شد، پرداخت و گفت: «اگر به شوراها اعتبار داده می شود نباید دائماً از بدنه آنها تکه ای جدا شود. اگر وزارت کشور حساسی می کند، نقش شوراها تنها نشست و برخاست است و شوراها عملاً هیچ گونه نظارتی بر شهرداری ها نخواهند داشت».

نکته دیگری که رئیس شورای شهر تهران بر آن تأکید کرد، حضور کم رنگ شهرداری ها و شوراها در برنامه چهارم توسعه بود. چمران در این باره گفت: «در برنامه چهارم توسعه تا آنجا که من سؤال کرده ام، از شورای شهر تهران و شهرداران هیچ کس حضور ندارد. به هر حال اعضای شوراها را خود مردم انتخاب کرده اند. آنان شهر خود را می شناسند و بهتر می توانند مشکلات و پیشنهادهای شان را اعلام کنند».

در ادامه همایش رؤسای شورای شهر و شهرداران مراکز استان ها، مسعود شکراللهی مدیر کل دفتر بهبود تشکیلات و برنامه ریزی نیروی انسانی سازمان مدیریت و برنامه ریزی، با مروری بر عملکرد دستگاه های اجرایی و دولت در دهه اخیر گفت: «در تفکیک و

تقسیم بندی اجمالی وظایفی که دولت ها به عهده دارند، وظایفی است که در مرکز به وسیله سازمان محلی و یا به وسیله بخش خصوصی و مردم انجام می گیرد. مروری بر فعالیت های دو دهه اخیر سازمان های اجرایی و دولتی نشان می دهد که دستگاه های دولتی، دسته دوم - سوم - یعنی سازمان محلی و بخش خصوصی - را گویی در خود بلعیده اند».

شکراللهی دلیل این امر را نداشتن تعریفی مناسب از حوزه فعالیت های دستگاه های مختلف، تسلط ذهنیتی مبنی بر اداره بهتر امور به وسیله دولت، گستردگی رشد جمعیت، افزایش شرکت های دولتی و ازدیاد نسل دوم و سوم آنها، افزایش کارکنان دولت از ۵۵۰ هزار نفر ۲ میلیون و سیصد هزار نفر و مواردی از این دست عنوان کرد. حمید رجا، شهردار شیراز، در ادامه نشست با اشاره به اینکه شهرها در نظام برنامه ریزی جایگاه مستقلی ندارند، افزود: «در زمان حاضر نظام برنامه ریزی بر اساس نظام استانداری، فرمانداری و بخشداری تنظیم می شود. در صورتی که این روند ادامه پیدا کند، مدیریت مطلوب شهری تحقق نخواهد یافت. نکته مهم دیگری که امروزه در شهرها به چشم می خورد، وجود نوعی پراکندگی و تشتت و همچنین فقدان روابط تخصصی بین سازمان ها و عناصر مختلف مدیریت شهری است».

رجا با ذکر این نکته که تاکنون مسئولیت ها و اختیارات شهرداری ها یکایک از آنها سلب شده است، گفت: «اکنون مشکل بزرگی که در حال وقوع است، این است که تمامی فعالیت هایی که به نوعی بی متولی مانده اند و هیچ نهادی حاضر به انجام آنها نیست، به سمت شهرداری ها رفته است».

چگونگی اقدامات اجرایی ماده ۱۳۶ در سازمان شهرداری ها موضوعی بود که فریبرز دولت آبادی، مدیر کل دفتر توسعه مدیریت شهری سازمان شهرداری ها، سخنان خود را با آن آغاز کرد.

دولت آبادی در ادامه بخشی دیگر از سخنان خود گفت: «با جمع بندی دیدگاه های شهرداران درباره ماده ۱۳۶، می توان گفت که یکی از موارد مد نظر آنها، ساختار تشکیلاتی شهرداری ها بوده است. آنها معتقدند که باید متناسب با وظایفی که به شهرداری ها واگذار می شود ساختار تشکیلاتی آنها تغییر کند. نکته دوم عبارت بود از تضمین واگذاری اعتبارات و امکانات مربوط به هر وظیفه از سوی دولت».

اصلاح بخشنامه و قوانین، تأسیس مؤسسات مالی - اعتباری و بیمه برای تقویت بنیه مالی شهرداری ها و فراهم آوردن زمینه های ارتباط بیشتر میان شهرداری ها از طریق رسانه های جمعی از دیگر مواردی بود که شهرداران بر آن تأکید داشتند».

دولت آبادی به مرحله بندی واگذاری هر کدام از وظایف و انتقال تدریجی آن به صورت (۱) هماهنگی شهرداری ها با دستگاه های اجرایی؛ (۲) مشارکت در مدیریت؛ و (۳) انتقال کامل وظیفه و تحقق مدیریت یکپارچه اشاره کرد و افزود: «این واگذاری تدریجی می تواند بر اساس مراکز استان، جمعیت، تقسیمات سیاسی و یا تدریج در واگذاری مدیریت لحاظ شود».

یکی از اقدامات ارزنده دفتر توسعه مدیریت شهری تدوین برنامه اجرایی ماده ۱۳۶ است. مدیر این دفتر در این باره چنین گفت:

«برنامه اجرایی دارای دو محور عمده است. محور نخست توانمند سازی شهرداری ها و ایجاد توان مضاعف برای پذیرش وظایف جدید است که از طریق خصوصی سازی، استقلال نظام برنامه ریزی و مدیریت کیفیت، اصلاح قانون شهرداری ها، ارتقای ساختار تشکیلاتی، تأمین منابع پایدار و توسعه منابع انسانی امکان پذیر است. محور بعدی



پی گیری زمینه های لازم برای واگذاری وظایف است، که راهبردهای آن عبارتند از: شناخت چالش های موجود، تدوین استراتژی پی گیری، شناسایی موانع نظری و شیوه های اجرایی، برقراری تعامل با مجلس شورای اسلامی و شورای اسلامی شهرها، بستر سازی فرهنگی و الگوسازی از طریق اجرا و انتقال عملی وظایف، و نظایر اینها».

دولت آبادی مهم ترین دلایل پیشرفت کُند اجرای ماده ۱۳۶ را ابهام در مفهوم مدیریت شهری، فقدان جایگاه نظام مدیریت شهری در ساختار حکومتی و تفاوت نگاه دستگاه های اجرایی به ماده ۱۳۶ دانست و در واگذاری وظایف به شهرداری ها به دو مسئله کاهش تصدی گری دولت و ارتقای نظام مدیریت شهری اشاره کرد. او در این باره گفت: «اگر نگاه ما ارتقای نظام مدیریت شهری باشد، برخی از وظایف خاص را هدف می گیریم و اگر نگاه مان کاهش تصدی گری دولت باشد، آن گاه وظایف دیگری در اولویت قرار می گیرد. بنابراین، چالش اصلی همانا همسو کردن این دو نگرش و ایجاد تعادل و تعامل مثبت بین این دو زاویه است.» دولت آبادی نکته مهم دیگر را واگذاری وظایف به شهرداری ها، سازوکار پی گیری و تحقق موضوع برشمرد و بر سازماندهی مجدد و توانمندی برای پی گیری موضوع تأکید کرد.

در ادامه این نشست دو کارگروه برگزار شد. در این کارگروه ها محمد حسین مقیمی ریاست سازمان شهرداری ها، ابوالفضل موسوی معاونت پشتیبانی فنی و مهندسی، امیر فرجامی مدیر کل دفتر عمرانی و شهری و روستایی سازمان مدیریت و برنامه ریزی، فریبرز دولت آبادی مدیر کل دفتر توسعه مدیریت شهری سازمان شهرداری ها، غلامرضا کاظمیان محقق و کارشناس ماده ۱۳۶، جوانشیر کدخدایپور معاون پشتیبانی و امور اجرایی و احمد توهان معاون برنامه ریزی و توسعه سازمان شهرداری ها به پرسش های شهرداران و رؤسای شورای شهرهای مراکز استان ها پاسخ گفتند.

پرسش اصلی رئیس شورای شهر شیراز، درباره بند ۲۰ آیین نامه ای بود که شورای مالی اداری تصویب کرده است. به گفته او سهم تحویل گیرنده وظایف یعنی شوراها و شهرداری ها مشخص نیست و هنوز نحوه تخصیص اعتبارات مشخص نشده است.

کاظمیان، در پاسخ به این سؤال، به شکل گیری کمیسیون تخصصی اشاره کرد و گفت: «بر اساس مصوبه شورای عالی اداری یک کمیسیون تخصصی شکل می گیرد که کمیته های ویژه ای را در خود دارد و هر کدام از کمیته ها به صورت تخصصی و کارشناسانه واگذاری وظایف را بررسی می کنند. اعضای کمیته ها از شهرداری و شورای شهر هستند و بحث های کارشناسی که در کمیته ها صورت می گیرد عموماً حول محور واگذاری تدریجی و نحوه این واگذاری است.»

کاظمیان با اشاره به اینکه نمی توان به دور از سیاست های دولتی برای شهر برنامه ریزی کرد، افزود: «لایه های مدیریتی و اجرایی سطوح مختلفی دارند. معنی این واگذاری آن نیست که فقط لایه های اجرایی بلکه لایه های مدیریتی سطوح پایین هم به شهرداری ها می روند. این سیاست گذاری ها قاعدتاً می بایست به عهده دولت باشد.»

کاظمیان در پاسخ به انتقاد شرکت کنندگان در کارگروه به تعیین اولویت های وظایف واگذار شدنی گفت: «شاید اکنون ۵ وظیفه ای که واگذار شده است جزو اولین اولویت ها نباشد، ولی پذیرش این واگذاری

هم دلایل خاص خود را دارد و بالاخره این حرکت باید از جایی شروع شود.»

از دیگر مسائلی که شهرداران شهرهای خرم آباد، یزد و گرگان مطرح کردند می توان به موارد زیر اشاره کرد:

— در مقوله منابع نیروی انسانی، شهرداری ها به هیچ وجه آمادگی پذیرش این تصدی ها را ندارند.

— در واگذاری وظایف، می بایست استقلال شهرداری ها در نظر گرفته شود.

— ساختار کنونی سازمان شهرداری ها جوابگوی این بار اضافه نیست و باید اصلاح شود.

— حسابرسی شهرداری ها نباید به وسیله وزارت کشور صورت گیرد.

— نحوه توزیع عوارض مناسب نیست و تأخیر دارد.

دولت آبادی در پاسخ به پرسش نخست گفت: «در زمان حاضر شاید نیروی انسانی کارآمد وجود نداشته باشد. اما به عقیده من توان اجرایی شهرداری ها از سایر دستگاه ها کمتر نیست؛ ضمن اینکه اگر بخواهیم منتظر شویم نیروی انسانی کارآمد به شهرداری ها بیاید، و سپس وظایف را بگیریم باز همان وضعیت سابق ادامه پیدا می کند. البته باید سعی شود همراه با این وظایف، اعتبارات و نیروی انسانی لازم نیز مهیا گردد.»

کاظمیان نیز در پاسخ به پرسش های بعدی گفت: «ضرورت اصلاح ساختار سازمانی و منابع درآمدی کاملاً درست است اما به هر حال در فضای خلأ هیچ کاری انجام نمی شود. نمی توان منتظر بود که همه مقدمات و شرایط با هم فراهم شود و در واقع این امر می بایست تدریجی و گام به گام محقق گردد. در این میان نظارت و رعایت استانداردها نکته مهمی است. اگر هر وظیفه به سه لایه سیاست گذاری، برنامه ریزی و اجرا تقسیم گردد، باید هر وظیفه ای که واگذار می شود با سطوح بالاتر و پایین تر سازمانی هماهنگی داشته باشد.»

در ادامه نشست سید ابوالفضل موسوی، دبیر همایش و معاون پشتیبانی فنی و مهندسی سازمان، اجرای ماده ۱۳۶ را فرصتی طلایی در برنامه سوم توسعه عنوان کرد و گفت: «عزم دولت و مجلس همسو گردیده و آیین نامه ها نیز نوشته شده اند. اکنون، در آستانه ورود به برنامه چهارم، اگر نتوان گامی در جهت اجرای ماده ۱۳۶ برداشت و در نتیجه وظیفه ای منتقل نشود، در برنامه چهارم توسعه نمی توان به اهداف مورد نظر دست یافت.»

موسوی در ادامه به اتفاق نظر همه شرکت کنندگان در جلسه بر لزوم تحقق مدیریت واحد شهری اشاره کرد و گفت: «ما همه از مشکلات آگاهی داریم ولی باید با وجود همه مشکلات، وظایف واگذار شود.»

جوانشیر کدخدایپور معاونت پشتیبانی و امور اجرایی سازمان شهرداری ها در ادامه به اساسنامه این سازمان اشاره کرد و افزود:

«سازمان شهرداری ها بر اساس ماده ۶۲ قانون شهرداری ها شکل گرفت؛ و سازمانی قانونی است که تشکیل آن مدتی به تأخیر افتاد.»

وظایفی که برای سازمان در نظر گرفته شده تناقضی با وظایف شورای اسلامی ندارد. یعنی نمی توان وظایف سازمان را برای شورای شهرها نیز متصور شد. موسوی درباره انتقاد شهرداران و شوراها نسبت به حسابرسی شهرداری ها به وسیله وزارت کشور گفت: «این مأموریتی است که قانون به عهده وزارت کشور گذاشته و وزارت کشور نیز آن را به سازمان شهرداری ها محول کرده است.»

در ادامه نشست احمد توهان در پاسخ به شبهه های موجود در مورد قانون تجمیع عوارض گفت: «درباره اینکه چرا وجوهی که به عنوان

عوارض وصول می‌گردد به روستاها داده می‌شود، باید گفت: هنگام تصویب این لایحه، کمیسیون بودجه مجلس با تردید به این مسئله نگاه می‌کرد؛ و پس از آن هم موضوع استفاده روستائیان از این عوارض مطرح شد. می‌دانید که مصرف کالاهای وارداتی فقط مختص شهرنشینان نیست بلکه روستائیان نیز از آنها استفاده می‌کنند. بنابراین، کمیسیون برنامه و بودجه تصویب کرد که ۳۰ درصد از عوارض از این محل به دهیاری‌ها و ۷۰ درصد به شهرداری‌ها تخصیص پیدا کند».

وی درباره اینکه چگونه عوارض در دولت متمرکز شد، گفت: «هیچ کدام از اینها با اصرار و درخواست وزارت کشور به صورت متمرکز تصویب نشد. حتی در لایحه عوارض متمرکزی که قبلاً مطرح شد، این عوارض به عوارض محلی تغییر کرده بود. اشکال دیگری که همین امروز به مجموعه سازمان وارد شده، نحوه توزیع این عوارض و تأخیر در توزیع آن بوده است.

لازم است توضیح دهم که اجرای قانون جدید ۲۸ اسفند ماه سال گذشته ابلاغ شد و دستگاه‌های متولی - خصوصاً وزارت دارایی که نقش مهم‌تری داشت - مدت زیادی را سپری کرد تا حساب‌های جدید را افتتاح کند. در زمان حاضر برخی از عوارضی که وصول می‌کنیم، به صورت هفتگی است. شهرداری‌ها باید بر اساس آیین‌نامه‌های موجود لیست پروژه‌های‌شان را ارائه بدهند تا وجوه به آنها تخصیص داده شود. سهم شهرهای دیگر هم متناسب با جمعیت و سایر شاخص‌ها داده می‌شود».

معاون برنامه ریزی توسعه سازمان شهرداری‌ها در پایان سخنان خود ماده ۶۲ قانون شهرداری‌ها را دلیل تشکیل سازمان شهرداری‌ها عنوان کرد و یادآور شد: «حسابرسی شهرداری‌ها در اجرای ماده ۴۴ قانون شهرداری‌ها جزو وظایف وزارت کشور است. در زمان حاضر بر اساس توافق نامه‌ای که با سازمان حسابرسی کشور منعقد شده است، حسابرسی سال ۸۲ کلیه شهرداری‌ها به عهده سازمان حسابرسی و جامعه حساب‌برسان است».

از مهم‌ترین پیشنهادها دیگری که در کارگروه دوم، از سوی شهرداران و رؤسای شورای شهر مراکز استان مطرح شد، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

— بخشی از عوارض همچون عوارض نفتی مستقیماً به حساب شهرداری‌ها واریز شود تا نقدینگی در حساب شهرداری باشد و چرخ شهرداری بگردد.

— در برنامه‌ها سازوکار واگذاری حسابداری شهرداری‌ها به بخش خصوصی دیده شود.

— سهام شهرداری‌ها در شرکت آب و فاضلاب لحاظ گردد.

— در تدوین برنامه چهارم حتماً با شهرداری‌ها و شوراها تبادل نظر گردد.

— دست شهرداری‌ها و شوراها در نحوه هزینه کرد عوارض دریافتی بازگذاشته شود.

#### □ بیانیه پایانی دومین نشست شهرداران و رؤسای شوراهای

##### اسلامی شهرهای مراکز استان

با وجود شرایط و ضرورت‌های جدید در فرایند توسعه شهری، و به تبع آن توسعه ملی و لزوم تحول و ارتقای ساختار نظام مدیریت شهری، شهرداری‌های کشور در نقطه عطفی تاریخی قرار گرفته‌اند.

در این میان با توجه به چرخش دیدگاه‌ها و سیاست‌ها از وضعیت

دولت بزرگ به دولت با حداقل اندازه در دو دهه اخیر و مدیریت مبتنی بر افزایش نقش و مشارکت مردمی تحقق ماده ۱۳۶ قانون برنامه سوم توسعه اهمیت ویژه‌ای یافته است.

نظر به مصوبه شورای عالی اداری در خصوص وظایف ۲۳ گانه قابل واگذاری به شهرداری‌ها و ضرورت مرحله‌بندی واگذاری‌ها، سازمان شهرداری‌های کشور دومین نشست رؤسای شوراهای اسلامی شهر و شهرداران مراکز استان‌ها را با هدف هم‌اندیشی، طرح مسائل و کسب نظریات دست اندکاران مدیریت شهری کشور در شرایطی برگزار می‌کند که چالش‌های متعددی فراروی برنامه ریزی و اداره مطلوب شهرها قرار دارد. برگزار کنندگان این نشست با استفاده از نظریات اعلام شده از سوی شهرداران و رؤسای شوراهای شهر شرکت‌کننده و با عنایت به جمع بندی دیدگاه‌ها در جلسات ادواری کمیسیون‌های تخصصی، لزوم توجه به موارد ذیل را به عنوان بیانیه پایانی همایش اعلام می‌دارند.

۱- ضرورت تحقق ماده ۱۳۶ به عنوان حلقه‌ای از مراحل شکل‌گیری نظام مدیریت یکپارچه شهری مورد تأیید و تأکید جدی حاضران قرار گرفت.

۲- نقش شوراها و شهرداران به عنوان ارکان اصلی ساختار مدیریت شهری می‌بایست در تصمیم‌گیری‌های راجع به اولویت‌بندی و سازوکار (مکانیسم)‌های اجرایی انتقال وظایف، مورد تأکید قرار گیرد.

۳- تحقق ماده ۱۳۶ در شرایط فعلی بیش از هر چیز نیازمند شکل‌گیری اراده اداری، اجرایی و نهادی است.

این امر نیازمند تشکیل ستاد اجرایی مسئول و پاسخگو در این زمینه است. در این ستاد نقش و حضور فعال شورا و شهرداران باید به صورت جدی مورد توجه قرار گیرد.

۴- واگذاری وظایف با توجه به ماهیت هر وظیفه و توانمندی شهرداری در تقبل آن باید به صورت فرایندی مرحله‌ای و تدریجی صورت گیرد.

۵- در واگذاری وظایف، اولویت با آن دسته از وظایف است که بیشتر معطوف به ملاحظات مدیریت یکپارچه شهری است و به تعادل و انسجام بیشتر در ترکیب وظایف شهرداری‌ها منجر می‌گردد. در این میان وظایف مربوط به زمین شهری، تهیه طرح‌های توسعه شهری، زیرساخت‌های شهری، راهنمایی و رانندگی اولویت بیشتری دارند.

۶- در واگذاری وظایف توجه به نکات ذیل الزامی است:

— تغییر و تحول در ساختارهای اداری، نرم‌افزاری، حقوقی و مالی شهرداری‌ها.

— تضمین تداوم تخصیص منابع مالی و انسانی و فنی.

۷- متناسب با افزایش وظایف و اختیارات شهرداری‌ها، می‌بایست ارتقای جایگاه و منزلت شهرداران در زمینه‌های مختلف مورد توجه قرار گیرد.

۸- با توجه به ضرورت تداوم حرکت در مسیر تحقق مدیریت یکپارچه شهری و ارتقای شأن و منزلت شهرداری‌ها این موضوع می‌بایست در برنامه چهارم توسعه با حساسیت و دقت بیشتری و با ضمانت‌های اجرایی مناسب و الزام آور برای دستگاه‌های اجرایی مدنظر قرار گیرد.

۹- به عنوان اولین گام در مسیر ارتقای جایگاه نظام مدیریت شهری و در طول دوران واگذاری وظایف، می‌بایست از طریق تدوین برنامه‌های اجرایی، سهم مشارکتی در تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در زمینه امور مطرح شده برای شهرداری و شورا پیش‌بینی گردد.

# نشست مدیران میادین میوه و تره بار در سازمان شهرداری‌ها

بنفشه رضانی یگانه

وزیران رسید و بنا به سیاست‌های کشور از سال ۱۳۸۰ رسماً کار خود را آغاز کرد. این سازمان دارای ۱۵ اداره کل، ۱۲ اداره کل اجرایی و ۳ اداره کل ستادی است که به وظایف سازمان رسیدگی می‌کنند.

همچنین این سازمان دارای ۴ معاونت است که هر کدام از آنها چند اداره کل دارد که در آن میان معاونت فنی-مهندسی سازمان، که با میادین میوه و تره بار مرتبط است، خود شامل ۴ دفتر می‌شود: دفتر مدیریت توسعه شهری؛ دفتر خدمات عمومی؛ دفتر تأسیسات و زیر ساخت‌ها؛ دفتر محل و نقل و ترافیک است.

مدیر کل دفتر خدمات عمومی سازمان شهرداری‌های کل کشور اضافه کرد: «مدیریت سازمان شهرداری‌ها از سال ۱۳۸۱ رسماً شکل گرفت و در سال ۱۳۸۲ برنامه‌های تعیین شده این سازمان شکلی اجرایی یافت و به صورت جلسات مستمر در حوزه خدمات شهری تشکیل گردید. این جلسه نیز جزو جلسات دفتر خدمات عمومی سازمان شهرداری‌ها محسوب می‌شود».

او در ادامه افزود: «از مهم‌ترین اهداف برنامه‌های دفتر معاونت خدمات فنی-مهندسی سازمان شهرداری‌ها ساماندهی خدمات شهری است. بیش از ۸۰ درصد وظایف شهرداری‌ها به موضوع خدمات اختصاص دارد، ضمن آنکه امروزه شهرداری‌ها به دلیل ضعف در قوانین و مسائل و مشکلات و به دلیل پیچیدگی‌های شهری و رشد جمعیت نمی‌توانند سازمان رسمی پاسخگو به مردم باشند».

اولین گردهمایی مسئولان میدان‌های میوه و تره بار کشور، در پنجم شهریور ماه سال جاری، با هدف استفاده از نتایج این گردهمایی در برنامه توسعه چهارم، در سالن اجتماعات سازمان شهرداری‌های کل کشور تشکیل شد.

از میان استان‌های کشور، تنها ۱۴ استان آن دارای سازمان میادین میوه و تره بار هستند که در واقع فقط نیمی از ظرفیت شهرنشین کشور را تحت پوشش قرار می‌دهند.

ناصر حاج محمدی، مدیر کل دفتر خدمات عمومی سازمان شهرداری‌های کشور، در این جلسه با بیان مطالب مذکور، افزود: «این گردهمایی سالیانه در سطح مدیران کل تشکیل می‌شود و هدف آن بحث و بررسی و تبادل اطلاعات و تجربیات استان‌های مختلف کشور است و از نتایج آن در برنامه چهارم توسعه اقتصادی-اجتماعی استفاده می‌شود». وی گفت: «در حین برگزاری این جلسات کمیته‌های تخصصی تشکیل خواهد شد که هر ماه یک بار اعضای این کمیته‌ها گردهم می‌آیند و به بحث و بررسی مشکلات و ارائه راهکارها می‌پردازند تا اینها شکلی اجرایی‌تر بیابند و برای بهبود اوضاع خدمات در شهرها به کار گرفته شوند. بدین ترتیب در زمینه توزیع میوه و تره بار به شهروندان شهرهای کشور بهبودهایی به دست خواهد آمد».

حاج محمدی با اشاره به زمینه‌های تشکیل سازمان شهرداری‌ها گفت: «سازمان شهرداری‌های کل کشور به استناد ماده ۶۲ قانون شهرداری‌ها از سال ۱۳۶۵ به تصویب هیئت



هم برای برطرف شدن مشکلات مطرح کردند که از جمله آنها می‌توان به اینها اشاره کرد: تهیه لیستی برای نیازمندی‌های هر استان و اعلام آن به سایر استان‌های دیگر از طریق تبادل اطلاعات، بهبود شیوه‌های فروش به صورت بسته‌بندی صحیح و آرم‌گذاری، تأسیس سردخانه و ایجاد تجهیزات در استان‌های گرم و بد آب و هوا، ایجاد شرکت‌های پخش سراسری با شرکت بخش

وی تصریح کرد: «همان‌طور که مطلع هستید، امروزه جمعیت شهرنشین حدود ۶۰ درصد کل جمعیت کشور را در برمی‌گیرد و بنابراین رسیدگی به امور شهرها بسیار دشوارتر و پیچیده‌تر است و تقاضای مردم بسیار عمیق‌تر و به حق‌تر شده است. در این میان تنها عده معدودی از شهرداری‌ها موفق به برقراری ارتباط با مردم شده‌اند و توانسته‌اند این سازمان را به صورت محلی برای خدمتگذاری به شهروندان نشان دهند.

در برخی از موارد مشاهده می‌شود که بعضی از شهرداری‌ها با توجه به وظایف و دستوری که بر عهده دارند و با اجرای قدرتمندانه آنها، سبب ایجاد فاصله بین خود و مردم شده‌اند و همین نکته آنها را تبدیل به شهرداری‌های ناموفق کرده است.»

ناصر حاج محمدی شهرداری مشهد را یکی از شهرداری‌های موفق کشور در این زمینه خواند و افزود: «این شهرداری در زمینه جلب مشارکت مردم در حوزه خدمات شهری بسیار موفق عمل کرده است و تا زمانی که شهروندان رعایت مسائل شهروندی را نکنند و خود را شریک در حل مسائل شهرشان ندانند، شهرداری‌ها قادر به حل هیچ یک از مسائل ایشان نخواهند بود.» او یادآوری کرد: «یکی از خدماتی که به مردم داده خواهد شد همین ارائه مطلوب میوه و تره بار است که توزیع متناسب آن در سطح شهر و نحوه توزیع و جمع‌آوری پسماند این توزیع و مسائل بهداشتی و حمل و نقل و ترافیک حاصل از آن در سطح شهر، جزء وظایف معاونت فنی و مهندسی و دفتر خدمات عمومی سازمان شهرداری‌ها است؛ که البته موفقیت آن در سایه مدیریت صحیح در این بخش است.»

وی افزود: «از جمله اقدامات صورت گرفته در سطح استان‌های مختلف کشور از سوی دفتر خدمات عمومی سازمان شهرداری‌ها، ساماندهی خشکبار استان اردبیل، و همچنین طرح بازارچه سنتی و احداث میدان مکانیزه اهواز است که سعی شده است نکات بهداشتی در نگهداری میوه نیز در آن رعایت شود.»

حاج محمدی همچنین گفت: «در برنامه سوم هیچ گونه برنامه‌ای برای میوه و تره بار در نظر گرفته نشده است اما امسال که برنامه چهارم توسعه اقتصادی-اجتماعی در حال تدوین است، ضرورت دارد که چنین جایگاهی برای این گونه میدان‌ها در مباحث کلان باز شود تا روند جذب اعتبارات و نحوه توزیع آن نیز در این زمینه مشخص گردد و از مشکلات احتمالی جلوگیری به عمل آید.»

پس از مشخص شدن اهداف تشکیل این جلسه نمایندگان شهرهای مختلف به بیان مشکلات پرداختند. در این میان به ترتیب به این مسائل اشاره شد: بودجه و اعتبارات و مسائل مالی-در رأس مشکلات-، اساسنامه، سنتی بودن ساختار میادین میوه و تره بار، مسائل حقوقی و قانونی که عمدتاً پیمانکاران و غرقه داران با آن دست به گریبان‌اند، حضور میدان داران قدیمی به عنوان سدی در راه اندازی میادین میوه و تره بار، نرخ‌گذاری، معرفی محصولات کشاورزی به استان‌های دیگر، و نظایر اینها. افزون بر اینها، بی‌توجهی به ساماندهی مشاغل در حین اجرای وظایف سازمان میادین میوه و تره بار و نرخ رشد بالای زمین برای تهیه ملک و مشکلاتی از این دست نیز در این جلسه مطرح شد. شرکت کنندگان در جلسه مذکور، پیشنهادها و راهکارهایی را



خصوصی و جز اینها.

بیشتر شرکت کنندگان در این جلسه اذعان داشتند که حضور بخش خصوصی باعث حل مشکلات و بالا بردن سطح مشارکت مردم خواهد شد.

از جمله دیگر راهکارهای ارائه شده در این گردهمایی عبارت بود از همسان بودن شکل میادین میوه و تره بار برای ایجاد رقابت، کاهش تصدی‌گری دولت در نرخ‌گذاری و بسته‌بندی، عرضه صحیح از طریق تجارت الکترونیک به جای روش‌های سنتی برای تحقق فناوری اطلاعات و ارائه سیستم‌های مبتنی بر رایانه، تداوم سمینارها و تخصصی‌تر شدن آنها و اصلاح قوانین تجاری شهرداری‌ها، به ویژه در زمینه تقویت و نهادینه کردن آنها، ارزاق عمومی و تدوین الگوهای مدون و منظم، تسهیل خدمات میدان‌ها و تحکیم روابط بین سازمان‌ها در ارائه خدمات بهتر به مصرف کنندگان و عرضه کنندگان.

در این جلسه میدان میوه و تره بار تهران در زمره تجربه‌های موفق عنوان گردید و اعلام شد لحاظ کردن مواردی چون ارائه سیستم‌های تشویقی در تهران برای ایجاد فرهنگ بسته‌بندی، ایجاد جایگاه ویژه برای این میدان‌ها، صدور فاکتور برای کنترل قیمت‌ها و مکانیزه کردن میدان‌ها از جمله دلایل موفقیت میادین میوه و تره بار تهران است.

در پایان این جلسه نیز کمیته‌های حقوقی (یا کمیته قوانین و مقررات)، کمیته مالی-اداری، کمیته بودجه و اعتبارات و کمیته فنی-اقتصادی تشکیل شدند. این کمیته‌های تخصصی به مسائل و مشکلات قانونی، اداری و مالی میادین میوه و تره بار می‌پردازند.

## آشنایی کودکان تبریزی با الفبای شهرنشینی

روابط عمومی شهرداری منطقه ۳ تبریز، با هدف آموزش کودکان و آشنایی آنان با الفبای فرهنگ شهرنشینی، اقدام به تهیه کتاب‌هایی با عنوان «شهر من سلام» کرده است.

سری کتاب‌های «شهر من سلام» در بردارنده تصاویر و اشعاری است که در هر جلد به موضوع خاصی می‌پردازد. جلد اول کتاب «شهر من سلام»، نگهداری از فضای سبز را مطرح می‌سازد. از جمله موضوعات مطرح شده در آن، اینها هستند: جلوگیری از نصب

پوستر و ریختن نفت و روغن در پای درختان، روشن نکردن آتش در مجاورت درختان، وارد نشدن به محدوده فضای سبز، لزوم جلوگیری از نصب طناب بر شاخه درختان، و نظایر اینها.

همچنین در این کتاب تصاویری از آلودگی هوا، آلودگی صوتی، رعایت نظافت شهری و عبور و مرور نیز ارائه شده است که نشان دهنده محور اصلی مجلدهای بعدی است.

در پایان کتاب «شهر من سلام» از کودکان زیر ۱۰ سال خواسته شده است تا پس از مطالعه کتاب، برداشت خود را از آن به وسیله نقاشی و مقاله، یا در چند جمله کوتاه، بنویسند و با شرکت در مسابقه «شهر من سلام»، جوایزی را نیز دریافت دارند.

لازم به ذکر است که روابط عمومی شهرداری منطقه ۳ تبریز در نظر دارد انتشار کتاب‌های «شهر من سلام» را در ۵ موضوع متفاوت برای کودکان زیر ۱۰ سال و در ده جلد برای نوجوانان تبریزی استمرار دهد.



داشتند؛ اما شهرداری همدان به دلیل خلأهای قانونی و عدم همکاری نهادهای متولی قادر به برخورد قاطع و ریشه‌ای با این پدیده نبود.

وی در پاسخ به اینکه چگونه مراکز دامداری در قلب مناطق مسکونی رشد کرده بودند، گفت: «کشتارگاه سابق همدان در محدوده داخلی شهر قرار داشت، و اطراف کشتارگاه به نوعی تبدیل به محل اسکان مهاجران روستایی شد که به حرفه دامداری اشتغال داشتند.

بنابراین پس از انتقال کشتارگاه سابق به حاشیه شهر، به خاطر مشکلاتی که حضور گله داران برای سلامت و آسایش شهروندان در پی داشت، برخورد با این پدیده در دستور کار شهرداری قرار گرفت».

محتجب ادامه داد: «به همین منظور شهرداری طی ۲ ماه اخیر پس از انجام هماهنگی‌های لازم با نیروی انتظامی و دادگستری به تمامی دامداران فرصت داد تا ظرف ۳ روز پس از اعلام، دام‌ها را به مناطق پیرامونی و دور دست شهر منتقل سازند».

معاون خدمات شهری همدان مقاومت دامداران و

## شهرداری همدان واحدهای دامداری را به خارج از شهر منتقل می‌کند

شهرداری همدان به منظور عمل کردن به بند ۲۰ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها که شهرداری را مکلف می‌سازد از ایجاد و تأسیس کلیه اماکنی که به نحوی از انحاء موجب بروز مزاحمت برای ساکنان می‌شوند یا مخالف اصول بهداشت در شهرها هستند جلوگیری کند، ۸۵ واحد دامداری را به خارج از شهر انتقال داده است.

غلامرضا محتجب، معاون خدمات شهری همدان، در تشریح این مطلب اظهار داشت: «سالیان متمادی بود که شهروندان مناطقی از شهر همدان - به ویژه مناطق پرجمعیت و متراکم آن - از رفت و آمدهای گله‌های دام، نگهداری احشام، بوی تعفن، فضولات دامی و مزاحمت‌های مداوم چوبداران و گله داران گلایه

عدم همکاری آنان را با شهرداری چنین تشریح کرد: «در صورت مقاومت دامداران و اصرار آنان بر اسکان، شهرداری اقدام به جمع‌آوری دام‌های آنها می‌کند. سپس ضمن انتقال دام‌ها به محل نگهداری احشام در کشتارگاه جدید شهر، با دریافت تعهد محضری مبنی بر برگشت ندادن دام‌ها به داخل شهر، دام را در اختیار دامدار قرار می‌دهد».

وی افزود: «با این اقدام شهرداری، برخی از دامداری‌ها به روستاهای محل سکونت قبلی خود و برخی نیز به حوالی دو راهی صالح آباد منتقل شدند».

## بهره‌برداری از اولین مجتمع آکواریمی کشور در رشت



اولین مجتمع آکواریمی کشور با هدف آموزشی، تفریحی و گذراندن اوقات فراغت شهروندان در بوستان ملت شهر رشت به بهره‌برداری رسید. اولین مجتمع آکواریمی کشور که شهرداری رشت آن را آماده کرده است، در محوطه محصور شده‌ای به وسعت ۳۵۰۰ متر مربع و مساحت سرپوشیده‌ای به وسعت ۵۱۰ متر مربع قرار دارد.

این مجتمع آکواریمی که دارای ۱۹ آکواریم با سازه‌های بتنی و شیشه‌های سکوریت ۱۰ میل و به صورت شیبدار است، با گنجایش ۸۰ متر مکعب آب شرایط زیست محیطی مناسبی را برای آبیان گوناگون مهیا ساخته است. همچنین شهرداری رشت به منظور آشنایی شهروندان با نحوه زندگی، رشد و تغذیه ماهی‌ها، ۶۸۰ نوع از انواع ماهیان کمیاب و تزئینی شمال و جنوب کشور و ۲۸ خرچنگ را در این مجتمع نگهداری می‌کند. علاوه بر آن، شهرداری رشت به

منظور تجلیل از شاعران، ورزشکاران، مبارزان و آزادیخواهان، دانشمندان و استادان در قید حیات و آشنایی نسل جدید با آنها، اقدام به نصب تندیس تعدادی از آنها در میدان‌های اصلی شهر کرده است. گفته می‌شود کلیه تندیس‌ها از جنس برنز به ابعاد ۲ برابر اندازه طبیعی است و بر روی پایه‌ای به ارتفاع ۲/۵ متر با روکش گرانیت قرار دارد.

از دیگر اقدامات شهرداری رشت می‌توان به احداث بوستانی به نام «منظره» در حاشیه رودخانه گوهر رود اشاره کرد. این بوستان با هدف افزایش سرانه فضای سبز، و به منظور پاسخگویی به نیاز شهروندان در مناطق مختلف شهر و کاهش مسافرت‌های درون شهری، بهینه شدن سیمای شهری و جذب شهروندان به تفریحات سالم احداث گردیده است و هم‌اکنون مراحل تکمیلی خود را طی می‌کند.

این شهرداری برای رفاه حال بازنشستگان، تسریع در کار آنها و ایجاد مکانی مشخص برای گردهمایی، جلسات و حل مشکلات بازنشستگان شهرداری کانون بازنشستگان را با زیربنای ۱۵۰ متر احداث کرده است.

### در تبریز برگزار شد:

## یازدهمین نشست مدیران سازمان‌های بازیافت

یازدهمین نشست تخصصی مدیران سازمان‌های بازیافت کلان شهرهای کشور، با هدف بحث و بررسی مسائل مربوط به نظافت شهری، فرایند بازیافت و نیز تبیین راهکارهای عملی و ایجاد هماهنگی بین سازمان‌های بازیافت کلان شهرها تشکیل گردید.

در این گردهمایی تخصصی اکبری، معاون خدمات شهری و اجرایی شهرداری تبریز، گفت: «سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته طی یک دهه اخیر در زمینه مدیریت مواد زائد و جامد ناکافی بوده‌اند و این ضعف (عدم سرمایه‌گذاری) ما را به روزمره‌گی کشانده است و توانسته‌ایم این روند را به نحو مطلوبی مدیریت کنیم.»

وی با اشاره به وجود مشکل در عناصر موظف در بخش خدمات شهری گفت: «تمام سیستم در این بخش به شکل سنتی بوده و تاکنون به صورت دقیقی بر این مسئله پرداخته نشده است. دیدگاه‌هایی چون تفکر اقتصادی در مورد نظام خدماتی و نپرداختن به مسائل زیست محیطی، موجب شده است تا هم‌اکنون روش‌ها و

ماشین‌آلاتی به کار گرفته شوند که مطابقتی با سیستم‌های مدرن ندارند.»

در ادامه این نشست خاتمی، دبیر گروه تخصصی بازیافت و پردازش و نظافت شهری کلان‌شهرهای کشور، با اشاره به تصمیمات گرفته شده در دهمین نشست معاونان خدمات شهری کلان‌شهرها - که در مرداد ماه سال جاری در کرج برگزار شده بود، گفت: «در نشست کرج مقرر شد که گروه تخصصی بازیافت، سه نشست در سال داشته باشد و در چنین نشست‌هایی روی هر چه کاربردی‌تر شدن گروه‌های تخصصی با حمایت و برنامه‌ریزی‌های لازم و نیز تشکیل کارگروه‌های آموزشی به‌وسیله این گروه‌ها تأکید گردد.»

وی افزود: «با توجه به تصمیمات گرفته شده، مقرر گردید که سازمان بازیافت مشهد گزارش مرحله اول

مطالعات مشاور را در مورد دستورالعمل و ضوابط معماری و شهرسازی مرتبط با مدیریت مواد زائد جامد، برای بررسی و انعکاس به سازمان‌های نظام مهندسی و کلان‌شهرها ارسال کند.»

علاوه بر اینها، پیشنهاد تعیین سازمان‌های بازیافت به عنوان دستگاه‌های ناظر بر پروژه‌های وزارت کشور در شهرها، تشکیل اتحادیه سازمان‌های بازیافت، تدوین پیش‌نویس مقررات و دستورالعمل‌های حقوقی و قضایی مورد نیاز مدیریت مواد زائد جامد، پیگیری دریافت پارانه کمپوست و محاسبه برق مصرفی واحدهای تولید کمپوست با تعرفه کشاورزی و نیز نظارت سازمان‌های بازیافت روی آن بخش از عملیات مربوط به پیمانکاران که به‌وسیله ادارات کل خدمات شهری انجام می‌شود، از دیگر موارد مطرح در این گردهمایی بود.





## شهرداری قشم و پایگاه اینترنتی اطلاع رسانی



پایگاه اطلاع رسانی الکترونیکی شهرداری قشم به نشانی [www.qeshmcity.org](http://www.qeshmcity.org) راه اندازی شد.

جزیره قشم در نزدیکی دهانه تنگه هرمز در خلیج فارس قرار دارد. این جزیره بزرگترین جزیره خلیج فارس است و در فاصله حدود ۲۲ کیلومتری بندرعباس، همچون نهنگی غول پیکر بر روی آبهای آبی خلیج فارس لمیده است، به گونه‌ای که سر این نهنگ به سوی شمال خاوری و دم آن به سوی جنوب باختری است.

شهرداری این شهر که قدمت ۴۲ ساله دارد، به منظور ارائه آخرین اخبار و اطلاعات مربوط به شهرداری قشم و معرفی جاذبه‌های آن، مرحله اول طراحی و ساخت پایگاه اطلاع رسانی الکترونیکی شهرداری را به پایان رسانده است.

شهرداری قشم در نظر دارد این پایگاه را طوری طراحی کند که هر متقاضی بتواند مراحل پرونده صدور جواز کسب و پروانه ساختمانی خود را مشاهده کند و از نتیجه آن با خبر شود. علاوه بر آن، در پایگاه مذکور اطلاع رسانی الکترونیکی، چارت سازمانی شهرداری قشم، آلبوم عکس از این شهر، مزایده‌ها و مناقصه‌ها و همچنین مراحل گرفتن جواز کسب نیز گنجانده خواهد شد.

ارتباط از طریق پست الکترونیکی با شورای اسلامی شهر، شهردار و روابط عمومی شهرداری، برای انعکاس انتقادات، پیشنهادها و سؤالات مردمی از دیگر خصوصیات این پایگاه به شمار می‌رود. همچنین این سایت با بهره‌گیری از سیستم Counter تعداد مراجعه کنندگان به پایگاه را ثبت می‌کند.

## شهرداران کلان شهرها

### خواستار تشکیل اتحادیه

### شهرداری‌های کشور شدند

شهرداران کلان شهرهای کشور، دومین نشست ادواری خود را در شهر تاریخی اصفهان برگزار کردند.

دومین نشست شهرداران کلان شهرهای کشور، با هدف تعامل و همفکری و تلاش برای شفاف‌سازی، بهبود روند اقدامات شهرداری‌ها، بررسی راهکارهای ایجاد منابع درآمدی مناسب پایدار، برای بهبود و گسترش خدمات شهرداری‌ها، ارتقای نقش و جایگاه قانونی و اجرایی

شهرداری‌ها، و بررسی مسائل و مشکلات حال و آینده ناشی از سوداگری زمین و مسکن در کلان شهرها برپا شد. در این نشست شهرداران کلان شهرهای کشور با تأکید بر ضرورت شفاف‌سازی عملکرد شهرداری‌ها، به منظور اعتمادسازی و جلب رضایت شهروندان، خواستار توجه بیش از پیش دولت و مجلس شورای اسلامی به مدیریت شهری شدند. در این نشست، شهرداران مقوله «بهبود و اصلاح امور مدیریت شهری» را امری کارآمد تلقی کردند و برای نیل به آن با انتشار بیانیه‌ای، از دولت و مجلس شورای اسلامی خواستار تنظیم بازار مسکن در جهت کنترل نرخ رشد سهم مسکن در سبد هزینه خانوار شهری - خصوصاً زوج‌های جوان - و تشکیل شورای عالی سیاستگذاری زمین و مسکن به ریاست رئیس جمهور شدند.

علاوه بر آن، تشکیل اتحادیه شهرداری‌های کشور به عنوان نهاد عمومی غیر دولتی و ابزاری کارآمد در جهت ایجاد وحدت رویه و استفاده از امکانات و فرصت‌ها، نکته دیگری بود که شهرداران کلان شهرها بر لزوم وجود آن تأکید داشتند.

از سوی دیگر، جلوگیری از گسترش دخالت سازمان‌های متعدد و غیر مسئول در امور شهری، امری بود که شهرداران در مورد لزوم رعایت آن به توافق رسیدند و در تصمیم نهایی خواستار تمرکز سیاستگذاری زمین و مسکن، حمل و نقل و ترافیک، تربیت بدنی، نظام صنفی، محیط زیست و سایر موارد مشابه در شوراهای شهر و مدیریت واحد شهری شدند.

## جشنواره توانمندی‌های فرهنگی و اقتصادی تایباد

شهرداری تایباد به منظور معرفی توانمندی‌های فرهنگی و اقتصادی این شهرستان جشنواره‌ای را به مدت چهار روز در محل دائمی نمایشگاه‌های بین‌المللی مشهد برگزار کرد.

در این جشنواره شهرداری تایباد به عنوان ستاد اجرایی جشنواره، ضمن ارائه چهره‌ای زنده از شهر از طریق عکس‌های متنوع و جدید، دستاوردهای اقتصادی و عمرانی شهرستان را در قالب ۳۱ غرفه به نمایش گذاشت.

در این جشنواره اولین نقشه راهنمای شهر تایباد، به همراه اولین کارت پستال محلی شهرستان و همچنین چهار شماره از اولین ویژه‌نامه شهرداری به نام «طی باد» تقدیم علاقمندان و بازدید کنندگان شد.



## سومین جشنواره گل و گیاه در شهر محلات برگزار شد

سومین جشنواره گل و گیاه شهر محلات، با همکاری اتحادیه گل و گیاه ایران، شهرداری و فرمانداری محلات و جهاد کشاورزی به مدت ۵ روز در پارک سرچشمه این شهر برگزار شد.

پرورش گل در محلات سابقه فراوان و پیشینه‌ای در خور تأمل دارد، به طوری که سابقه پرورش گل در این شهر، همپای قدمت پرورش گل در ایران - یعنی حدود

۸۰ سال - است. اکنون محلات از مراکز تولید انواع گل‌های زینتی در کشور است، که جایگاه ویژه‌ای در این زمینه دارد. عرضه تولیدات این محصول در بازار شهرهای پیرامون نظیر، تهران، اصفهان، اراک، کرمان و کشورهای حوزه خلیج فارس و آسیای میانه، در سال‌های اخیر رشد روز افزونی داشته است. بنابراین، شهرداری و فرمانداری محلات

نظر گرفته شده بود که علاوه بر آن ۱۲ غرفه نیز برای نمایش توانمندی‌های اقتصادی، کشاورزی، اجتماعی و فرهنگی شهرستان با هدف شناسایی این توانمندی‌ها در خصوص جذب توریست، اختصاص یافت.»

وی افزود: «فضای بسته به کار رفته برای گلخانه‌ها، ۲ هزار متر مربع و فضای باز، حدود ۱۷۰۰ متر مربع بود.»

از برنامه‌های جانبی که در طول برگزاری جشنواره به وسیله ستاد برگزاری سومین جشنواره گل و گیاه محلات، با همکاری روابط عمومی شهرداری این شهر در نظر گرفته شده بود، برگزاری تورهای گردشگری از باغ‌ها و آثار باستانی محلات برای بازدیدکنندگان بود. اتحادیه تعاونی گلکاران محلات با هدف ساماندهی صنعت گل و گلکاری در سال ۱۳۶۵ تأسیس شده است

ارتقای کیفی و روزآمد ساختن دانش علمی و عملی پرورش گل و گیاه و شناسایی هر چه بیشتر شهروندان با فعالیت و روند تولید آن راه‌اندازی کردند.

امسال نیز در سومین جشنواره گل و گیاه، ۶ شرکت خارجی از کشورهای آلمان، هلند و اسپانیا و ۲۴ شرکت کننده از استان‌های مختلف کشور در کنار ۲۶ گلکار محلاتی، محصولات خود را به نمایش گذاشتند.

حمیدرضا کتافروش، دبیر جشنواره گل و گیاه، در این زمینه چنین گفت: «در این جشنواره به منظور نمایش لوازم جانبی کشاورزی و گلکاری، ۱۵ غرفه در



طی دو سال گذشته، جشنواره گل و گیاه محلات را با هدف رودررویی و ملاقات تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان، تشویق تولید کنندگان در جهت

## ساماندهی تابلوهای معابر در بافق

تابلوهای معابر، اماکن عمومی، خصوصی و مراکز گردشگری شهر بافق ساماندهی می‌شود. شهرداری بافق به منظور دسترسی سریع و آسان شهروندان به نشانی‌های مورد نظر، راهنمایی مسافران، یکنواختی تابلوها و زیباسازی معابر، شناسایی و معرفی اماکن مذهبی و تاریخی، توسعه

صنعت گردشگری و در نهایت حذف تابلوهای مزاحم، طرح جامع ساماندهی تابلوهای معابر این شهر را به اجرا درآورد.

مطالعات اولیه طرح مذکور در سال ۱۳۸۱ با تهیه نقشه دقیق معابر و کدگذاری آنها آغاز گردید و از اواخر این سال کار تهیه و نصب بیش از ۴۵۰ تابلو با صرف هزینه‌ای حدود ۱۰۰ میلیون ریال پایان یافت. گفتنی است با رفع موانع مالی موجود شهرداری بافق با اجرای طرح تجمیع عوارض و طرح ساماندهی تابلوها، تمامی اماکن و معابر شهر بافق را پوشش خواهد داد.



نمایی از شهر بافق

## طرح هادی شهر شندآباد تدوین شد

پس از پانزده سال از تبدیل شندآباد به شهر، سرانجام «طرح هادی شهر» در شندآباد ده هزار نفری تهیه و تدوین گشت.

یکی از شهرهای بزرگ و پرجمعیت شهرستان شبستر در آذربایجان شرقی، شندآباد است که شهرداری آن در سال جاری موفق به تهیه طرح هادی شهر شده است. از نقاط قوت این طرح می‌توان به بهره‌گیری و استفاده از کارشناسان و مشاوران بومی اشاره کرد. در مقابل نیز با توجه به اینکه شندآباد منطقه‌ای کشاورزی تلقی می‌شود که در اصطلاح به آن «باغ شهر» می‌گویند، زمینداران این شهر، علاقه‌ای به تفکیک زمین‌های خود به قطعات کوچک ندارند و از سوی دیگر، به دلیل گران بودن زمین، توان ساخت و ساز و احداث ساختمان‌های جدید در شهروندان شندآبادی

بسیار اندک است.

با این حال این طرح تهیه و تدوین شده است و پس از طی مراحل اداری و قانونی، تصویب و در این شهر ده هزار نفری به اجرا در خواهد آمد.

افزون بر اینها، شهرداری شندآباد به منظور سرعت بخشی به روند بهسازی شهر، طبق بند ۱۳ ماده ۵۵ اقدام به احداث گورستان، غسلخانه و دیوارکشی

گورستان‌های متروک شهر کرده است. از دیگر اقدامات این شهرداری می‌توان به احداث یازده خیابان، دو بولوار، جدول‌گذاری و آسفالت معابر شهر و پل‌های عرضی که به منظور توسعه این شهر صورت گرفته است، اشاره کرد.

به علاوه، واحد عمران شهرداری شندآباد احداث فلکه اصلی شهر، ایجاد سرویس‌های بهداشتی، احداث بوستان و نصب امکانات در بولوورها و فلکه و



ضلع جنوب غربی شهر شندآباد (فلکه مرکزی شهر)

بوستان را نیز در کارنامه عملکرد خود دارد. از دیگر سو، با توجه به مجاورت شهر شندآباد دریاچه ارومیه و اسیدی شدن آب آشامیدنی شهروندان شندآباد شرقی، شهرداری این شهر با توجه به تبصره ۲ بند ۲ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها، اقدام به احداث منبع زمینی آب آشامیدنی کرده است.

## ارزیابی عملکرد شورای شهر زاهدان

شورای اسلامی شهر زاهدان، که به عنوان شورای اسلامی نمونه در سطح منطقه و کشور مطرح گردیده، اقداماتی را طی ۴ سال گذشته به انجام رسانده است.



زاهدان - ترمینال مسافری

شورای اسلامی شهر زاهدان به منظور تسریع در کار شهروندان در محله‌ها و مناطق مختلف شهر، ایجاد تعادل و توازن بین محله‌ها در استفاده از امکانات عمومی شهر، اجرای پروژه‌های متعددی را مورد تصویب قرار داده است که از این دست‌اند:

ساخت میدان میوه و تره بار در زمینی به مساحت ۱۵ هکتار با ۷۰ غرفه آماده و قابل توسعه تا ۲۰۰ غرفه، و در کنار آن احداث امکانات جانبی مانند نمازخانه، ساختمان اداری، فروشگاه‌های خرده فروشی و استراحتگاه رانندگان؛ بهره‌برداری از ترمینال مسافری در زمینی به مساحت ۱۰ هکتار با در نظر گرفتن امکاناتی همچون رستوران، نمازخانه، استراحتگاه رانندگان، غرفه‌های تجاری متعدد، جنرال سرویس، تعمیرگاه کامل اتوبوس و فروشگاه‌های عرضه محصولات فرهنگی و غرفه‌های صنایع دستی، افزون بر اینها، احداث «باغ خانواده» با طراحی ویژه استفاده دختران در

صبح و بهره‌گیری خانواده‌ها در عصر، با فضای سبز مناسب و ارائه خدمات سرپایی رفاهی و احداث پارکینگ طبقاتی در ۴ طبقه با ۵ هزار متر زیربنای هر طبقه، از زمره پروژه‌های مورد تصویب شورای شهر زاهدان به شمار می‌رود.

این شورا، به علاوه، اقدام به تصویب طرح احداث زیر گذر امام علی (ع) در دو محور پرتردد به طول ۲۵۰ متر و در دو مسیر کرده است.

مهم‌ترین پروژه‌هایی که اجرای آن با هماهنگی شورای شهر و شهرداری میسر و محقق شده، پروژه بهسازی و توانمندسازی و ساماندهی اسکان‌های حاشیه‌ای و ساماندهی حاشیه‌نشینی در ۴ منطقه زاهدان بوده است. ساماندهی دام‌فروشان و دک‌داران و دستفروشان معابر شهری از دیگر برنامه‌های شورای شهر زاهدان است. این شورا با اقدامی دیگر با واگذاری قسمتی از خطوط سرویس دهی اتوبوسرانی شهری به بخش خصوصی موافقت کرده و نیز طرح واگذاری خدمات شهری را به بخش خصوصی مورد تصویب قرار داده است.

## بهره‌برداری از اولین بوستان فرسفج

از عمر تأسیس شهرداری در شهر فرسفج همدان تنها حدود ۲/۵ سال می‌گذرد اما وسعت اقدامات انجام شده در این شهر ۲ هزار نفری گسترده و چشمگیر است.

ایجاد بوستان‌ها و حفظ و نگهداری از آنها در حیطه وظایف شهرداری‌ها قلمداد می‌شود. هر شهرداری موظف است با توجه به نبود فضای سبز و بوستان شهری، در ایجاد آنها اقدام کند. به همین منظور شهرداری فرسفج، اولین بوستان تفریحی-توریستی این شهر را در ۲ فاز و با صرف ۱۵ میلیون ریال هزینه آماده بهره‌برداری کرده است. علاوه بر آن، احداث بوستان

جنگلی یکصد هکتاری پیرامون کاروانسرای تاریخی شاه عباس، پروژه دیگری است که در فاز اول با غرس ۳ هزار نهال گردو، چنار، افرا، زبان گنجشک و کاج تهران به طور آزمایشی در ۱۴ هکتار آغاز شده است.

تدبیر شهرداری فرسفج برای آبیاری هر دو بوستان، استفاده از شیوه آبیاری قطره‌ای (میکروفلاپر) است. علاوه بر اینها می‌توان از اجرای عملیات پروژه جداسازی آب فضای سبز از آب آشامیدنی به عنوان یکی دیگر از اقدامات انجام شده شهرداری فرسفج یاد کرد.

در کارنامه عملکرد این شهرداری، تهیه طرح هادی شهر نیز مشاهده می‌شود. به گفته یکی از مسئولان شهرداری فرسفج، در تهیه این طرح از کارشناسان غیر بومی استفاده شده و لیکن در طرح مذکور معیارهایی در مقوله توسعه شهری گنجانده شده است که به لحاظ اجرایی لطمه‌ای به بافت طبیعی منطقه وارد نخواهد ساخت.

علاوه بر اینها، این شهرداری موفق به احداث اولین ایستگاه آتش‌نشانی و تجهیز آن به خودرو مخصوص آتش‌نشانی شده است.

اجرای طرح تهیه و نصب پلاک کدپستی ۱۰ رقمی و اجرای طرح بیمه مسئولیت جامع برای شهروندان فرسفجی، احداث کانال‌های هدایت و دفع آب‌های سطحی، جدول‌گذاری، زیرسازی سطح بولوار اصلی شهر و چندین خیابان که با هدف بهسازی، تسهیل در امر حمل و نقل و بهبود عبور و مرور شهری صورت گرفته‌اند، از برنامه‌های اجرایی شهرداری فرسفج تلقی می‌شود.

همچنین عوامل اجرایی شهرداری فرسفج در عمل به بند ۲۲ ماده ۵۵ مبنی بر تشریک مساعی با فرهنگ در حفظ ابنیه و آثار باستانی، اقدام به حفاری و مرمت حمام شاه عباس این شهر کرده‌اند.

## مجسمه‌های تهران شناسنامه دار می‌شوند

به منظور حفاظت و صیانت از آثار تاریخی و جمعی شهر تهران برای نخستین بار مجسمه‌های این شهر دارای شناسنامه تاریخی می‌شوند. مجتبی توسل، مدیر عامل سازمان زیباسازی شهر تهران، با اشاره به ارزش‌های تاریخی و فرهنگی برخی

از مجسمه‌های تهران گفت: «تعداد زیادی از مجسمه‌ها و آثار حجمی شهر تهران ارزش هنری و فرهنگی بالایی دارند که نگهداری در مرکز شهر با توجه به غلظت آلاینده‌های هوا، بر سرعت تخریب و فرسایش آنها می‌افزاید؛ بنابراین به منظور جلوگیری از تخریب این آثار ارزشمند تعدادی از مجسمه‌های قدیمی به موزه‌ای که برای این آثار در نظر گرفته می‌شود منتقل خواهند شد و ماکتی از آنها در میدان‌ها و سایر نقاط شهر تهران نصب می‌گردد.» وی با تأکید بر اینکه تعدادی از مجسمه‌های قدیمی



شهر به دلیل گذشت زمان فرسوده شده‌اند و نیاز به مرمت و بازسازی دارند، افزود: «با تهیه شناسنامه برای مجسمه‌ها، هویت اصلی و اصالت این میراث ارزشمند حفظ می‌شود و از تخریب احتمالی آنها در جریان مرمت

و بازسازی جلوگیری می‌گردد».

مدیر عامل سازمان زیباسازی شهر تهران خاطر نشان کرد: «تهیه شناسنامه برای مجسمه‌ها و آثار حجمی تهران پس از بررسی همه جانبه موضوع و

برنامه‌ریزی کارشناسان، همکاری هنرمندان و صاحب‌نظران انجام شده و در زمان حاضر مراحل ابتدایی تهیه شناسنامه به پایان رسیده است».

## نخستین همایش

# استفاده از فناوری اطلاعات در فرایندهای شهرسازی

نخستین همایش استفاده از فناوری اطلاعات در فرایندهای شهرسازی به وسیله یک شرکت خصوصی و با حضور استانداران، شهرداران، کارشناسان IT شهرداری و شرکت‌های انفورماتیک سراسر کشور در سازمان مجامع بین‌المللی مرکز مطالعات سیاسی وزارت امور خارجه برگزار شد.

حیدر محمدی، دبیر همایش نقش فناوری



اطلاعات در فرایندهای شهرسازی، برگزاری این گونه همایش‌ها را فرصت مناسبی برای آشنایی دست اندرکاران شهرسازی و شهرداری با این فناوری و تبادل نظر آنها برای مهندسی مجدد فرایندهای شهرسازی دانست. وی افزود: «در این همایش استانداران و شهرداران بیش از ۳۰۰ شهر کشور حضور داشتند و کارشناسان حاضر در همایش در محورهایی چون تبادل تجربیات در به کارگیری ابزار فناوری اطلاعات در مدیریت شهری، استفاده از سیستم‌های شهرسازی به عنوان بخشی از دروازه دولت الکترونیک و محلی برای ارائه خدمات الکترونیکی به شهروندان، به بحث و تبادل نظر پرداختند».

دبیر همایش نقش فناوری اطلاعات در فرایندهای شهرسازی افزود: «جایگاه مدیریت شهری مبتنی بر فناوری اطلاعات، نقش فناوری اطلاعات در بهینه‌سازی فرایندهای شهرسازی، بررسی موانع توسعه سیستم‌های موجود و ارائه پیشنهادهای اجرایی، ارتباط متقابل سیستم‌های اطلاعات املاک، سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی، شهرسازی الکترونیک و همچنین روش‌های به کارگیری نقشه در سیستم‌های شهرسازی الکترونیکی از دیگر محورهای مورد بحث در همایش مذکور بود».

در این همایش نصرا... جهانگرد، دبیر شورای عالی اطلاع‌رسانی، طی سخنانی با عنوان ICT و توسعه

شهری پایدار، گفت: «ICT (فناوری اطلاعات و ارتباطات) می‌تواند کلیه خدمات شهری را در فضای مجازی توسعه دهد و با ایجاد طرح جامع و ارتباط بخشی بین کانون‌های مختلف، تصمیم‌گیری جمعی را در این میان به وجود آورد».

وی زیرساخت‌های لازم برای توسعه شهر را شامل جمع‌آوری داده‌ها، حمل و نقل، جمعیت‌شناسی، GIS، منابع، آلودگی هوا و ساختمان‌های هوشمند دانست و گفت: «ما ابتدا باید این پرسش را مطرح کنیم که کاربران و شهروندان چه نیازهایی دارند. در این زمینه دو مسئله به چشم می‌خورد: اول توسعه شهری و دوم خود فناوری اطلاعات برای پشتیبانی از توسعه شهری».

وی مزایای استفاده از ICT را برای توسعه شهری شامل تسهیل و افزایش اثربخشی برنامه‌ریزی شهری، مشارکت بهتر در برنامه‌ریزی و افزایش مقبولیت اجتماعی، بهبود شرایط اکولوژیکی و محیط زیست شهری، مدیریت مناسب ترافیکی، کارایی و کاربرد شهروند محور فضای زندگی و دسترسی بهتر به اطلاعات سازه‌ها و مبلمان شهری ذکر کرد.

گفتنی است، امروزه رتبه ایران در فناوری اطلاعات بین ۱۱۲ تا ۱۲۰ است در حالی که کشوری آسیایی مثل کره جنوبی بالاتر از فرانسه رده ۵۰ قرار دارد.

## اقدامات شهرداری ایلام برای رفاه شهروندان

شهرداری ایلام به منظور رفاه حال شهروندان این شهر از ساخت مجموعه فرهنگی - تفریحی چغاسبز، پایانه مینی بوسرانی و سالن مشایعت بهشت رضا خبر داد.

علی طاوس نژاد، شهردار ایلام، در تشریح این اقدامات گفت: «به منظور استفاده بهینه شهروندان و مسافران از فضای کامل مجموعه فرهنگی - تفریحی چغاسبز، امکانات رفاهی - تفریحی نظیر دریاچه، فضای سبز، ریل قطار، پارکینگ، جزیره برای برگزاری مراسم مختلف، پیست قایق سواری و اسب دوانی در این

مجموعه تعبیه شده است. عملیات احداث فاز دوم این مجموعه نیز تا پایان سال جاری به بهره‌برداری خواهد رسید».

وی با اعلام اینکه ساخت پایانه مسافربری به ترافیک فزاینده شهر و کاهش ایمنی و تردد شهر خاتمه خواهد داد، به مشخصات سالن پایانه مینی بوسرانی اشاره کرد و افزود: «مساحت سالن پایانه مینی بوسرانی ۷۵۰ متر مربع است، شامل قسمت‌های مختلفی همچون سپتینگ‌تانک اتوبوسرانی و تاکسی‌رانی، و مهمانپذیر مشتمل بر اتاق استراحت آقایان و خانم‌ها و سرویس‌های بهداشتی».

افزون بر اینها، شهرداری ایلام با هدف آسایش خاطر شهروندان ایلامی، اقدام به راه‌اندازی سالن مشایعت بهشت رضا کرده است.

طاوس نژاد در این باره نیز خاطر نشان کرد: «این سالن با مساحت ۷۲۰ متر مربع دارای کلیه امکانات رفاهی چون سالن زنانه و مردانه، آبدارخانه و انبار، با

هزینه‌ای حدود ۳۰۰ میلیون ریال بنا گردیده است که طی روزهای آینده مورد بهره‌برداری شهروندان قرار خواهد گرفت».

شهرداری شهر ایلام همچنین با هدف دستیابی به استاندارد مطلوب سازمان امور پارک‌ها و فضای سبز، فعالیت‌هایی از این دست را به انجام رسانده است: خرید انواع درختچه‌های زینتی، کاشت بذر انواع گل زینتی، خاکبرداری و تهیه زمین‌های میدان‌ها و نظایر اینها.

شهردار ایلام در ادامه، احداث ۸ مرکز دیده‌بانی برای نظارت بر ساخت و سازهای مجموعه تفریحی ارغوان را از دیگر فعالیت‌های شهرداری در این سال برشمرد.

مجموعه تفریحی چغاسبز





## شهرداران شهرهای آذربایجان غربی گردهم آمدند

شهرداران آذربایجان غربی همچنین جلوگیری از افزایش ساخت و سازهای غیرقانونی، اولویت بندی طرح‌های اجرایی و توجه به درخواست شهروندان به منظور توسعه شهر و گسترش فرهنگ شهروندی را مورد بررسی قرار دادند.

در این همایش، ۵ کارگروه با حضور شهرداران، جمعی از اعضای نظام مهندسی و مدیر کل امور شهری و روستایی استان آذربایجان غربی تشکیل شد که وظایف هر کارگروه به تفکیک مشخص گردید. این کارگروه‌ها عبارتند از: کارگروه درآمد مالی و بودجه؛ کارگروه تشکیلات، آموزش و بهبود روش‌ها؛ کارگروه توسعه و عمران شهری؛ کارگروه خدمات و تجهیزات؛ کارگروه قوانین و مقررات و ارزیابی.

از مهم‌ترین وظایفی که در هر کارگروه مورد بررسی

اولین همایش شهرداران استان آذربایجان غربی در محل خانه جوان ارومیه برگزار شد. در این همایش شهرداران ۳۰ شهر آذربایجان غربی گرد هم آمدند تا درباره علل و عوامل افزایش هزینه‌های عمران شهرداری‌ها و راهکارهای کاهش این هزینه‌ها، واگذاری برخی از وظایف به شهرداری‌ها، هدفمند کردن شهر و آشنایی هر چه بیشتر شهروندان با مقوله شهروندی به تعامل پردازند.

قرار گرفت، می‌توان به اینها اشاره کرد: تعیین شاخص توزیع اعتبارات، تعدیل نیروی انسانی، استانداردسازی فعالیت‌های عمرانی، و تفکیک در کاربری‌های غیر مسکونی، بررسی قوانین و مقررات شوراهای اسلامی، تصویب عوارض مختلف ملی و محلی برای سال ۱۳۸۳، اصلاحیه آیین‌نامه مالی شهرداری‌ها و نظایر اینها.

### معاونت پشتیبانی فنی و مهندسی سازمان شهرداری‌ها در گفتگو با ایرنا اعلام کرد:

## شهر در سایه مدیریت واحد شهری توسعه می‌یابد

سید ابوالفضل موسوی، معاونت پشتیبانی فنی و مهندسی سازمان شهرداری‌های کشور، طی گفت‌وگویی با ایرنا، بر لزوم تحقق مدیریت واحد شهری، توانمندسازی شهرداری‌ها و دهیاری‌ها به عنوان جریان مدیریت واحد و مواردی از این دست تأکید کرد.

در زمان حاضر ۲۵ نهاد رسمی در اداره امور شهرهای ایران دخالت دارند، بدون آنکه حداقل هماهنگی و روابط افقی لازم نیز بین آنها برقرار باشد؛ و شهرداری فقط یکی از این ۲۵ نهاد است.

موسوی، در این باره گفت: «همواره در کلان شهر تهران مشاهده می‌شود که سازمان‌های گوناگون به منظور اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های سازمانی خود، بدون هماهنگی با دیگر سازمان‌ها و شهرداری اقدام به عملیاتی شدن برنامه‌های خود در سطح شهر می‌کنند.



ابوالفضل موسوی - معاونت فنی و مهندسی پشتیبانی سازمان شهرداری‌ها

بپذیرد و تمامی امور شهری زیر نظر شهردار انجام گیرد. اینجاست که شهردار به عنوان مدیریت واحد شهری می‌تواند پاسخگوی طرح‌های معوق و ناتمام شهر باشد.»

معاونت پشتیبانی فنی مهندسی سازمان شهرداری‌های کشور، اداره مطلوب شهر، ایجاد شهری سالم و خدمات‌رسانی بهتر را از نتایج مدیریت واحد شهری برشمرد و ادامه داد: «مدیریت واحد شهری، علاوه بر ایجاد نظم در گستره شهر، از دوباره کاری‌ها جلوگیری می‌کند و موجب کاهش هزینه‌ها به میزان ۲۰ تا ۵۰ درصد خواهد شد.»

موسوی در خصوص تحقق مدیریت واحد شهری در شهرهای کوچک اظهار داشت: «در شهرهای کوچکی که هنوز سازمان‌هایی چون آب، برق، فاضلاب، مخابرات و جز آن تکوین نیافته‌اند، می‌توان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها را به عنوان مجریان مدیریت واحد شهری تقویت کرد و توانمند ساخت.»

این امر به دلیل نبود مدیریت واحد، گسیختگی و عدم هماهنگی میان سازمانی و همچنین وجود طرح‌های ناممکن، موجب نارضایتی شهروندان می‌شود.»

معاونت پشتیبانی فنی و مهندسی سازمان شهرداری‌های کشور در ادامه افزود: «آنچه که می‌تواند به ناهماهنگی میان سازمان‌های اجرایی شهر خاتمه دهد، وجود مدیریت یکپارچه شهری است. با تحقق مدیریت شهری، سازمان‌های ذی‌ربط با هم فکری، هم‌اندیشی و با التزام به بهبود توسعه هماهنگ شهر و با توجه به کمبودها و نیازهای شهر، اقدام به برنامه‌ریزی صحیح و تهیه طرح استراتژیک می‌کنند. اینجاست که وجود مدیریت یکپارچه در رأس نظام به عنوان تصمیم‌گیرنده نهایی احساس می‌شود.»

وی گفت: «با تمرکز زدایی و واگذاری وظایف مرتبط با مدیریت شهری از سوی دستگاه‌های اجرایی به حکومت‌های محلی همچون شهرداری و دهیاری‌ها، می‌توان تبلور مدیریت واحد شهری را مشاهده کرد.»

موسوی خاطر نشان کرد که شورای شهر نیز می‌تواند به عنوان یکی از ارکان اصلی نظام مدیریت شهری، اعمال نظر کند؛ با این التزام که سازمان‌های ذی‌ربط در شهر برنامه‌های اجرایی خود را با شورای شهر در میان بگذارند و در این زمینه با شورای شهر به راهکاری واحد برسند.

وی افزود: «در هر حال شهردار باید به عنوان مجری تمام امور اجرایی شهر و وظیفه مدیریت واحد شهری را

باشد.

شهرداری قمصر بنابر اصل جذب توریست و گردشگر و در عین حال ایجاد آبادانی، رونق و شکوفایی اقتصادی منطقه، به صنعت گل و گلاب اکتفا نکرده و در اقدامی ویژه به بررسی کارشناسی و مطالعه کامل و دقیق

شهر قمصر به پایتخت گل و گلاب ایران معروف است. بر بایی جشنواره‌های گل و گلاب در این شهر توانسته است علاوه بر رونق بخشیدن به صنعت گردشگری، زمینه ساز مباحث علمی، عملی، تفریحی و گردشگری در موارد مربوط به گل و گلاب

## احیای چشمه آب گرم در قمصر

در خصوص چشمه آب گرم صالح قمصر پرداخته است. از خصوصیات چشمه معدنی آب صالح قمصر در محله «فرهان»، شفا بخشی آن برای امراض پوستی و جلدی است که از این نظر با چشمه آب گرم سرعین و محلات برابری می‌کند. لیکن این چشمه به رغم دارا

## برای نخستین بار در کشور نصب اتاقک‌های سنجش آلودگی هوا در تهران

امروزه آمار شهرنشینان آسیب‌پذیر از جنبه‌های مختلف جسمی، رفتاری، روانی و عاطفی بر اثر آلودگی هوا افزایش یافته است. تهران نیز به عنوان یکی از کلانشهرهای صنعتی، به ویژه طی سال‌های اخیر با این معضل رو به رو بوده و متأسفانه شدت این آلودگی نفس پایتخت نشینان را به شماره انداخته است.

از این منظر، ضرورت اندازه‌گیری پارامترهای آلاینده‌های هوا در تهران، و به دنبال آن یافتن راهکارهای مبارزه با این آلاینده‌ها بر هیچ کس پوشیده نیست. به این منظور، شرکت کنترل کیفیت هوا با ایجاد ایستگاه‌هایی در برخی نقاط این کلان شهر، به سنجش آلودگی هوا پرداخته است.

مدیر آموزش ارتباطات و امور بین الملل شرکت کنترل کیفیت هوا درباره ضرورت و تاریخچه سنجش آلودگی هوا در ایران گفت: «بنا بر اعلام صندوق محیط زیست بانک جهانی، مرگ و میر ناشی از بیماری‌های تنفسی و آلودگی هوا در هر سال جان ۸۰۰ هزار نفر را در جهان می‌گیرد که قاره آسیا سالانه ۵۰۰ هزار نفر از این تعداد را به خود اختصاص می‌دهد».

وی ادامه داد: «سازمان جهانی بهداشت و بخش

بودن ویژگی‌های معدنی و درمانی تاکنون ناشناخته مانده است. از دیگر سو، شهرداری قمصر به دلیل کمبود یا فقدان بودجه و امکانات مناسب تاکنون نتوانسته است در جهت حفظ، نگهداری و احیای این سرمایه عظیم گام بردارد. به همین منظور شهرداری قمصر پس از انجام

برنامه‌های بهداشت محیط سازمان ملل متحد بیش از ۲۰ سال به ارزیابی روند آلودگی هوا پرداخت تا ساختار مدیریت اطلاع رسانی جوی شکل گرفت. در ایران تاکنون تحقیق جامع و کاملی در مورد فعالیت ایستگاه‌های سنجش هوای محیط انجام نگرفته است».

حسین حسن خانی ضمن توجه به روند افزایش آلودگی هوا در شهرهای بزرگ صنعتی از جمله تهران و ضرورت سنجش آلودگی در هوای این گونه شهرها، هدف شرکت کنترل کیفیت هوا را سنجش، پالایش و ارائه راهکارهایی در خصوص جلوگیری از آلودگی هوای تهران عنوان کرد و افزود: «این شرکت به همراه سازمان محیط زیست برای اولین بار در کشور اقدام به ایجاد نصب اتاقک‌های سنجش آلودگی هوای تهران کرده است. این اتاقک‌ها در مجموع در یازده ایستگاه مستقر هستند که از این تعداد، ۷ ایستگاه را سازمان محیط زیست و ۴ ایستگاه را این شرکت راهبری و کنترل می‌کند».

وی به مشخصات انتخاب محل استقرار هر ایستگاه اشاره کرد و اظهار داشت: «تعیین محل استقرار هر یک از ایستگاه‌های سنجش کیفیت هوا بستگی تام به هدف‌های سنجش دارد». به گفته وی، ایستگاه‌هایی که سازمان حفاظت محیط زیست اداره می‌کنند، شامل ایستگاه‌های تجریش (میدان تجریش، خیابان شهید باهنر)، قلهک (خیابان شریعتی، سه راهی قلهک)، اداره کل محیط زیست استان تهران (سرخه حصار)، فرهنگسرای بهمن (میدان بهمن)، ویلا (سازمان حفاظت محیط زیست، خیابان استاد نجات‌اللهی)،

مطالعات اولیه، در خصوص احیای چشمه آب گرم صالح قمصر، با پیشنهاد ۲۰۰ میلیون ریال هزینه، همچنان در انتظار جذب اعتبار از سوی مسؤلان است.

پردیسان (مرکز تحقیقات زیست محیطی، پارک طبیعت پردیسان)، و آزادی (میدان آزادی، اول خیابان جناح) است. ایستگاه‌های شرکت کنترل کیفیت هوا نیز به دو دسته ایستگاه‌های ثابت و متحرک تقسیم می‌شوند که نام و موقعیت مکانی ایستگاه‌های ثابت عبارتند از: ایستگاه بازار (واقع در سبزه میدان) و ایستگاه فاطمی (تقاطع خیابان فاطمی و ولیعصر). ایستگاه‌های متحرک نیز در خیابان‌های اقدسیه و آزادی واقع شده‌اند.



حسن خانی شرایط عمومی را برای انواع ایستگاه‌های سنجش هوا چنین برشمرد: «حداقل ۲۰ متر فاصله از فضای سبز، حداقل فاصله از موانع دو برابر ارتفاع مانع، دور بودن از هر منبع نظیر دودکش و نظایر آن. در خصوص فاصله از خیابان‌های اصلی نیز بسته به نوع ایستگاه، فاصله‌های متفاوتی بین ایستگاه و خیابان وجود دارد».

گفتنی است انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور نیز با حضور فعالانه خود در این نمایشگاه کلیه محصولات خود را اعم از نشریات و کتاب‌های تخصصی، به علاقمندان و مخاطبان عرضه کرد.



## اولین نمایشگاه ترافیک در تهران برگزار شد

اولین نمایشگاه بین المللی نیازمندی‌ها، خدمات، ترافیک و حمل و نقل شهری، شهریور ماه سال جاری در سالن‌های ۲۶ (A,B,C,D) و محوطه باز نمایشگاه‌های بین المللی تهران برگزار شد. در این نمایشگاه سه غرفه خارجی از دو کشور آلمان

و سوئد و ۵۷ غرفه داخلی حضور داشتند.

سید علی اعتدالی، رئیس ستاد اجرایی این نمایشگاه، هدف از برپایی آن را انعقاد قراردادهای تجاری، توسعه مبادلات تجاری بین کشور ما و کشورهای حضور یافته در نمایشگاه و انتقال تکنولوژی آنان به کشورمان عنوان کرد و آن را در بازاریابی برای کالاهای ارائه شده در نمایشگاه مؤثر دانست. وی در خصوص چگونگی برپایی نمایشگاه اذعان داشت: «این نمایشگاه با مجوز رسمی از مرکز توسعه صادرات ایران کار خود را آغاز کرد. البته حدود یک ماه پیش از برگزاری، اطلاع‌رسانی انجام شد و از ۱۰ هزار شرکت، سازمان و ارگان دولتی دعوت به عمل آمد».

# اقتصاد سیاسی شهر تهران

## موضوع نشستی در خانه هنرمندان

چهارمین نشست از سلسله نشست‌های خانه هنرمندان با عنوان «مقدمه‌ای بر رابطه شهر و فضا: اقتصاد سیاسی شهر تهران» و سخنرانی کمال اطهری اقتصاددان، برگزار شد.

اطهری در ابتدا با تعریف فضا به عنوان سطح یا حجمی که اشیا یا پدیده‌ها را اشغال می‌کند، اظهار داشت که انسان و جامعه زمان مند و فضا مندند و به این ترتیب، موجودیت زمان و مکان به موجودیت انسان و جامعه وابسته است.

اطهری با اشاره به این مطلب که ساماندهی فضا و شهر بر اساس آرمانی صورت می‌گیرد که بشر تصور دارد، آغاز شکل‌گیری جامعه مدنی را یادآور شد و افزود: «با شکل‌گیری جامعه مدنی، فضا نیز در حیطه بحث‌های فلسفی (و در واقع نظریه‌های اجتماعی) مطرح می‌گردد. فلسفه فشرده علوم اجتماعی موجودیت

می‌یابد، تاریخ و جغرافیا و زمان و مکان از یکدیگر تفکیک می‌شوند».

اطهری ضمن بیان اینکه در ابتدای شکل‌گیری علوم اجتماعی اساساً علوم تاریخی انگاشته می‌شدند، اظهار داشت: «اگر به انعکاس این نوع رویکرد در پیش شهرسازی کشورمان نگاه کنیم، آن رویکردی که جزئی از هویت و شخصیت اجتماعی جامعه ایرانی را منعکس کند، از نوع رویکرد فلسفه کلاسیک است».

وی ادامه داد: «نوع دوم پارادایمی که در جریان‌های رایج ایران به چشم می‌خورد، جدایی فضا و تاریخ است که در رویکردهای شهرسازی مشاهده می‌شود. این در واقع نوعی القای فضا برای سامان بخشی روابط اجتماعی است».

اطهری با اشاره به انقلاب اول شهری افزود: «شهری که در پی انقلاب کشاورزی ایجاد شد، انقلاب سیاسی را نیز در خود دارد و فضاهای لازم را برای شکل‌گیری حکومت‌های جهان گیر و فراگیر ایجاد می‌کند. در انقلاب سوم شهری فضاهای لازم برای صنعتی شدن ایجاد می‌شود و در واقع، شهر به مکان مصرف بدل می‌گردد. انقلاب چهارم - که اکنون درگیر آن هستیم - آغازگر اطلاعات است». وی ادامه داد:

«ساماندهی‌های زیربنایی و روبنایی اجتماعی در این دوران مشاهده می‌شود و تعهداتی را در سازمان صنعتی تولید می‌کند که این تعهدات، همان شکل‌گیری شهرهاست. تا سال ۱۹۹۰ میلادی، پیرو صنعتی شدنی که در کشورهای توسعه یافته صورت گرفت، شهرهای بهینه‌ای ایجاد گردیدند. در ایران نیز در سال ۱۳۳۰ جمعیت تهران به یک میلیون نفر رسید. تهران در سال ۱۳۰۰ مرکزی سیاسی محسوب می‌شد و از آنجایی که مازاد اقتصادی کل جامعه را جذب می‌کرد، شهر بزرگ‌تر به شمار می‌آمد؛ و در این زمان بود که معنای انقلاب صنعتی به خود گرفت. یعنی شهر محل تولید ثروت شد و به همین دلیل جمعیت در این شهر تجمع یافت».

اطهری ساختار فضایی تهران و تحولات اقتصادی - سیاسی این شهر را به نبود دو جریان تحولی اساسی ارتباط داد و افزود: «یکی از این دو، جریانی است که بتواند تحولات ساختار اقتصادی را به سمت عصر جدید انقلاب تکنولوژیک سوق دهد؛ و دیگری جریانی است که عدم تشکیل فضاهایی را به دنبال داشته که بتوانند پذیرای روابط اقتصادی باشند. همین‌ها شهر تهران را به کلان شهری توخالی بدل کرده است».

## دانشکده هنرهای زیبای تهران؛

# قطب علمی معماری و شهرسازی

وزارت علوم، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه تهران را در بین دانشگاه‌های کشور، شایسته رتبه نخست معماری و شهرسازی برشمرد.

نزدیک به ۶۰ سال از فعالیت گروه معماری و ۴۰ سال از تأسیس گروه شهرسازی در دانشکده هنرهای زیبای تهران می‌گذرد. این دو گروه با فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی در زمینه معماری و شهرسازی از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به عنوان دو قطب علمی معماری و شهرسازی کشور شناخته شدند.

محمد مهدی عزیزی، رئیس دانشگاه هنرهای زیبای دانشگاه تهران، در خصوص معیارهای ارزیابی وزارت علوم گفت: «هیئت علمی گروه معماری به لحاظ کسب توانمندترین رتبه‌های علمی، تعداد مقالات و کتب چاپ شده، ارتباط تنگاتنگ با سایر دانشگاه‌ها، حضور ۴۰ استاد مجرب در هیئت علمی دانشکده، تنوع رشته، تأثیرگذاری دانشکده معماری بر حرفه شهرسازی و چاپ کتب مرجع در زمینه شهرسازی، توانست دو گروه معماری و شهرسازی را به عنوان قطب

علمی کشور بشناسند».

ناگفته نماند که گروه شهرسازی دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران به عنوان اولین دانشکده شهرسازی کشور به دلیل موارد گفته شده توان رقابت علمی با سایر دانشگاه‌های خارج از کشور را دارد.

رئیس دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران از جمله برنامه‌های ۵ ساله قطب علمی رشته معماری و شهرسازی را چنین برشمرد:

«ارتباط با دانشگاه‌های خارجی، برگزاری همایش‌ها، جشنواره‌ها، سمینارها، انتشار کتب، تأسیس آزمایشگاه‌های خاص، سیستم اطلاعاتی جغرافیایی (GIS)، انرژی و معماری، جذب هر چه بیشتر استادان مجرب، تربیت کادر مدرس و مربی برای دانشکده‌های تازه تأسیس، توسعه تحصیلات تکمیلی و تأسیس شش رشته کارشناسی ارشد در گروه معماری و دو رشته در گروه شهرسازی».

عزیزی در مورد رشته‌های تازه تأسیس گروه معماری و شهرسازی چنین گفت: «تاکنون در چهار رشته تازه تأسیس طراحی منظر، معماری ابنیه، مدیریت ساخت و پروژه، دانشجو پذیرفته شده است و دو رشته انرژی و معماری و تکنولوژی معماری نیز به تصویب رسیده‌اند که از سال آینده پذیرش دانشجو در آنها آغاز خواهد شد. در گروه شهرسازی نیز دو رشته برنامه‌ریزی منطقه‌ای و برنامه ریزی مسکن در نظر گرفته شده که پس از

تصویب، دانشجویان رشته شهرسازی خواهند توانست در این دو رشته وارد تحصیلات تکمیلی شوند».



**بناب**

شورای اسلامی شهر بناب، برای دومین بار تصدی مدیریت شهرداری بناب را به «محسن رحیمیان» واگذار کرد.

**تبریز**

سازمان گلزار شهدای وادی رحمت تبریز، به منظور تسهیل در ارائه خدمات به شهروندان، مجهز به شبکه رایانه‌ای اطلاعات آمار می‌شود. همچنین طرح ساماندهی و بهسازی قبور شهدا آغاز شده است و به زودی قبور هنرمندان نیز به همراه سایر گورستان‌های تبریز مورد ساماندهی و بهسازی قرار خواهند گرفت.

**تهران**

به منظور ساماندهی تولید، بسته بندی و عرضه گل و گیاه به داخل و خارج از کشور، بزرگ‌ترین پایانه گل و گیاه کشور از سوی شهردار تهران و اتحادیه گل و گیاه تهران در زمینی به مساحت ۸ هکتار در منطقه ۱۹ تهران احداث می‌شود.

**سراب دوره**

شورای اسلامی شهر سراب دوره در پنجمین جلسه خود با اکثریت آرا «سیروس حاتمی» شهردار سابق این شهر را در سمت خود ابقا کرد. گفتنی است سراب دوره در ۳۵ کیلومتری غرب خرم‌آباد قرار دارد.

**خوی**

در ششمین جشنواره هنرهای تجسمی کشور، که در سنندج برگزار شد، آرم شهرداری خوی، مقام اول را به خود اختصاص داد.

**خوسف**

واحد عمران شهرداری خوسف از توابع استان خراسان - اقداماتی از این دست را به اجرا درآورده است: احداث دو بوستان شهری، ایجاد میدان ورودی مرکز شهر، تکمیل ساختمان اداری شهرداری، پل جومیان خوسف، حمام ۲۲ نمره‌ای و تکمیل غسلخانه و نظایر اینها.

**شاهرود**

اتلاف سگ‌های ولگرد در سطح شهر شاهرود، با همکاری نیروی انتظامی و مرکز بهداشت این شهر، و به روش شکار با اسلحه گلوله‌زنی انجام می‌شود.

**رزن**

از سوی شورای شهر رزن، «محمد جواد افلاکیان» به عنوان شهردار جدید این شهر معرفی و مشغول به کار شد.

**گرگان**

طی حکمی از سوی موسوی لاری، وزیر کشور، درجه شهرداری گرگان از نه به ده ارتقا یافت.

**قم**

شهرداری قم در سال جاری برای اطلاع‌رسانی به شهروندان اقدامات ارزنده‌ای داشته است. از جمله: ایجاد مرکز مشاوره برای راهنمایی شهروندان، ارسال بروشورهای اطلاع‌رسانی به درب منازل و ایجاد خط تلفن ۱۳۶ جهت رسیدگی به مشکلات شهروندان.

**قلندرآباد**

قلندر آباد درصد کیلومتری مشهد، که شهرداری آن در فروردین ماه ۱۳۸۱ تأسیس شده، تاکنون فعالیت‌هایی را داشته است که می‌توان به اینها اشاره کرد: انتشار گاهنامه «قلندر آبادشناسی»، احداث دو ایستگاه مینی بوس، آسفالت، جدول گذاری و پیاده‌روسازی معابر شهری، ساخت جوی آب، تکمیل ایستگاه آتش نشانی، احداث بوستان و نظایر اینها.

**ویس**

شهرداری ویس در استان خوزستان چندین پروژه این شهر را مورد بهره‌برداری قرار داد. از آن دست‌اند: بوستان دولت، پیاده‌روسازی بولوار اصلی شهر، زیرسازی و آسفالت چند خیابان در سطح شهر و نظایر اینها.

**محلات**

شهرداری محلات به منظور انعکاس فعالیت‌ها و برنامه‌های توسعه شهری، اقدام به انتشار هفته‌نامه‌ای به نام «آوای شهر»، در شمارگان ۱۵۰۰ نسخه کرده است.

**نوشین شهر**

طبق آرای موافق اعضای شورای شهر نوشین شهر - از توابع آذربایجان غربی - «تهمینه بلندرفتا» به عنوان شهردار این شهر تعیین شد و شروع به کار کرد. وی اولین شهردار زن در استان آذربایجان غربی است.



اقتصادی - شدیدتر است، ضرورت حمایت و پاسخگویی به نیازهای این گروه به خصوص در نقاط شهری آشکارتر می‌گردد. جدول شماره ۳ حاوی نکات دیگری در مورد سطح سواد و تحصیلات این گروه در مقایسه با مردان سرپرست خانوار است. نسبت زنان باسواد سرپرست خانوار با بی سواد در نقاط شهری و با روستایی میزان کمتری در مقایسه با همین نسبت در مورد مردان سرپرست خانوارهای شهری یا روستایی است. این امر در نقاط روستایی آشکارتر است. همین طور میان زنان سرپرست خانوار شهری از نظر سطح سواد با زنان سرپرست خانوار روستایی تفاوتی جدی مشاهده می‌شود، که همین تفاوت در مردان هم به چشم می‌خورد. از سویی دیگر، درصد بیشتری از زنان سرپرست خانوار شهری و روستایی نسبت به مردان مشغول سوادآموزی‌اند. این امر می‌تواند تا حدی بیانگر احساس نیاز این گروه به بهره‌مندی از سواد و تحصیلات به منظور یافتن استقلال و رفع نیازهای خانوار باشد.

داده‌های جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که بیشتر این زنان، به خصوص در نقاط شهری، بر اثر فوت همسرشان سرپرست خانوار شده‌اند و این نسبت در مورد زنان سرپرست خانوار شهری ۷۱/۴ درصد و روستایی ۶۸/۹ درصد است. پس از آن در درجه بعد زنان دارای همسری قرار دارند که به دلایل مختلفی چون معلولیت همسر و از کارافتادگی او به علل مختلف، با این عنوان در خانوار خوانده می‌شوند. این مورد در زنان سرپرست خانوار روستایی نسبت بیشتری دارد. در اینجا لازم است این نکته مورد توجه قرار گیرد که این ارقام نشان دهنده احتمال کم شماری زنان سرپرست خانوار به نفع مردان است؛ زیرا سرپرست خانوار در سرشماری‌ها کسی است که از سوی اعضای آن خانوار به این عنوان خوانده می‌شود و در این میان باید احتمال این امر را در نظر داشت که بسیاری از زنان با وجودی که در واقع نقش سرپرست را دارند، به دلایل عرفی به این عنوان شناخته نیستند.

#### - بخش دوم

نخستین جدول که مربوط به وضع فعالیت این گروه است، نشان می‌دهد که میزان مشارکت زنان سرپرست خانوار نقاط شهری و با روستایی در نیروی کار به ترتیب ۱۴/۸ درصد و ۱۹/۰ درصد بوده است. این در حالی است که این میزان برای مردان در نقاط شهری و روستایی به ترتیب ۸۷/۱ و ۹۱/۸ درصد است. با وجود اینکه تفاوت عمده‌ای میان این دو میزان مشاهده می‌شود، اما مقایسه میزان مشارکت در میان زنان سرپرست خانوار با کل زنان کشور در سال ۱۳۷۵ (۸/۱ درصد شهری و ۱۰/۷ درصد روستایی) نشان دهنده بالاترین میزان مشارکت زنان سرپرست خانوار در نیروی کار نسبت به کل زنان است؛ و این خود می‌تواند ناشی از شرایط زندگی آنان و ضرورت پاسخگویی به نیازمندی‌های اعضای خانوار باشد.

از بررسی جدول مربوط به تعداد افراد شاغل در خانوارها نکات

گرچه زنان نیمی از جمعیت را شامل می‌شوند، اما بهره‌آنها از منافع توسعه انسانی نسبت به مردان برابر نیست. این مسئله‌ای است که در کشورهای غیر صنعتی و در حال توسعه بیش از دیگر پهنه‌های سیاسی دیده می‌شود. در این میان زنان در جامعه شهری این کشورها به دلیل محدودیت‌های عرفی و سنتی ناشی از فرهنگ این جوامع، تبعیض جنسیتی و تبعات این موارد، به صورت گروهی مشخص درآمده‌اند که توجه خاصی را در جوامع ملی و بین‌المللی به خود جلب کرده‌اند.

عموماً زنان در این کشورها جزو آسیب پذیرترین گروه‌ها شناخته می‌شوند، که در این میان وضعیت زنان سرپرست خانوار خاص‌تر است، و غالباً جزو فقیرترین اقشار جامعه محسوب می‌گردند.

آمار شهر این شماره به بررسی زنان سرپرست خانوار (به خصوص خانوارهای شهری) در مقایسه با مردان سرپرست خانوار می‌پردازد. آمارها را می‌توان به دو بخش کرد: بخش نخست دربرگیرنده اطلاعاتی در مورد خصوصیات اجتماعی این گروه است و بخش دوم به وضعیت فعالیت و اشتغال آنها می‌پردازد.

#### - بخش نخست

آن گونه که از جدول شماره ۱ برمی‌آید، فراوانی نسبی زنان سرپرست خانوار و مردان سرپرست خانوار نشان از تفاوت اندکی در نقاط شهری و روستایی دارد. با وجود این آنچه که در این میان مهم است، میزان جمعیت تحت پوشش مردان و زنان سرپرست است. این رقم برای مردان در نقاط شهری ۹۴/۷۳ درصد و در مورد زنان ۵/۲۶ درصد است، که نشان دهنده تعداد خانوار کمتر در خانوارهای شهری دارای سرپرست زن است.

مورد دیگری که در خصوص این گروه جلب توجه می‌کند، تفکیک سنی این گروه است. بررسی سن سرپرست خانوارها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۷۵ در نقاط شهری ۲۵/۹ درصد زنان سرپرست خانوار، در گروه سنی ۴۴ - ۲۵ ساله قرار داشته‌اند. این نسبت برای خانوارهای با سرپرست مرد ۵۸/۴ درصد بوده است. همین نسبت‌ها در نقاط روستایی ۲۶/۲ درصد در مورد زنان و ۵۱/۰ درصد در مورد مردان بوده است. در گروه سنی ۴۵-۴۶ ساله برای خانوارهای با سرپرست زن در نقاط شهری ۴۰/۲ درصد و در نقاط روستایی ۳۵/۰ درصد و با سرپرست مرد به ترتیب ۲۷/۶ درصد و ۲۸/۰ درصد است. در نهایت در گروه سنی ۶۵ ساله و بیشتر، این نسبت‌ها برای خانوارهای دارای سرپرست زن در نقاط شهری، ۳۰/۸ درصد و نقاط روستایی ۲۳/۵ درصد بوده است، در حالی که در مورد خانوارهای با سرپرست مرد در نقاط شهری و روستایی این نسبت پایین آمده و به ترتیب به ۹/۵ درصد و ۱۴/۳ درصد رسیده است. در واقع نسبت، خانوارهای دارای سرپرست زن با افزایش سن سرپرست، فزونی می‌گیرد و این در مورد مردان برعکس است. با در نظرگیری کاهش توانمندی‌ها و امکانات افراد، که در زنان - با توجه به نابرابری‌های اجتماعی و

در مورد ساعات کار هفتگی می توان به موارد مهمی اشاره کرد که تعدادی از آنها از این قرارند: نخست آنکه مسئله پرکاری (۶۴ ساعت کار و بیشتر) در مورد زنان نسبت به مردان به خصوص در نقاط روستایی چندان بارز نیست. این امر می تواند به دلیل نقش ها و مسئولیت های چندگانه زنان سرپرست خانوار و امور دیگری نظیر خانه داری و تربیت فرزندان باشد. دیگر آنکه سرپرستان ۵۵/۹ درصد از خانوارهای دارای سرپرست زن در نقاط شهری (و ۶۳/۱ درصد روستایی)، کمتر از ۴۲ ساعت در هفته کار می کنند. این نسبت برای مردان سرپرست خانوار در نقاط شهری ۲۵/۲ درصد (روستایی ۳۳/۰ درصد) است. این تفاوت نشان می دهد که زنان سرپرست خانوار علاوه بر آنکه فرصت دستیابی به شغل مناسب را کمتر دارند، بخش عمده ای از مشاغل که در اختیار دارند مشاغل پاره وقت و نیمه وقت است که در نهایت عدم ثبات شغلی و یا کمی درآمد را به همراه دارد.

مأخذ: «زنان سرپرست خانوار در ایران (ویژگی های اجتماعی-اقتصادی)»، مرکز آمار ایران، اردیبهشت ۱۳۸۱.

دیگری نیز آشکار می گردد؛ به عنوان نمونه: بیش از ۶۰ درصد زنان سرپرست خانوار شهری (و روستایی) سرپرست خانوارها بدون فرد شاغل هستند، در حالی که این نسبت در مورد مردان به شدت کاهش می یابد و برای نقاط شهری و روستایی به ترتیب به ۱۲/۰ درصد و ۹/۰ درصد می رسد. این در واقع نشان از آن دارد که این میزان از خانوارهای دارای سرپرست زن به درآمدهای شغلی خود و یا سایر اعضای خانوار متکی نیستند و معیشت خانوار را از سایر منابع تأمین می کنند. از سوی دیگر، در مورد خانوارهای با سرپرست مرد باید گفت که بیشتر آنها دارای یک فرد شاغل هستند که این امر در شهرها مشهودتر است.

جدول شماره ۷ نشان دهنده سن شروع به کار سرپرست خانوار است. این جدول نشان می دهد که اگر از روستاها، که به طور طبیعی و به دلیل تعریف متفاوت روستاییان از کار و تداخل آن با زندگی روزمره باعث می شود خود به خود سن شروع به کار پایین بیاید بگذریم، به طور کلی همان گونه که نسبت سرپرستی زنان با افزایش سن آنان افزایش می یابد، سن شروع به کار نیز برای آنان به طور نسبی بیش از مردان است.

جدول ۱- جمعیت و خانوارهای معمولی ساکن، بر حسب جنس سرپرست در نقاط شهری و روستایی کشور (۱۳۷۵)

مرد		زن		کل			
خانوار		جمعیت		خانوار		جمعیت	
تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۲۲۸۵۶۹۶	۹۴/۷۳	۳۴۳۰۹۴۱	۸/۲۷	۷۹۴۳۱۸۹	۱۹-۷۳۱۰	۳۶۲۳۸۲۵۱	نقاط شهری
۴۰۲۸۲۴۰	۹۴/۹۸	۲۱۵۳۱۷۰۶	۸/۵۶	۴۴۰۵۸۱۴	۱۱۳۶۰۷۸	۲۲۶۶۷۷۸۴	نقاط روستایی

جدول ۲- درصد خانوارهای معمولی ساکن بر حسب گروه سنی و جنس سرپرست (۱۳۷۵)

مرد		زن		گروه سنی
روستایی	شهری	روستایی	شهری	
۴۰۲۸۲۴۰	۲۲۸۵۶۹۶	۳۷۷۵۷۴	۶۵۷۴۹۳	جمع
۰/۱	۰/۰	۰/۱	۱/۰	کمتر از ۱۵ سال
۶/۶	۴/۳	۵/۱	۲/۸	۱۵-۱۴ سال
۲۷/۷	۲۹/۱	۱۱/۱	۸/۷	۲۵-۲۴ سال
۲۳/۳	۲۹/۳	۱۵/۱	۱۷/۲	۳۵-۳۴ سال
۱۳/۶	۱۵/۹	۱۵/۱	۱۸/۶	۴۵-۴۴ سال
۱۴/۴	۱۱/۷	۱۹/۹	۱۱/۶	۵۵-۵۴ سال
۱۴/۳	۹/۵	۳۳/۵	۳۰/۸	۶۵ سال و بیشتر
۰/۰	۰/۱	۰/۰	۰/۱	نامشخص
۴۲/۲۴	۴۲/۷۳	۵۴/۱۳	۵۴/۵۹	میانگین سن

جدول ۳- درصد خانوارهای معمولی ساکن بر حسب سطح سواد، تحصیلات و جنس سرپرست (۱۳۷۵)

مرد		زن		سطح سواد و تحصیلات
روستایی	شهری	روستایی	شهری	
۲۰۲۸۱۴۸	۷۲۸۴۵۲۷	۳۷۷۵۷۰	۶۵۷۳۹۶	جمع
۵۴/۳	۸۰/۹	۱۶/۸	۴۳/۶	باسواد
۳۶/۱	۳۱/۳	۳۴/۸	۳۴/۰	ابتدایی
۱۹/۴	۱۸/۸	۹/۹	۱۰/۵	راهنمائی
۱۱/۴	۳۶/۶	۸/۲	۲۲/۲	متوسطه
۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	پیش دانشگاهی
۴/۰	۱۴/۶	۴/۷	۱۰/۶	عالی
۰/۴	۰/۶	۰/۱	۰/۱	علوم دینی
۱۰/۰	۳/۹	۳۷/۵	۱۵/۹	سواد آموزی
۸/۲	۳/۵	۴/۳	۶/۰	غیر رسمی
۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۶	نامشخص و اظهار نشده
۲۵/۷	۱۹/۱	۸۳/۲	۵۶/۴	بی سواد

جدول ۴- درصد خانوارهای معمولی ساکن بر حسب وضع زناشویی و جنس سرپرست (۱۳۷۵)

مرد		زن		وضع زناشویی
روستایی	شهری	روستایی	شهری	
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	کل
۹۶/۱	۹۶/۱	۳۶/۲	۱۸/۹	دارای همسر
۱/۸	۱/۲	۶۸/۹	۷۱/۴	بی همسر بر اثر فوت
۰/۲	۰/۳	۲/۳	۵/۱	بی همسر بر اثر طلاق
۱/۸	۲/۲	۲/۳	۴/۲	هرگز ازدواج نکرده
۰/۱	۰/۱	۰/۳	۰/۴	اظهار نشده

جدول ۵- درصد خانوارهای معمولی ساکن بر حسب سطح وضع فعالیت و جنس سرپرست (۱۳۷۵)

مرد		زن		وضع فعالیت
روستایی	شهری	روستایی	شهری	
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	کل
۹۱/۸	۸۷/۱	۱۹/۰	۱۴/۸	فعال از نظر اقتصادی
۸۸/۳	۸۳/۰	۱۸/۵	۱۴/۲	شاغل
۳/۵	۴/۰	۰/۵	۰/۶	بیکار در جست و جوی کار
۱/۶	۲/۷	۰/۲	۰/۴	قبلاً شاغل
۱/۹	۱/۴	۰/۳	۰/۲	قبلاً غیر شاغل
۷/۹	۱۲/۶	۸۰/۸	۸۴/۹	غیر فعال از نظر اقتصادی
۰/۳	۱/۱	۰/۶	۲/۲	محصل
۰/۲	۰/۳	۴۹/۴	۶۲/۲	خانه دار
۴/۸	۸/۷	۲۵/۷	۱۷/۲	دارای درآمد بدون کار
۲/۶	۲/۵	۵/۲	۳/۲	سایر
۰/۳	۰/۴	۰/۲	۰/۳	اظهار نشده

جدول ۶- درصد خانوارهای معمولی ساکن بر حسب تعداد افراد شاغل و جنس سرپرست (۱۳۷۵)

مرد		زن		تعداد افراد شاغل
روستایی	شهری	روستایی	شهری	
۴۰۲۸۲۴۰	۷۲۸۵۶۹۶	۳۷۷۵۷۴	۶۵۷۴۹۳	جمع
۹/۰	۱۲/۰	۶۵/۵	۶۲/۶	بدون فرد شاغل
۶۴/۶	۶۸/۱	۲۴/۴	۲۷/۹	دارای یک فرد شاغل
۱۷/۵	۱۶/۱	۷/۰	۷/۵	دارای دو فرد شاغل
۵/۶	۲/۹	۲/۲	۱/۷	دارای سه فرد شاغل
۳/۲	۰/۹	۰/۹	۰/۴	دارای چهار فرد شاغل یا بیشتر

جدول ۷- درصد خانوارهای معمولی ساکن بر حسب سن شروع به کار و جنس سرپرست شاغل (۱۳۷۹)

مرد		زن		سن شروع به کار
روستایی	شهری	روستایی	شهری	
۲/۲	۱/۳	۲/۴	۱/۶	کمتر از ۱۰ سال
۱۰/۷	۵/۶	۷/۳	۳/۷	۱۰-۱۱ سال
۲۴/۲	۱۴/۵	۱۹/۵	۶/۷	۱۲-۱۴ سال
۵۱/۸	۵۳/۳	۳۰/۸	۲۶/۱	۱۵-۱۹ سال
۹/۶	۲۰/۶	۱۵/۷	۲۴/۱	۲۰-۲۴ سال
۱/۱	۳/۷	۷/۸	۱۶/۳	۲۵-۲۹ سال
۰/۳	۰/۹	۱۵/۳	۲۰/۷	۳۰ سال و بیشتر
۰/۲	۰/۲	۱/۲	۰/۷	اظهار نشده

جدول ۸- درصد خانوارهای معمولی ساکن بر حسب ساعات کار هفتگی در شغل اصلی و جنس سرپرست شاغل (۱۳۷۹)

مرد		زن		ساعات کار هفتگی
روستایی	شهری	روستایی	شهری	
۰/۵	۰/۴	۰/۹	۱/۱	کمتر از ۸ ساعت
۱/۹	۱/۲	۵/۰	۲/۵	۸-۱۴ ساعت
۵/۰	۲/۲	۱۲/۲	۹/۶	۱۵-۲۱ ساعت
۵/۴	۲/۴	۱۲/۳	۱۴/۹	۲۲-۲۸ ساعت
۸/۰	۲/۹	۱۴/۱	۹/۹	۲۹-۳۵ ساعت
۱۲/۲	۱۲/۱	۱۸/۶	۱۷/۹	۳۶-۴۲ ساعت
۱۶/۴	۲۶/۶	۸/۹	۱۷/۹	۴۳-۴۹ ساعت
۱۷/۲	۱۶/۲	۱۲/۵	۱۰/۱	۵۰-۵۶ ساعت
۱۰/۹	۱۱/۵	۵/۶	۵/۳	۵۷-۶۳ ساعت
۱۳/۵	۹/۵	۲/۹	۲/۸	۶۴-۷۰ ساعت
۸/۴	۱۰/۵	۵/۰	۵/۵	۷۱ ساعت
۰/۲	۰/۳	۰/۰	۰/۵	اظهار نشده

## بی خانمانی homelessness

به دلیل مشکلاتی که در تعریف بی خانمانی وجود دارد، دستیابی به تعداد دقیق جمعیت بی خانمان دشوار است. از نظر تاریخی، در جوامع صنعتی، بی خانمان‌ها شامل مردان میانسال، مجرد، سفید پوست و غالباً میخواره هستند که داوطلبانه با جامعه قطع رابطه کرده‌اند. این گروه در طی سه دهه اخیر به هم پیوسته‌اند و شمار غالب آنان را ناتوانان ذهنی رها شده‌ای که هیچ‌گاه بستری نشده‌اند، معتادان و میخوارگان، کودکان و زنانی که قربانی بدرفتاری خانگی هستند، اقلیت‌های نژادی و قومی، جوانان فراری و طرد شده و سربازان جنگی قدیمی تشکیل می‌دهند. جمعیت‌شناسی بی خانمان‌ها نشانه‌هایی از این نکته را که چگونه عوامل بی خانمانی پیچیده شده است، در اختیار می‌گذارد.

اغلب تعاریف عملی، بی خانمانی را به عنوان فقدان جایی که شخص بتواند غذا بخورد و بخوابد تعریف می‌کنند. اما پژوهشگران به طور فزاینده تأکید می‌کنند که از دست دادن شبکه‌های حمایتی و قطع ارتباط اجتماعی، ویژگی‌های بارز سقوط در بی خانمانی است. افرادی که در جوامع صنعتی بی خانمان می‌شوند اغلب از یک دوره شرایط قهقراایی می‌گذرند. به عنوان مثال، ابتدا به مسکن اجاره‌ای محفوری نقل مکان می‌کنند، سپس همین مسکن را با دوستان و آشنایان تقسیم می‌کنند و قبل از اینکه در نهایت به خیابان منتقل شوند، در اقامتگاه‌ها یا پناهگاه‌های موقت زندگی می‌کنند.

عواملی که باعث گسترش بی خانمانی می‌شوند، بر حسب وضعیت ملی و منطقه‌ای متفاوت است. با وجود این، بیشتر کشورهای صنعتی غرب موارد زیر را از سرگذرانده‌اند: الف) تجدید ساختار اقتصادی گسترده، به همراه غیر صنعتی شدن و ظهور پساوردیسم<sup>(۱)</sup>، که موجب رکود اقتصادی و بیکاری فراوان و دراز مدت گردید؛ ب) پایان دولت رفاه، که سطح کمک‌همگانی و میزان بهره‌مندی از آن را کاهش داد، در حالی که نیاز به این کمک به شدت بالا بود؛ و پ) بر هم خوردن برنامه‌های تأمین مسکن حمایتی (شامل مسکن عمومی).

این روندهای گسترده طبقه‌ای از بی خانمان‌های اصلی<sup>(۲)</sup> را به وجود آورد که از نظر اقتصادی و سکونت، افراد و خانواده‌های کم درآمد<sup>(۳)</sup> را کنار زد. در عین حال، در دسترس بودن الکل، کوکائین و سایر مواد مخدر نسبتاً ارزان و به شدت اعتیادآور، به بروز بی خانمانی اساسی کمک کرد.

افزایش شمار بی خانمان‌ها و قطع خدمات دولت رفاه پیامدهایی را دربرداشت، که از آن دست‌اند: الف) رشد شدید خدمات غیر انتفاعی و بخش حمایتی معروف به دولت سایه<sup>(۴)</sup>؛ ب) در حالی که افزایش تعداد افراد بی خانمان در ابتدا توجه و دلسوزی عمومی را برانگیخت، شواهد موجود حاکی از افزایش بی میلی برای پذیرش حضور مستقیم بی خانمان‌ها و طراحی خدماتی برای

کمک به آنان است (پدیده نیمبی)<sup>(۵)</sup>؛ پ) عدم تحمل اجتماعی اغلب از طریق وضع احکام محلی اعلام می‌شود. این احکام رفتار افراد بی خانمان را - شامل تکدی‌گری و نشستن و خوابیدن در مکان‌های عمومی - غیر قانونی می‌داند و بر افزایش شمار بی خانمان‌های مشمول سیستم قضایی جنایی تأثیر می‌گذارد؛ ت) افراد بی خانمان و تأمین‌کنندگان خدمات، به مناطق وابستگی<sup>(۶)</sup> یا گتوهای مردم وابسته به خدمات<sup>(۷)</sup> رانده شده‌اند.

تمرکز فضایی حاصل، اغلب نتیجه تلاش‌های حساب شده در زمینه سیاست تحدید نفوذ است<sup>(۸)</sup>. در منطقه وابستگی، افراد بی خانمان غالباً شبکه‌های اجتماعی خیابانی را تشکیل می‌دهند که - خوب یا بد - جایگزین شبکه‌های خانگی قبلی می‌شوند. مؤسسات خدماتی ممکن است از تجمع اقتصادهایی که از مجاورت سایر تأمین‌کنندگان خدمات در منطقه وابستگی ناشی می‌شود بهره ببرند.

پیچیدگی بی خانمانی به عنوان فرایندی اجتماعی، به همراه افزایش تنوع بی خانمان‌ها، به این مفهوم است که هرگونه سیاست منفرد در برابر بی خانمانی، بعید می‌نماید که به تغییر فوری و پایدار منجر شود. رواج آسیب‌های دوگانه و حتی سه‌گانه (بی خانمانی، به همراه بیماری روانی، اعتیاد، بیماری یا ناتوانی جسمی) فقط نارسایی برنامه‌های درمانی یک بعدی را نشان می‌دهد. ترک کردن دائمی خیابان‌ها دسترسی به پست‌ساری از مسکن، کار و فرصت‌های خدماتی مرتبط، شامل خدمات و سرپناه اضطراری و همچنین مسکن حمایتی دراز مدت را ایجاد می‌کند. در صورت نبود شبکه یکپارچه همکاری، بسیاری از افراد، در چرخه مداومی از بی خانمانی، از خیابان‌ها به سکونتگاه‌های موقت منتقل می‌شوند و باز به خیابان‌ها برمی‌گردند.

در کشورهای در حال توسعه، بی خانمانی در مقیاسی وسیع به عنوان پیامدی از توسعه شهری سریع ظاهر شده است.

بسیاری از مهاجران روستا به شهر و همچنین جمعیت فزاینده شهری نتوانسته‌اند به اشتغال رسمی و سرپناه در بخش مسکن رسمی دست یابند. پاسخ گسترده به بحران فقر و بی خانمانی، همانا رشد سکونتگاه‌های تصرفی<sup>(۹)</sup> و آلونک‌نشین‌ها<sup>(۱۰)</sup> بوده است که در زمین‌های خالی داخل و اطراف شهرها شکل گرفته و مرکب از سرپناه‌های فشرده و گوناگونی‌اند که از مصالح در دسترس ساخته شده‌اند. برخی از برآوردها حاکی از آن است که بیش از چهار درصد جمعیت شهری کشورهای رو به توسعه در زمان حاضر در این سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند. این افراد با چالش‌های متعددی روبه‌رویند، شامل بهداشت و تندرستی، و فشارهای بیرونی برای پاکیزگی و بازسازی.

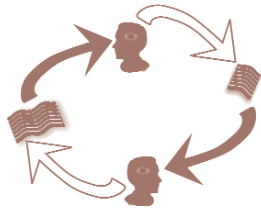
ساکنان این سکونتگاه‌ها و سازمان‌های غیر دولتی بیش از هر چیز به بهبود زیر ساخت‌های کلیدی، تسهیل دسترسی به آموزش و مراقبت‌های بهداشتی و اختیاردی سیاسی<sup>(۱۱)</sup> متمرکز شده‌اند.

منبع:

Johnston R.J. and Others (2001) The Dictionary Of Human Geography, Blackwell publishers, USA.

پانویس‌ها:

- 1- Post - Fordism
- 2- Proto - homeless and Families Only One or Two Pay Cheques
- 3- Individuals
- 4- Shadow State
- ۵- nimby مرکب از حروف اول عبارت not in my back yard منظور از این عبارت، ادعای طرفداری از چیزی است، به شرطی که برای خود شخص دردسر ایجاد نکند. تا حدی شبیه این ضرب المثال فارسی است که: «مرگ حق است ولی برای همسایه (م)».
- 6- Zones Of Dependence
- 7- Service - dependent people
- 8- Containment
- 9- Squatter settlements
- 10- Shanty towns
- 11- Political empowerment



### شهرداری یا خانه بی صاحب

در کشور ما چندین سازمان و وزارتخانه امور روستاها را سرپرستی می‌کنند؛ ولی اینها تا به حال چه کرده‌اند؟ این شهرها بیش از جمعیت ساکن در روستا را در خود دارند ولی آیا وزارتخانه‌ای مستقل سرپرستی شهرها را بر عهده دارد؟ پاسخ منفی است. زیرا سازمانی درون وزارت کشور زیر نظر معاونت عمرانی سازمان شهرداریها - که اخیراً تشکیل شده است - مسئولیت را بر عهده دارد. این معاونت نه فقط شهرداریها بلکه تمام وزارتخانه‌هایی را که کارهای عمرانی دارند امر و نهی و نظارت می‌کند؛ در صورتی که وزارتخانه‌ها سازمان‌های مستقلی زیر نظر ریاست جمهوری با سایر قوا هستند که حیطه وظایف و مراجع کنندگان آنها یک دهم شهرداریها هم نمی‌شود. آن گاه می‌گوییم وضعیت شهر و شهرداری‌ها نابهنجار است. قوانینی که برای شهرداری‌ها نوشته شده مربوط به سال ۱۳۲۴، با اصلاحات بعدی است. در شهرها نه تنها مشکل بیتی به چشم می‌خورد بلکه مشکل تراشی ناخواسته ناشی عدم مدیریت واحد در شهرداری‌ها نیز وجود دارد. وقتی که معابر با هزینه پرداختی همین مردم اسفالت می‌شود، درست در فصل پاییز و زمستان به وسیله وزارتخانه‌های حفار حفاری می‌گردد و امکان ترمیم آن نیز در همان فصل وجود ندارد. آیا بهتر نیست متولی شهرداری، وزارتخانه یا سازمانی مستقل زیر نظر ریاست جمهوری باشد، تا به عملکرد شهرداری‌ها - و به تبع آن بیش از نصف جمعیت کشور - نظارت خدمات دهی داشته باشد و سرمایه ملی بیش از این به هدر نرود؟

علی فلسفی - شهردار گوگان

هدف از نوشتن این مقاله امر و نهی دولت و احیاناً هتک حرمت سایر وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها نیست بلکه تشریح وضعیت نابسامان شهرداری‌ها از نظر متولی است. امید است در صورت اشتباه، مسئولان امر راهنمایی بفرمایند و در غیر این صورت چاره اندیشی کنند.

مستحضر هستم که اصلاحات ارضی فرمایشی رژیم پهلوی، سرآغاز هجوم روستائیان به شهرها شد. نه تنها اراضی حاصلخیز کشاورزی در روستاها به لحاظ مهاجرت متروک گردید بلکه به علت عدم پیش بینی آبیاری و آموزش‌های لازم در مواجهه با خشکسالی‌ها، آن دسته از کشاورزان که دل به زمین خود دوخته بودند، اراضی خود را رها کردند. بدین ترتیب مهاجرت به شهرها فزونی گرفت، غافل از اینکه در شهرها برای این نوع افزایش و مهاجرت پذیری هیچ گونه امکانات اولیه از قبیل آب و برق و حمل و نقل و جز آن پیش بینی نشده بود. تهران و سایر کلان شهرها و حتی شهرهای متوسط، جمعیتی افزون بر جمعیت اصلی خود را به اجبار پذیرا شدند. این تحمیل جمعیت تا به حال ادامه داشته است و زایمان‌های ناخواسته و تحمیل منطقه‌ای برای این اسکان در اطراف شهرهای بزرگ، منجر به ایجاد زیستگاه‌هایی موسوم به شهر و شهرک می‌شود. آن موقع جمعیت روستا بیش از جمعیت شهر بود ولی اکنون علامت "بزرگ" ریاضی در مقابل شهر قرار گرفته است. کاری به سایر تبعات اجتماعی و امنیتی این زیان‌ها نداریم؛ و مقصود فقط همان متولی شهر و شهرداری‌هاست.

### ماهنامه شهرداریها:

خواهد کرد. مجال بازکردن این مسئله در این پاسخ کوتاه نیست اما با توجه به موارد مطرح شده در نامه شهردار گوگان ذکر چند نکته ضروری است:

- ۱- شهرها متعلق به ساکنان اند و باید به دست نیروهای برآمده از شهروندان اداره شوند. در واقع شهرداری‌ها - که نهاد‌های عمومی و غیر دولتی اند - نمایندگان مردم برای اداره شهر به شمار می‌روند. بر این اساس، جایگاه شهرداری‌ها را باید در نگاهی از پایین به بالا جست و جو کرد و وابسته کردن آنها به سیستم دولتی به صلاح روند تکاملی کنونی نظام مدیریت شهری نیست.
- ۲- درباره سازمان شهرداری‌ها لازم است متذکر شویم که وظیفه سازمان شهرداری‌ها سرپرستی شهرداری‌ها نیست، بلکه هدایت و نظارت بر فعالیت شهرداری‌ها در حدود وظایف محول شده به وزارت کشور، و پشتیبانی مالی، فنی، اجرایی و مدیریتی از شهرداری‌هاست.
- در واقع باید جایگاه سازمان شهرداری‌ها نیز در زمینه تعامل شهرداری‌ها در ارتباط با دولت تبیین شود و هدف آنها تأمین منافع مشترک شهرداری‌هاست. سازمان شهرداری‌ها را در واقع باید نماینده شهرداری‌ها نزد دولت به شمار آورد.
- ۳- مشکل عدم هماهنگی امور شهری را نباید ناشی از نبود جایگاه مناسب شهرداری‌ها در هیئت دولت دانست. بسیاری از اموری که در وزارتخانه متولی نیز دارند در سطح ملی و محلی دارای ناهماهنگی اجرایی اند. همان گونه که شهردار گوگان اشاره کرده است، مسئله اصلی نبود مدیریت واحد و هماهنگ است، که اکنون ماده ۱۲۶ برنامه سوم گامی است در برطرف کردن آن. به هر حال به نظر می‌رسد در شرایط کنونی باید بستر فرهنگی شکل‌گیری شهر متعلق به شهروند تقویت شود و شهرها به سوی نظامی سیر کنند که اتکای خود را (به ویژه اتکای مالی) به دولت مرکزی کاهش دهند و در تحقق حاکمیت محلی بکوشند.

صفحه «با مخاطب» این شماره به اظهار نظر شهردار گوگان در استان آذربایجان شرقی اختصاص دارد. علی فلسفی در اظهار نظر کوتاه خود درباره مدیریت شهری و جایگاه شهرداری‌ها در نظام مدیریت کشور، به نکته‌های عمده و مهمی اشاره کرده است که نشان دهنده برخورد ملموس و عینی وی با مشکلات و مسائل فرا روی مدیریت شهری است که در شرایط کنونی به چشم می‌خورد. همان گونه که وی به درستی اشاره کرده است، عدم تعیین جایگاه شهرداری‌ها در نظام مدیریت کشور و یا عدم درک این جایگاه از سوی دولت و ملت از مشکلات اساسی به شمار می‌آید. دلیل این امر - همان طور که خود اشاره کرده است - روند شتابان رشد جمعیت شهری و عدم تناسب میان این رشد و ایجاد زیرساخت‌های کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است؛ و به تعبیری، پیشی گرفتن شهرنشینی بر شهر گزایی است. پیوسته بر تعداد و جمعیت شهرها افزوده شده اما شهر مفهوم واقعی خود را نیافته است. در این میان نه شهروند مسئول در امور شهر شکل گرفته و نه شهری که متعلق به شهروند باشد. شهر به جای شهروند نیروهای محرک اقتصادی و سیاسی خود را از مرکز گرفت و با توجه به وجود درآمدهای نفتی، شهرهای وابسته دولت به وجود آمدند.

این مسئله در بیشتر کشورهای جهان سوم که روند توسعه برون‌زا و نوسازی اجباری را از سر گذرانده‌اند، در شکل‌های مختلف به چشم می‌خورد و در واقع بیماری تاریخی مشترک آنها به شمار می‌رود. به هر حال، روند شهرنشینی جهانی به عنوان دوره‌ای از تحول تاریخی گریزناپذیر می‌نماید و راه رفته نیز بازگشت‌ناپذیر است. در این حال هر گونه انکار پدیده شهرنشینی و مذمت آن هیچ مشکلی را حل

در صفحه از این پس در هر شماره در این صفحه به معرفی وب سایت های داخلی و خارجی می پردازیم که همگی مرتبط با شهر و شهرسازی - و عمدتاً سایت شهرداری ها و شوراهای شهر - هستند. امید است معرفی این دستاورد فناوری روز بتواند در ارتقای اطلاعات فردی و جمعی و تسهیل ارتباطات گروهی یاری رساند.

در این شماره امکانات سایت های شهرداری تهران و انجمن شهری تورنتو و لندن معرفی می شود.

### سایت شهرداری تهران

[www.cityoftehran.com](http://www.cityoftehran.com)

این سایت هر چند به لحاظ ساختار، سایتی کامل است ولی متأسفانه به دلیل عمل نکردن بعضی از صفحات که به صفحه اصلی لینک شده اند دارای نواقصی است که امید می رود مطالب مربوط به آنها هر چه زودتر بر روی صفحات مربوط قرار گیرند.

لینک های سایت شهرداری تهران کاربران را به صفحاتی با موضوعات پارک ها و فضای سبز شهر تهران، رفاه، تعاون و خدمات اجتماعی، آمار، اطلاعات و خدمات کامپیوتری شورای شهر، اطلاعات جغرافیایی تهران، مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران، کنترل ترافیک، کنترل کیفیت هوا، فرودگاه شهروند، متروی تهران، و سایر شهرداری ها و مناطق ارتباط می دهد. بر روی سایت امکانات دیگری نیز وجود دارد؛ از آن دست اند امکان دریافت فونت فارسی برای نمایش سایت به صورت صحیح، امکان گوش کردن به رادیو پیام، نقشه شهر تهران، امکان دسترسی به روزنامه همشهری، همراه با لینک ویژه ای برای فرستادن نامه های الکترونیکی به شهردار تهران، و نیز لینکی مخصوص سازمان بازرسی کشور برای دریافت شکایات. یکی از لینک های بسیار جالب، اعلام وضعیت آلودگی هواست که به تفکیک مناطق بیست و دوگانه تهران ارائه شده است و هر روز در ساعت دوازده بهنگام می شود. بر روی صفحه اصلی مطالب دیگری نیز به چشم می خورد. از جمله اینها بخشی است که به اخبار شهرداری اختصاص دارد و این گونه اخبار به صورت روزانه در آن قرار می گیرند.

[www.city.toronto.on.ca](http://www.city.toronto.on.ca)

سایت اینترنتی مذکور سایتی جامع در مورد خدمات در شهر تورنتو کانادا است. این سایت امکان دسترسی کاربر را متناسب به احتیاج و علاقه وی به بخش های

مختلف خدمات شهری از طریق لینک های مختلف امکان پذیر می سازد.

صفحه اصلی سایت مرکب از چهار ستون است که هر کدام معرف بخش هایی از خدمات شهری برای دسترسی هر چه سریع تر و آسان تر شهروندان است. ستون اول مربوط به خدمات و برنامه های حمل و نقل عمومی، رویدادهای اجتماعی، خدمات درمانی و محیط زیست است. ستون دوم شامل چگونگی گرفتن جواز کسب، مناقصه های شهری و شرکت توسعه اقتصادی است. ستون سوم در مورد راه های سفر به تورنتو و گردش در آن و دسترسی به اخبار، موزه ها، باغ ها و پارک ها و نقشه شهر است؛ و بالاخره ستون چهارم - که متناسب با بحث ماست - مربوط به تماس با شهردار و شورای شهر، آگهی های دولتی و ضوابط و آیین نامه های شهری، جست و جو برای شغل و تماس با دولت محلی است.

با یک کلیک بر روی لینک ستون چهارم سایت [www.city.toronto.on.ca](http://www.city.toronto.on.ca) باز می شود. این صفحه که زیر شاخه ای از صفحه قبل است، از کامل ترین صفحات الکترونیکی در مورد خدمات شهرداری و شورای شهر به شمار می آید. این صفحه شامل خلاصه ای از خبرها در مورد شهر تورنتوست که در زیر عنوان «تازه چه خبر» نوشته شده اند.

هر کدام از این خلاصه ها به مطلب اصلی و کامل لینک شده اند تا دسترسی به کل مطلب آسان تر گردد. در قسمت سمت چپ صفحه ستونی وجود دارد که شامل مطالب مختلف است.

در اینجا به ذکر خلاصه ای از مطالب موجود اکتفا می گردد:

— مطالبی در مورد شهردار فعلی، سوابق سیاسی و اجرایی وی و نحوه تماس با شهردار؛ و

— مطالبی در مورد شورای شهر، ساختمان شورای شهر، معرفی اعضای شورا، برنامه های راهبردی آن،

برنامه های ساماندهی شهر، برنامه های توسعه اقتصادی، خدمات در سطح محله، خدمات جمعی، امور مالی فرهنگی - توریستی.

از طریق این سایت نه تنها ارتباط شهروندان و مسئولان امکان پذیر شده است، بلکه علاقمندان و ذی نفعان طرح های مختلف ارائه شده در شهر نیز قادر به مطرح ساختن نظریات خود شده اند.

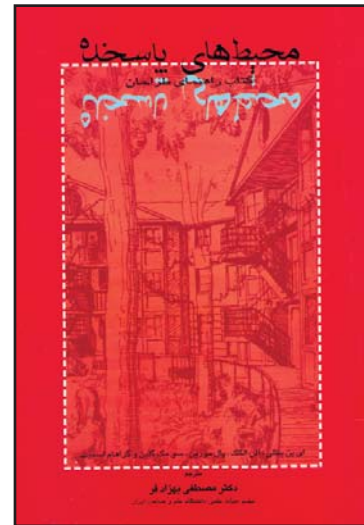
[www.cityoflondon.gov.uk](http://www.cityoflondon.gov.uk)

سایت مذکور مربوط به انجمن شهر لندن (London Coporation) است که با شعار «کار برای رسیدن به شهری در سطح جهانی» آغاز می شود. این سایت در کنار امکان جست و جوی آن که بسیار جامع است، لینک هایی چون مرکز رسانه ای، خدمات انجمن، امور تجاری شهر، اوقات فراغت و میراث شهر، احیای شهر، شرایط محیط زیست و خدمات در حین اتصال به اینترنت را دارد.

لینک احیای شهر از نمونه های بارز مشارکت مردمی در عملکردهای انجمن است که در صفحه آن، صفحه ای مجزا نیز با عنوان کار مشارکتی به چشم می خورد. علاوه بر این، اطلاعات دقیقی که از شرایط محیط زیست و تجارت و اجتماع شهر در سایت وجود دارد خود کمکی است به تقویت مشارکت آگاهانه مردمی.

در بخش مرکز رسانه ای این سایت نیز، تحت عنوان «نگاهی آن لاین به شهر»، اخبار روز لندن اعم از تجاری، خدماتی، مشارکتی، هنری و زیست محیطی ارائه می گردد که قابلیت جست و جو در برخی روزنامه ها را نیز داراست.

سایت با عکس هایی از لندن در خصوص هر موضوع تزئین و به نوعی تکمیل شده است و در تمام صفحات در زیر آرم این انجمن در گوشه چپ صفحه اعلامیه های قانونی جدید و در حال اجرا در قالب لینکی ارائه شده اند.



**نام کتاب:** محیط‌های پاسخده، کتاب راهنمای طراحان (۱) / نویسندگان: ای بن بنتلی (۲)، آلن الکک، پال مورین، سومک کلین و گراهام اسمیت / مترجم: دکتر مصطفی بهزادفر / ناشر: مرکز انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران / چاپ نخست: ۱۳۸۲ / شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه، در ۴۴۰ صفحه / بهها: ۲۸۰۰۰ ریال

شمار آثاری که در زمینه طراحی شهری بتوانند جایگاه "کتاب پایه" را بیابند چندان زیاد نیست. "محیط‌های پاسخده" می‌تواند از نخستین کتاب‌های به زبان فارسی در این زمینه باشد. این اثر کار گروه "مرکز مشترک طراحی شهری" از دانشکده معماری و شهرسازی آکسفورد است. این گروه پایه‌ریزی مبانی نظری در زمینه طراحی شهری را از ۱۹۷۲ آغاز کرده‌اند و اینک هر یک، از سرشناس‌ترین استادان جهان در این زمینه‌اند. کتاب حاضر نخستین کار آنان و - به گفته مترجم - بهترین اثر آنان است که در ۱۹۸۵ نگاشته شده و تا ۲۰۰۲، دست کم هفت بار تجدید چاپ شده است. برگردان حاضر از روی نخستین چاپ انجام گرفته؛ و آن گونه که مترجم در دیباچه خود آورده است، کتاب یا همه پیکربندی پرتوان خود، رخنه‌هایی خالی از مباحث زیست محیطی را در بدنه نشان می‌دهد. این کاستی، بنتلی رهبر گروه را واداشت تا در ۱۹۹۰ مقاله «طراحی بوم شناختی شهری» را در مجله A. J. بنگارد.

در چاپ‌های تازه کتاب این مقاله به اصل‌های هفتگانه کتاب افزوده شده که مترجم در گفتار خود وعده ترجمه آن را به خوانندگان داده است.

کتاب با دیباچه‌ای ۳ صفحه‌ای از مترجم آغاز

می‌گردد. درونه (فهرست مطالب) کتاب این فصل‌های هشتگانه را در خود دارد:

نفوذپذیری، گوناگونی، خوانایی، انعطاف‌پذیری، تناسبات بصری، غنای حسی، رنگ تعلق، و جمع بندی. در دنباله این بخش معرفی کوتاهی از نویسندگان آمده است، با تصویری بزرگ از هر یک - که در نوع خود بی مانند است. این زندگینامه‌ها بیشتر شرحی است از تلاش‌های کاری اینان در سال‌های کنونی. شایسته‌تر آن بود که مترجم آنها را با درونمایه‌هایی چون تاریخ تولد، زادگاه، جای درس خواندن، دانشیایه و آثار علمی یا کارهای عملی درخشان آنان فراهم می‌ساخت. نبود انگلیسی نگاشت نام نویسندگان از کاستی‌های جدی این بخش است. نویسندگان یک صفحه از کتاب را به سیاست‌گذاری از کسانی اختصاص داده‌اند که آنان را در تدوین اثر یاری کرده‌اند.

در مقدمه نسبتاً مفصل خود بر کتاب (۱۲ صفحه). محیط‌های پاسخده را چنین تعریف کرده‌اند: «محیط ساخته شده دست بشر یا با تقویت فرصت‌های مناسب» از طریق به حد اعلا رساندن گستره گزینه‌های قابل عرضه به مردم، یک محیط دموکراتیک [را] برای استفاده کنندگان فراهم آورد. آن‌گاه تأثیرات طراحی را به صورت موضوعاتی محوری، که چارچوبه اصلی کتاب را می‌سازند، در هفت مورد (همان هفت فصل نخست کتاب) بررسی کرده و در نموداری آنها را در پیوند با یکدیگر نشان داده‌اند. در دنباله برای هر یک از مواد پیش گفته توضیحی در یک تا دو بند (پاراگراف) آورده‌اند.

در بخشی دیگر، شیوه بهره‌گیری از کتاب را مطرح کرده و توضیح داده‌اند که، هر فصل ساختمانی سه بخشی دارد:

- یک بخش مقدماتی، دسته‌ای از برگه‌های طراحی و یکسری از پانویس‌ها.

نویسندگان پیشنهاد کرده‌اند برای آنانی که با موضوع کتاب آشنایی ندارند، بهترین راه بهره‌جویی آن است که گام به گام به مطالعه بخش‌های مقدماتی همه فصل‌ها بپردازند. آنان برگه‌های طراحی را از الزامات عملی رسیدن به کیفیت خاص وابسته به نکات مهم طرح دانسته و آنها را برای بهره‌وری بیشتر، سامان داده‌اند. در واپسین بخش مقدمه، پانویس‌ها، استدلال کرده‌اند که چنین کتابی را بدون پانویس نمی‌توان تدوین کرد، زیرا روند طراحی به گونه‌ای است که همه رویدادهای احتمالی پوشش دادنی نیستند. گفتنی است که مترجم این پانویس‌ها را به درون منابع پایانی کتاب ریخته است.

نویسندگان در آخر مقدمه گفته‌اند که «کتاب به دیکته کردن نسخه‌ای خاص برای طراحی اقدام نکرده است. آنان

محتوا و اندیشه‌های کتاب را نیز سکوی پرتابی تلقی کرده‌اند که طراحان از آن راه به سوی جولاندهی در فضای طراحی رهنمود می‌شوند.

کتاب، آن گونه که از برگردان فارسی آن نیز دریافت می‌شود، لحنی خطابی - آموزشی و به گونه‌ای خودمانی دارد؛ هر چند این شیوه نگارش بایستی مترجم را با دشواری‌هایی رو به رو کرده باشد.

این اثر برای دست اندرکاران حرفه‌ای در طراحی شهری، کتاب مرجع قلمداد گردیده و مأخذی سودمند برای کسانی برشمرده شده است که با موضوعات شهرسازی، معماری، اقتصاد، عمران، مهندسی محیط زیست، جغرافیا، روان‌شناسی محیطی و جامعه‌شناسی سروکار دارند. کتاب سرشار از طرح و تصویر است که به شیوه اس نه چندان دلچسب، فارسی نویسی شده و در پاره‌ای موارد نیز دو زبانه به چاپ رسیده است (ص. ۱۳۲، ۷۰). گذشته از اینها، نوع کاغذ، صفحه‌آرایی، ویژه عکس‌های تیره فصل هشتم، به شدت از کارایی کتاب کاسته است.

مترجم فهرست منابع را که در متن اصلی با چهار شکل - یادداشت‌های موردی فصل به فصل، پیشنهادهایی برای مطالعه، کتابنامه و کتاب‌های خواندنی - مرتبط بوده، در یک جا گرد آورده است. شمار این منابع به ۱۰۰ کتاب و مقاله می‌رسد. از کارهای ستودنی مترجم آن است که کتاب‌های گردانیده به فارسی در این سیاهه (۸ کتاب) را با مشخصات کامل در پایان این سیاهه، با نام حاشیه‌ای بر فهرست منابع و مأخذ، آورده است. از این گذشته واژه نامه‌ای دو سوبه (انگلیسی - فارسی و فارسی - انگلیسی) در پایان کتاب با نزدیک به ۵۰۰ واژه، بر کاربری فارسی کتاب افزوده است.

در این میان لغزش‌هایی هم پیش آمده که بی گمان به خاطر حجم کتاب بوده است؛ و می‌توانست با یاری ویراستاری ورزیده زدوده شود - مانند واژه «خواستگاه» به جای خاستگاه در دیباچه و واژه‌هایی ناروان مانند انطباعات، که شاید به جای discipline orders به کار رفته باشد. از همین دست‌اند دوگانگی در یک تیتیر بر روی جلد "کتاب راهنمای طراحان" و توی جلد "کتابی راهنما برای طراحان" و یا به کارگیری واژگان سایت [site=] انگلیسی به جای پایگاه فارسی و یا «سری» به جای رشته و واژه ساخت و بس نادرست «گاهها» [واژه فارسی با تئوین عربی!]. با همه اینها، تلاش مترجم در گردانیدن کتابی پایه و روز آمد ستایش برانگیز است. به امید چاپ دوم کتاب، پیوست نمایه‌ای از جابنامها و نام کسان، تا این کتاب جای خود را در ردیف کتاب‌های کلاسیک (دانشگاهی) باز کند.



# Contents

<b>Note</b>	<b>4</b>
<b>Special Report</b>	
- Urbanization: The Opportunities and menaces/J. Ma'soom	<b>5</b>
<b>Idea &amp; Research</b>	
- Approach Planning for Cities: Achievements and Experiences/V. Moradi	<b>11</b>
- Formation of Municipalities Organization, a Forty Years Process/ S. Mousavi	<b>18</b>
<b>Dialogue</b>	
- Historical Areas of Cities and Physical Changings/ Interview With. H. Mirmirun	<b>22</b>
<b>Legal Counsellor/ Sh. Nazarpour</b>	<b>25</b>
<b>Administrative and Financial Counsellor/J.Rezaie</b>	<b>30</b>
<b>Municipalities According to Documents</b>	<b>34</b>
<b>Urban Law</b>	
- Municipalities and Organization of Municipalities/ J.Rezaie	<b>36</b>
<b>Mayor's View</b>	
- Yasuji: An Enormous Expenditure for a Great Goal/ Interview With M. Mohammadi Mayor of Yasuj	<b>40</b>
<b>Councils and Participation</b>	
- Councils' Inner Relations/M.R. Talebinezhud	<b>43</b>
- The ABC of City/ Building Permit: Definitions and Terms/ M.Barabadi	<b>46</b>
<b>World's Experiences</b>	
- Bangkok, Expenditures Without Achievement/Trans: Sh. Farzinpak	<b>48</b>
- Eternalness in Urban Planning With Glance at Rome/ Trans: M.R. Poorjafar	<b>51</b>
- Local Development in The Age Communications/ Trans: M.Mousavi	<b>55</b>
<b>World's Cities and Municipalities</b>	<b>58</b>
<b>Plan and City</b>	
- Hamedun's Terminal/ M.H.Boochani	<b>63</b>
<b>Instrunction</b>	
- Design and Planning of Urban Green Space/ M.Taqvaie and M. Shahverdiyoun	<b>70</b>
<b>Point of View</b>	
- Information Technology in Urban Management/ H.Shokuhiyan	<b>77</b>
<b>News Reports</b>	
- Ordering of Cinemas , Who is The Administrator?	<b>79</b>
<b>Brief News</b>	<b>104</b>
<b>Glance at Cities/ Bonub, Khoy, Khoosf, Sarub-e Doura, Tabriz, Tehran</b>	<b>113</b>
<b>Urban Statistics/ D.Jalali</b>	<b>114</b>
<b>Urban Terminology/ N. Barakpoor</b>	<b>118</b>
<b>Letters</b>	<b>119</b>
<b>Web Sites/ Sh. Farzinpak</b>	<b>120</b>
<b>New Publication/ A.Jalali</b>	<b>121</b>

# 54

Monthly Journal of Information  
Educational and Research  
on Urban Management and Planning  
**Number.54.Nov.2003**

# Shahrdariba

- Urbanization; The Opportunities and Menaces
- Approach Planning for Cities; Achievements and Experiences
  - Formation of Municipalities Organization, a Forty Years Process
- Historical Areas of Cities and Physical Changings
  - Yasuj; An Enormous Expendature for a Great Goal
    - Councils' Inner Relations
    - Local Development in The Age of Communications
- Design and Planning of Urban Green Space
- Information Technology in Urban Management
  - Ordering of Cinemas, Who is The Administrator?

